

श्रीविजयमहोदयसूरिग्रंथमाला-१८

प्राकृत - प्रवेशिका

पहेली

योञक

प्रभुदास बेयरदास पारेभ

प्रवयन प्रकाशन

४८८, रविवार पेठ,

पूना-२

श्रीविजयमहोदयसूरिग्रंथमाला-१८

पुस्तक : प्राकृत-प्रवेशिका (पहेली)
योञक : प्रभुदास बेयरदास पारेभ
पुनःसंपादक : मुनिश्री प्रशमरतिविजयञ
प्रथम आवृत्ति : वि. सं. १९८९
द्वितीय आवृत्ति : वि. सं. २०६२
मूल्य : रु. १००-००
© : PRAVACHAN PRAKASHAN, 2006

प्राप्तिस्थान

पूना : प्रवयन प्रकाशन ४८८, रविवार पेठ,
पूना-४११००२, फोन : ३२९२२०६९
मो. ९८९००५५३१०
Email : Pravachan Prakashan@vsnl.net
अमदावाद : सरस्वती पुस्तक भंडार
११२, छाथीभाना, रतनपोण, अमदावाद-१
फोन : ०७९-२५३५६६९२
अशोकभाई घेलाभाई शाह
२०१, ओ.ए.सी.स, अंकुर स्कूलनी सामे,
पालडी, अमदावाद-३८०००७
फोन : ०७९-२६६३३०८५
मो. ९३२७००७५७९
टाईप सेटिंग : विरति ग्राफिक्स, अमदावाद-१६.
फोन : ०७९-२२६८४०३२

પ્રકાશકીય

તપાગચ્છાધિરાજ, પૂજ્યપાદ આચાર્યભગવંત શ્રીમદ્વિજય-રામચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજના તેજસ્વી શિષ્યરત્નો પ્રવચનકાર બંધુબેલડી પૂજ્ય મુનિરાજ શ્રી વૈરાગ્યરતિવિજયજી મ., પૂ. મુનિરાજ શ્રી પ્રશમરતિવિજયજી મ.ની પ્રેરણાથી અલભ્ય ગ્રંથોને ઉપલબ્ધ કરાવતી શ્રીવિજયમહોદયસૂરિગ્રંથમાલા નાં ૧૮માં પુષ્પરૂપે શ્રી પ્રાકૃત પ્રવેશિકા પહેલી પુનઃ પ્રકાશિત થઈ રહી છે.

પરમ શ્રદ્ધેય ગચ્છાધિપતિ પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય હેમભૂષણસૂરીશ્વરજી મહારાજની પુણ્યપ્રેરણાથી ડીસા શ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજક જૈન સંઘ પેઢી - ડીસા અને શ્રી રાજપુર જૈન શ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજક સંઘ - રાજપુર (ડીસા) સંઘે આ પુસ્તક પ્રકાશિત કરવાનો લાભ લીધો છે. અમે તેમની અંતરંગ અનુમોદના કરીએ છીએ.

— પ્રવચન પ્રકાશન

પ્રાસ્તાવિક

ભારતીય સંસ્કૃતિના અનેક પ્રધાન અંગોમાં ભાષા સંસ્કાર નામનું એક મુખ્ય અંગ છે. તે અંગમાં ભારતીય મહા આર્ય પ્રજાની માનસિક વિચાર શ્રેણિનાં આંદોલનો વ્યક્ત કરવા માટે કંઈ કંઈ જાતની ઉત્તમોત્તમ અને સમૃદ્ધ સાધન સામગ્રી રહેલી છે? તેનો વિચાર ઘણો જ ગહન અને દૂરગામી છે. એ ભાષા-સંસ્કારમાં સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત ભાષા મુખ્ય ભાગ ભજવે છે. ભાષાઓના શબ્દે શબ્દમાં ભારતીય સંસ્કૃતિની અપૂર્વ ઘટના, સર્વ સામાન્ય લોકવ્યવહાર, સૂક્ષ્મતમ મનોભાવો, સૂક્ષ્મતમ કાવિક વ્યાપારો, સ્થૂલ અને સૂક્ષ્મ આજુબાજુની પરિસ્થિતિઓ અને કુદરતી સંજોગો વગેરેની સર્વદેશીય પરિભાષાઓ વણાયેલી છે, જેનું વર્ગીકરણ આ સંક્ષિપ્ત પ્રસ્તાવનામાં આપણે ન કરી શકીએ.

તેમજ, યદ્યપિ અહીં સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત ભાષાની ઐતિહાસિક મીમાંસા કરવાનું યે પાલવશે નહીં. તો પણ એટલું તો ચોક્કસ છે કે - એ બન્ને ભાષાઓ પોતપોતાના ભિન્ન ભિન્ન વિભાગોમાં પરસ્પરની ઘટક અને ઉપાદાન સ્વરૂપે ગૂંથાયેલી છે, અને તેથી જ ભારતવર્ષમાં પ્રચલિત આધુનિક કોઈપણ આર્ય ભાષાનું બંધારણ સમજવાને એ સંસ્કૃત-પ્રાકૃત ભાષાઓનો તલસ્પર્શી અભ્યાસ આવશ્યક થઈ પડે છે. એ બન્ને ભાષાઓની

તલસ્પર્શી તુલના પછી જ હિંદી, બંગાળી, મરાઠી, ગુજરાતી, પંજાબી વગેરે આધુનિક પ્રચલિત ભાષાઓનાં વ્યાકરણને લગતા નિર્ણયાત્મક નિયમો અને વ્યુત્પત્તિ-વ્યુત્પાદનો સાંગોપાંગ તૈયાર કરી શકાય છે. તથા આર્ય સંસ્કૃતિનો આત્મા સમજાવનારું સાહિત્ય ઉકેલવાને પણ એ બન્ને ભાષાઓના અભ્યાસની પરમ આવશ્યકતા રહે છે. સંસ્કૃત ભાષામાં સાહિત્યની દરેકે દરેક શાખાઓનો જેમ વિવિધ પ્રકારનો ગ્રંથસંગ્રહ મળી આવે છે, તે જ પ્રમાણે પ્રાકૃત ભાષાઓમાં પણ હોવાનો સંભવ છે, જેમાંનો કેટલોક ભાગ હાલ મોજુદ છે. તેના કરતાં અનેક ગણો સંગ્રહ પ્રાચીનકાળે વિદ્યમાન હોવાના પુરાવા મળે છે.

સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત: એ બન્ને ય ભાષાનું સાહિત્ય જૈન, બૌદ્ધ અને વૈદિક - ભારતનાં એ ત્રણેય પ્રધાન દર્શનોના અનુયાયી વિદ્વાનોએ સબળ પ્રયત્નોથી ખીલવ્યું છે. કોઈએ જરા પણ ન્યૂનતા રાખી હોય, એવા પુરાવા જણાતા નથી.

તો પણ જૈન અને બૌદ્ધ ધર્મનું પ્રધાન ધાર્મિક સાહિત્ય ખાસ કરીને એક જાતની પ્રાકૃત ભાષાઓમાં લખાયેલું છે. અને વૈદિક ધર્મનું સાહિત્ય મોટા પ્રમાણમાં સંસ્કૃત ભાષામાં લખાયેલું છે. તેથી પ્રાચીનકાળમાં બન્ને ભાષાઓનો અભ્યાસ સતત ચાલુ હતો. દરેક સૈકાનો ઇતિહાસ તપાસીશું તો સંસ્કૃત ભાષાના અભ્યાસીઓ જેમ સંખ્યાબંધ મળી આવે છે, તેમ પ્રાકૃત ભાષાના પૂર્વકાલે સંખ્યાબંધ અને પાછળથી વિરલ વિરલ પણ અભ્યાસીઓ મળી આવે છે.

ભારતમાં બ્રિટીશ રાજ્ય પછી તે રાજ્યનાં પ્રધાન અંગ તરીકે અને આધુનિક સંસ્કૃતિના પ્રાણધાર રૂપે આધુનિક શિક્ષણ - પ્રણાલીનો પ્રચાર કરનારી યુનિવર્સિટીઓ જુદા જુદા પ્રાંતોમાં

સ્થપાયા પછી એય સંસ્કૃતિની ખીલવણીમાં ઉપયોગી થઈ શકે એ દૃષ્ટિથી પ્રથમ સંસ્કૃત અને પાલીભાષાનો અભ્યાસ આ દેશમાં ખૂબ પ્રચારવામાં આવ્યો છે. લગભગ એ દૃષ્ટિથી એ બન્ને ધર્મોનું સાહિત્ય પણ ઘણું ખેડાઈ ગયું છે. (જો કે - ભારતની પ્રાચીન પ્રણાલિકાથી થતાં પઠન-પાઠનને એટલો બધો ધક્કો લાગ્યો છે, કે જેને પરિણામે ભારતીય સંસ્કૃતિની દૃષ્ટિથી નવા નવા તત્ત્વ સંશોધનનું કાર્ય લગભગ બંધ પડતું જાય છે.)

તે યુરોપીય વિદ્વાનોનું લક્ષ્ય હવે પ્રાકૃત ભાષાનાં અને જૈન ધર્મનાં સાહિત્યના અભ્યાસ તરફ ગયું છે. તેના લાભાલાભની મીમાંસામાં અત્રે ઉતરીશું નહીં. તો પણ જીજ્ઞાસુઓએ જીવનવિકાસ અને વિશ્વાવલોકન નામના અમારા ગ્રંથના ભાગ ૧ ખંડ ૧, અને પુસ્તક પ્રથમના પૃષ્ઠ વાંચી જવા.

આ પ્રવેશિકા લખવાનો અમારો મુખ્ય ઉદ્દેશ હાલ કેટલાક વર્ષોથી સંસ્કૃત ભાષાના પઠન-પાઠનને જાહેરમાં વેગ મળવાથી આપણા સંઘમાં પણ અનાયાસે જ વેગ આવ્યો હતો. છતાં આપણને ઉપયોગી પ્રધાન પ્રાકૃત ભાષાના અભ્યાસનો વેગ વધારે ધીમો પડી ગયો હતો. પરિણામે કેટલાક મુનિમહારાજાઓ અને સાધ્વીજી મહારાજાઓને ગ્રંથવાચનમાં જ્યાં પ્રાકૃત ભાગ આવે ત્યાં મુશ્કેલી ઊભી થાય છે, તેમજ સંસ્કૃત અધ્યાપકો પણ તેવે સ્થળે સ્ખલિત થાય છે, એવો ખાસ અનુભવ છે.

તેથી, સામાન્ય રીતે ગુજરાતી ભાષા જાણનારાઓ માટે સરળતાથી પ્રાકૃત ભાષામાં પ્રવેશ કરવા - નામ અને ધાતુઓનાં રૂપાન્તરો વગેરેનાં સ્પષ્ટીકરણ સાથેનું - કોઈ ખાસ પુસ્તક ન હોવાથી, તે ભાષાનો અભ્યાસ રસમય બનાવવા આ પ્રાથમિક

પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે. તેથી આશા છે કે - આ પ્રયત્ન અભ્યાસીઓને આશીર્વાદરૂપ થઈ પડી આદર પાત્ર થશે.

યદ્યપિ - કલિકાળ સર્વજ્ઞ આચાર્ય મહારાજ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય પ્રણીત શ્રી સિદ્ધહેમચંદ્ર વ્યાકરણનો અષ્ટમ-અધ્યાય, પ્રાકૃત વગેરે પ્રાચીન ભાષાઓનું વિશાળ પ્રસ્થાન સાંગોપાંગ વ્યક્ત કરનાર એક અપૂર્વ ગ્રંથ તરીકે જગતમાં સાબિત થઈ ચૂકેલ છે. અને સિદ્ધહેમચંદ્ર વ્યાકરણના સંસ્કૃત વિભાગના સાત અધ્યાયના અભ્યાસીઓને તેની પરિભાષા, શૈલી, અને રચના ખૂબ માફક આવે તેવી છે. પરંતુ સંસ્કૃત ભાષા અને સંસ્કૃત વ્યાકરણોની શૈલીના અનભિજ્ઞ તથા સામાન્ય શક્તિના વિદ્યાર્થીઓને તે ગ્રંથ દુર્ગમ થઈ પડે તેવો હોવાથી, પ્રાથમિક વિદ્યાર્થીઓ તેનો અભ્યાસ કરવાનું લગભગ માંડી જ વાળે છે. પ્રાકૃત ભાષા શીખવાના બીજા કેટલાક છૂટા છવાયા સાધનો જો કે જોવામાં આવે છે, પરંતુ તેમાંનું કોઈપણ સાધન અભ્યાસ કરવાને તેટલું સરળ, સ્પષ્ટ, સંગીન અને પદ્ધતિસર હોવાનું જાણવામાં નથી.

વિદ્યાર્થી વગર હરકતે ક્રમે ક્રમે જાણ્યા ઉપરથી અજાણ્યા વિષયમાં પ્રવેશ કરી ઉત્સાહ અને આનંદપૂર્વક વગર કંટાળે આગળ વધતો જાય તેવું પાઠ્ય પુસ્તક હોય, તો ચોક્કસ ઘણા અભ્યાસીઓ અભ્યાસ કરવા લલચાય એ સ્પષ્ટ વાત છે. એ ઉદ્દેશ લક્ષ્યમાં રાખી યથાશક્તિ આ પ્રયાસ કર્યો છે. ઉદ્દેશની સિદ્ધિ કેટલાં પ્રમાણમાં થઈ છે ? તે વિષે અભ્યાસીઓ અને અધ્યાપકોનો અનુભવ વધારે પ્રમાણભૂત ગણાશે.

ગ્રન્થ રચના દિગ્દર્શન

આ પુસ્તકની સંકલના, વિષય, વિભાગો અને ક્રમરચનામાં ઘણી જ કાળજી રાખવામાં આવી છે. સરળ સરળ વિષયો સરળ સરળ રીતે પ્રથમ પ્રથમ આપવામાં આવ્યા છે, કઠિન કઠિન વિષયો ક્રમસર પાછળ પાછળ મૂકવામાં આવ્યા છે. જેથી કરીને વિદ્યાર્થી વિના પ્રયાસે અને વિના હરકતે આગળ આગળ વધી શકશે. કોઈપણ વિષય શરૂ કરતાં પહેલાં પ્રથમ તે વિષયને લગતા ભાષા પરિચય માટે સરળ સરળ વાક્યો આપી વિદ્યાર્થીઓનાં માનસ સાથે ભાષાનો સીધો સંબંધ જોડવામાં આવ્યો છે, પછી તેનું સ્પષ્ટીકરણ કરનારા નિયમો અને તે ઉપરથી ઉપજતાં રૂપો આપવામાં આવ્યા છે. અંતે પ્રાકૃત અને ગુજરાતી એ બન્ને પ્રકારનાં પરીક્ષા - વાક્યો આપવામાં આવ્યા છે. એમ કરવાથી એકનો એક વિષય જુદી જુદી રીતે અભ્યાસી સન્મુખ મૂકાતો હોવાથી અનાયાસે જ તેનો દૃઢ પરિચય મળી જવાનો અને મગજમાં ઠસી જવાનો સંભવ છે. છતાં વિદ્યાર્થીની બુદ્ધિને કસોટીએ ચડાવવા ખાતર જ સાધનિકીઓ આપવામાં આવેલી નથી, તોપણ ગોઠવણ એવી રાખવામાં આવી છે કે - અભ્યાસી સરળતાથી તે સાધી શકશે જ.

પ્રાકૃત-વ્યાકરણો ઘણે ભાગે સંસ્કૃત ભાષાના પરિચયવાળાને ઉપયોગી થાય તેવી શૈલીથી રચાયેલી માલૂમ પડે છે. ત્યારે અમે પ્રાથમિક પાઠોમાં ગુજરાતી ભાષામાં વપરાતા પ્રાકૃત અને લગભગ ગુજરાતીસમ પ્રાકૃત શબ્દોનો ખાસ કરીને સંચય કર્યો છે, જેથી કરીને વિસ્તૃત શબ્દકોષ અજાણ્યો ન થઈ પડતાં કંટાળારૂપ ન થાય, તેમ જ તે યાદ કરવામાં વિશેષ પરિશ્રમ પણ ન પડે.

રોજની બોલાતી ભાષામાંના પ્રચલિત શબ્દો યાદ રાખવામાં પરિશ્રમ ન પડે એ સ્વાભાવિક છે. આગળ ઉપર સંસ્કૃત-તદ્ભવ શબ્દો સમજાવવા માટે પણ જેમ બને તેમ ગુજરાતી ભાષામાં વપરાતા સરળ અને પ્રસિદ્ધ સંસ્કૃત શબ્દો ઉપરથી પ્રાકૃત સ્વરૂપ બનાવવાનું શીખવી, ખાસ પ્રસિદ્ધ જેવા સંસ્કૃત શબ્દો આપીને જ અક્ષર પરિવર્તનના નિયમો આપી પ્રાકૃત ભાષામાં રૂપાંતર સમજાવવા આગળ વધવામાં આવ્યું છે. આ જાતની ગોઠવણથી ગુજરાતી ભાષા-ભાષીને પ્રાકૃત શીખવાની ઘણી મુશ્કેલી ઓછી થવાનો ખાસ સંભવ છે.

રૂપો અને પ્રયોગો જેમ બને તેમ સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યા છે. પ્રાકૃત ભાષાનાં રૂપો વિકલ્પબહુલ હોવાથી તેનો તાગ મેળવવાને વિદ્યાર્થી ગભરાય છે. તેથી તે વિસ્તારથી આપવામાં આવ્યા છે. જેમ બને તેમ તેમાં અસ્પષ્ટતા કે સંદિગ્ધતા ન રહેવા પામે અને ચોક્કસાઈ વધારે કેળવાય તે તરફ ખાસ લક્ષ્ય આપવામાં આવ્યું છે.

ભાષા પરિચયનાં વાક્યો અને પરીક્ષા - વાક્યો જેમ બને તેમ પ્રાચીન સાહિત્યમાંથી પસંદ કરવામાં આવ્યા છે, એ વિદ્વાનો સ્પષ્ટ જોઈ શકશે. છતાં પ્રાથમિક પાઠોમાં બન્ને પ્રકારનાં વાક્યો સ્વયં બનાવીને મૂકવા પડ્યા છે, કારણ કે પ્રાથમિક પાઠોની શરતો પૂરી પાડે તેવા સરળ વાક્યો પ્રાચીન સાહિત્યમાંથી મળવા લગભગ દુર્લભ હતા. તેમાં થોડા ઘણા ફેરફાર કર્યા વિના તેનો ઉપયોગ લગભગ અશક્ય જેવો હતો. આગળ ઉપર પ્રાચીન સાહિત્યની નાની નાની વાર્તાઓ અને રોચક પ્રસંગો સળંગ આપવામાં આવ્યા છે.

સંસ્કૃત - શિક્ષિકાની શૈલી અનુસાર બન્ને પ્રકારનાં વાક્યો થોડાં આપવાથી પ્રાથમિક અભ્યાસીની બુદ્ધિ જેવી જોઈએ તેમ કસોટીએ ચડતી નથી, કારણ કે પાઠમાં આપવામાં આવેલા પ્રયોગો અને વિષયોનું પુનરાવર્તન અલ્પ થતું હોવાથી વિષય કાચો અને અસ્પષ્ટ રહી જવા સંભવ રહે છે. એ અનુભવ ઉપરથી સંસ્કૃત માર્ગોપદેશિકાની શૈલી અનુસાર વાક્યોની સંખ્યા વધારે પ્રમાણમાં આપવામાં આવી છે. વળી દક્ષિણા મૂર્તિ વાળા પ્રથમ અને દ્વિતીય સંસ્કૃત પુસ્તકની પેઠે માત્ર ભાષાપરિચય આપનારાં વાક્યો આપવા જતાં ભાષાનું બંધારણ સમજવાની ઈચ્છા વિદ્યાર્થીનાં દિલમાં જાગ્રત્ થાય છે, છતાં તે અપૂર્ણ જ રહી જાય છે. એટલે ભાષાપરિચયનાં વાક્યો પછી તુરત જ તેનું પૃથક્કરણ કરનારા નિયમો, રૂપો, અને શબ્દકોષ તેની વિવેચનારૂપે આપવામાં આવ્યા છે. જેથી કરીને પરસ્પર બન્ને વિભાગોના - ભાષા અને બંધારણનાં જ્ઞાનમાં બુદ્ધિ, ચોક્કસાઈ, સ્પષ્ટતા અને વિશદતા અનાયાસે જ કેળવાશે.

પ્રાચીન કાળમાં પ્રાથમિક અભ્યાસીઓ શબ્દ રૂપાવલી તથા ધાતુ રૂપાવલી અને કોઈક નાનો શબ્દકોષ મોઢે કરી લઈ સાહિત્યમાં પ્રવેશ કરતા હતા. વળી પ્રાકૃત ભાષાના વિકલ્પ-બહુલ રૂપો વિષે સંશય ન રહે માટે જેટલા થઈ શકતા હોય, તે સઘળા દાખલારૂપ એક એક શબ્દનાં રૂપોની, સ્પષ્ટીકરણ માટે અને મુખ-પાઠ કરવા માટે વિસ્તારથી રૂપાવલી આપવામાં આવી છે. તેને લીધે પુસ્તકનું કદ વધી જવાની અગવડ ક્ષમ્ય ગણી લેવી પડી છે.

પ્રાથમિક અભ્યાસીઓને વ્યાકરણશાસ્ત્રની સામાન્ય

પરિભાષાઓ અને નિયમોનો જોઈએ તેવો પરિચય અસંભવિત માની લઈ પ્રસંગે પ્રસંગે તે વિષે પણ કોંસમાં સ્પષ્ટીકરણ કરવામાં આવ્યું છે. તથા ક્વચિત્ તે તે વિષય શીખવવાની પદ્ધતિસૂચક સંક્ષિપ્ત સૂચનાઓ પણ કરવામાં આવી છે.

સમાસ અને કૃદન્ત જેવા બહુ જ ઉપયોગમાં આવતા વિષયો ઘણા જ વહેલા આપવામાં આવ્યા છે, પરંતુ તે એવી રીતે સરળતાથી આપ્યા છે, કે વિદ્યાર્થીને કઠણ પડવા સંભવ નથી. સરળતા ખાતર કેટલાક પ્રથમ આવી ગયેલા વિષયોનો સંબંધ સમજાવીને આગળ ઉપર તેમાં વિસ્તાર કરવામાં આવ્યો હોય છે. આવી પુનરુક્તિઓ સરળતા ખાતર જ કરવામાં આવી હોય છે.

પ્રાકૃતભાષામાં અક્ષર-પરિવર્તનનો વિષય કઠણ, વિસ્તૃત અને ગૂંચવણ ભરેલો છે. પ્રાચીનવ્યાકરણોમાં તેના ઘણા બારીક બારીક નિયમો છે. જો કે તે સઘળા અહીં આપી ન શકાય તો પણ ઉપયોગી તો આપવા જ જોઈએ, તે આપવા જતાં પણ બહુ જ વિસ્તાર થઈ જવાનો સંભવ હતો. એટલે તેની સામાન્ય ભૂમિકાઓ અને સમગ્ર એકીકરણ મગજમાં ઠસાવીને પછી તેનું ઉચિત પૃથક્કરણ કરવામાં આવ્યું છે. દાખલા તરીકે - અક્ષર પરિવર્તનના કુલ પ્રકારો એક પાઠમાં બતાવ્યા છે, અને પછી દરેક પ્રકારનું વિવેચન જુદા જુદા પાઠોમાં ટૂંકામાં છતાં સ્પષ્ટ રીતે આપવામાં આવેલ છે. જેમ બને તેમ નિયમો થોડા અને વિષયનો સંગ્રહ વધારે થાય તેવી કાળજી રાખવામાં આવી છે. તે, સંસ્કૃત સ્વરોના પ્રાકૃત સ્વરપરિવર્તન વિષેના નિયમો જોવાથી સ્પષ્ટ સમજાશે. તે જ પ્રમાણે અક્ષર પરિવર્તનના દરેક પ્રકારો વિષે છે. આગળ તેના પણ ઉપયોગી અપવાદો કોષનાં રૂપમાં આપવામાં

આવેલ છે. તેથી અભ્યાસીઓ અક્ષર પરિવર્તન જેવા વિષયનું એકીકરણ તથા પૃથક્કરણ ઉચિત પ્રમાણમાં જોઈ શકશે.

સંખ્યા વાયક શબ્દો વિસ્તારથી આપવામાં આવ્યા છે. સર્વ નામનાં રૂપાંતરોની ભિન્નતા માટે એક જાતનો ક્રમ ઠરાવી એકીકરણ અને સમાન ધોરણ એવી રીતે ગોઠવવામાં આવેલ છે, કે જેથી કરીને તેની સાધનિકા અને રૂપોની વિવિધતામાં વગર હરકતે વિદ્યાર્થી પદ્ધતિસર પ્રવેશ કરી શકે - એટલે કે જેમ બને તેમ તેની કઠિનતાને હળવી કરવામાં આવી છે. ધાતુઓ અને પ્રયોગો વિષે પણ એવી જ રીતે સંક્ષેપમાં છતાં સર્વતોમુખ પરિચય આપવા પ્રયત્ન કર્યો છે.

ઉપયોગી અવ્યયો અને તદ્વિત પ્રત્યયો પણ છોડવામાં આવ્યા નથી. છેવટે આર્ષ પ્રયોગો, બહુલંના પ્રયોગો, દેશ્ય પ્રયોગો તથા બીજી પ્રાકૃત ભાષાને લગતી વિવિધતાઓ, જાતિનું ધોરણ વગેરે પરચૂરણ વિષયો ટૂંકમાં આપવામાં આવ્યા છે. પ્રાકૃત છંદોનો પરિચય અને નિયમો આપવાનું પણ જતું કરવામાં આવ્યું નથી. છંદ:શાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ આઠ ગણો સહેલાઈથી યાદ રહી શકે માટે લક્ષ્ય-લક્ષણ સૂચક ટૂંકું ચક્ર શોધી કાઢવામાં આવ્યું છે.*

પરિશિષ્ટમાં પ્રાકૃતભાષાનાં ગદ્ય-પદ્ય મય જુદી જુદી જાતના નમૂનાઓ આપવામાં આવ્યા છે. તેમાંના કઠિન શબ્દો અને પ્રયોગોનું એક સંક્ષિપ્ત ટિપ્પણ પણ સાથે જોડવામાં આવ્યું છે. છેવટે ગુજરાતી ભાષામાં પરિચિત હોય તેવા દેશ્ય શબ્દોનો થોડો કોષ અને સંસ્કૃત ધાતુઓના પ્રાકૃત આદેશાંતરો આપવામાં આવ્યા છે.

★રા. બળવંતરાય ઠાકોરનું પદ ૧૯૮૯ના ચિત્રના “કુમાર”માં યમાતારાજભાનસલગા - આ પ્રમાણે હમણાં પ્રસિદ્ધ થયું છે.

આ ઉપરથી વિદ્વદ્ગણ જોઈ શકશે કે પ્રાકૃત ભાષાનાં વ્યાકરણમાં આપવામાં આવેલા દરેકે દરેક સ્થૂલ કે સૂક્ષ્મ વિષયોનો ઉપયોગી સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે. અને સરળતા સાથે આ પ્રવેશિકાને ઉપયોગી બનાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે.

યદ્યપિ આ પુસ્તકમાં લગભગ ૪૦૦૦ હજાર જેટલા શબ્દોનો સંગ્રહ આપવામાં આવ્યો છે. છતાં તેની સંપૂર્ણ શબ્દસૂચિ પાછળ આપી શક્યા નથી. કારણ કે - પુસ્તકનું આથી વિશેષ કદ વધવા દેવું વધારે અનુચિત હતું.

કોઈ કોઈ સ્થળે વિષય સંકલના અને ક્રમ ખામી ભરેલા જણાશે. તેનું કારણ એ છે કે - પાછળના અર્ધા ગ્રંથનો પ્રાથમિક ખરડો મુસાફરીમાં ગુમ થવાથી ફરીથી બીજી સંકલના કરવા જતાં ક્યાંક ક્યાંક સ્ખલનાઓ રહી જવા પામી છે. તેમજ દષ્ટિ દોષથી તથા કંપોઝીટરોની શરત ચૂકથી કેટલીક અશુદ્ધિઓ રહી જવા પામી છે. તેમાંના ખાસ મહત્વના ભાગનું શુદ્ધિપત્રક આપવામાં આવ્યું છે.

તો પણ રહી ગયેલી ખામીઓ હવે તો બીજી આવૃત્તિમાં જ સુધારી શકાશે. કારણ કે આવા ગ્રંથો પાછળની આવૃત્તિમાં જ બરાબર સુધારી શકાય છે, અને સુધારી શકાયા છે. તેમ જ અધ્યાપકો અને અભ્યાસીઓ તરફના અનુભવોની જુદી જુદી સૂચનાઓની પણ આવશ્યકતા રહે છે. તે મળ્યા પછી ઘણા સુધારા વધારા કરવા પડે છે. એટલે હાલ પ્રથમ દર્શને તો આ ગ્રંથને એક કાયો ખરડો ગણવામાં આવશે, તો પણ ચાલશે. પરંતુ બીજી ત્રીજી આવૃત્તિમાં ચોક્કસ સ્વરૂપ ઘડાઈ જવા સંભવ છે.

ખાસ મુશ્કેલી તો એ હતી કે સ્થાનાન્તર સ્થિતિ જેવી પરિસ્થિતિમાં પ્રાકૃત સાહિત્યના ગ્રંથોની દુર્લભતાથી બેચાર ગ્રંથો ઉપરથી જ આખી ઈમારત ઊભી કરવામાં આવી છે. તેથી પણ ઘણી ત્રુટિઓ જોવામાં આવશે. પરંતુ તે અનિવાર્ય સમજી વિદ્વાનો હાલ તુરતમાં દરગુજર કરશે, એવી આશા છે.

અંતમાં - પ્રાકૃતભાષાના રસિકો, અભ્યાસીઓ, અને અધ્યાપકો, અમારા આ યત્કિચિત્ પ્રયત્નનો સાદર ઉપયોગ કરી યથાયોગ્ય સૂચનાઓ આપી ભવિષ્યમાં સાંગોપાંગ બનાવવા સહાયક થશે, એવી આશા સાથે વિરમીએ છીએ.

મહેસાણા

જૈન પાઠશાળા

પ્રભુદાસ બેચરદાસ પારેખ

સંવત્ ૧૯૮૯ના ચૈત્ર વદી ૧૩

આ પ્રવેશિકા લખવાની પ્રાથમિક પ્રેરણા મળવા માટે પન્યાસજી મહારાજ શ્રી શ્રી શ્રી ૧૦૦૮ શ્રી વિજ્ઞાન વિજયજી મહારાજશ્રીના શિષ્ય, પ્રાકૃત ભાષાના અભ્યાસી મુનિ મહારાજ શ્રી કસ્તુરવિજયજી મહારાજશ્રીનો ઋણી છું.

પ્ર. બે. પારેખ

પ્રભુદાસભાઈનો માતૃસ્પર્શ

સંસ્કૃતભાષામાં પ્રવેશ કરવા માટે પહેલાં ભાંડારકરની બુક ભણવાનો રિવાજ હતો. હવે હેમસંસ્કૃતપ્રવેશિકા પ્રચારમાં આગળ છે. પ્રાકૃતભાષામાં પ્રવેશ કરવા માટે પ્રાકૃતવિજ્ઞાનપાઠમાલા આજે સર્વસ્વીકૃત છે. તેની પૂર્વે કોઈ પ્રાકૃત માટેની બુક હતી ? આ પ્રશ્નનો જવાબ છે. હા. બુક હતી. એથી મહત્ત્વની વાત એ છે કે પ્રાકૃતની એ બુકની રચના શ્રી પ્રભુદાસ બેચરદાસ પારેખે કરી હતી. પ્રભુદાસભાઈનું નામ પડે એટલે શાસન માટેની તીવ્ર ધગશ, સાંપ્રતયુગના વિકટ પ્રશ્નો અને ભવિષ્યની ઝંઘાણી સાથે સતત લખતા રહેલા સૂક્ષ્મ તત્ત્વચિંતકની પ્રતિમા નજર સમક્ષ આવે. તેમણે પ્રાકૃતભાષાનું પાયાનું વ્યાકરણ લખ્યું છે તે વાતની જાણ કોઈને નથી. આ પુસ્તક નામે પ્રાકૃત પ્રવેશિકા એમનેમ હાથમાં લીધું હતું. થોડા પાનાં ફેરવીને બંધ કર્યું. ટાઈટલ પર નામ હતું પ્રભુદાસભાઈનું. મારા હાથમાં રહેલી એ બુક પાછી મૂકી દેવાનો હવે સવાલ જ નહોતો. એ બુક બે-ત્રણ જાણતલ વિદ્વાનોને બતાવી. અભિપ્રાય એવો મળ્યો કે - પ્રાકૃતવિજ્ઞાનપાઠ-માલા છે માટે આની ઉપયોગિતા છે નહીં. મને થયું કે પ્રભુદાસભાઈનું કામ છે માટે એને વજન તો મળવું જ જોઈએ. પ્રાસ્તવિક વાંચ્યું. આ બુક માટે ખુદ પ્રભુદાસભાઈને પણ સંતોષ

હોય તેવું લાગ્યું નહીં. પ્રભુદાસભાઈ પોતે લખે છે—

રહી ગયેલી ખામીઓ હવે તો બીજી આવૃત્તિમાં જ સુધારી શકાશે. કારણ કે આવા ગ્રંથો પાછળની આવૃત્તિમાં જ બરોબર સુધારી શકાય છે, અને સુધારી શકાયા છે. તેમ જ અધ્યાપકો અને અભ્યાસીઓ તરફથી જુદી જુદી સૂચનાઓની પણ આવશ્યકતા રહે છે. તે મળ્યા પછી ઘણા સુધારા વધારા કરવા પડે છે.

આટલી ફરિયાદ કર્યા પછી પ્રભુદાસભાઈ પોતાની આ કૃતિ વિશે એકદમ સ્પષ્ટ અભિપ્રાય આપે છે :

એટલે પ્રથમદર્શને તો આ ગ્રંથને એક કાચો ખરડો ગણવામાં આવશે, તો પણ ચાલશે. પરંતુ બીજી, ત્રીજી આવૃત્તિમાં ચોક્કસ સ્વરૂપ ઘડાઈ જવા સંભવ છે.

પ્રભુદાસભાઈનું આ પ્રાકૃતનું પ્રાથમિક વ્યાકરણ રચનાશૈલીની દૃષ્ટિએ એકદમ સુંદર છે. તેમને પોતાની રચેલી આ પ્રવેશિકામાં ખામીઓ જણાય છે તે એમની નમ્રતા છે, નિખાલસતા છે કે જાગૃત્તા છે ? આ સવાલ સાથે પાઠો પર નજર ફેરવી. બુકના પહેલા પાઠનાં મથાળે લખ્યું હતું. પઠમં પગરણમ્. પ્રાકૃતભાષા માટેનો અહોભાવ પ્રભુદાસભાઈનાં અંતરમાં છે પરંતુ પ્રાકૃતભાષાની જ ભૂલ થઈ છે. હૈમપ્રાકૃતવ્યાકરણ ના પ્રથમપાદનું ત્રેવીસમું સૂત્ર જણાવે છે તેમ મોઽનુસ્વારઃ । એની વૃત્તિમાં લખ્યું છે અન્ત્યમકારસ્યાનુસ્વારો ભવતિ । પદને અંતે રહેલા મ્ ને સ્થાને અનુસ્વાર થાય છે. આ પ્રવેશિકાના પિસ્તાળીસમા પાઠમાં ખુદ પ્રભુદાસભાઈ લખે છે કે પદને અન્તે, મ્ નો નિત્ય અને સ્વર પર

છતાં વિકલ્પે અનુસ્વાર થાય છે. પઢમં પગરણમ્ માં પદને અંતે મ્ છે. તેની પછી સ્વર નથી. પગરણં એમ જ લખવું જોઈએ. પગરણમ્ લખ્યું છે તે ભૂલ છે ? જવાબ તો હા છે પરંતુ પ્રભુદાસભાઈએ ભૂલ કરી છે તેવું કહી કેવી રીતે શકાય ? આ અનવધાનમાં થયેલી ભૂલ છે તે બીજાં પાને રહેલું મથાળું પૂરવાર કરે છે. બિઙ્જં પગરણં. આ પગરણમ્ જેવી બીજી ભૂલો આ બુકમાં હશે કે નહીં તે વિચારવાનું ટાળીને આખી બુક પુનઃ સંપાદિત કરી છે. સાથે સાથે પ્રભુદાસભાઈની સરળતા પ્રત્યે અનહદ સદ્ભાવ બની રહ્યો છે. તેમના વિચારોમાં તેઓ સ્પષ્ટ તો હતા જ. પોતાની રજૂઆતમાં ભૂલ હોવાની સંભાવના વિશે તે સભાન હતા. મુદ્રણ પામી ચૂકેલી આખી પ્રવેશિકામાં તેઓ સુધારાવધારા જરૂરી માનતા હતા. તેમના પ્રકાશિત ન થઈ શકેલાં સાહિત્ય અંગે પણ તેઓ સ્પષ્ટ જ હશે. તેમણે લખીને મૂકી રાખ્યું હોય અને છાપવામાં ન લીધું હોય તેવું સાહિત્ય - એક કાચો ખરડો - તરીકે તેમણે જેમનું તેમ રાખી મૂક્યું હશે. પોતાના એ વિચારને તેમણે સુધારવાની અથવા વધારવાની દૃષ્ટિથી ફેરતપાસ માટે લખી રાખ્યો હશે. તે વિચારને જાહેર રૂપ ન આપીને તેમણે પોતાની સરળતાની સો ટકાની સાચવણી કરી. અને આજે તેમના સ્વર્ગવાસનાં કેટલાય વરસો બાદ તેમનું તિથિનાં અર્ધઘટનનું સાહિત્ય પ્રકાશિત કરવામાં આવે છે ત્યારે પ્રભુદાસભાઈની સુધારાવધારાની તૈયારી દાખવતી સરળતાને ઝાંખપ લગાડવામાં આવી હોય તેવું અવશ્ય લાગે છે. પ્રભુદાસભાઈના દરેક વિચારોની પુનઃ સમીક્ષા થાય તેમાં સૌથી વધુ રાજીપો પ્રભુદાસભાઈને જ થાય. તેઓ વિચારશીલ અને શ્રદ્ધાસંપન્ન શ્રાદ્ધવર્ય હતા. તેમણે શાસન માટે દાખવેલી

દૂરદર્શિતાનો જોટો જડે તેમ નથી. તો પણ જાહેરમાં વહેતા મૂકાયેલા વિચારોમાં ખામી જણાય તો સુધારી લેવાની તેમણે જાહેર તૈયારી રાખી હતી, તે આ પ્રવેશિકાની પ્રસ્તાવના દ્વારા વાંચવા મળે છે. તેમની આ આલા દરજ્જાની સરળતાનો અર્થ એ નથી કે તેઓ ક્યારેક ખોટા પૂરવાર થયા હતા. પ્રભુદાસભાઈની સાચી પડેલી આગાહીઓનું સરવૈયું ખૂબ લાંબું થવા જાય છે. પ્રભુદાસભાઈનો વિચારવૈભવ આપણને આર્યસંસ્કાર અને જૈનઆચારમાં સુદૃઢ બનાવે છે. પ્રભુદાસભાઈનો વિચારવારસો જીવતો રાખવાની સાથે જ એ વિચારશીલ સત્પુરુષનાં સરળ અને નિર્ભળ માનસને પણ નજરસમક્ષ રાખવું જોઈએ.

જ્યારે ગુજરાતી ભાષામાં પ્રાકૃતભાષાનું વ્યાકરણ ઉપલબ્ધ નહોતું ત્યારે તેમણે આ પ્રવેશિકાની રચના કરી છે. પ્રભુશાસનનાં મૂળ શાસ્ત્રોની આગમોની ભાષા માટે તેમણે - આ પ્રવેશિકા રચી તેમાં એમનો ધગધગતો શાસનપ્રેમ વર્તાય છે. વિ. સં. ૧૯૮૮માં પ્રાકૃત પ્રવેશિકાની પહેલી આવૃત્તિ, ૫૦૦ નકલમાં છપાઈ હતી. આ કાચા ખરડા - ને ચોક્કસ સ્વરૂપે ઘડાઈ - જવાનો સમય મળે તે પૂર્વે વિ. સં. ૧૯૯૯માં પ્રાકૃતવિજ્ઞાનપાઠમાલા પ્રકાશિત થઈ ગઈ. આ પાઠમાળાએ જબરજદસ્ત સફળતા મેળવી. એટલે પછી પ્રવેશિકા ને જોઈએ તેવો સુધારો ન મળ્યો અને જોઈએ તેવો અવકાશ કે પ્રચાર ન મળ્યો.

પ્રવેશિકા અને પાઠમાળામાં પાયાનો તફાવત પણ છે. પ્રવેશિકાની અભ્યાસપદ્ધતિમાં પહેલાં વાક્યો આવે છે. પછી નિયમ પછી શબ્દો. પછી વિશેષ નિયમ. પછી રૂપો. પછી ઉદાહરણ વાક્યો. ભૂતકાળ સમજાવવા માટે પ્રવેશિકાનો પંદરમો

પાઠ ભૂતકાળનાં વાક્યો બતાવે છે, પછી સોળમા પાઠમાં એ અંગેના નિયમો અને શબ્દો અને વિશેષ નિયમો અને રૂપો આવે છે. નામપદનાં રૂપો માટે સત્તરમાથી માંડીને એકવીશમા પાઠ સુધી સીધાં વાક્યો જ રજૂ થયાં છે. પછી બાવીસમા પાઠમાં પ્રત્યયો અને નિયમો સમજાવ્યા છે. વ્યાકરણ શાસ્ત્રની ભાષામાં કહીએ તો - પ્રવેશિકામાં પહેલાં ઉદાહરણ મૂકાય છે પછી સૂત્ર આવે છે.

પાઠમાળામાંની પદ્ધતિ તદ્દન જુદી છે. પાઠમાળામાં પહેલા નિયમ આવે છે, પછી સાધનિકા પછી શબ્દો અને છેક પછી વાક્યો. ઘણી વખત પહેલા શબ્દો અને પછી નિયમો એવું પણ બને છે. પણ વાક્યો તો છેવટે જ આવે છે. પાઠમાળાનો ચૌદમો પાઠ ભૂતકાળ સમજાવે છે. તેમાં પહેલાં નિયમ છે. પછી સાધનિકા. પછી વિશેષ નિયમો અને વિશેષ સાધનિકા. પછી શબ્દો અને છેક છેલ્લે વાક્યો છે. નામપદમાં રૂપોના નિયમ માટે પાઠમાળામાં પાઠ સાતમો - પ્રથમા અને દ્વિતીયા વિભક્તિ માટે છે - તેમાં પહેલાં નિયમો અને પછી રૂપો અને પછી શબ્દો છે. પ્રવેશિકામાં ત્રેવીસમો પાઠ પહેલી ચાર વિભક્તિ માટે છે અને સત્તરમાથી એકવીસમા પાઠ સુધીમાં ચાર વિભક્તિનાં વાક્યો આવી ચૂક્યાં છે. આ જ રીતે સત્યાવીસમો પાઠ પાંચમી, છઠ્ઠી, સાતમી વિભક્તિ અને સંબોધન માટે છે. અને ચોવીસમા, પચીસમા અને છઠ્ઠીસમા પાઠમાં આ પાંચમી, છઠ્ઠી, સાતમી વિભક્તિ અને સંબોધનનાં વાક્યો આવી ચૂક્યા છે. આમ પ્રવેશિકા કરતાં પાઠમાળાનો ક્રમ જુદો છે. વ્યાકરણ શાસ્ત્રની ભાષામાં કહીએ તો પાઠમાળામાં પ્રથમ સૂત્ર આવે છે પછી

ઉદાહરણ મૂકાય છે.

પ્રભુદાસભાઈએ આ અંગે પ્રાસ્તાવિકમાં ખુલાસો પણ કર્યો છે—

એટલે ભાષા પરિચયનાં વાક્યો પછી તુરત જ તેનું પૃથક્કરણ કરનારા નિયમો, રૂપો અને શબ્દકોષ તેની વિવેચનારૂપે આપવામાં આવ્યા છે. જેથી કરીને પરસ્પર બંને વિભાગોના—ભાષા અને બંધારણનાં જ્ઞાનમાં બુદ્ધિ, ચોક્કસાઈ, સ્પષ્ટતા અને વિશદતા અનાયાસે જ કેળવાશે.

પાઠમાળામાં વિષયવસ્તુની સ્પષ્ટતા માટે સતત ટિપ્પણીઓ યોજાઈ છે. પ્રવેશિકામાં ટિપ્પણીઓનું સ્થાન નહિવત્ છે. નિયમ સંકલનની દૃષ્ટિએ જોઈએ તો—

- + પ્રવેશિકાના જે પાઠોમાં નિયમો છે તે લંબાણ ધરાવે છે. સત્યાવીસમા પાઠમાં સમાસ, સંધિ અને સંખ્યાવાચક શબ્દો વિશે સમજૂતી અને નિયમોએ પૂરાં આઠ પાનાં રોક્યાં છે.
- + પાઠમાળામાં સમાસ અને સંખ્યાવાચકના જુદા પાઠો છે.
- + પ્રવેશિકામાં છંદવિચાર છે. અજિતશાંતિસ્તોત્ર, પરિશિષ્ટમાં છે.
- + પાઠમાળામાં છંદવિચાર નથી અને અજિતશાંતિસ્તોત્ર પણ નથી.
- + પ્રવેશિકામાં ૪૧૬ પાનાં છે. પાઠમાળામાં ૪૬૮ પાનાં છે.

એકંદરે પાઠમાળામાં સરળતા વધુ છે તેથી તે પ્રચારમાં આગળ નીકળી ગઈ. પ્રાકૃતપ્રવેશિકા લગભગ ભૂલાઈ ગઈ. પ્રભુદાસભાઈની આ પ્રવેશિકા આજે નવેસરથી સંપાદિત થઈ

રહી છે. ગીતાર્થ આચાર્યભગવંતો, પદસ્થ મહાત્માઓ અને મુનિભગવંતો આ પ્રભુદાસભાઈની પ્રવેશિકાને હાથમાં અવશ્ય લેશે.

આમપણ પ્રાકૃતભાષાને આપણે પૂરા માનસન્માન આપ્યા નથી. આપણે ત્યાં સંસ્કૃતભાષાનું જ વર્યસ્વ જામ્યું છે. પ્રાકૃત આપણી માતૃભાષા છે. પ્રાકૃતભાષા તો સરળ પણ છે અને સુંદર પણ છે. સંસ્કૃત ભણ્યા હોઈએ પછી તો પ્રાકૃતના નિયમો અઘરા પણ ન લાગે. પ્રાકૃતભાષાને માવજત સાથે સાચવવાની જવાબદારી આપણી છે. પ્રાકૃતભાષાની દુનિયામાં આ પ્રવેશિકાનું સ્થાન મજબૂત રહેવાનું છે. પ્રાકૃતવ્યાકરણ અને પ્રાકૃત વિજ્ઞાન પાઠમાળા ભણ્યા હોઈએ તો પણ આ પ્રાકૃતપ્રવેશિકા વાંચવાનું ગમશે. કેમ કે આ પ્રવેશિકાને મળ્યો છે, પ્રભુદાસભાઈનો માતૃસ્પર્શ.

માગસર સુદ ૧૦/વિ. સં. ૨૦૬૨

પ્રશમરતિવિજય

પાટણ

અણુક્રમો

	પદ્મં પગરણં અક્ષરવિચારો	
પદ્મો પાઠો	સ્વરો	૩
બીઓ પાઠો	જોડેલા અક્ષર	૪
	બિજ્જં પગરણં કિરિયાપયાઈં	
તદ્ઓ પાઠો		૬
ચઠ્ઠો પાઠો		૭
પંચમો પાઠો		૮
છઠ્ઠો પાઠો		૯
સત્તમો પાઠો		૧૦
અઠ્ઠમો પાઠો		૧૧
નવમો પાઠો		૧૨
દસમો પાઠો		૧૩
ઇગારહ પાઠો	વર્તમાનકાળ	૧૪
બારહ પાઠો		૧૮
તેરહ પાઠો		૧૯
ચઠ્ઠહ પાઠો	ધાતુઓ	૨૦
પણ્ણરહ પાઠો		૩૦

२३

सोलह पाढो	भूतकाण	३१
	तइअं पगरणं	
सत्तरह पाढो	नामपयाइं	३५
अठ्ठरह पाढो		३६
अउणवीसो पाढो		३७
वीसो पाढो		३८
एगवीसो पाढो		४०
दुवीसो पाढो	विभक्तिना प्रत्ययो	४१
तेवीसो पाढो	अकारान्त नामो	४५
चउवीसो पाढो		५२
पंचवीसो पाढो		५४
छव्वीसो पाढो		५७
सत्तावीसो पाढो	अकारान्त नामो (याधु)	६०
अठ्ठवीसो पाढो		७२
अउणतीसो पाढो		७३
तीसो पाढो		७५
एगतीसो पाढो	अकारान्त नारीश्रुति नामो अने भविष्यकाण	७६
दुतीसो पाढो		९९
तेतीसो पाढो		१०१
चउतीसो पाढो	ईकारान्त अने उकारान्त नामो	१०४
	चउत्थं पगरणं पयाणं समासा	
पंचतीसो पाढो		१२४

२४

छतीसो पाढो		१२७
सत्ततीसो पाढो	समासो, संधि अने संख्यावाचक शब्दो	१३०
अठ्ठतीसो पाढो		१४४
एगुणचालीसो पाढो		१४८
चालीसो पाढो		१६८
एगचालीसो पाढो		१७१
बायालीसो पाढो		२०३
तित्तालीसो पाढो		२०५
चउआलीसो पाढो		२११
	पंचमं पगरणं	
पणयालीसो पाढो		२२५
छयालीसो पाढो		२४३
सगचत्तालीसो पाढो		२४५
अउणपच्चालीसो पाढो		२७९
पच्चासो पाढो		२९५
एगावन्नो पाढो		२९७
बावन्नो पाढो		३२५
छंढ विचार		३४४
परिसिट्टं-१		३५४
परिसिट्टं-२		३५५
परिसिट्टं-३		३५६
परिसिट्टं-४		३५७
परिसिट्टं-५		३५८

પરિસિદ્ધિ-૬	૩૬૦
પરિસિદ્ધિ-૭	૩૬૫
પરિસિદ્ધિ-૮	૩૬૭
પરિસિદ્ધિ-૯	૩૭૮
પરિસિદ્ધિ-૧૦	૩૮૨
પરિસિદ્ધિ-૧૧	૩૮૪
પરિસિદ્ધિ-૧૨	૩૮૬
પરિસિદ્ધિ-૧૩	૪૦૦
પરિસિદ્ધિ-૧૪	૪૦૫

આ પેજ ૪ ટાઈટલ

પ્રભુદાસભાઈની સરળતા પ્રત્યે અનહદ સદ્ભાવ બની રહ્યો છે. તેમના વિચારોમાં તેઓ સ્પષ્ટ તો હતા જ. પોતાની રજૂઆતમાં ભૂલ હોવાની સંભાવના વિશે તે સભાન હતા. મુદ્રણ પામી ચૂકેલી આખી પ્રવેશિકામાં તેઓ સુધારાવધારા જરૂરી માનતા હતા. તેમના પ્રકાશિત ન થઈ શકેલાં સાહિત્ય અંગે પણ તેઓ સ્પષ્ટ જ હશે. તેમણે લખીને મૂકી રાખ્યું હોય અને છાપવામાં ન લીધું હોય તેવું સાહિત્ય - એક કાચો ખરડો - તરીકે તેમણે જેમનું તેમ રાખી મૂક્યું હશે. પોતાના એ વિચારને તેમણે સુધારવાની અથવા વધારવાની દૃષ્ટિથી ફેરતપાસ માટે લખી રાખ્યો હશે. તે વિચારને જાહેર રૂપ ન આપીને તેમણે પોતાની સરળતાની સો ટકાની સાચવણી કરી. અને આજે તેમના સ્વર્ગવાસનાં કેટલાય વરસો બાદ તેમનું તિથિનાં અર્ધઘટનનું સાહિત્ય પ્રકાશિત કરવામાં આવે છે ત્યારે પ્રભુદાસભાઈની સુધારાવધારાની તૈયારી દાખવતી સરળતાને જાંખપ લગાડવામાં આવી હોય તેવું અવશ્ય લાગે છે.

॥ नमो अरिहंताणं ॥

सिरि पाइय-प्पवेसिया

पढमा

हं नमामि सिरिवीरं,
तुम्हे वि सया तं नमह.
हं सिक्खावयामि तुज्जे
पाइयं भासं, तुम्हे झट्ट सिक्खेज्जा.

પઢમં પગરણં.

અક્ષર-વિચારો.

પ ઠ મો પા ઢો.

સ્વરો.

અ આ, ઇ ઈ, ઊ ઋ, એ [એ], ઓ [ઔ].

વ્યંજનો—

ક	વર્ગ—	ક્	ખ્	ગ્	ઘ્	[ઙ્]
ચ	વર્ગ—	ચ્	છ્	જ્	ઝ્	[ઞ્]
ટ	વર્ગ—	ટ્	ઠ્	ડ્	ઢ્	ણ્
ત	વર્ગ—	ત્	થ્	દ્	ધ્	ન્
પ	વર્ગ—	પ્	ફ્	બ્	ભ્	મ્
			ય્	ર્	લ્	વ્
					સ્	હ

- ૧ પ્રાકૃત ભાષામાં ઉપર પ્રમાણે જ સ્વરો અને વ્યંજનો વપરાય છે.
- ૨ [ ] કૌંસમાં બતાવેલા અક્ષરો કોઈક વખતે જ વપરાય છે.
- ૩ ઋ, ઌ, લૃ, લ્, શ, ષ, ળ, ક્ષ, જ્ઞ, એટલા અક્ષરો પ્રાકૃતભાષામાં વપરાતાં જ નથી.

બી ઓ પા ઢો

જો ડે લા અ ક્ષ રો—

ક્+ક્=ક્ક. સક્કરા, સાક્કર.
 ક્+ખ્=ક્કખ. દુક્કખં, દુઃખ.
 ગ્+ગ્=ગ્ગ. મગ્ગો, માર્ગ.
 ગ્+ઘ્=ગ્ઘ. વિગ્ઘં, વિઘ્ન.
 ઙ્+ક્=ઙ્ક. ઙ્ક. વઙ્કં, વાંકું.
 ઙ્+ખ્=ઙ્કખ. ઙ્કખ. સઙ્કો, શંખ.
 ઙ્+ ગ્=ઙ્ગ. ઙ્ગ. સઙ્ગો, સંગ.
 ઙ્+ ઘ્=ઙ્ઘ. ઙ્ઘ. સઙ્ઘો, સંઘ.
 ચ્+ ચ્=ચ્ચ. સચ્ચં, સાચું.
 ચ્+ છ્=ચ્છ. પચ્છા, પછી.
 જ્+ જ્=જ્જ. અજ્જ, આજ.
 જ્+ ઙ્=જ્ઙ. મજ્ઙો, મધ્યે.
 જ્+ ચ્=જ્ચ. ચચ્ચુ, ચાંચ.
 જ્+ છ્=જ્છ. વાજ્છા, વાંછા.
 જ્+ જ્=જ્જ. અજ્જલી, અંજળી.
 જ્+ ઙ્=જ્ઙા. સજ્ઙા, સંઘ્યા.
 ટ્+ ટ્=ટ્ટ. ઉટ્ટો, ઉંટ.
 ટ્+ ઠ્=ટ્ઠ. હેટ્ઠ, હેટું.
 ટ્+ ડ્=ટ્ડ. લટ્ડો, લાડવો.
 ટ્+ ઢ્=ટ્ઢ. વુટ્ઢો, બુટ્ઢો.
 ણ્+ ટ્=ણ્ટ. કણ્ટો, કાંટો.
 ણ્+ ઠ્=ણઠ. કણઠો, કાંઠો.
 ણ્+ ડ્=ણડ. પેણડો, પેંડો.
 ણ્+ ઢ્=ણઢ. સણ્ઢો, સાંઢ.
 ણ્+ ણ્=ણ્ણ. ચુણ્ણો, યુનો.
 ણ્+ હ્=ણહ. વિણ્ણુ, વિણ્ણુ.

ત્+ત્=ત્ત. પત્તો, પહોંચ્યો.
 ત્+થ્=ત્થ. પત્થરો, પથરો.
 દ્+દ્=દ્દ. સદ્દો, શબ્દ.
 દ્+ધ્=દ્ધ. દુદ્ધં, દૂધ.
 ન્+ત્=ન્ત. અન્તરં, આંતરું.
 ન્+થ્=ન્થ. પન્થો, પંથ.
 ન્+દ્=ન્દ. ચન્દો, ચાંદો.
 ન્+દ્+ર્=ન્દ્ર. ચન્દ્રો, ચંદ્ર.
 ન્+ધ્=ન્ધ. ચન્ધો, ખાંધ.
 ન્+ન્=ન્ન. કન્ના, કન્યા.
 ન્+હ્=ન્હ. ઉન્હં, ઉનું.
 પ્+પ્=પ્પ. સપ્પો, સર્પ.
 પ્+ફ્=પ્ફ. પુપ્ફં, પુષ્પ.
 બ્+બ્=બ્બ. બબ્બુલો, બાવળ.
 બ્+ભ્=બ્ભ. ઉબ્ભં, ઉભું.
 મ્+પ્=મ્પ. કમ્પો, કંપ.
 મ્+ફ્=મ્ફ. વમ્ફડ, વળે છે.
 મ્+વ્=મ્વ. નિમ્વો, લીંબડો.
 મ્+ભ્=મ્ભ. ભમ્ભણો, બ્રાહ્મણ.
 મ્+મ્=મ્મ. ધમ્મો, ધર્મ.
 મ્+હ્=મ્હ. અમ્હે, અમે.
 ય્+હ્=ય્હ. તુમ્હે, તમે.
 લ્+લ્=લ્લ. મલ્લો, મલ્લ.
 લ્+હ્=લ્હ. કલ્હાર, કલાર.
 વ્+વ્=વ્વ. સવ્વં, સર્વ.
 સ્+સ્=સ્સ. રસ્સી, રાશ

- ૧ પ્રાકૃત ભાષામાં ખાસ કરીને ઉપર ગણાવેલા જ જોડેલા અક્ષરો વપરાય છે. જેની સંખ્યા (પર.) બાવન છે.
- ૨ સમજૂતી :—
- અ. વર્ગનો પહેલો અક્ષર પહેલા અને બીજા અક્ષર સાથે જોડાય છે
- આ. વર્ગનો ત્રીજો અક્ષર ત્રીજા અને ચોથા અક્ષર સાથે જોડાય છે.
- ઇ. અનુનાસિક અક્ષર પોતાના વર્ગના અક્ષર સાથે જોડાય છે.
- ઈ. ણ સાથે ણ, ન સાથે ન, અને મ સાથે મ જોડાય છે.
- ઉ. ણ, ન, મ, ય, અને લ સાથે હ જોડાય છે.
- ઊ. લ સાથે લ, વ સાથે વ અને સ સાથે સ જોડાય છે.
- ઋ. ચન્દ્ર શબ્દમાં ન્+દ્+ર ત્રણેય અક્ષરો સાથે જોડાય છે.

વિજ્ઞં પગરણં. કિરિયા-પયાઈં

ત ઙ ઓ પા ઢો.

હં	બોલ્લામિ.
હં	હસેમિ.
હં	કહેમિ.
હં	રુવેમિ.
હં	જેમમિ.
હં	ભમેમિ.
હં	પડામિ.
હં	નમામિ.
હં	પિવામિ.
હં	ભણામિ.
હં	ભણમિ.
હં	ભણેમિ.
હં	કહેજ્જ.
હં	ભણેજ્જા.

च उ त्थो पा ढो.

अम्हे	बोल्लामो.
अम्हे	भमामो.
अम्हे	भणामो.
अम्हे	रुवामो.
अम्हे	करामो.
अम्हे	बीहामो.
अम्हे	जाणामो.
अम्हे	पडिम.
अम्हे	जेमिमु.
अम्हे	कहिमु.
अम्हे	जाणिम.
अम्हे	पडेज्ज.
अम्हे	करेज्जा.

पं च मो पा ढो.

तुं	भणसि
तुं	वन्दसि.
तुं	बोल्लसि.
तुं	चल्लसि.
तुं	पिवसि.
तुं	जाणसि.
तुं	हससि.
तुं	कहसि.
तुं	पिवसे.
तुं	बोल्लसे.
तुं	पडसे.
तुं	भणेसि.
तुं	पिवेज्ज.
तुं	जाणेज्जा.

छ टो पा ढो.

तुम्हे	कहह.
तुम्हे	पिवह.
तुम्हे	चल्लह.
तुम्हे	हसह.
तुम्हे	जाणह.
तुम्हे	पडह.
तुम्हे	बीहित्था.
तुम्हे	करित्था.
तुम्हे	भणित्था.
तुम्हे	कहेइत्था.
तुम्हे	होइत्था.
तुम्हे	होह.
तुम्हे	भणह.
तुम्हे	कहेज्ज.
तुम्हे	वन्देज्जा.

स त्त मो पा ढो.

स	हसइ.
स	वसइ.
स	पडइ.
स	करइ.
स	पडए.
स	भणेइ.
स	देक्खइ.
स	बीहइ.
स	जेमइ.
स	भणए.
स	बोल्लए.
स	हसेइ.
स	भणइ.
स	देक्खेज्ज.
स	जेमेज्जा.

अ ढु मो पा ढो.

ते	फासन्ति.
ते	करन्ति.
ते	जाणन्ति.
ते	चरन्ति.
ते	देक्खन्ति.
ते	पडन्ति.
ते	पिवन्ते.
ते	वसन्ते.
ते	चल्लिरे.
ते	रुविरे.
ते	कहिरे.
ते	फासेन्ति.
ते	हसेइरे.
ते	होन्ति.
ते	होइरे.
ते	वसेज्ज.
ते	चलेज्जा.

न व मो पा ढो.

हं	बोल्लामि.
अहं	बोल्लामि.
अम्हे	बोल्लामो.
अम्ह	बोल्लामो.
तुं	बोल्लसि.
तं	बोल्लसि.
तुम्हे	बोल्लह.
तुब्भे	बोल्लह.
स	बोल्लइ.
सो	बोल्लइ.
ते	बोलन्ति.

દ શ મો પા ઢો.

હં	પડમિ,	હં	પડામિ,	હં	પડેમિ,
હં	પડેજ્જ,	હં	પડેજ્જા.		
અમ્હે	પડમ,	અમ્હે	પડામ,		
અમ્હે	પડિમ,	અમ્હે	પડેમ,		
અમ્હે	પડમુ,	અમ્હે	પડામુ,		
અમ્હે	પડિમુ,	અમ્હે	પડામો,		
અમ્હે	પડિમો,	અમ્હે	પડેમો,		
અમ્હે	પડેજ્જ,	અમ્હે	પડેજ્જા.		
તું	પડસિ,	તું	પડેસિ,	તું	પડસે,
તું	પડેજ્જ,	તું	પડેજ્જા.		
તુમ્હે	પડહ,	તુમ્હે	પડેહ,		
તુમ્હે	પડિત્થા,	તુમ્હે	પડેઇત્થા,		
તુમ્હે	પડેજ્જ,	તુમ્હે	પડેજ્જા.		
સો	પડઇ,	સો	પડેઇ,	સો	પડા,
સો	પડેજ્જ,	સો	પડેજ્જા.		
તે	પડન્તિ,	તે	પડેન્તિ,		
તે	પડન્તે,	તે	પડેન્તે,		
તે	પડિરે,	તે	પડેરે,		
તે	પડેજ્જ,	તે	પડેજ્જા.		

ઇ ગા ર હ પા ઢો.

વર્તમાન કાળ.

પ્રત્યયો.

એક વચન.

૧લો પુ. મિ, જ્જ, જ્જા.

૨જો પુ. સિ, સે, જ્જ, જ્જા.

૩જો પુ. ઇ, એ, જ્જ, જ્જા.

બહુવચન.

મુ, મુ, મો, જ્જ, જ્જા.

હ, ઇત્થા, જ્જ, જ્જા.

ન્તિ, ન્તે, ઇરે, જ્જ, જ્જા.

સર્વનામ.

૧લો પુ. હં, અહં = હું.

અમ્હ, અમ્હે, અમ્હો =અમે.

૨જો પુ. તું, તં = તું.

તુમ્હે, તુમ્હે. =તમે.

૩જો પુ. સ, સો = તે.

તે. =તેઓ.

ધાતુઓ.

કર્ = કરવું.

નમ્ = નમવું.

ભમ્ = ભમવું.

કહ્ = કહેવું.

પઙ્ = પડવું.

રુવ્ = રોવું.

ચર્ = ચરવું.

પીવ્ = પીવું.

વન્દ્ = વંદવું.

ચલ્ = ચલવું.

ફાસ્ = સ્પર્શ કરવો.

વસ્ = વસવું.

જાળ્ = જાણવું.

બીહ્ = ડરવું.

હસ્ = હસવું.

જેમ્ = જમવું.

બોલ્ = બોલવું.

હો = હોવું.

દેક્ષ્ = જોવું.

ભળ્ = ભણવું.

સામાન્ય નિયમો :—

- ૧ વ્યઞ્જનાન્ત ધાતુઓને અ લગાડ્યા પછી પ્રત્યયો લગાડવા.
- ૨ સે અને એ સિવાય દરેક પ્રત્યયો પર છતાં વિકલ્પે, અને જ્જ, જ્જા પ્રત્યયો પર છતાં નિત્ય, ધાતુના છેલ્લા અ નો એ થાય છે.

૩ બહુવચનના સ્વરાદિ પ્રત્યયો પર છતાં ઘણે ભાગે અ નો લોપ થાય છે.

વર્તમાન કાળને લાગતા નિયમો.

૧. જ્ઞ, જ્ઞા સિવાયના પહેલા પુરુષના દરેક પ્રત્યયો પર છતાં અ નો આ વિકલ્પે થાય છે. અને પહેલા પુરુષનાં બહુવચનના પ્રત્યયો પર છતાં અ નો ઇ વિકલ્પે થાય છે.
૨. સે અને ઇ પ્રત્યય અ સિવાય કોઈ પણ સ્વરની પછી આવતા નથી.

વર્તમાનકાળનાં રૂપો.

વ્યંજનાન્ત ધાતુ.

હસ્.

	એકવચન.	બહુવચન.
૧લો પુ.	હસમિ, હસામિ, હસેમિ, હસેજ્જ, હસેજ્જા.	હસમ, હસામ, હસિમ, હસેમ, હસમુ, હસામુ, હસિમુ, હસેમુ, હસમો, હસામો, હસિમો, હસેમો, હસેજ્જ, હસેજ્જા.
૨જો પુ.	હસસિ, હસેસિ, હસસે, હસેજ્જ, હસેજ્જા.	હસિત્થા, હસેઙ્ઠ્થા, હસહ હસેહ. હસેજ્જ, હસેજ્જા.

૩જો પુ.	હસઇ, હસેઇ, હસાઃ, હસેજ્જ, હસેજ્જા.	હસન્તિ, હસેન્તિ, હસન્તે, હસેન્તે, હસિરે, હસેરે, હસેજ્જ, હસેજ્જા.
---------	---	--

સૂચના :—આ રૂપો વિદ્યાર્થીએ બરાબર મોઢે કરવા, દરેક રૂપો નિયમોથી સિદ્ધ કરવાં. ઉપરાંત બીજાપણ કેટલાક ધાતુઓનાં રૂપો અભ્યાસ ખાતર ખાસ તૈયાર કરવાં, યાદ કરવા, અને નિયમોથી સિદ્ધ કરી જવા.

પ્રાકૃત વાક્યો.

અમે	બીહેજ્જા ?	હસમિ.
તુમે	બીહેજ્જ.	પડિમ.
તે	જેમેન્તે ?	નમેમિ.
અમે	જેમિમો.	નમેમુ.
તું	દેવ્વેસિ ?	કરેહ.
હં	દેવ્વમિ.	કરહ.
	ફાસિરે.	કહસે.
	વસેઙ્ઠ્થા.	જાણા.
	ચલ્લેજ્જા.	જાણોસિ.
	બોલ્લેહ.	ફાસિત્થા.
	ચરેરે.	હોરે.
	હસેમુ.	હોરે.
હં	કરેજ્જા ?	અમે વન્દેજ્જ ?
તું	કરેજ્જા.	તુમે વન્દેજ્જ.

ગુજરાતી વાક્યો.

અમે ડરીએ છીએ.	હું ચાલું છું.
તમે બોલો છો.	હું ભણું છું.
તેઓ અડકે છે.	તે નમે છે.
તું જાણે છે.	તેઓ ચાલે છે.
હું જમું છું.	અમે ચરીએ છીએ.
તમે થાઓ છો.	તેઓ ભમે છે.
તું રહે છે.	આપણે કરીએ છીએ.
તે ચરે છે.	તમે પડો છો.
તું નમે છે.	અમે હસીએ છીએ.

સૂચના :—જેટલી રીતે થાય તેટલી રીતે વાક્યો લખવા યા બોલવા.

—

બા ર હ પા ઢો.

હં	અજ્જ	ગાઅમિ.
તું		ગાસિ.
અમે		ખામો.
તુમે		ખાઅહ.
તુમે		ખાહ.
તે		જાણ્ઠે.
તે		નેઠ્ઠે.
સો		જાઆ.
તું		જાણ્સિ ?
હં		નેમિ.
હં		નેણ્મિ.
હં		નેઆમિ.
અમે	બાહિર	જાઠ્ઠમો ?
અમે	ઠ્ઠાઠ્ઠ	જામો.
તુમે		હોઠ્ઠથ્થા.
તુમે		હોણ્જ્જેઠ્ઠથ્થા.

તે ર હ પા ઢો.

સો	કર્હિ	નિદ્વાજ્જઇ ?
સો	ન	નિદ્વાજ્જ.
તુમ્હે		નિદ્વાજ્જેઙ્ઙિત્થા.
તુમ્હે	જર્હિ	નિદ્વાજ્જિત્થા,
અમ્હે	તર્હિ	નિદ્વાજ્જા.
તુમ્હે		નિદ્વાજ્જા.
અમ્હે		નિદ્વાજ્જ.
સો	અહુણા	સુણઇ ?
સો	પચ્છા	સુણેઙ્.
તું		હરિસસે.
તું		હરિસેજ્જા.
હં		મ્હિ.
તું		સિ.
તે		અત્થિ ?
સો		અત્થિ.
તુમ્હે		અત્થિ.
અમ્હે		મ્હો ?
અમ્હે		મ્હ.

ચ ડ દ્ હ પા ઢો.

ધાતુઓ.

અસ્ = હોવું.	તર્ = તરવું.	લુચ્છ = લુંછવું.
ખા = ખાવું.	તુદ્ધ = તૂટવું.	સિવ્વ = સીવવું.
ગા = ગાવું.	નિદ્ધ = ઊંઘવું.	સુણ્ = સાંભળવું.
જા = જવું.	ને = લઈ જવું.	હરિસ્ = હર્ષ પામવો.

અવ્યયો.

અજ્જ = આજ	જર્હિ = જયાં.	ણ, ન = નહિં.
અહુણા = હમણાં	ઙ્ઙટ્ = જલ્ડી.	પચ્છા = પછી.
કર્હિ = ક્યાં ?	તર્હિ = ત્યાં.	બાહિર = બહાર.

સામાન્ય નિયમો :—

૧. સ્વરાન્ત ધાતુઓને પ્રત્યયો લગાડતાં અ વિકલ્પે લગાડવામાં આવે છે.
૨. સ્વરાન્ત ધાતુઓને પ્રત્યયોની પૂર્વે પણ જ્જ, અને જ્જા. પ્રત્યયો વિકલ્પે ઉમેરાય છે.

સમજૂતી :—

- અ. એટલે નીચે પ્રમાણે સ્વરાન્ત ધાતુઓના વર્તમાન કાળના પ્રત્યયો થશે.

૧લો પુ.	મિ, જ્જમિ, જ્જામિ, જ્જ, જ્જા.	મ, જ્જમ, જ્જામ, મુ, જ્જમુ, જ્જામુ, મો, જ્જમો, જ્જામો, જ્જ, જ્જા.
૨જો પુ.	સિ, જ્જસિ, જ્જાસિ, સે, જ્જસે, જ્જ, જ્જા.	હ, જ્જહ, જ્જાહ, ઇત્થા, જ્જઇત્થા, જ્જાઇત્થા, જ્જ, જ્જા.
૩જો પુ.	ઇ, જ્જઇ, જ્જાઇ, ઍ, જ્જઍ, જ્જ, જ્જા.	ન્તિ, જ્જન્તિ, જ્જાન્તિ, ન્તે, જ્જન્તે, જ્જાન્તે, ઇરે, જ્જઇરે, જ્જાઇરે, જ્જ, જ્જા.

આ. પ્રત્યયના અમાં પણ પ્રત્યયો પર છતાં અગ્યારમા પાઠના બધા ફેરફારો થશે.

વર્તમાન કાળને લાગતા નિયમો :—

૩. અસ્ ધાતુના વર્તમાન કાળના રૂપો “અત્થિ” કરવાથી થાય છે. પરંતુ સિ પ્રત્યય પર છતાં “સિ” રૂપ થાય છે. મિ, મ, અને મો પર છતાં “મ્હ, મ્હ, મ્હો.” રૂપો થાય છે.

સ્વરાન્ત
ગા.

એકવચન

પહેલો

મૂળ.	અ	જ્જ.	જ્જા.
ગામિ,	ગાઅમિ,	ગાજ્જ,	ગાજ્જા,
	ગાઆમિ,	ગાઍજ્જ,	ગાઍજ્જા,
	ગાઍમિ,	ગાઍજ્જમિ,	ગાઍજ્જામિ,
		ગાજ્જામિ,	ગાજ્જામિ,
		ગાજ્જેમિ,	ગાજ્જેમિ,
		ગાઍજ્જમિ.	ગાઍજ્જમિ.
		ગાઍજ્જામિ,	ગાઍજ્જામિ,
		ગાઍજ્જેમિ,	ગાઍજ્જેમિ,

ना ३५
धातु :—

भृङुवचन

पुरुष

मू०.	अ.	ज्ज.	ज्जा.
म—गाम्;	गाअम्,	गाज्ज,	गाज्जा,
म—गाम्;	गाआम्,	गाएज्ज,	गाएज्जा,
म—गाम्;	गाइम्,		
म—गाम्;	गाएम्	गाज्जम्,	गाज्जाम्,
म—गाम्;		गाज्जाम्,	
म—गाम्;		गाज्जिम्,	गाएज्जाम्.
म—गाम्;		गाज्जेम्,	
म—गाम्;		गाएज्जम्,	
म—गाम्;		गाएज्जाम्,	
म—गाम्;		गाएज्जिम्,	
म—गाम्;		गाएज्जेम्,	
मु—गाम्;	गाअम्,	गाज्ज,	गाज्जा,
मु—गाम्;	गाआम्,	गाएज्ज,	गाएज्जा,
मु—गाम्;	गाइम्,	गाज्जम्,	

मु—गाम्;	गाएम्,	गाज्जाम्,	गाज्जाम्
मु—गाम्;		गाज्जिम्,	गाएज्जाम्,
मु—गाम्;		गाज्जेम्,	
मु—गाम्;		गाएज्जम्,	
मु—गाम्;		गाएज्जाम्,	
मु—गाम्;		गाएज्जिम्,	
मु—गाम्;		गाएज्जिम्,	
मु—गाम्;		गाएज्जेम्,	
मु—गाम्;	गाअम्,	गाज्ज,	गाज्जा,
मो—गामो;	गाआम्,	गाएज्जा,	गाएज्जा,
मो—गामो;	गाइम्,	गाज्जमो,	गाज्जामो,
मो—गामो;	गाएम्,	गाज्जामो,	गाएज्जामो.
मो—गामो;		गाज्जिम्,	
मो—गामो;		गाज्जेम्,	
मो—गामो;		गाएज्जम्,	
मो—गामो;		गाएज्जामो,	
मो—गामो;		गाएज्जिम्,	
मो—गामो;		गाएज्जेम्,	

मू०.	अ.	ज्ज.	ज्जा.
सि—गासि,	गाअसि,	गाज्ज,	गाज्जा,
सि—गासि,	गाएसि,	गाएज्ज,	गाएज्जा,
सि—गासि,		गाज्जसि,	गाज्जासि,
सि—गासि,		गाज्जेसि,	
सि—गासि,		गाएज्जसि,	
सि—गासि,		गाएज्जेसि,	गाएज्जासि,
से—★	गाअसे.	गाज्ज,	गाज्जा,
से—	★	गाएज्ज,	गाएज्जा.
से—		गाज्जसे,	★
से—		गाज्जसे,	

मू०.	अ.	ज्ज.	ज्जा.
इत्था—गाइत्था,	गाइत्था,	गाज्ज,	गाज्जा,
गाइत्था,	गाएइत्था,	गाएज्ज,	गाएज्जा,
गाइत्था,		गाज्जित्था,	गाज्जाइत्था,
गाइत्था,		गाज्जेइत्था,	गाएज्जाइत्था,
गाइत्था,		गाज्जित्था,	
गाइत्था,		गाएज्जेइत्था,	
ह—गाह,	गाअह,	गाज्ज.	गाज्जा,
	गाएह,	गाएज्ज,	गाएज्जा,
		गाज्जह,	गाज्जाह,
		गाज्जेह,	गाएज्जाह.
		गाएज्जह,	
		गाएज्जेह,	

★ से अने ए माटे पा. ११ भा नो वर्तमानकाणने लागतो नियम बीजे शुओ.

ત્રીજો

ઇ—ગાઇ,	ગાઅઇ,	ગાજ્જ,	ગાજ્જા,
ગાઇ,	ગાએઇ,	ગાએજ્જ,	ગાએજ્જા,
ગાઇ,		ગાજ્જઇ,	ગાજ્જાઇ,
ગાઇ,		ગાજ્જેઇ,	ગાએજ્જાઇ,
ગાઇ,		ગાએજ્જઇ,	
ગાઇ,		ગાએજ્જેઇ,	
એ—★	ગાઅએ,	ગાજ્જ,	ગાજ્જા,
—	★	ગાએજ્જ,	ગાએજ્જા.
—		ગાજ્જએ,	★
—		ગાએજ્જએ,	

પુરુષ

ન્તિ—ગાન્તિ,	ગાઅન્તિ,	ગાજ્જ,	ગાજ્જા,
—	ગાએન્તિ,	ગાએજ્જ,	ગાએજ્જા,
—		ગાજ્જન્તિ,	ગાજ્જાન્તિ,
—		ગાજ્જેન્તિ,	ગાએજ્જાન્તિ,
—		ગાએજ્જન્તિ,	
—		ગાએજ્જેન્તિ,	
ન્તે—ગાન્તે,	ગાઅન્તે,	ગાજ્જ,	ગાજ્જા,
—	ગાએન્તે,	ગાએજ્જ,	ગાએજ્જા,
—		ગાજ્જન્તે,	ગાજ્જાન્તે,
—		ગાજ્જેન્તે,	ગાએજ્જાન્તે,
—		ગાએજ્જન્તે,	
—		ગાએજ્જેન્તે,	
ફેરે—ગાફેરે,	ગાફેરે,	ગાજ્જ,	ગાજ્જા,
—	ગાએફેરે,	ગાએજ્જ,	ગાએજ્જા,
—		ગાજ્જફેરે,	ગાજ્જાફેરે,
—		ગાજ્જેફેરે,	
—		ગાએજ્જફેરે,	ગાએજ્જાફેરે.
—		ગાએજ્જેફેરે,	

સૂચના :—અગ્યારમા અને ચૌદમા પાઠના નિયમો ધ્યાનમાં લઈને ઉપરનાં રૂપો સિદ્ધ કરવા. શિક્ષકે આ રૂપો સિદ્ધ કરવામાં વિદ્યાર્થીઓને મદદ કરવી. આવી જ રીતે બીજા પણ ધાતુઓના રૂપો સિદ્ધ કરવા. અને ખૂબ સારી રીતે રૂપોનો અભ્યાસ થયા પછી જ આગળ વધવું.

એકવચન.	બહુવચન.
૧ પુ. મ્હિ.	મ્હ, મ્હો.
૨. પુ. સિ.	અત્થિ.
૩. પુ. અત્થિ.	અત્થિ.

પ્રાકૃત વાક્યો.

તું બાહિર ગાજ્જા.	હં પચ્છ નેજ્જામિ.
અમ્હો ગાએજ્જ.	તું હોજ્જસે.
સો નિદ્દાજ્જા.	તુમ્હે સેણેઙ્ગેઙ્ગા.
અમ્હે અજ્જ નિદ્દાએમો.	નિદ્દાએજ્જેઙ્ગા.
સો અત્થિ.	અત્થિ.
અમ્હે મ્હો.	તે તર્હિં ન અત્થિ.
તે ગાજ્જેઙ્ગે.	ખાજ્જસે.
અહુણા જાસિ.	અજ્જ ઙ્ગટ્ટુ ખાજ્જહ.
જાજ્જસે.	જાજ્જાહ.
સુણેન્તે.	ખાએહ.
અમ્હે ખાએજ્જિમો.	જાએ

ગુજરાતી વાક્યો.

તમે જલદી જાઓ છો.	તું છો.
તે ગાય છે.	તે ત્યાં લઈ જાય છે.
અમે જમીએ છીએ.	તેઓ મરે છે.
તેઓ ક્યાં ઊંઘે છે ?	અમે હમણાં તરીએ છીએ.
તમો બોલો છો.	આપણે પછી હર્ષ પામીએ છીએ.
આપણે બહાર પડીએ છીએ.	હું આજ જમું છું.
તેઓ નમે છે.	હું જોઉં છું.
સૂચના—જ્જ, જ્જા ના પ્રત્યયો ખાસ વાપરવા.	

પ ણ્ણ ર હ પા ઢો.

હં	હસીઅ.
તું	હસીઅ.
અમ્હે	હસીઅ.
તુમ્હે	કરીઅ.
સો	તરીઅ.
તે	તરીઅ.
હં	ગાહી.
હં	ગાસી.
હં	ગાહીઅ.
સો	નેહી.
તે	ખાસી.
તુમ્હે	નિદ્દાસી.
હં	આસિ.
અમ્હે	આસિ ?
તું	આસિ.
તું	અહેસિ.
તુમ્હે	અહેસિ.
તે	અહેસિ ?
સો	આસિ.
સો	અહેસિ.

સો લ હ પા ઢો.

ભૂતકાળ.
પ્રત્યયો.

એકવચન

બહુવચન

૧ લો પુ. | વ્યંજનાન્ત ધાતુઓને—ઇઅ લાગે. છે.

૨ જો પુ.

૩ જો પુ. | સ્વરાન્ત ધાતુઓને—સી, હી, હીઅ. લાગે છે.

ધાતુઓ

ઁઘ્=ઉઘવું.	ચઙ્=ચડવું.	ઠા=ઉભા રહેવું, રહેવું.
ઁઙ્=ઉડવું.	ચુઙ્=ચુકવું.	ઢળ્=ઢંગવું, ગોતવું
ઓગાલ્=ઓગાળવું.	છજ્=શોભવું.	ણી+હર્=નીકળવું.
ઁજ્=ખીજવું.	છઙ્=છોડવું.	મેહ્=મેલવું.
ઁખર્=ખરવું.	ઙ્ઘ=ઙંખવું, ઠપકો	સમાર્=સમારવું, સુધા-
ઘમ્=ઘમવું.	દેવો, નિસાસો	રવું, રચવું.
	નાંખવો.	
ઘોઙ્=પીવું.	ઙ્ઙ=ડરવું.	સુમર્=યાદ કરવું.

સર્વનામ

અમ્હાણં=અમારું	તે=તે.	મે=મેં.
કો=કોણ.	તુમ્હં=તારું.	મમ્હં=મારું.
જો=જે.	તુમ્હાણં=તમારું.	
તુમં=તને.	મમં=મને.	

અવ્યયો

ઁવરિ=ઉપર.	કિં=કેમ.	મા=નાહીં.
ઁત્થ=અહીં.	ચ, અ=અને.	ઁ=અરે.
કત્તો=ક્યાંથી	થૂ=થૂ થૂ.	ઁરે=અરે.

ભૂતકાળને લગતા નિયમો :—

- ૧ ભૂતકાળના પ્રત્યયો લગાડતાં ધાતુને અ લગાડવાની જરૂર નથી.
- ૨ અસ્ ધાતુનાં “આસિ” અને “અહેસિ” આ બે રૂપો ભૂતકાળમાં દરેક ઠેકાણે વપરાય છે.

ભૂતકાળનાં રૂપો

વ્યંજનાન્ત ધાતુ

તુઙ્.

એકવચન.

બહુવચન.

- ૧ લો પુ. તુટ્ટીઅ.
૨ જો પુ. તુટ્ટીઅ.
૩ જો પુ. તુટ્ટીઅ.

- તુટ્ટીઅ.
તુટ્ટીઅ.
તુટ્ટીઅ.

સ્વરાન્ત ધાતુ.

ઠા.

- ૧ લો પુ. ઠાસી, ઠાહી, ઠાઈઅ. ઠાસી, ઠાહી, ઠાહીઅ.
૨ જો પુ. ઠાસી, ઠાહી, ઠાઈઅ. ઠાસી, ઠાહી, ઠાહીઅ.
૩ જો પુ. ઠાસી, ઠાહી, ઠાઈઅ. ઠાસી, ઠાહી, ઠાહીઅ.

અસ્.

- ૧ લો પુ. આસિ, અહેસિ. આસિ, અહેસિ.
૨ જો પુ. આસિ, અહેસિ. આસિ, અહેસિ.
૩ જો પુ. આસિ, અહેસિ. આસિ, અહેસિ.

પ્રાકૃત વાક્યો.

કો ઝંઘડ ? તું ઝંઘેજ્જા.	તે બાહિર ણીહરીઅ.
અજ્જ કો લુચ્છા ?	હં તુમં ન ચિજ્જામિ.
અહુણા હું સિવ્વામિ.	તું મમં સુમરસે.
તું સિવ્વીઅ ?	કત્તો તુટ્ટીઅ.
ન, હું ન સિવ્વીઅ.	સો મમં તુમં ચ ચુક્કઙ્ગ.
તે અહેસિ ?	કો ઝટ્ટેહીઅ ?
તુમ્હે અહેસિ.	તું ઝડેસી.
સો બહિર ઘુમ્મડ.	તુમ્હે થૂ થૂ કરેજ્જ.
પચ્છા તું મમં સુમરીઅ.	અમ્હે થૂ થૂ ન કરેજ્જા.
અહુણા હં તુમં સુમરીઅ.	જો ચડ્ડ, સો પડ્ડ.
જહિં ઠાહી, તહિં ઓગાલીઅ.	ચિરેરેરે.
તુમ્હે ઢણ્ઢોલેરેથ્થા ?	ચિજ્જન્તે ? તે ન ચિજ્જેરેરે.
અમ્હે મેલ્લામો.	હં ઘોટ્ટીઅ, તં ડરીઅ, સો ચ
સો બાહિર ણીહરીઅ.	છટ્ટીઅ.

ગુજરાતી વાક્યો.

અહીં કોણ બોલ્યો ?	મેં ખાધું, ને તેં પીધું.
તે ત્યાં ઉભો રહ્યો.	જે ખાય છે, તે હસે છે.
તે અહીં ન નમ્યો.	તમે જ્યાં ગાયું,
તું હતો ત્યાં હું હતો.	ત્યાં મેં સાંભળ્યું.

તે બહાર નીકળ્યો અને ગયો.
હું તને જાણું છું.
તમે મને જાણ્યો ?
અમે જમ્યા અને ભાણ્યા.
તમે ક્યાંથી આવ્યા ?
તે ભમે છે અને મને અડકે છે.
તું પડ્યો અને પછી રોયો.
તેઓ ખીજ્યા.
તમે મેલ્યું.
તે તૂટ્યું.
તું શોભ્યો.
તમે હસ્યા, અમે ઊંઘ્યા.
ત્યાં જે ગયા તે મૂઆ.

અમે ડર્યા નહીં.
તું છે, ને હું છું.
અરે ! કોણ ક્યાંથી નીકળ્યો ?
અરે ! તે ઉપર ચડ્યો.
હમણાં તું મને નમ્યો.
હમણાં હું તને ઝંખું છું.
તે મને ઠપકો દે છે.
જ્યાં હું બોલ્યો, ચૂક્યો, ડર્યા
અને ઘૂમ્યો, ત્યાં તું ખીજ્યો,
ચડ્યો, પડ્યો અને ઉડ્યો.
તમારું પડ્યું.
અમારું હતું.
તેઓ જ્યાં ઊભા રહ્યા,
ત્યાં તેઓ ઉડ્યા.
કોણ તરતો હતો ?

તડયં પગરણં.

નામ-પયાઈ

સ ત્ત ર હ પા ઢો.

૧

દેવો દેવ્વઘ્ઠ.	દેવા દેવ્વઘ્ઠન્તિ.
મોરો ઝઠ્ઠ જાહીઅ.	મોરા ઝઠ્ઠ જાહીઅ.
ચન્દો ણીહરઘ્ઠ.	ચન્દા ણીહરન્તિ.
ઘોડો ચરઘ્ઠ.	ઘોડા ચરન્તે.
ઘડો પડેઘ્ઠ.	ઘડા પડેન્તે.
ચોરો મેલ્લઘ્ઠ.	ચોરા મેલ્લિરે.
ભમરો પચ્છા ડુઘ્ઠ.	ભમરા પચ્છા ડુઘ્ઠેન્તે.
દંડો તુઘ્ઠેઘ્ઠ.	દંડા તુઘ્ઠેન્તિ.
જણો સોહઘ્ઠ.	જણા સોહિરે.
ણરો જેમેઘ્ઠ.	ણરા જેમેજ્જા.
દીવો અત્થિ.	દીવો ન અત્થિ.
પુત્તો જેમીઅ.	પુત્તા જેમીઅ.

૨

ઘોડો જાય છે.	ઘોડાઓ જાય છે.
માણસ હસ્યો.	માણસો હસ્યા.
દેવ ગયો.	દેવો ગયા.
પુત્ર બીએ છે.	પુત્રો બીએ છે.
મોર નાયે છે.	મોરો નાયે છે.
ચોર ખાય છે.	ચોરો ખાય છે.
ભમરો હતો.	ભમરા હતા નહીં.

અ ઢ્ઠા ર હ પા ઢો.

૧

ચોરો	રામં	દેવ્વઘ્ઠ.
બાલા	લઢુઅં	ઘાએજ્જેઘ્ઠે.
હં	ધમ્મં	જાણામિ.
અઘ્ઠે	મહાવીરં	વન્દામો.
રામો	દેવં	પુચ્છેજ્જા.
કુંભારો	ઘડં	કરેઘ્ઠ.
ણરો	ણરં	ઢણઢોલ્લઘ્ઠ.

૨

કુંભારો	ઘડે	કરેઘ્ઠ.
કુંભારો	ઘડા	કરેઘ્ઠ.
બાલા	દેવે	નમિરે.
બાલા	દેવા	નમિરે.
તુઘ્ઠે	દંડે	કરિત્થા ?
અઘ્ઠે	દંડે	કરિમો.

૩

હું ઘડો કરું છું.
તું ઘડાઓ કરે છે.
તેઓ ઘડાઓ કરે છે.
રામ મોર જુએ છે.
દેવ મોરો જુએ છે.
બાળક માણસને પૂછે છે.
માણસો બાળકોને પૂછે છે.
અમે આજ, ઘોડા જોઈએ છીએ.

અ ડ ળ વી સો પા ઢો.

૧

ઘરં પડઙ. ઘરાણિ પડિરે.
 હં ઘરં દેવ્ઘેમિ. હં ઘરાણિ દેવ્ઘેમિ.
 ંથ ફુલ્લં હોઙ. ંથ ફુલ્લાઙ્ઙં હોનિ.
 તું ફુલ્લં દેવ્ઘસિ ? હં ફુલ્લાઙ્ઙં દેવ્ઘમિ.
 કઙ્ઙિ પત્તાઙ્ઙં ઢમનિ. તઙ્ઙિ પત્તાઙ્ઙં ઢમનિ.
 જઙ્ઙિ પત્તાણિ ઢમનિ, તઙ્ઙિ કમલાઙ્ઙં દેવ્ઘમિ.
 રામો કમલાઙ્ઙં ન મેલ્લઙ, પુત્તો કમલાણિ મેલ્લઙ.
 ંથ આસણં હોજ્જા. જણો આસણાણિ કરેઙ.
 ઘરં ઘણં રવ્ઘઙ.

૨

ફૂલો શોભે ં. ફૂલો શોભે ં.
 રામ ફૂલ જું ં. ઢાણકો ફૂલો જું ં.
 ઘર પડે ં. ઘરો પડે ં.
 પાંદડું ઢરે ં. પાંદડાં ઢરે ં.
 ઘોડો પાંદડાં ઢરે ં. ઘોડો ફૂલો ઢાય ં.
 આસનો તૂટે ં. હું આસનો સીવું ં.

વી સો પા ઢો.

૧

ઘડેણ જલં પીવઙ.
 દેવો રહેણ જાઙ.
 કુંઢારો દંડેણ ચક્કં ઢમાડેઙ.
 ંગેણ ચક્કેણ રહો ન ચલ્લઙ.
 સયા ઘમ્મેણ આણન્દં કરેમિ.
 વણં ફુલ્લેહિ છજ્જઙ.
 હથ્થા દાણેહિ સોહેજ્જા.
 ળયરં ઘરેહિ સોહઙ.
 જણા ડ્ઙ્ઙેહિ ઘાવેઙરે.
 સચ્ચેણ વિ ઘમ્મો અત્થિ.
 તુઢ્ઙે કેણ દેવ્ઘિવ્ઘથ્થા ?
 અઢ્ઙે નેત્તેહિ દેવ્ઘિવ્ઘમો.
 ગુણેહિ છજ્જમો.
 તુઢ્ઙે પુત્તેહિ સહ મન્દિરં જાજ્જહ ?
 હા, અઢ્ઙે પુત્તેહિ સહ મન્દિરં જાંજ્જમો.
 મઢ્ઙ ઢત્થઅં ઘુમ્મઙ.
 ઢઢ્ઙણા પુત્થઅં ઢણનિ.
 આયરિયા ળાણેણ તત્તં જાણીઅ.
 સીસા તત્તેણ ઘમ્મં સુણેઙરે.

માણસો ગુણોવડે શોભે છે.
 પુરુષો દાનવડે દેવો થાય છે.
 કુંભારો ચક્રવડે ઘડાઓ કરે છે.
 રથો ઘોડાઓવડે દોડે છે.
 હું આંખોવડે તમારા હાથો જોઉં છું.
 તે એક આંખવડે પુત્રોને જુએ છે,
 અને એક આંખવડે દેવને જુએ છે.
 શિષ્યો મસ્તકવડે નમે છે.
 ચોરો સત્ય બોલતા નથી.
 આસનોવડે મારું ઘર શોભે છે.
 તમે ધનવડે ઘરો સમારો છો.
 મોરોવડે વનો, અને વનોવડે નગરો શોભે છે.
 તત્ત્વ વડે ધર્મ અને ધર્મવડે માણસ શોભે છે.
 છોકરો લાકડીવડે ઊભો રહે છે.
 દંડવડે ચોર બહાર નીકળે છે.

ए ग वी सो पा ढो.

૧

पुत्तस्स अज्ज धणं देइ.
 नरिंदो बम्हणाणं गामा देज्जाइ.
 पुत्तो गामस्स जाएज्जेइ.
 सुवण्णं भूसणाय होइ.

૨

चन्दो नक्खत्ताइँ भूसइ.
 देवो फुल्लेहिं तित्थयरे पूजीअ.
 बुहा णाणं इच्छन्ति.
 तुं विणयेण सुट्ठु सोहसे.
 सव्वे सिद्धे सया नमामो.
 सव्वा आयरिया सया वन्दामो.
 सो एगं घडं पाणीयेण भरइ.
 बुहा बुहं जाणन्ते, किं मुरुक्खा ?
 एगं जाणइ सो सव्वं जाणइ.
 सव्वं जाणइ सो एगं जाणइ.
 करेमि सामाइयं.
 तुब्भे जाणह, अहं ण जाणामि.
 जइ इच्छह परमपयं, ता सया धम्मेण किं न वट्ठित्था ?

૩

આચાર્યો શિષ્યોને ધર્મ સમજાવે છે. તીર્થકરો સત્ય કહે છે.
 રાજાઓ બ્રાહ્મણને દાન આપે છે. બ્રાહ્મણો લાડુ જમે છે.
 તે એક આંખે અંધ છે. તું ક્યાંથી ઉડ્યો ?

दु वी सो पा ढो.

વિભક્તિના પ્રત્યયો.

નર જાતિ.

અકારાન્ત

એકવચન

બહુવચન

૧લી. પુ. ઓ.	૦.
૨જી. મ્.	૦, એ.
૩જી. ણ, ણં.	હિ, હિં, હિં.
૪થી. ય, સ્સ.	ણ, ણં.
૫મી. ત્તો, ડ, ઓ, હિ, હિન્તો, ૦.	ત્તો, ડ, ઓ, હિ, હિન્તો, સુન્તો.
૬ઠ્ઠી. સ્સ.	ણ, ણં.
૭મી. એ, મ્મિ.	સુ, સું.
સંબોધન ૦, ઓ, x.	૦.

ઈકારાન્ત

૧લી. પુ. ૦.	અડ, અઓ, ણો, ૦.
૨જી. મ્.	ણો, ૦.
૩જી. ણા.	હિ, હિં, હિં.
૪થી. ણો, સ્સ.	ણ, ણં.
૫મી. ણો, ત્તો, ઓ, ડ, હિન્તો.	ત્તો, ઓ, ડ, હિન્તો, સુન્તો.
૬ઠ્ઠી. ણો, સ્સ.	ણ, ણં.

૭મી. મ્મિ.

સંબોધન x, ૦.

સુ, સું.

અડ, અઓ, ણો, ૦.

નાન્યતર જાતિ.

૧લી. પુ. મ્.

૨જી. મ્.

સંબોધન x.

ઈં, ઈં, ણિ.

ઈં, ઈં, ણિ.

ઈં, ઈં, ણિ.

બાકીની વિભક્તિમાં તે તે નરજાતિ પ્રમાણે પ્રત્યયો સમજવા.

નારી જાતિ.

૧લી. પુ. ૦.

૨જી. મ્.

૩જી. અ, ડ, એ.

૪થી. અ, ડ, એ.

૫મી. અ, ડ, એ, ત્તો, ઓ, ડ, હિન્તો.

૬ઠ્ઠી. અ, ડ, એ.

૭મી. અ, ડ, એ.

સંબોધન ૦.

ડ, ઓ, ૦.

ડ, ઓ, ૦.

હિ. હિં, હિં.

ણ, ણં.

ત્તો, ઓ, ડ, હિન્તો, સુન્તો.

ણ, ણં.

સુ, સું.

ડ, ઓ, ૦.

સૂચના—ઉપર આપેલા સામાન્ય પ્રત્યયો વિદ્યાર્થીએ બરાબર મુખ પાઠ કરવા.

વિભક્તિઓનો ઉપયોગ કરવા વિષેના કેટલાક સામાન્ય નિયમો.

૧. અ. કર્તરિ પ્રયોગમાં કર્તાને નામાર્થમાં પહેલી વિભક્તિ લાગે છે.
આ. કર્મણિ પ્રયોગમાં કર્મને નામાર્થમાં પહેલી વિભક્તિ લાગે છે.
૨. અ. કર્તરિ પ્રયોગમાં ક્રિયાપદનાં કર્મને બીજી વિભક્તિ લાગે છે.
આ. જ્યાં જવું હોય તે સ્થાનવાચક નામને પહોંચ્યા ન હોઈએ ત્યાં સુધીમાં બીજી વિભક્તિ લાગે છે.
૩. અ. કર્મણિ પ્રયોગમાં કર્તાને ત્રીજી વિભક્તિ લાગે છે.
આ. અને ક્રિયાનાં સાક્ષાત્ મદદગાર સાધન (કરણ)ને ત્રીજી વિભક્તિ લાગે છે.
ઇ. સહ સાથે જોડાયેલા નામને ત્રીજી વિભક્તિ લાગે છે.
૪. અ. કોઈ ચીજને જેની બનતી હોય, તેને ચોથી વિભક્તિનો પ્રત્યય લાગે છે.
આ. ૪. અ.માં જણાવેલા પ્રસંગ સિવાય પ્રાકૃત ભાષામાં ચોથીને ઠેકાણે છઠ્ઠી લાગે છે.
૫. અ. કર્તા, કર્મ, અને ક્રિયાનું સાક્ષાત્ રીતે કે બુદ્ધિથી જેનાથી જુદા પડવાનું સમજાતું હોય, તે અપાદાન કહેવાય છે. અપાદાન અર્થમાં પાંચમી વિભક્તિ લાગે છે.
આ. કોઈ વખતે ત્રીજીના અર્થમાં પણ પાંચમી વપરાય છે.

૬. કોઈ પણ જાતના સંબંધના અર્થમાં, તેમ જ ચોથી વિભક્તિ વાપરવાને જ્યાં પ્રસંગ હોય, નામયોગી અવ્યયનો સંબંધ હોય ત્યાં છઠ્ઠી વિભક્તિ વપરાય છે.
  ૭. અ. કર્તા, કર્મ અને ક્રિયાના આધાર એટલે અધિકરણને સાતમી વિભક્તિ લાગે છે.
આ. સમુદાયમાંથી અમુક ભાગને જુદો પાડી બતાવવાનો હોય, ત્યારે સમુદાયવાચકને છઠ્ઠી કે સાતમી લાગે છે. તેને નિર્ધારણ છઠ્ઠી કે સાતમી કહેવાય છે.
ઇ. સતિ-(છતાં) અર્થમાં સાતમી વિભક્તિ વપરાય છે.
  ૮. કોઈને બોલાવવા માટે કેટલાક ફેરફાર સાથે પહેલી વિભક્તિ વપરાય છે, તેને સંબોધન કહે છે.
  ૯. પ્રાકૃત ભાષામાં કોઈ કોઈ વખત—
અ. બીજી ત્રીજી વગેરેને સ્થાને કોઈવાર છઠ્ઠી વપરાય છે.
આ. બીજી અને ત્રીજીને બદલે ક્યાંક સાતમી પણ વપરાય છે.
ઇ. ક્યાંક પાંચમીને બદલે ત્રીજી અને સાતમી વપરાય છે.
ઈ. ક્યાંક સાતમી અને પહેલીને બદલે બીજી વિભક્તિ લાગે છે.
- સૂચના— શિક્ષકે ક્યા વાક્યમાં કઈ વિભક્તિ ક્યા અર્થમાં વપરાય છે? તે વિષે વિદ્યાર્થીઓને પ્રશ્ન કરવા, અને ઉપરના નિયમો સચોટ સમજાવવા. આ ભાગમાં સામાન્ય રીતે ગુજરાતી ભાષામાં વપરાતા ધોરણ પ્રમાણે કામ લેવું ઠીક પડશે.

તે વી સો પા ઢો.

અકારાન્ત નામો.

વિભક્તિના પ્રત્યયો.

નર જાતિ.

એકવચન	બહુવચન
૧લી. ઓ.	૦. [એ]
૨જી. મ્.	૦, એ.
૩જી. ણ, ણં.	હિ, હિં, હિં.
૪થી. ય, સ્સ.	ણ, ણં. (સિં)

નાન્યતર જાતિ

૧લી. મ્.	ઈં, ઈં, ણિ.
૨જી. મ્.	ઈં, ઈં, ણિ.
૩જી. ણા.	
૪થી. ણો, સ્સ. નર જાતિ પ્રમાણે.	

નિયમો :—

૧. પાંચમી વિભક્તિ સિવાયના સ્વરાદિ પ્રત્યયો પર છતાં નામના અન્ત્ય સ્વરનો લોપ થાય છે. આ નિયમ નારી જાતિમાં લાગતો નથી.
૨. બહુવચનના પ્રત્યયો, ૦, અને ય પ્રત્યય લાગતાં પૂર્વનો સ્વર દીર્ઘ થાય છે.

૩. મ્ નો અનુસ્વાર થાય છે.

૪. ત્રીજી વિભક્તિના દરેક પ્રત્યયો અને બહુવચનના સ્ થી શરૂ થતા પ્રત્યયો પર છતાં નામના અ નો એ થાય છે.

૫. [ ] ચોરસ કૌંસમાં બતાવેલા પ્રત્યયો સર્વનામને નિત્ય લાગે છે, અને ( ) ગોળ કૌંસમાં બતાવેલા પ્રત્યયો વિકલ્પે લાગે છે.

અકારાન્ત નરજાતિ.

દેવ.

૧લી. દેવો.	દેવા.
૨જી. દેવં.	દેવા, દેવે.
૩જી. દેવેણ, દેવેણં,	દેવેહિ, દેવેહિં, દેવેહિં.
૪થી. દેવાય, દેવસ્સ.	દેવાણ, દેવાણં.

અકારાન્ત નાન્યતરજાતિ.

ઘર.

૧લી. ઘરં.	ઘરાઈં, ઘરાણિ.
૨જી. ઘરં.	ઘરાઈં, ઘરાઈં, ઘરાણિ.
૩જી. ઘરેણ, ઘરેણં.	ઘરેહિ, ઘરેહિં, ઘરેહિં.
૪થી. ઘરાય, ઘરસ્સ.	ઘરાણ, ઘરાણં.

અકારાન્ત સર્વનામના રૂપો.

નર જાતિ.

સવ્વ.

૧લી.	સવ્વો.	સવ્વે.
૨જી.	સવ્વં.	સવ્વા, સવ્વે.
૩જી.	સવ્વેણ, સવ્વેણં,	સવ્વેહિ, સવ્વેહિં, સવ્વેહિં.
૪થી.	સવ્વાય, સવ્વસ્સ.	સવ્વાણ, સવ્વાણં, સવ્વેસિં.

નાન્યતર જાતિ.

ઘર.

૧લી.	સવ્વં.	સવ્વાઈં, સવ્વાઈં, સવ્વાણિ.
૨જી.	સવ્વં.	સવ્વાઈં, સવ્વાઈં, સવ્વાણિ.
૩જી.	સવ્વેણ, સવ્વેણં.	સવ્વેહિ, સવ્વેહિં, સવ્વેહિં.
૪થી.	સવ્વસ્સ, સવ્વાય.	સવ્વાણ, સવ્વાણં, સવ્વેસિં.

સમજૂતી :—

૧. પ્રાકૃત ભાષામાં ત્રણ જાતના શબ્દો વપરાય છે.
  - અ. સંસ્કૃત શબ્દો ઉપરથી અને સંસ્કૃત રૂપો ઉપરથી બનેલા હોય, એવા જે શબ્દો પ્રાકૃત ભાષામાં વપરાય છે, તે તદ્ભવ કહેવાય છે, અને તેની ટૂંકી સંજ્ઞા [ત] રાખવામાં આવી છે.
  - આ. સંસ્કૃત શબ્દો અને સંસ્કૃત રૂપો સંસ્કૃત જેવા જ પ્રાકૃત ભાષામાં વપરાય છે. તે સંસ્કૃત સમ કહેવાય છે. તેની ટૂંકી સંજ્ઞા [સ] રાખવામાં આવી છે.

૩. અને કેટલાક શબ્દો જુદા જુદા દેશોના લોકોની બોલીમાં વપરાયેલા અને પ્રાકૃત ભાષામાં દાખલ થયેલા, તે દેશ્ય શબ્દો કહેવાય છે, તેની ટૂંકી સંજ્ઞા [દે] રાખવામાં આવી છે.

નરજાતિ નામો.

આણન્દ	[ત૦] આનંદ.	નરિન્દ	[ત૦] રાજા.
આચરિઅ	[ત૦] આચાર્ય.	પુત્ત	[ત૦] પુત્ર.
ઊઠ્ઠ	[ત૦] ઉંટ.	બમ્હણ	[સ૦] બ્રાહ્મણ.
કુંભાર	[ત૦] કુંભાર.	બાલ	[ત૦] છોકરો.
ગામ	[ત૦] ગામ.	બુહ	[ત૦] ડાહ્યો માણસ.
ગુણ	[સ૦] ગુણ.	ભત્ત	[ત૦] ભક્ત, ભગત. ૨. ભાત, ભાતું.
ઘડ	[ત૦] ઘડો.	ભમર	[ત૦] ભમરો.
ઘોડ	[ત૦] ઘોડો.	ભાર	[સ૦] બોજો, ભાર.
ચન્દ	[ત૦] ચંદ્રમા.	મહાવીર	[ત૦] મહાવીરસ્વામી.
ચોર	[સ૦] ચોર.	મુફુલ્લ	[ત૦] મૂર્ખ.
		મેહ	[ત૦] વરસાદ.
જણ	[ત૦] માણસ.	મોર	[ત૦] મોર.
જિણ	[ત૦] જીન પ્રભુ.	રહ	[ત૦] રથ.
જર	[ત૦] પુરુષ.	રામ	[સ૦] રામ.
તિત્થયર	[ત૦] તીર્થંકર.	લહુઅ	[ત૦] લાડવો.
દંડ	[ત૦] લાકડી.	વિણય	[ત૦] વિનય, નમ્રતા.
દીવ	[ત૦] દીવો.	સિદ્ધ	[ત૦] સિદ્ધ થયેલ, મોક્ષ પામેલ.
દેવ	[સ૦] ૧. રાજા ૨. દેવ.	સીસ	[ત૦] શિષ્ય.
ધમ્મ	[ત૦] ધર્મ.	હથ્થ	[ત૦] હાથ.

નાન્યતર જાતિ નામો.

અન્ન	[સ૦]	અનાજ.	પત્ત	[ત૦]	પાંદડું, ર. કાગળ.
આસણ	[ત૦]	આસન.	પરમપય	[ત૦]	મોક્ષ.
કમલ	[સ૦]	કમળ.	પાણિય	[ત૦]	પાણી.
ઘર	[ત૦]	ઘર.	પુત્યય	[ત૦]	પુસ્તક.
ચક્ક	[ત૦]	ચક, પૈડું.	ફુલ્લ	[ત૦]	ફૂલ.
છત્ત	[સ૦]	છત્રી.	ભૂસણ	[ત૦]	ઘરેણું.
જલ	[ત૦]	પાણી.	મત્યય	[ત૦]	માથું.
તત્ત	[ત૦]	તત્વ.	મન્દિર	[સ૦]	મંદિર, દેહેરું.
દાણ	[ત૦]	દાન.	રુપ્પ	[ત૦]	રૂપું.
ધણ	[ત૦]	ધન.	વણ	[ત૦]	વન.
નક્ષત્ત	[ત૦]	નક્ષત્ર.	વત્થ	[ત૦]	લૂગડું, વસ્ત્ર.
નયર	[ત૦]	શહેર.	સચ્ચ	[ત૦]	સાચું.
નાણ	[ત૦]	શાન.	સય	[ત૦]	સો.
નિવ્વાણ	[ત૦]	મોક્ષ.	સામાઙ્ગ	[ત૦]	સામાયિક.
નેત્ત	[ત૦]	આંખ.	સુવણ્ણ	[ત૦]	સોનું.

સર્વનામ

અન્ન	[ત૦]	બીજું.	જ	[ત૦]	જે.
એગ, એક્ક	[ત૦]	એક.	ત, ણ	[ત૦]	તે.
ક	[ત૦]	કોણ.	સવ્વ	[ત૦]	સર્વ, બધું.

વિશેષણ

અન્ધ	[સ૦]	આંધળું.	થોવ	[ત૦]	થોડું.
ઉત્તમ	[સ૦]	સારું.	મિટ્ટ	[ત૦]	મીઠું.
કાણ	[સ૦]	કાણું.	સાર	[ત૦]	સારું.

સર્વનામ અને વિશેષણોનાં વિશેષ્યની જાતિ પ્રમાણે ત્રણે ય જાતિમાં રૂપો થાય છે.

અવ્યય

અઇ	[ત૦]	અરે.	સયા	[ત૦]	હમ્મેશ, રોજ.
જઇ	[ત૦]	જો.	સહ	[સ૦]	સાથે.
તયા	[ત૦]	ત્યારે.	સુદ્ધ	[ત૦]	સારી રીતે.
તા	[ત૦]	તો.			

ધાતુઓ.

ઇચ્છ	[સ૦]	ઈચ્છવું.	ફુટ્	[દે૦]	ફૂટવું.
ગણ્	[સ૦]	ગણવું.	ભમાઙ્	[ત૦]	ભમાડવું.
ઘઙ્	[ત૦]	ઘડવું, કરવું.	ભૂસ્	[ત૦]	શણગારવું.
ઙ્હ	[ત૦]	બળવું, બાળવું.	સ્કલ્	[ત૦]	રાખવું, બચાવવું.
દે, દી	[ત૦]	દેવું.	રોઅ	[ત૦]	રુચવું, ગમવું.
દય્	[ત૦]	દયા કરવી.	રોવ	[ત૦]	રોવું.
ચોપ્પઙ્	[દે૦]	ચોપડવું.	વટ્ટ	[ત૦]	વર્તવું.
ધાવ્	[સ૦]	દોડવું.	વઙ્હ	[ત૦]	વધવું.
નચ્ચ્	[ત૦]	નાચવું.	વરિસ્	[ત૦]	વરસવું.
પાસ્	[ત૦]	જોવું.	સોહ	[ત૦]	શોભવું.
પુચ્ચ્	[ત૦]	પૂછવું.	સિક્કલ્	[ત૦]	૧ શીખવું.
પૂજ્	[સ૦]	પૂજવું.			૨. શીખવવું.

પ્રાકૃત વાક્યો.

ચોરે દેવો ભણઙ્.		હં બારહં પાઠં ભણામિ.
અઇ ! નયરં ગચ્છામો.		દેવાવિ તં જિણં નમન્તિ,
કો સિ તું ? કહિં ગચ્છસિ ?		બાલો રહેણ સહ ચલઙ્.
સો ચોરો નયરં જાહી.		ધણં ધણેણ વઙ્હઙ્.
એગો હં ઘરાઙ્ કરેમિ.		મોરા નચ્ચન્તિ.
થોવા ણરા કિં કરેન્તિ ?		નરિન્દા રહેણ આચરિયં ઢણ્ણલ્લેઙ્.

તુમ્હે દીવેહિં કિં પાસિત્થા ? વત્થાણિ પત્તાણિ વા ?
રામસ્સ ફુલ્લાઈં રોએન્તિ, બમ્હણાણં ચ લહુઆ.

પ્રાકૃત વાક્યો.

તમે પુસ્તકો વડે બધું જાણો છો.
અમે ઘોડાઓ વડે નગર તરફ જઈએ છીએ.
તમે રથ વડે ગામ તરફ જાઓ છો.
જ્ઞાન નિર્વાણ માટે થાય છે.
તે આંખે કાણો છે.
હું બ્રાહ્મણોને વસ્ત્ર આપું છું.
તે બ્રાહ્મણોને દાન આપે છે.
આચાર્યો પણ તીર્થકરોને નમે છે.
જે એક આંખે જુએ છે, તે કાણો છે.

શિષ્ય કહે છે—“આચાર્યો આજે શિષ્યો સાથે બીજે ગામ
ગયા.”

સારું થયું તું ઝટ ગયો, અને જમ્યો.
અમારા ઘોડા ક્યાં છે ?

જ્યાં તમારો રથ છે, ત્યાં તમારા ઘોડા ચરે છે.

એક શહેર હતું, ત્યાં એક રાજા હતો. તે બ્રાહ્મણોને રોજ
ફૂલો અને વસ્ત્રો આપતો હતો. તેઓ તેને તત્ત્વ કહેતા હતા, અને
તે બ્રાહ્મણોને સારી રીતે પૂજતો હતો. ત્યાં વરસાદ સારો વરસતો
હતો.

ચ ડ વી સો પા ઢો.

૧

એક્કાઓ ઘરાઓ બીઅં ઘરં કુદ્દેઙ્ગ વાણરો.
રામો એકત્તો હત્થત્તો સપ્પં ફાસીઅ.
એક્કાઢ ચન્દાઢ નિક્કલેઙ્ગેરે કિરણા.
એક્કાહિ ઘોડાહિ બાલો પડીઅ.
એક્કાહિન્તો કુવાહિન્તો ઘડેહિં પાણિયં પીવામિ.
એક્કા મોરા પિચ્છં ગેણહામિ.
દીવાઓ વત્થાઈં પાસેમિ.
જણાઢ પડિઢત્તરં સુણેઙ્ગ.
મુહત્તો ણરે ડવલક્કલેમો.
રક્કલ્લાસાહિ ણરા ડરેન્તે.
ઘરેહિ પત્થરા પડીઅ.
ગામાહિન્તો નગરં જાએઙ્ગ નરિન્દો.
વગ્ગેહિન્તો સવ્વે બીહેન્તે.
ભમરા રક્કલ્લાસુન્તો રસં પીવીઅ.
કમલેસુન્તો ભમરા ડહેન્તે.
વણત્તો ઠગા ધાવીઅ.
તલાવાઢ પાણિયં ભરઙ્ગ.
છોયરો લાભા ચુક્કઙ્ગ.

અમે ચોરોથી ડરીએ છીએ.
 શિષ્યો આચાર્ય પાસેથી શીખે છે.
 તેઓ બાળક પાસેથી લાડુ લે છે.
 ઘરમાંથી દૂધ પીધું.
 પંડિતોથી મૂર્ખા નાસે છે.
 ચોર પત્થરપરથી પડે છે.
 કૂવાઓમાંથી પાણી મીઠું નીકળે છે.
 હાથમાંથી દીવો પડે છે.
 પુસ્તકોમાંથી સત્ય જાણે છે.
 રથમાંથી ચક્રો પડ્યાં.
 તે આસનેથી દોડ્યો.
 ઘર પાસેથી ચોર દોડ્યો.
 છોકરાઓ પાસેથી વાન્દરાઓ ખજૂર મેળવે છે.
 પાણીમાંથી કમળો નીકળ્યા.
 દીવાઓમાંથી પ્રકાશ નીકળ્યો.
 વનમાંથી વાઘ દોડ્યો.
 દૂધમાંથી ઘી થાય છે.
 ગામથી શહેર દૂર છે.

પં ચ વી સો પા ઢો.

તુજ્ઞ ફુલ્લસ વાસં સુંઘેમિ.
 વણત્તો અંબસસ ફલં આણેણ્જ્જમિ.
 રામસસ ભૂસણં હં ણ દેક્ખેમિ.
 સારો ચોરો બમ્હણાણં ધણં ણ ચોરણ.
 મન્દિરસસ સેહરાઓ મોરો ઉટ્ટીઅ.
 નયરસસ બાલાણં નરિન્દો હરિસેણ લટ્ટુણ દેઙ.
 સવ્વેસિં ઘોડાણં પલ્લાણં ન હોઙ.
 હં તંબસસ પત્તં દેક્ખીઅ.
 અમ્હાણં ઘરાણં અંગણં સુન્દેરં હોઙ.
 અરિટ્ટસસ ફલેહિં વત્થં ધોવેન્તે.
 ઠિણ્ણં ઘયં મમ હત્થા પડીઅ.
 ણમો અરિહંતાણં.
 ણમો સિદ્ધાણં.
 ણમો આયરિયાણં.
 ણમો ઉવજ્ઞાયાણં.
 મંગલાણં ચ સવ્વેસિં પઢમં હવઙ મંગલં.
 વદ્ધમાણસસ ભાવત્તો એક્કોવિ નમુક્કારો ણરં તારેઙ.
 જો આયારં ન પાલેઙ. સો તત્તં ન જાણેઙ.
 સવ્વાણ રહાણ ચક્કાઙ્ઙં ભમન્તિ.

દીવાણં પયાસો તત્થ ન પડીઅ.
 સાવયા સયા સામાઙ્ગ્યં કરેન્તિ.
 બમ્હણા સયા ણ્હાણં કરેઙ્ગે.
 અમ્હાણં કોટ્ઠારાઓ ધણં ણેઙ્ગે ચોરો.

સવ્વસ્સ સમુદ્ધસ્સ પાણિયં ખારં, કુવસ્સ ડ મિટ્ઠં હોએજ્જાઙ્ગે.

સમુદ્ધસ્સ પાણિયં કયાવિ મિટ્ઠં હોઙ્ગે ?
 લોગસ્સ ડજ્જોયગરે સવ્વે જિણે વન્દિમો.
 નિંબસ્સ પત્તાઙ્ગે કહ્હુઆઙ્ગે અત્થિ.
 અરિટ્ઠસ્સ ફલાઙ્ગે છુંદઙ્ગે છોયરો.
 સારો માણસો આયારં ણ છોઢઙ્ગે.
 રમણસ્સ મોરો તઢપ્ફઢઙ્ગે.
 તિલાણં સારં તેલ્લં.
 ઙ્ગુટ્ઠસ્સ ઙ્ગણ્ઢસ્સ ફલં સારં હોઙ્ગે ન.

૨

અમે લીંબડાના પાંદડાં ગણીએ છીએ.
 અમે રાજાઓના કોઠારમાંથી ધન ન લીધું.
 આચાર્યના હાથમાંથી શિષ્યે પુસ્તક લીધું.
 ઉપાધ્યાયોને નમસ્કાર હોય.
 હું શ્રાવકોનો ધર્મ જાણું છું.
 મીઠાં પાણીનો ઘડો અહીં ફૂટ્યો.
 તું બ્રાહ્મણોનો આચાર શીખે છે.

શરીરનું ભૂષણ શું ? સારો આચાર.
 હાથનું ભૂષણ શું ? દાન.
 વનનું ભૂષણ શું ? ફૂલ.
 તે ચડ્યો, અને રથોના ચક્રો ભમ્યા.

ઘરના દીવા પ્રકાશ કરે છે.

મોરનું પીછું સુંદર છે.

શહેરના બાળકો ભણે છે.

પત્થરોનું ઘર પડતું નથી.

જે દેવોનો પણ દેવ છે, તે મહાવીરને વંદુ છું.

આપણા દેશના માણસો આપણા દેશનું ધન બચાવે છે.

ફળોના રસથી શરીરનું સારું તત્ત્વ વધે છે.

પાણીનાં ખારનું મીઠું થાય છે.

લીંબડાનાં ફળો કડવા હોય છે, અને આંબાના
 મીઠાં હોય છે.

પંડિતોનું મ્હોં ગમે છે, અને મૂર્ખાઓનું મ્હોં ગમતું નથી.

થોડા ઝગડામાંથી ઘણો ઝગડો થાય છે.

ભમરો તરફડ્યો.

અમે તલ ખાઈએ છીએ.

લીંબડાનાં ફળોમાંથી તેલ નીકળે છે.

ધનથી ધન વધે છે.

છ વ્વી સો પા ઢો.

૧

પત્થરે તેલ્લં બાલો ચોપ્પડઇ.

અજ્જિણ્ણે ભોયણં વીસં.

મમ હત્થે પુત્થયાણિ અત્થિ.

વગ્ધો વણે ચરઇ.

સવ્વસિં વચ્છે પત્તાઇં અત્થિ.

બાલો વણમ્મિ બબ્બુલસ્સ વચ્છન્તો ગુંદં ઉક્કુલ્લે.

મમ ખોલે બાલો સુવેઇ.

તસ્સ કણ્ઠમ્મિ ભૂસણાઇ અત્થિ.

દીવે તેલ્લં ન અત્થિ, તિલે તેલ્લં હોઇ.

પુરિસા મત્થયે વત્થં વિણ્ણેરે.

પુત્થયેસુ ણાણં હોઇ.

સિદ્ધા લોગસ્સ મત્થયે વસન્તિ.

સવ્વેસું ણયરેસું જંતાઇં અન્નં ન દલન્તિ.

ઘરે ઘરે ગચ્છન્તિ ભિક્કુઆ.

સવ્વમ્મિ જલે મિટ્ઠં ન હોઇ.

સવ્વહિં અંબે મિટ્ઠાઇં ફલાઇં ન હોએજ્જેરે.

દિણે દિણે વઢ્ઢેરે માણસા.

હે દેવ ! અમ્હે પાવં ન કરિમુ.

હે રામો ! તું કિં કરેસિ ?

હે તિત્થયરા ! તુમ્હે અમ્હાણં ધમ્મં કહિત્થા.

હે સીસા ! તુમ્હે પાઠં સુટ્ઠુ જાણેજ્જા, ભણેજ્જેહ ય.

હે સમુદ્ધા ! તું મિટ્ઠં જલં કિં ન દેએજ્જા ?

હે સમુદ્ધસ્સ જલ ! તું કિં ખારં હોઇ ?

એગો હં સંસારે નત્થિ મે કોવિ.

ગોહૂમાણં લોટ્ઠસ્સ રોટ્ઠેસું ઘયં ચોપ્પડીઅ.

મગરો સમુદ્ધે રહઇ, પહાઇ, તરેઇ ય.

તલાવમ્મિ પાણિયં ખુટ્ઠઇ.

એગમ્મિ કચ્ચોલે દુદ્ધં, એગસિંસ ય ઘયં હોઇ.

મમ હત્થસ્સુવરિ કચ્છરો પડીઅ.

તુજ્જા પાયે કચ્ચો લગ્ગીઅ.

૨

હું ઘડામાં થોડું પાણી જોઉં છું.

અમે રોજ ઘરમાં સૂઈએ છીએ.

મંદિરોમાં ધીના દીવા બળે છે.

રામ દેવના રથ ઉપર ચડે છે ?

આંબાનાં ફળ માટે રાજા રથવડે ઘેરથી

વનમાં જાય છે.

ઘોડાઓ શહેરના માર્ગોમાં દોડે છે.

હે પુરુષો ! તમે કેમ સાંભળતા નથી ?
 હે પુત્રો ! તમે શું જમો છો ?
 હે મૂર્ખાઓ ! તમે રુવો છો કે હસો છો ?
 હે બાળક ! તું લાડુ ખાય છે, કે ઘી ખાય છે ?
 હે પાપો ! તમે મને કેમ છોડતા નથી ?
 હે વન ! તેં ફળો કેમ ન આપ્યા ?
 હે કમળ ! તું કેમ શોભતું નથી ?
 ઘરમાં બાળકો આનંદ કરે છે.
 તારા માથા ઉપર ફૂલે શોભે છે.
 તારી આંખોમાંથી પાણી કેમ પડે છે ?
 તેઓ હાથમાં હાથ મેળવે છે.
 હું તે વનમાં આંખા જોઉં છું.
 હે પુત્રો ! તે રાજા તીર્થકરોને ફૂલોથી પૂજે છે.
 હે નરેન્દ્ર ! તે બ્રાહ્મણ રામનાં વનમાંથી દેવ માટે
 હાથ વડે સુંદર ફૂલો શહેરમાં લઈ જાય છે.
 મેં કચોળામાં તેલ ભર્યું અને હવે હાથે ચોપડું છું.
 વનમાં વાઘથી છોકરાઓ બીએ છે.
 રોટલો અને દૂધ ખાઉં છું.

સ ત્તા વી સો પા ઢો.
 અકારાન્ત નામો (ચાલુ.)
 વિભક્તિના પ્રત્યયો.

નર જાતિ.

	એકવચન	બહુવચન
પમી.	ત્તો,ઉ,ઓ,હિ,હિન્તો, ં.	ત્તો,ઉ,ઓ,હિ,હિન્તો,સુન્તો.
દઠી.	સ્સ.	ણ, ણં, (સિં).
૭મી.	ઁ,મ્મિ, (સ્સિ, હિં,ત્થ.)	સુ, સું.
સંબોધન	ઓ, ં, ઃ.	ં.
	નાન્યતર જાતિ	

પમી.	નર જાતિ પ્રમાણે જ.	
દઠી.		
૭મી.		
સંબોધન	ઃ.	ઙ, ઙ્ઙ, ણિ.

૧. પાંચમીના—

ત્તો સિવાયના—

- અ. એકવચનના પ્રત્યયો લાગતાં પૂર્વનો સ્વર નિત્ય દીર્ઘ થાય છે. અને—
 આ. બહુવચનના વ્યંજનાદિ પ્રત્યયોમાં વિકલ્પે અ નો ઁ થાય છે.

(પાઠ ૨૩ માનો ૨જો નિયમ જુઓ.)

૨. પ્રાકૃત ભાષામાં જોડાક્ષરની પૂર્વનો સ્વર ડ્રસ્વ જ થાય છે, માટે ત્તો પ્રત્યય પર છતાં ડ્રસ્વ થાય છે, ને ડ્રસ્વ રહે છે.

૩. સાતમી વિભક્તિનો પ્રત્યય સર્વનામને લાગતો નથી.
(પાઠ ૨૩ વીશમાંનો પમો નિયમ જુઓ.)
૪. પ્રાકૃતમાં બે સ્વરો પાસે પાસે આવે તો ઘણી વખત પહેલો સ્વર ઊડી જાય છે.

નર જાતિ નામ.

અરિહન્ત [ત૦] =અર્હત્ પ્રભુ.	ઝાડ [દે૦] =ઝાડ.
અરિદ્ધ [ત૦] =અરીઠાનું ઝાડ.	ઝગડ [દે૦] =ઝગડો, તોફાન.
અંબ [ત૦] =આંબાનું ઝાડ.	તલ [સ૦] =તળીયું.
આચાર [ત૦] =આચાર.	તિલ [સ૦] =તલ.
આહાર [ત૦] =ખોરાક.	દવ [સ૦] =દાવાનલ.
ઊવજ્ઞાય [ત૦] =ઉપાધ્યાય.	નમોક્કાર [ત૦] =નમસ્કાર.
કચ્ચ [ત૦] =કાચ.	નિમ્બ [સ૦] =લીંબડાનું ઝાડ.
કચ્ચોલ [ત૦] =કચોળું, વાટકો.	પડિઉત્તર [ત૦] =જવાબ.
કચ્છર [ત૦] =કચરો, કાદવ.	પણિડય [ત૦] =પંડિત, વિદ્વાન.
કળ્ઠ [સ૦] =ગળું.	પથ્થર [ત૦] =પથરો.
કાગ [ત૦] =કાગડો.	પયાસ [ત૦] =પ્રકાશ.
કિરણ [સ૦] =કિરણ.	પાઠ [ત૦] =પાઠ.
કુવ [ત૦] =કુવો.	બક્કર [ત૦] =બકરો.
કોઇલ [ત૦] =કોયલ.	બબ્બુલ [ત૦] =બાવળનું ઝાડ.
કોટ્ટાઆર [ત૦] =કોઠાર.	ભાવ [ત૦] =મનનો ભાવ.
કોહ [ત૦] =કોધ.	ભિક્ષુઅ [સ૦] =ભિક્ષુક.
ખજ્જુર [ત૦] =ખજૂર.	મગર [ત૦] =મધર.
ખોલ [દે૦] =ખોળો.	રોટ્ટા [ત૦] =રોટલો.
ગુંદ [દે૦] =ગુંદર.	મગ્ગ [દે૦] =માર્ગ.
ગોહૂમ [ત૦] =ઘઉં.	માણસ [ત૦] =મનુષ્ય.
ઠગ [ત૦] =ઠગ.	રક્ષસ [ત૦] =રાક્ષસ.

છોચર [દે૦] =છોકરો.	વિનાસ [ત૦] =વિનાશ, નાશ.
રક્ષ [ત૦] =ઝાડ.	સપ્પ [ત૦] =સાપ.
લાભ [સ૦] =ફાયદો.	સમીવ [ત૦] =સામે.
લોગ [ત૦] =૧ લોક ૨ જગત	સમુદ્ધ [ત૦] =સમુદ્ર
લોટ્ટ [દે૦] =લોટ	સંસાર [ત૦] =સંસાર, દુનિયાદારી,
વઘ [ત૦] =વાઘ	સાવય [ત૦] =શ્રાવક.
વચ્છ [ત૦] =ઝાડ. વૃક્ષ	સિદ્ધમાણ [ત૦] =સિદ્ધાર્થનામના
વદ્ધમાણ [ત૦] =વર્ધમાનસ્વામી.	સિદ્ધત્થ [ત૦] =સિદ્ધાર્થનામના
વાણર [ત૦] =વાંદરો.	રાજા.
વાસ [સ૦] =૧. સુગંધ, ૨. રહેઠાણ.	હરિસ [ત૦] =હર્ષ.

નાન્યતર જાતિ નામ.

અંગણ [ત૦] =આંગણું.	પલ્લાણ [ત૦] =પલાણ.
કજ્જ [ત૦] =કામ.	પાવ [ત૦] =પાપ. ખોટુંકાર્ય.
કમ્બલ [સ૦] =કાંબળી.	પિચ્છ [સ૦] =પીછું.
કારણ [ત૦] =કારણ.	પુણ્ણ [ત૦] =પુણ્ય, સત્કાર્ય.
ઘય [ત૦] =ઘી.	ભોયણ [ત૦] =ભોજન.
ળહાણ [ત૦] =સ્નાન.	મંગલ [ત૦] =મંગળ, કલ્યાણ.
તંબ [ત૦] =તાંબુ.	મિટ્ટ [ત૦] =મીઠું.
તલાવ [દે૦] =તળાવ.	વયણ [ત૦] =૧ વચન. ૨ મહોં.
તેલ્લ [ત૦] =તેલ.	વીસ [ત૦] =ઝેર.
દુબ્ધ [ત૦] =દૂધ.	સેહર [ત૦] =શિખર.
ઘન્ન [ત૦] =ધાન્ય, અનાજ.	હિયય [ત૦] =હૃદય

सर्वनाम.

धन्न [त०] =धान्य

विशेषण.

अजिण्ण [त०] =अजिण्ण.	धउल [त०] =धोणुं.
असुह [त०] =अशुभ.	ठिण्ण [त०] =थीणुं.
उज्जोयगर [त०] =प्रकाश करनार.	दूर [स०] =दूर, छटे.
कडुअ [त०] =कडुं.	पढम [त०] =पडेणुं.
खार [त०] =भारुं.	रत्त [त०] =रत्तुं.
झुट्ट [दे०] =जुट्टुं.	सुन्देर [त०] =सुन्देर, सरस.
अव्ययो.	
उ [त०] =तो.	कया [त०] =क्यारे.
कहं [त०] =केम ?	मिच्छा [त०] =मिथ्या. नकामुं.
जया [त०] =जयारे.	वा [स०] =के. अथवा.
णमो [त०] =नमस्कार.	वि.
तत्तो [त०] =तेथी, ते पछी अवि.	[त०] =पण

धातुओ.

उक्खुड् [त०] =उभेडुं.	आ+णे [त०] =आणुं, लावुं.
उब्भ् [त०] =उभा रडेवुं.	तडप्फड् [दे०] =तडडुं.
कुह् [त०] =कुडेवुं.	तार् [त०] =तारुं.
खुट्ट् [त०] =भूटुं.	धोव् [दे०] =धोवुं.
गच्छ् [स०] =जुं.	निकल् [त०] =नीकणुं.
चड् [त०] =चडुं.	पाल् [त०] =पालुं.
चोप्पड् [दे०] =चोपडुं.	पिक्क [त०] =पाकडुं.
छिन् [त०] =छापुं.	रह् [दे०] =रडेवुं.
छुन्द [दे०] =छुंडेवुं.	उव+लक्ख् [त०] =ओणभुं.
छोड् [दे०] =छोडुं.	लग्ग् [त०] =लागुं.
उत्+ठा=उट्ट् [त०] =उडेवुं.	विण्ट् [त०] =वीटुं.
णहा [त०] =णहुं.	सुव् [त०] =सूवुं.

अकारान्त नामनां रूपो.

अेकवचन.

बहुवचन.

देव.

देवो.	देवा.
देवं.	देवे, देवा.
देवेण, देवेणं,	देवेहि, देवेहिं, देवेहिं.
देवाय, देवस्स.	देवाण, देवाणं.
देवत्तो, देवाउ, देवाओ,	देवत्तो, देवाउ, देवाओ,
देवाहि, देवाहित्तो, देवा.	देवाहि, देवेहि,
	देवाहित्तो, देवेहित्तो,
	देवासुन्तो, देवेसुन्तो.
देवस्स.	देवाण, देवाणं.
देवे, देवम्मि.	देवेसु, देवेसुं.
हे देवा ! हे देवो ! हे देव !	हे देवा !

घर.

घरं.	घराइं. घराइँ, घराणि.
घरं.	घराइं, घराइँ, घराणि.
घरेण, घरेणं.	घरेहि, घरेहिं, घरेहिं.
घरस्स, घराय.	घराण, घराणं.
घरत्तो, घराउ, घराओ,	घरत्तो, घराउ, घराओ.

घराहि, घराहिनतो, घरा.
 घराहि, घरेहि,
 घराहिनतो, घरेहिनतो,
 घरासुन्तो, घरेसुन्तो.
 घरस्स.
 घराण, घराणं.
 घरेसु, घरेसुं.
 हे घर !
 घराइं ! घराइँ ! घराणि !

सव्व.

नरञ्जति.

सव्वो.
 सव्वं.
 सव्वेण, सव्वेणं.
 सव्वस्स, सव्वाय.
 सव्वत्तो, सव्वाउ, सव्वाओ,
 सव्वाहि, सव्वाहिनतो, सव्वा.
 सव्वेहि, सव्वेहिं, सव्वेहिँ.
 सव्वेसिं, सव्वाण, सव्वाणं.
 सव्वत्तो, सव्वाउ, सव्वाओ,
 सव्वाहि, सव्वेहि,
 सव्वाहिनतो, सव्वेहिनतो,
 सव्वासुन्तो, सव्वेसुन्तो,
 सव्वेसिं, सव्वाण, सव्वाणं.
 सव्वस्स.
 सव्वम्मि, सव्वहिं, सव्वस्सिं, सव्वत्थ. सव्वेसु, सव्वेसुं.

नान्यतरञ्जति.

सव्वं.
 सव्वं.
 सव्वेण, सव्वेणं.
 सव्वस्स, सव्वाय,
 सव्वत्तो, सव्वाउ, सव्वाओ,
 सव्वाहि, सव्वाहिनतो, सव्वा.
 सव्वेहि, सव्वेहिं, सव्वेहिँ.
 सव्वेसिं, सव्वाण, सव्वाणं.
 सव्वत्तो, सव्वाउ, सव्वाओ,
 सव्वाहि, सव्वेहि,
 सव्वाहिनतो, सव्वेहिनतो,
 सव्वासुन्तो, सव्वेसुन्तो,
 सव्वेसिं, सव्वाण, सव्वाणं.
 सव्वस्स.
 सव्वम्मि, सव्वस्सिं, सव्वहिं, सव्वत्थ. सव्वेसु, सव्वेसुं.

एग, एक्क.

नरञ्जति.

एगो. एक्को.
 एगं. एक्कं.
 एगेण, एगेणं. एक्केण, एक्केणं.
 एगस्स, एगाय. एक्कस्स, एक्काय.
 एगत्तो, एगाउ, एगाओ,
 एगाहि, एगाहिनतो, एगा.
 एगे. एक्के.
 एगे, एगा. एक्के, एक्का.
 एगेहि, एगेहिं, एगेहिँ.
 एक्केहि, एक्केहिं, एक्केहिँ.
 एगेसिं, एगाण, एगाणं.
 एक्केसिं, एक्काण, एक्काणं.
 एगत्तो, एगाउ, एगाओ,
 एगाहि, एगेहि,
 एगाहिनतो, एगेहिनतो,
 एगासुन्तो, एगेसुन्तो.

एकतो, एकाउ, एकाओ, एकाहि, एकाहिन्तो, एका.	एकतो, एकाउ, एकाओ, एकाहि, एकेहि, एकाहिन्तो, एकेहिन्तो. एकासुन्तो, एकेसुन्तो. एगेसिं, एगाण, एगाणं. एकेसिं, एकाण, एकाणं.
एगस्स. एकस्स.	एगेसु, एगेसुं. एकेसु, एकेसुं. एगा ! एका !
एगत्थ, एगस्सिं, एगम्मि, एगहिं. एकत्थ, एकस्सिं, एकम्मि, एकहिं. हे एग ! एगो ! एगा ! हे एक ! एको ! एका.	

नान्यतर जति.

एगं. एकं.	एगाइं, एगाइँ, एगाणि.
एगं. एकं.	एकाइं, एकाइँ, एकाणि.
एगेण, एगेणं. एकेण, एकेणं.	एगाइं, एगाइँ, एगाणि. एकाइं, एकाइँ, एकाणि. एगेहि, एगेहिं, एगेहिँ. एकेहि, एकेहिं, एकेहिँ.
एगस्स, एगाय. एकस्स, एकाय.	एगेसिं, एगेण, एगेणं. एकेसिं, एकाण, एकाणं.
एगतो, एगाउ, एगाओ, एगाहि, एगाहिन्तो एगा.	एगतो, एगाउ, एगाओ, एगाहि, एगेहि, एगाहिन्तो, एगेहिन्तो, एगासुन्तो, एगेसुन्तो.

एकतो, एकाउ, एकाओ, एकाहि, एकाहिन्तो, एका.	एकतो, एकाउ, एकाओ, एकाहि, एकेहि, एकाहिन्तो, एकेहिन्तो, एकासुन्तो, एकेसुन्तो. एगेसिं, एगाण, एगाणं. एकेसिं, एकाण, एकाणं.
एगस्स, एकस्स.	एगेसु, एगेसुं. एकेसु, एकेसुं. एगाइं ! एगाइँ ! एगाणि ! एकाइं ! एकाइँ ! एकाणि !
एगत्थ, एगम्मि, एगस्सिं, एगहिं. एकत्थ, एकम्मि, एकसिं, एकहिं. हे एगं ! हे एकं !	

थोव विशेषण.

नरजति.

१ली. थोवो.	थोवा.
२ञ. थोवं.	थोवा, थोवे.
३ञ. थोवेण, थोवेणं.	थोवेहि, थोवेहिं, थोवेहिँ.
४थी. थोवाय, थोवस्स	थोवाण, थोवाणं.
५भी. थोवतो, थोवाउ, थोवाओ, थोवाहि, थोवाहिन्तो, थोवा.	थोवतो, थोवाउ, थोवाओ. थोवाहि, थोवेहि, थोवाहिन्तो थोवेहिन्तो, थोवासुन्तो थोवेसुन्तो.

६६. थोवस्स. थोवाण, थोवाणं.
 ७७. थोवे, थोवम्मि. थोवेसु, थोवेसुं.
 संबोधन थोवो ! थोवा ! थोव ! थोवा !

नान्यतर जति.

१८१. थोवं. थोवाइं, थोवाइँ, थोवाणि.
 २७. थोवं. थोवाइं, थोवाइँ, थोवाणि.
 ३७. थोवेण, थोवेणं. थोवेहि, थोवेहिं, थोवेहिँ.
 ४३. थोवाय, थोवस्स. थोवाण, थोवाणं.
 ५५. थोवत्तो, थोवाउ, थोवाओ, थोवत्तो, थोवाउ, थोवाओ.
 थोवाहि, थोवाहिन्तो, थोवाहि, थोवेहि,
 थोवा. थोवाहिन्तो थोवेहिन्तो,
 थोवासुन्तो थोवेसुन्तो.
 ६६. थोवस्स. थोवाण, थोवाणं.
 ७७. थोवे, थोवम्मि. थोवेसु, थोवेसुं.
 संबोधन. हे थोव ! थोवाइं ! थोवाइँ ! थोवाणि !

प्राकृत वाक्यो.

राम ! तुं वणम्मि कहं वासं करेसि ?
 रक्खसाणं विणासाय मम वासो होइ.
 तित्थयरं महावीरं वद्धमाणं देवं तुं उवलक्खेसि ?
 सिद्धत्थस्स नरिन्दस्स पुत्तं उवलक्खेमि.
 मोरो उड्डेइ, पच्छा वाणरो कुहेइ, रुक्खो य कम्पइ.
 तुम्हे सावयाणं आचारं बोलीअ, अहुणा आयरियाणं
 आचारं बोलेइत्था ?

सारा णरा थोवा अत्थि, सव्वे वि णरा सारा नत्थि.
 समुद्दस्स जलाओ तावेण मिट्ठं पिक्केइ.
 तुम्हे केणं कारणेणं बहुसो पाढं भणेह ?
 एगम्मि कुवम्मि सव्वेसिं जणाणं घडे जलेण
 मणीलालो भरए.
 अहं सव्वं सुणेमि. तुं सुवेसि.
 नेत्तेणं काणं काणं कहं न कहसि ?
 तस्स हिययम्मि कोहो जाएइ, तत्तो न कहेमि.
 छिन्नइ असुहं कम्मं.
 समुद्दम्मि एगत्थ ठाणे पाणीयं वट्टए, एक्कस्सि ठाणम्मि
 दवो वट्टेज्जा.
 सव्वासुन्तो आहाराहिन्तो बुहा दुद्धस्स आहारं
 उत्तमं गणीअ.
 देवदासो मोरं भमाडेइ. मोरो नच्चइ. नमो णाणस्स.
 तस्स मुहस्स भरिमो. रहेसु मग्गे जाएइ.
 बालो चोरेण बीहइ. कुंवे पाणीयं निक्कलेइ.

गुजराती वाक्यो.

अमे शुं करीअे छीअे, ते तमे जट न क्खुं.
 हुं ठिओ रहो, त्यारे ते उठ्यो, अने हुं उठ्यो त्यारे तो ते
 सुठ गयो. पछी में अेक थोर जेयो. ते दोउयो अने धरनी पाएण

ગયો. હું ત્યાં ગયો, ત્યારે તે જલ્દી ત્યાંથી નીકળ્યો, દોડ્યો, કૂવાની સામે ગયો અને તેમાં પડ્યો.

એક હતો બ્રાહ્મણ, તે લીંબડાનાં ઝાડ નીચે ઊભો હતો. તેની સામે એક બકરો ઝાડનાં પાંદડાં ચરતો હતો, મેં પૂછ્યું. “તે બકરો તારો છે?” તેણે કહ્યું, “ના મારો નથી. કોઈકનો છે.”

મેહ વરસ્યો છે, ધાન્ય પાક્યું છે. ધાન્ય પણ ધન છે.

એક હાથે કામ સારી રીતે થતું નથી.

તું ખારું પાણી પીએ છે, ને મીઠું કેમ પીતો નથી ?

તમારાં ગામનો રાજા લોકોની રક્ષા કરે છે ?

જે ફળ પડ્યું, તે મેં જોયું.

ભમરો કમળમાંથી વાસ સૂંધે છે.

કાગડા કરતાં કોયલનો કંઠ મીઠો કેમ હોય છે ?

ઘોળો ઉંટ અને રાતો ઘોડો માર્ગમાં દોડ્યા.

મેં જે જે પાપ કર્યું, તે પુણ્યથી મિથ્યા થયું.

તું કોની સાથે જીનનાં મંદિરમાં ગયો ?

જ્યારે અમે સમુદ્રમાં પડ્યા, ત્યારે ચંદ્રનો

પ્રકાશ ન હોતો.

કારણ વિના કાર્ય થતું નથી.

કોઈ પણ કાર્યનું કાંઈ પણ કારણ હોય જ છે.

અ ટ્વા વી સો પા ઢો.

૧

તાય ! એસા ગંગા ? પુત્ત ! એસા ગંગા.
તાય ! એસા કોઇલા ? પુત્ત ! એસા કોઇલા.
હે માઆ ! મમ્હં લડુઅં દેહિસિ ?
બાલાઝ પાઢસાલં જાહિને ?
બાલાઓ પાઢસાલં જાહિનિ.
અજ્જ સવ્વા દિસા હરિસેજ્જા.
હં માલાઝ દેવ્વેમિ.
તું પડાયાઓ ડહાવિહિસે.
અમ્હે માઝસિઆ વન્દેજ્જા.
મમ પસંસં હં ન સુણિસ્સં.

૨

તુમ્હે છુરિઆઅ સાકં સમારિહિથા.
અમ્હે ડોલાણ હિંડોલીઅ.
સક્કરાઇ સહ દુબ્બં પીવેઇ.
સિંઘો દાઢાહિ તોડઇ.
નાવાહિં સમુદ્દં તરેન્તિ જણા.
દુવ્વાહિં કન્નાઓ નરિન્દં વઢ્ઢાવેહિરે.
ઇટ્ઠાઅ મટ્ઠિઅં આણેસ્સં.
પડિમાઇ સારા સિલા ણીહરીઅ.
નણંદાણ વત્થં દેઇ.
માલાણં પુપ્પાઈં ઢણ્ઢોલામિ.
માઝસિઆણં સાહિઆઓ દેણ્ણેન્તે.

अ उ ण ती सो पा ढो.

१

सेज्जत्तो राम भारिआ सिआ उट्टेइ.
 मालाअ फुल्लं पडइ.
 माआइ सक्करं लहेइ.
 अम्हे सहाए उट्टासी.
 नावाओ पाणीअं निक्कलइ.
 कन्नाहिनतो कहं सुणीअ.
 वीसाउ बालाहिनतो वीणं सुणिस्सं.
 सव्वाहिनतो दिसासुन्तो पभा पसरइ.
 तीसत्तो सेज्जाओ उट्टाही णरा.
 साराउ भाउजायासुन्तो पडायं सिक्खिहिमि.
 अज्ज कक्कडिआअ साकं खाज्जस्सामि.
 कल्ले बालाणं परिक्खा होज्जहिए.
 बहुक्खाए दुक्खं बहु.
 तिसलाइ माआए पुत्तो सिरिवद्धमाणो होज्जाहिए.
 कोइलाणं सहं सव्वे सुणेइरे.
 धवलाए चन्दिआअ पयासो आणंदं देइ.

२

बालो गड्डाए पडीअ ? नावाइ पडीअ, गड्डाअ न.
 वासवदत्ते ! हलिद्दाए मिट्ठं होइ ? सरला ! हलद्दाअ
 मिट्ठं नत्थि.

निसासु सिंघो तराए धावइ.
 सिरिवीरस्स आणासु सदहामो.
 छरिआणं धारासुं थोवं पाणीयं अत्थि.
 बाला ! तुम्हे सिक्खं सुणेह.
 माउसिआओ ! झट्ट किं न जाही ?
 ओ माआउ ! तुम्हाणं आसिसं इच्छामो.
 हे माअरा ! संपयाओ इच्छामो.
 वीसाए सह वीसाइ चालीसा होइ.
 वीसाइ सह तीसाअ पन्नासा होइ.
 चउवीसं जिणाणं वन्दामि.

તી સો પા ઢો.

અમે શ્રી વીરની પ્રતિમાને વંદન કરીએ છીએ.

ગંગા સમુદ્રને મળે છે.

જાણે દિશાઓ ચંદ્રિકા વડે હસે છે.

સરલા ! તારી છરીની ધાર ખરી પડશે.

અમે કાલે કોયલડીઓ શોધીશું.

આજે કન્યા માટે સાડીઓ આપીશું.

માશીઓ પથારીઓમાં સૂશે.

તમે ખાડામાં ક્યારે માટી ઓગાળશો ?

સાકરથી માટી જુદી છે.

માની શીખામણમાં હું શ્રદ્ધા રાખીશ.

હે કન્યાઓ ! સમુદ્રનાં પાણીમાંથી મીઠું ક્યારે કરશો ?

વાસવદત્તા ઉપર સરલા ખીજે છે.

તેં કાકડી ખાધી ? ના. મેં સાકર ખાધી.

નણંદની પ્રશંસા હું કાલે સાંભળીશ.

તેઓ ઈંટો ઉપર ઈંટો ગોઠવે છે.

તું હોડી ઉપર ચડે છે.

સરલા સાડીથી શોભે છે.

તે મારી પ્રશંસાથી ડરશે.

તેઓ પ્રતિમાઓને ફૂલોથી પૂજશે.

હોડીમાંથી ચોરને છોડશે.

તેઓ શીખામણમાંથી ચૂકશે, તો ખાડામાં પડશે.

બાળાઓ ! હિંડોળા ઉપરથી પડશો.

તેને મારી દાઢમાં રાખીશ.

હે માસી ! મારી મા ક્યાં ગઈ ?

હે બાલા ! તારી મા મન્દિરે ગઈ ?

ए ग ती सो पा ढो.

આકારાન્ત નારી જાતિ નામો.

અને

ભવિષ્ય કાળ.

પ્રત્યયો-

આકારાન્ત નારી જાતિના.

	એકવચન	બહુવચન
૧લી.	૦.	૦, ડ, ઓ.
૨જી.	મ્.	૦, ડ, ઓ.
૩જી.	અ, ઙ, એ.	હિ, હિં, હિં.
૪થી.	અ, ઙ, એ.	ળ, ણં. (સિં)
૫મી.	અ, ઙ, એ, તો, ડ, ઓ, હિન્તો.	તો, ડ, ઓ, હિન્તો, સુન્તો.
૬ઠી.	અ, ઙ, એ.	ળ, ણં. (સિં)
૭મી.	અ, ઙ, એ.	સુ. સું.
સંબોધન.	૦.	૦, ડ, ઓ.

ભવિષ્ય કાળના,

૧લો પુ.	સ્સં, સ્સાસિ, હામિ, હિમિ, સ્સામો, હામો, હિમો, જ્જ, જ્જા.	સ્સામુ, હામુ, હિમુ, સ્સામ, હામ, હિમ, હિસ્સા, હિત્થા, જ્જ, જ્જા.
૨જો પુ.	હિસિ, હિસે, જ્જ, જ્જા.	હિત્થા, હિએ, જ્જ, જ્જા.
૩જો પુ.	હિઙ, હિએ, જ્જ, જ્જા.	હિન્તિ, હિન્તે, હિરે, જ્જ, જ્જા.

આકારાન્ત નારી જાતિને લગતા નિયમો :—

૧. અકારાન્ત સર્વનામ, વિશેષણ, અને સંખ્યાવાચક નામોને પણ સામાન્ય રીતે આ લગાડવાથી નારીજાતિ અંગ બને છે. અને તે આબન્ત નારી જાતિ કહેવાય છે.
૨. આબન્ત નારી જાતિ નામને સંબોધનમાં વિકલ્પે આ નો એ થાય છે.
૩. બીજી વિભક્તિનો મ્ પ્રત્યય લાગતાં નારીજાતિમાં સ્વર ડૂસ્વ થાય છે.
૪. સિં પ્રત્યય લાગતાં આ નો એ થાય છે.

ભવિષ્યકાળને લગતા નિયમો :—

૧. ભવિષ્યકાળના પ્રત્યયો લાગતાં ધાતુના અન્ત્ય અ નો ઙ અને ઈ થાય છે.
૨. સ્વરાન્ત ધાતુઓનો જ્ઞ, જ્ઞા સિવાયના પ્રત્યયો લાગતાં દરેક પ્રત્યયોની પૂર્વે જ્ઞ, જ્ઞા પ્રત્યયો વિકલ્પે ઉમેરાઈ વધારે પ્રત્યયો બને છે. (પૃ. ૧૪નો ૧, ૨. અને પૃ. ૨૦નો ૧, ૨. નિયમ જુઓ.)

અક્ષર પરિવર્તનના નિયમો :—

(આપણી ગુજરાતી ભાષામાં ઘણા સંસ્કૃત શબ્દો વપરાય છે. તેના પ્રાકૃત શબ્દો બનાવવાના જો કે ઘણા બારીક નિયમો છે. તો પણ કેટલાક સામાન્ય નિયમો અહીં આપીએ છીએ.)

૧. અ. સ્વરથી પર હોય—
  - આ. પદની શરૂઆતમાં ન હોય—
  - ઇ. અને જોડાયેલા ન હોય—
- એવા વ્યંજનોમાંના—
- (૧) ક, ગ, ચ, જ, ત, દ, પ, ય, વ, ઉડી જાય છે.

(આમ ઉડી ગયેલા અક્ષરનો બાકી રહેલો સ્વર ઉદ્વર્ત કહેવાય છે. અ, આ પછી ઉદ્વર્ત અ, આ આવે તો તેનો ય, યા થાય છે.)

૨. ય્, ષ્, થ્, ધ્, અને ભ્ નો હ થાય છે.
૩. ઢ્ નો ઢ, ઢ્ નો ઢ, ઙ્ નો લ્, પ્ અને બ્ નો વ્, ફ્ નો હ, અને ન્ નો ણ્ થાય છે.
૨. જોડાયેલા ન હોય છતાં પદની શરૂઆતમાં, ન્ હોય તો પણ તેનો ણ્ વિકલ્પે છે, અને ય્ હોય તો તેનો જ્ નિત્ય થાય છે.
૩. શ્ અને ષ્ નો કોઈ પણ ઠેકાણે સ્ થાય છે.

નારીજાતિ નામો.

(સૂચના—★આ નિશાનીવાળા શબ્દો આબન્ત નથી.)

અજ્ઞા [ત૦] =આર્ય જાતની ગઙ્ગા [સ૦] =ગંગા નદી	સ્ત્રી, પૂજ્ય સ્ત્રી જડગા [ત૦] =જમના નદી.
આણા [ત૦] =આણા.	યમુના
*આસિસા [ત૦] =આશિષ.	ગઙ્ગા [ત૦] =ખાડ.
આશિષ્	*ચઝવીસા [ત૦] =ચોવીશ
ઇઙ્ગા [ત૦] =ઈંટ.	ચન્દિઆ [ત૦] =ચંદ્રિકા. ચન્દ્રિકા
ઝક્કણઠા [ત૦] =ઉત્કંઠા, ઈચ્છા.	*ચાલીસા [ત૦] =ચાળીશ.
કક્કરડિઆ [ત૦] =કાકડી.	જિભ્મા [ત૦] =જીભ
કર્કટિકા	જિહા
કવ્કવા [ત૦] =કાંખ.	છરિઆ [ત૦] =છરી. છુરિકા.
કન્ના [ત૦] =કન્યા.	ડોલા [ત૦] =હિંડોળો.
કહા [ત૦] =કથા. કથા.	તરા [ત૦] =ત્વરા, ઉતાવળ.
કોઙ્ગલા [ત૦] =કોયલડી.	તિસલા [ત૦] =તે નામના માતા
કોકિલા	ત્રિશલા.

*तीसा [त०] =त्रीश.	*माआ [त०] =मा. माता.
दाढा [त०] =डाढ.	*माउसिआ [त०] =माशी.
*दिसा [त०] =दिशा. दिश.	माला [स०] =माणा.
दुव्वा [त०] =ध्रो.	रम्भा [स०] =१ रंभानाम, २ केश.
धारा [त०] =धार.	
*नणंदा [त०] =नणंढ	वाडिआ [त०] =वाडी. वाटिका.
*नावा [त०] =नाव, छोडी.	वासवदत्ता [स०] =वासवदत्ता
निसा [त०] =निशा, रात्रि.	नामनी स्त्री.
निशा	वीणा [स०] =वीणा.
*पत्रासा [त०] =पत्रास.	*वीसा [त०] =वीश.
पडाया [त०] =पताका, धजा,	सक्करा [त०] =साकर.
पडाई पताका	सरला [स०] =ते नामनी स्त्री
पडिमा [त०] =प्रतिमा.	सहा [त०] =सभा. सभा.
पत्तिआ [त०] =पत्रिका, कागण.	संपया [त०] =संपत्ति. संपद्.
परिक्खा [त०] =परीक्षा.	साडिआ [त०] =साडी. शाटिका.
पसंसा [त०] =प्रशंसा प्रशंसा.	सिक्खा [त०] =शिक्षा, शिभामण.
पाढसाला [त०] =पाठशाला	
पाठशाला.	सिला [त०] =पत्थर.
बाला [त०] =बाणिका.	सीआ [त०] =सीता.
बहुक्खा [त०] =भूभ.	सुहा [त०] =१ यूनो, २. अमृत
भज्जा [त०] =भार्या.	सुधा.
भारिया	
भाउजाया [त०] =भाभी.	सोहा [त०] =शोभा.
मडिआ [त०] =माटी.	हलहा [त०] =उणहर
माअरा [त०] =माता	हलिहा

नामो.

जन्म [त०] =जन्म.	नाम नान्य. [त०] =नाम.
ताय [त०] =तात, पिता.	सवण नान्य. [त०] =सांभणवुं ते.
तात.	साक नान्य. [त०] =शाक.
दुह, दुक्ख	
नान्य. [त०] =दुःख, दुःख.	सिंघ नर. [त०] =सिंघ.
देविन्द नर. [त०] =ते नामनो	सुबोह नर. [त०] =सारो भोध.
भाणस	सुबोध.

नारीजाति सर्वनाम.

इमा [त०] =आ.	जा [त०] =जे.
एगा, एक्का [त०] =अेक.	ता, णा [त०] =ते.
एता [त०] =आ. (१ की. अे.)	[१ की. अे. व.
एसा०]	सा० णा०]
का [त०] =कई.	मम [त०] =मारुं.

विशेषण

केत्तिल [त०] =केटलुं.	धवल [त०] =धोणुं.
जेत्तिल [त०] =जेटलुं	तिक्ख [त०] =तीभुं.
तेत्तिल [त०] =तेटलुं.	तिण्ह [त०] =तिक्ष्ण. अशीदर
	बहु [स०] =धशुं.

अव्ययो.

ओ [त०] =अरे !	कल्ल [त०] =काल.
-----------------	-------------------

८१

धातुओ.

उड्वा [त०] उडाडवुं.	पसर् [त०] प्रसरवुं, फोवावुं.
उळ्ळ् [त०] ओणंगवुं.	लह [त०] मेणववुं, लेवुं.
कड्ह [त०] काडवुं.	वड्वा [त०] वधाववुं.
तोड् [त०] तोडवुं.	सद्दा [त०] श्रद्धा राभव्वी.
पडाव् [त०] पडाववुं.	हिंडोल् [त०] डीयडवुं.
	हिल् [त०] डडवुं.

सूचना—शब्दोभांना अक्षरोनां परिवर्तन तरङ् ध्यान भेंथी शिक्षके नियमो लगाडता शिभववुं.

★

नारी जति नामना रूपो.

आबन्त आकारान्त शब्द.

माला.

१ माला.	माला, मालाड, मालाओ.
२ मालं.	माला, मालाड, मालाओ.
३ मालाअ, मालाड, मालाए.	मालाहि, मालाहिं, मालाहिं.
४ मालाअ, मालाड, मालाए.	मालाण, मालाणं.
५. मालाअ, मालाड, मालाए, मालत्तो, मालाड, मालाओ, मालाहिन्तो.	मालत्तो, मालाड, मालाओ, मालाहिन्तो, मालासुन्तो.
६ मालाअ, मालाड, मालाए.	मालाण, मालाणं.
७ मालाअ, मालाड, मालाए.	मालासु, मालासुं.
सं. माले ! माला !	माला ! मालाड ! मालाओ !
सूचना—नारी जतिना विशेष रूपो. ८८, ने ८०, मा पृष्ठ उपर जुओ.	

८२

भविष्यकाणनां रूपो.

व्यंजनान्त धातु-

हस्.

अेकवचन.

अडुवचन

१लो पु.	हसिस्सं, हसेस्सं, हसिस्सामि, हसेस्सामि, हसिहामि, हसेहामि, हसिहिमि, हसेहिमि, हसिज्ज, हसेज्ज, हसिज्जा, हसेज्जा.	हसिस्सामो, हसेस्सामो, हसिहामो, हसेहामो, हसिहिमो, हसेहिमो, हसिस्सामु, हसेस्सामु, हसिहामु, हसेहामु, हसिहिमु, हसेहिमु, हसिस्साम, हसेस्साम, हसिहाम, हसेहाम, हसिहिम, हसेहिम, हसिहिस्सा, हसेहिस्सा, हसिहित्था, हसेहित्था. हसिज्ज, हसेज्ज. हसिज्जा, हसेज्ज.
२श्लो पु.	हसिहिसि, हसेहिसि, हसिहिसे, हसेहिसे, हसिज्ज, हसेज्ज, हसिज्जा, हसेज्जा.	हसिहित्था, हसेहित्था, हसिहिह, हसेहिह, हसिज्ज, हसेज्ज, हसिज्जा, हसेज्जा.
३श्लो पु.	हसिहिड्, हसेहिड्, हसिहिए, हसेहिए, हसिज्ज, हसेज्ज, हसिज्जा, हसेज्जा.	हसिहिन्ति, हसेहिन्ति. हसिहिन्ते, हसेहिन्ते, हसिहिरे, हसेहिरे, हसिज्ज, हसेज्ज, हसिज्जा, हसेज्जा.

सूचना:—भविष्यकाणनां भास रूपो माटे ८२मां पृष्ठ उपर ध्यान आपो.

८३

स्वरान्त
गा.

अेकवचन

पुढेलो

गास्सं	गाइस्सं गाएस्सं	गाज्जस्सं गाइज्जस्सं गाएज्जस्सं गाज्जिस्सं गाइज्जिस्सं गाज्जेस्सं गाइज्जेस्सं गाएज्जेस्सं	गाजास्सं गाइज्जास्सं गाएज्जास्सं
गास्सामि	गाइस्सामि गाएस्सामि	गाज्जस्सामि गाइज्जस्सामि गाएज्जस्सामि गाज्जिस्सामि गाइज्जिस्सामि गाएज्जिस्सामि गाज्जेस्सामि गाइज्जेस्सामि गाएज्जेस्सामि	गाज्जास्सामि गाइज्जास्सामि गाएज्जास्सामि

८४

धातु :

अुडुवचन

पुरुष

गास्सामो

गाइस्सामो
गाएस्सामोगाज्जस्सामो
गाइज्जस्सामो
गाएज्जस्सामो
गाज्जिस्सामो
गाइज्जिस्सामो
गाएज्जिस्सामो
गाज्जेस्सामो
गाइज्जेस्सामो
गाएज्जेस्सामोगाज्जास्सामो
गाइज्जास्सामो
गाएज्जास्सामो

गाहामो

गाइहामो
गाएहामोगाज्जहामो
गाइज्जहामो
गाएज्जहामो
गाज्जिहामो
गाइज्जिहामो
गाएज्जिहामो
गाज्जेहामो
गाइज्जेहामो
गाएज्जेहामोगाज्जाहामो
गाइज्जाहामो
गाएज्जाहामो

८५

गाहामि	गाइहामि गाएहामि	गाज्जहामि गाइज्जहामि गाएज्जहामि गाज्जिहामि गाइज्जिहामि गाएज्जिहामि गाज्जेहामि गाइज्जेहामि गाएज्जेहामि	गाज्जाहामि गाइज्जाहामि गाएज्जाहामि
गाहिमि	गाइहिमि गाएहिमि	गाज्जहिमि गाइज्जहिमि गाएज्जहिमि गाज्जिहिमि गाइज्जिहिमि गाएज्जिहिमि गाज्जेहिमि गाइज्जेहिमि गाएज्जेहिमि	गाज्जाहिमि गाइज्जाहिमि गाएज्जाहिमि
गाज्ज	गाइज्ज गाएज्ज		गाज्जा गाइज्जा गाएज्जा

८६

गाहिमो	गाइहिमो गाएहिमो	गाज्जहिमो गाइज्जहिमो गाएज्जहिमो गाज्जिहिमो गाइज्जिहिमो गाएज्जिहिमो गाज्जेहिमो गाइज्जेहिमो गाएज्जेहिमो	गाज्जाहिमो गाइज्जाहिमो गाएज्जाहिमो
गास्सामु	गाइस्सामु गाएस्सामु	गाज्जस्सामु गाइज्जस्सामु गाएज्जस्सामु गाज्जिस्सामु गाइज्जिस्सामु गाएज्जिस्सामु गाज्जेस्सामु गाइज्जेस्सामु गाएज्जेस्सामु	गाज्जास्सामु गाइज्जास्सामु गाएज्जास्सामु
गाहामु	गाइहामु गाएहामु	गाज्जहामु गाइज्जहामु गाएज्जहामु गाज्जिहामु	गाज्जाहामु गाइज्जाहामु गाएज्जाहामु

८७

		गाइज्जहामु	
		गाएज्जिहामु	
		गाज्जेहामु	
		गाइज्जेहामु	
		गाएज्जेहामु	
गाहिमु	गाइहिमु	गाज्जहिमु	गाज्जाहिमु
	गाएहिमु	गाइज्जहिमु	गाइज्जाहिमु
		गाएज्जहिमु	गाएज्जाहिमु
		गाज्जिहिमु	
		गाइज्जिहिमु	
		गाएज्जिहिमु	
		गाज्जेहिमु	
		गाइज्जेहिमु	
		गाएज्जेहिमु	
गास्साम	गाइस्साम	गाज्जस्साम	गाज्जास्साम
	गाएस्साम	गाइज्जस्साम	गाइज्जास्साम
		गाएज्जस्साम	गाएज्जास्साम
		गाज्जिस्साम	
		गाइज्जिस्साम	
		गाएज्जिस्साम	
		गाज्जेस्साम	
		गाइज्जेस्साम	

८८

गाहाम	गाइहाम	गाज्जहाम	गाज्जाहाम
	गाएहाम	गाइज्जहाम	गाइज्जाहाम
		गाएज्जहाम	गाएज्जाहाम
		गाज्जिहाम	
		गाइज्जिहाम	
		गाएज्जिहाम	
		गाज्जेहाम	
		गाइज्जेहाम	
		गाएज्जेहाम	
गाहिम	गाइहिम	गाज्जहिम	गाज्जाहिम
	गाएहिम	गाइज्जहिम	गाइज्जाहिम
		गाएज्जहिम	गाएज्जाहिम
		गाज्जिहिम	
		गाइज्जिहिम	
		गाएज्जिहिम	
		गाज्जेहिम	
		गाइज्जेहिम	
		गाएज्जेहिम	
गाहिस्सा	गाइहिस्सा	गाज्जहिस्सा	गाज्जाहिस्सा
	गाएहिस्सा	गाइज्जहिस्सा	गाइज्जाहिस्सा
		गाएज्जहिस्सा	गाएज्जाहिस्सा
		गाज्जिहिस्सा	

८९

		गाइज्जिहिस्सा	
		गाएज्जिहिस्सा	
		गाज्जेहिस्सा	
		गाइज्जेहिस्सा	
		गाएज्जेहिस्सा	
गाहित्था	गाइहित्था	गाज्जहित्था	गाज्जाहित्था
	गाएहित्था	गाइज्जहित्था	गाइज्जाहित्था
		गाएज्जहित्था	गाएज्जाहित्था
		गाज्जहित्था	
		गाइज्जिहित्था	
		गाएज्जिहित्था	
		गाज्जेहित्था	
		गाइज्जेहित्था	
		गाएज्जेहित्था	
गाज्ज	गाइज्ज		गाज्जा
	गाएज्ज		गाइज्जा
			गाएज्जा

—

९०

				भीष्टो
	गाहिसि	गाइहिसि	गाज्जहिसि	गाज्जाहिसि
		गाएहिसि	गाइज्जहिसि	गाइज्जाहिसि
			गाएज्जहिसि	गाएज्जाहिसि
			गाज्जिहिसि	
			गाइज्जिहिसि	
			गाएज्जिहिसि	
			गाज्जेहिसि	
			गाइज्जेहिसि	
			गाएज्जेहिसि	
	गाहिसे	गाइहिसे	गाज्जहिसे	गाज्जाहिसे
		गाएहिसे	गाइज्जाहिसे	गाइज्जाहिसे
			गाएज्जहिसे	गाएज्जाहिसे
			गाज्जिहिसे	
			गाइज्जिहिसे	
			गाएज्जिहिसे	
			गाज्जेहिसे	
			गाइज्जेहिसे	
			गाएज्जेहिसे	
	गाज्ज	गाइज्ज		गाज्जा
		गाएज्ज		गाइज्जा
				गाएज्जा

९१

पुरुष.

गाहित्था	गाइहित्था गाएहित्था	गाज्जहित्था गाइज्जहित्था गाएज्जहित्था गाज्जहित्था गाइज्जहित्था गाएज्जहित्था गाज्जेहित्था गाइज्जेहित्था गाएज्जेहित्था	गाज्जाहित्था गाइज्जाहित्था गाएज्जाहित्था
गाहिह	गाइहिह गाएहिह	गाज्जहिह गाइज्जहिह गाएज्जहिह गाज्जहिह गाइज्जहिह गाएज्जहिह गाज्जेहिह गाइज्जेहिह गाएज्जेहिह	गाज्जाहिह गाइज्जाहिह गाएज्जाहिह
गाज्ज	गाइज्जा गाएज्जा		गाज्जा गाइज्जा गाएज्जा

९२

त्रीशे

गाहिइ	गाइहिइ गाएहिइ	गाज्जहिइ गाइज्जहिइ गाएज्जहिइ गाज्जहिइ गाइज्जहिइ गाएज्जहिइ गाज्जेहिइ गाइज्जेहिइ गाएज्जेहिइ	गाज्जाहिइ गाइज्जाहिइ गाएज्जाहिइ
गाहिए	गाइहिए गाएहिए	गाज्जहिए गाइज्जहिए गाएज्जहिए गाज्जहिए गाइज्जहिए गाएज्जहिए गाज्जेहिए गाइज्जेहिए गाएज्जेहिए	गाज्जाहिए गाइज्जाहिए गाएज्जाहिए
गाज्ज	गाइज्ज गाएज्ज		गाज्जा गाइज्जा गाएज्जा

सूचना:— नियमो लगाऽवाथी शो के रूपो उपर प्रमाणे थाय छे. तो पक्ष तेभांनो केटलाक वपराशमां आवता नथी.

पुरुष.
गाहन्ति

गाइहन्ति
गाएहन्ति

गाज्जहन्ति
गाइज्जहन्ति
गाएज्जहन्ति
गाज्जिहन्ति
गाइज्जिहन्ति
गाएज्जिहन्ति
गाज्जेहन्ति
गाइज्जेहन्ति
गाएज्जेहन्ति

गाज्जाहन्ति
गाइज्जाहन्ति
गाएज्जाहन्ति

गाहन्ते

गाइहन्ते
गाएहन्ते

गाज्जहन्ते
गाइज्जहन्ते
गाएज्जहन्ते
गाज्जिहन्ते
गाइज्जिहन्ते
गाएज्जिहन्ते
गाज्जेहन्ते
गाइज्जेहन्ते
गाएज्जेहन्ते

गाज्जाहन्ते
गाइज्जाहन्ते
गाएज्जाहन्ते

गाहिरे

गाइहिरे
गाएहिरे

गाज्जहिरे
गाइज्जहिरे
गाएज्जहिरे
गाज्जिहिरे
गाइज्जिहिरे
गाएज्जिहिरे
गाज्जेहिरे
गाइज्जेहिरे
गाएज्जेहिरे

गाज्जाहिरे
गाइज्जाहिरे
गाएज्जाहिरे

गाज्ज

गाइज्ज
गाएज्ज

गाज्जा
गाइज्जा
गाएज्जा

आकारान्त शब्द.

दिसा.

१ दिसा.	दिसा, दिसाउ, दिसाओ.
२ दिसं.	दिसा, दिसाउ, दिसाओ.
३ दिसाअ, दिसाइ, दिसाए.	दिसाहि, दिसाहिं, दिसाहिँ.
४ दिसाअ, दिसाइ, दिसाए.	दिसाण, दिसाणं.
५ दिसाअ, दिसाइ, दिसाए, दिसत्तो, दिसाउ, दिसाओ,	दिसत्तो, दिसाउ, दिसाओ, दिसाहन्तो, दिसासुन्तो.
६ दिसाअ, दिसाइ, दिसाए.	दिसाण, दिसाणं,
७ दिसाअ, दिसाइ, दिसाए.	दिसासु, दिसासुं.
सं. दिसा !	दिसा ! दिसाउ ! दिसाओ !

आबन्त सर्वनाम.

सव्वा.

१ सव्वा.	सव्वा, सव्वाउ, सव्वाओ.
२ सव्वं.	सव्वा, सव्वाउ, सव्वाओ.
३ सव्वाअ, सव्वाइ, सव्वाए.	सव्वाहि, सव्वाहिं, सव्वाहिँ.
४ सव्वाअ, सव्वाइ, सव्वाए.	सव्वाण, सव्वाणं, सव्वेसिं.
५ सव्वाअ, सव्वाइ, सव्वाए, सव्वत्तो, सव्वाउ, सव्वाओ, सव्वाहन्तो.	सव्वत्तो, सव्वाउ, सव्वाओ, सव्वाहन्तो, सव्वासुन्तो.
६ सव्वाअ, सव्वाइ, सव्वाए.	सव्वाए, सव्वाणं, सव्वेसिं,
७. सव्वाअ, सव्वाइ, सव्वाए.	सव्वेसु, सव्वेसुं.
सं. सव्वे ! सव्वा !	सव्वा ! सव्वाउ ! सव्वाओ !

एगा.

૧	एगा.	एगा, एगाउ, एगाओ.
૨	एगं.	एगा, एगाउ, एगाओ.
૩	एगाअ, एगाइ, एगाए.	एगाहि, एगाहिं, एगाहिँ.
૪	एगाअ, एगाइ, एगाए.	एगाण, एगाणं, एगेर्सि.
૫	एगाअ, एगाइ, एगाए, एगतो, एगाउ, एगाओ, एगाहिनतो.	एगतो, एगाउ, एगाओ, एगाहिनतो, एगासुन्तो.
૬	एगाअ, एगाइ, एगाए.	एगाण, एगाणं, एगेर्सि.
૭	एगाअ, एगाइ, एगाए.	एगासु, एगासुं.
સં.	एगे ! एगा !	एगा ! एगाउ ! एगाओ !

थोवा.

૧	थोवा.	थोवा, थोवाउ, थोवाओ.
૨	थोवं.	थोवा, थोवाउ, थोवाओ.
૩	थोवाअ, थोवाइ, थोवाए.	थोवाहि, थोवाहिं, थोवाहिँ.
૪	थोवाअ, थोवाइ, थोवाए.	थोवाण, थोवाणं.
૫	थोवाअ, थोवाइ, थोवाए, थोवतो, थोवाउ, थोवाओ, थोवाहिनतो.	थोवतो, थोवाउ, थोवाओ, थोवाहिनतो, थोवासुन्तो.
૬	थोवाअ, थोवाइ, थोवाए.	थोवाण, थोवाणं.
૭	थोवाअ, थोवाइ, थोवाए.	थोवासु, थोवासुं.
સં.	थोवे ! थोवा !	थोवा ! थोवाउ ! थोवाओ !

- ૧ કર્ કરવું એ ધાતુનું ભૂતકાળ અને ભવિષ્યકાળમાં કા રૂપ થાય છે.
૨ ભવિષ્યકાળમાં કર્ અને ઢા ધાતુને પહેલા પુરુષ એકવચનમાંહં પ્રત્યય વધારે લાગે છે.

એકવચન

૧લા પુ.નું રૂપ.

કાહં,	હું કરીશ
ઢાહં,	હું આપીશ.

સૂચના :—બાકીના રૂપો ગા પ્રમાણે સમજવાના છે.

- ૩ અ. નીચે લખેલા ધાતુઓનાં બાજુમાં બતાવ્યા પ્રમાણે શબ્દો બનાવીને પછી ભવિષ્યકાળના રૂપો હસ્ પ્રમાણે કરવા. પરંતુ હિ પ્રત્યય વિકલ્પે લગાડીને રૂપો કરવા.

સુળ્	સાંભળવું	સોચ્છ્	વચ્	બોલવું	વોચ્છ્
ગચ્છ્	જવું	ગચ્છ્	છિન્	કાપવું	છેચ્છ્
રુવ્	રોવું	રોચ્છ્	ભિન્	જુદુ કરવું	ભેચ્છ્
દરિસ્	જોવું	દચ્છ્	ભુજ્	ખાવું	મોચ્છ્
મુક્	મુકવું	મોચ્છ્		ભોગવવું.	

આ ઉપરના શબ્દોના ઉપર પ્રમાણે રૂપો કરીને પહેલા પુરુષ એકવચનમાં માત્ર અમ્ પ્રત્યય લગાડીને એક રૂપ વધારે કરવું.
જેમકે :-

૧લો. પુ. એકવચન :—

સોચ્છં. સોચ્છિસ્સં, સોચ્છેસ્સં, સોચ્છિસ્સામિ, સોચ્છેસ્સામિ,
સોચ્છિહામિ, સોચ્છેહામિ, સોચ્છિહિમિ, સોચ્છેહિમિ, સોચ્છિમિ,
સોચ્છેમિ, સોચ્છિજ્જ, સોચ્છેજ્જ, સોચ્છિજ્જા, સોચ્છેજ્જા.

સૂચના :—આ ધાતુઓનાં પણ રૂપો બની શકે તો વિદ્યાર્થીએ બરાબર બનાવીને તૈયાર કરવા.

પ્રાકૃત વાક્યો.

સીઆ રામં સુમેરેઙ્, રામો ય સીઅં,
ડોલાએ હં મમ વીણં મેલ્લીઅ, અહુણા તત્થ નત્થિ, કહિં
હોઙ્ઙિહિઙ્ ?

इमाओ बाला सिक्खाउ सोच्छिहन्ते.

हे निसे ! चन्दिआए सह चन्दं कहिं देक्खीअ ?

हे नरिन्दो ! हे तिसले ! अम्हे दुव्वाहिं

वड्ढाविहिस्सामो.

सव्वेसिं दिसाणं सोहिं दच्छिहित्था.

सव्वाण छुरिआणं धाराउ निणहाओ होज्जहिरे.

वीसाहिनतो गड्ढासुन्तो इड्ढा लावीअ.

अम्हाणं नावाओ समुद्धं तरीअ.

ગુજરાતી વાક્યો.

પાઠશાળાઓ સર્વ પ્રજાઓના પોષણ માટે થશે ?

વાસવદત્તા જ્યારે વીણા સાથે ગાશે, ત્યારે દિશાઓ પણ
સ્થિર થઈ જશે.

સરલા માટે રંભા દૂર્વા લાવે છે, અને રંભા માટે દેવેન્દ્રની
ભાર્યા હળદર અને સાકર લાવે છે.

મા અને માશી માતાજીનાં મંદિરમાં ગયા, ત્યાંથી
પાઠશાળાઓમાં જશે.

બ્રાહ્મણ સભામાં કથાઓ કહે છે.

વાટિકામાં શશિકલા કોકિલાનું મધુર ગાન સાંભળશે.

મઠની સમીપે કૂપમાંથી ગોદાવરી, યશોધરા અને ગજસાર
અરઘટ્ટના ઘટો વડે પાણી કાઢે છે.

અમે જમીએ છીએ, અમે જમ્યા અને અમે જમીશું.

અમે નિદ્રા લઈએ છીએ, અમે નિદ્રા લીધી અને તમે નિદ્રા
લેશો.

સૂચના:—શબ્દ પરિવર્તનના નિયમો લગાડી વાક્યો કરવા, અને
છેલ્લા બે વાક્યો જેટલા થાય તેટલા તમામ રૂપો કરીને કરાવવા.

દુ તી સો પા ઢો.

૧

રત્તો મળી મે દિટ્ઠો.

ઘણા મુણઓ ઝાડસ્સ હેટ્ટું સુત્તા.

હં વિણ્હું ણમિઝણ જોગી નમીઅ.

છોયરો ઘરસ્સ બાહિર વાઝણા ડંઘેઙ્ઙ.

કેસરિં સિંઘં લહિંઝં કન્તિણા સહ સંતી ગિરી ચડેહિંઙ્ઙ.

જોગી તત્તં બુઙ્ઙા બિટ્ટે મુણિણો કહાઓ કહેઙ્ઙેરે.

સત્તૂ પારક્કેરં મચ્ચુમિચ્છં.

મમુવરિ પાણિયસ્સ બિન્દૂઙ્ઙં પડિઆં.

વિજ્જુણા અગ્ગિણાવ્વ અમવો સવ્વે વણસ્સઝ બલિઆ.

મે મહું ચક્કિઅં, સાઝં હોહી.

અમું દહિં સાઝં સુગન્ધિ ય અત્થિ.

વેરીહિં એત્થ રસ્સી મુક્કિઓ હોઙ્ઙ.

ઇચ્છામિ હે મુણઝ ! વન્દિંઝં.

જો નરાણં પઙ્ઙે હોઙ્ઙિહિં, સો નિવઙ્ઙે હોએહિં.

કિસરાએ મગ્ગવો હોન્તે.

અજ્જ અમ્હો કારવેલ્લસ્સ સાગેણ સહ

કિસરં ખાઙ્ઙિહિસ્સામો.

જે ગયા, તે ધિક્કવો હોએહિન્તે, ણ ધિક્કવારઓ.

મે તુઙ્ઙા ચક્કવઓ ઝઘાઙ્ઙિઆ.

તેસિમેગો અક્કિવણા કાણો અત્થિ.

ચક્કૂહિં દેક્કન્તિ મણુસ્સા.

અમૂણો તરૂ જંબૂહિં ફલેહિં સોહન્તે.

તુઙ્ઙા ચક્કૂણિ ચોક્કાઙ્ઙં હોએજ્જેઙ્ઙેરે.

પહિલો મોરો ણચ્ચિઝણુઙ્ઙિઓ.

વાહીહિં થક્કિઆ મ્હો.

જંબૂ સામી અયોજ્જાએ વિહરં.

૨

સારથિ ઊંઘે છે. વીજળી પડે છે.

તરુઓ વાયુવડે કંપે છે.

અગ્નિવડે વનસ્પતિઓ બળે છે.

શાંતિ જમીને ઉઠ્યો. પછી કાંતિ જમવા બેઠો છે.

અમે યોગીઓ સાથે પર્વતો જોવા ગયા.

હે સાધુઓ ! અમે વંદન કરીએ છીએ.

તમે મધ પીશો ? ના, અમે જાંબુઓ ખાઈશું.

ભિક્ષુઓ સાથે ભિખારીઓ મગ લઈને ગયા.

સરલા પતિ સાથે મંદિર તરફ જશે.

અમે તંતુઓ વડે દોરડાઓ કરીશું.

મારી ચક્ષુઓ ચંદ્રના પ્રકાશવડે હર્ષ પામે છે.

હાથી દોડીને તળાવમાં પડ્યો.

હું ખીચડીમાં ઘી મેળવીને જમ્યો, ને દૂધ પીધું.

અગ્નિવડે સર્વ બળે છે. વાયુવડે સર્વ ઉડે છે.

અગ્નિએ ઘર બાળ્યું હોય, તોપણ તેના વિના

ચાલતું નથી.

તે ત્તી સો પા ઢો.

૧

મચ્ચુત્તો બીહેમિ, તા પરમેટ્ટિણો સુહં લહેમિ.
 ભાણૂઓ અગ્ગીઝ વ્વ પયાસો સરઙ્ગ.
 તુજ્ઙ્ગ ચક્કુણો આસૂ પડન્તા દિટ્ઠા.
 સવ્વણ્ણહિન્તો હરિસન્તેણ હિયયેણ ધમ્મો સુણેયવ્વો.
 તુજ્ઙ્ગ બહૂસુન્તો સત્તૂહિન્તો ધાવિઝણં હં એથ્થ આગઓ

મિહ.

કર્કહિન્તો સત્થં જાણણીયં.
 ભાણુત્તો સસી રમણીયો હોઙ્ગ.
 તુજ્ઙ્ગ બાહૂઝ મમ બાહૂ ધઝલો હોઙ્ગ.
 હરિસમાણેણ હિયયેણ સયા ઢાણં ઢેજ્જં.
 નમો લોએ સવ્વ-સાહૂણં.
 સેટ્ટિણો પુત્તો હત્થિત્તો નાસેઙ્ગ.
 ઝત્તિસ્સ બાલો ધણુઓ બાણં ઉત્તારેઙ્ગ.
 એસો બાલો ઢહિમ્મિ સક્કરં ભેલવિઝણ પિવીઅ.
 બીએ ઢિણે મન્તિણા તહેવ કજ્જં કયં.
 મમ સામીહિન્તો આગઓ સારહી.
 કર્કસુ કાલિઢાસો મહાકર્ક.
 ઙ્ગિસ્સ સિસો ભાણુસ્સ પયાસં વન્ઢઙ્ગ.

પડમાણસ્સ ભિક્કુણો ઝણઝણન્તં પત્તં પડિઅં.
 હે સામી ! જહા વાહી મમ, તહા અકજ્જં કજ્જં પીઢેઙ્ગ.
 હસમાણા સરલા જંબૂણં રસં હસમાણં પેમિલં ઢેઙ્ગ.
 હે ! ઙ્ગસઝ ! તઓ હં ઙ્ગઓ તઓ ભમન્તો ઙ્ગહ આગઓ.
 તઓ સિરિકન્તાએ સમં સુહં માણન્તસ્સ ગચ્છન્તિ ઢિણા.
 “રે રે ઢયાલુ ! વરઢણૂ ! નિવઙ્ગ ! કર્કિં ગઓ
 બંભઢત્તો ?” ત્તિ ભણન્તેર્કિં સુભઢેર્કિં હં પુચ્છિઓ.
 મહાભાગા ! ઙ્ગસિણો ! ઢયાલવો મુણી ! કર્કિં મગ્ગે
 હિંઢિયવ્વં ?
 હે કઙ્ગ ! કિંવિ નત્થિ તુમ્હં કહણીયં ?
 હે સયંભઓ ! જોગઝ ! હે ઢયાલઓ ! સાહૂણો !,
 હે ઢીઘઢાઝ ! નિવઝઓ, હે સવ્વણ્ણૂ ! પહૂ ! મમ
 તુમ્હાણં સરણં.

૨

કવિઓ પાસેથી કવિતા, સાધુઓ પાસેથી શાસ્ત્ર અને
 ઋષિઓ પાસેથી ઢર્મ સાંભળીશું.
 મણિ, અગ્નિ અને ભાનુમાંથી પ્રકાશ પ્રસરે છે.
 સ્વયંભૂ પ્રભુ ઋષિઓથી સર્વજ્ઞ છે.
 આ તરુ ઉપરથી ઙ્ગણિઢર ઉતર્યો.

ભિખારીથી ભિક્ષુ ઉત્તમ છે, મુનિથી પણ ઋષિ દયાળુ છે.

પ્રેમિલા પતિ પાસે દોડતી દોડતી આવી, અને સરલા કવિ પાસેથી રોતી રોતી ચાલી ગઈ.

શત્રુઓના માણસો મારી આંખમાં ઝેરનાં બિંદુઓ પાડે છે.

આજે સૂર્યનો પ્રકાશ ઘણો નથી.

સાંભળવા યોગ્ય કથાઓ સાંભળવાને શાંતિ હસતો હસતો ઉઠીને કાંતિને આસને બેઠો.

અમે મગમાં દહી ભેળવતા નથી, પણ દહીમાં સાકર ભેળવીએ છીએ.

સર્વ મણિઓમાં આ મણિ રમણીય છે.

હે વાયુ ! હે અગ્નિ ! હે ભાનુ ! હે મૃત્યુ ! હે સ્વયંભૂ પરમેષ્ઠિ ! હે દયાળુ ઋષિઓ ! હે દીર્ઘાયુષી સાધુઓ ! હે મુનિઓ ! હે યોગિઓ ! હે લજ્જાળુ રાજાઓ ! હે કવિઓ ! હે સારા શેઠો ! તમે સર્વે જન્તુઓના શરણ થાઓ.

ચ ડ તી સો પા ઢો.

ઈકારાન્ત અને ઉકારાન્ત નામો.

ઈકારાન્ત અને ઉકારાન્ત નર જાતિ તથા નાન્યતર જાતિ નામોને લાગતા પ્રત્યયો.

નારી જાતિ

એકવચન

બહુવચન

૧લી. ં.

અડ, અઓ, ણો, ં. [અવો.]

૨જી. મ્.

ણો, ં.

૩જી. ણા.

હિ, હિં, હિં.

૪થી. ણો, સ્સ.

ણ, ણં. (સિં)

૫મી. ત્તો, ણો, ં, ડ, હિન્તો.

ત્તો, ં, ડ, હિન્તો, સુન્તો.

૬ઠી. ણો, સ્સ.

ણ, ણં.

૭મી. મ્મિ.

સુ. સું.

સંબોધન ં, X

અડ, અઓ, ણો, ં. [અવો.]

નાન્યતર જાતિ

૧લી મ્.

૨જી

ઈં, ઈં, ણિ.

સંબોધન X

બાકીની વિભક્તિઓના પ્રત્યયો ઉપર પ્રમાણે છે.

નિયમો :—

૧ અવો પ્રત્યય ઉકારાન્ત નામોને જ વિકલ્પે લાગે છે.

૨ ણો પ્રત્યય પર છતાં અ સિવાય સ્વર દીર્ઘ થતો જ નથી.

૩ ★ આવા નિશાનીવાળા શબ્દોના પહેલી તથા બીજીના એકવચન અને દ્વિવચનનાં રૂપો થતા નથી.

૪ દીર્ઘ ઙ્કારાન્ત અને ઙ્કારાન્ત નર જાતિના કેટલાક, અને નાન્યતર જાતિના બધા-નામોનો અન્ત્ય સ્વર ડ્રસ્વ થાય છે. અર્થાત્ ડ્રસ્વ ઙ્કારાન્ત ઙ્કારાન્ત નામો બને છે.

જેમકે :— અગ્ગણી = અગ્ગણિ નર. નાન્ય.
સચંભૂ = સચંભુ નર. નાન્ય.

પરંતુ— સુલચ્છી નર. માં સારી લક્ષ્મીવાળો.
સુલચ્છિ નાન્ય.માં સારી લક્ષ્મીવાળું.

કૃદન્તો.

હેત્વર્થક કૃદન્ત, અવ્યય રૂપ સંબંધક ભૂત કૃદન્ત, વર્તમાન કૃદન્ત અને યોગ્યાર્થક (વિધ્યર્થક) કૃદન્ત.

૧. કોઈપણ ક્રિયા કરવાનો હેતુ જણાવવા માટે જે કૃદન્ત વપરાય છે, તે હેત્વર્થક કૃદન્ત કહેવાય છે. આ કૃદન્ત અવ્યય તરીકે વપરાય છે.
૨. અ. એક ક્રિયા કરીને પછી તરત જ બીજી ક્રિયા કરવાની હોય છે, એવો સંબંધ બતાવવાને જે કૃદન્ત વપરાય છે તે સંબંધક કૃદન્ત કહેવાય છે.
- આ. આ કૃદન્ત ભૂતકાળ સૂચવે છે. માટે ભૂત કૃદન્ત પણ કહેવાય છે.
- ઇ. અને તે પણ અવ્યય તરીકે વપરાય છે, “માટે અવ્યયરૂપ સંબંધક ભૂત કૃદન્ત” આખું નામ ધારણ કરે છે.

૩. અ. ભૂતકાળના અર્થમાં જે કૃદન્ત વપરાય છે, તે ભૂત કૃદન્ત કહેવાય છે.

આ. આ ભૂત કૃદન્ત છે, અને તે વિશેષણ નામ તરીકે વપરાય છે.

ઇ. ભૂત કૃદન્ત-કર્તરિ, કર્મણિ અને ભાવે એ ત્રણેય પ્રયોગમાં વપરાય છે. તેથી તે કર્તરિ ભૂત કૃદન્ત કર્મણિ અને ભાવે ભૂતકૃદન્ત પણ કહેવાય છે.

૪. અ. વર્તમાન કાળના અર્થમાં જે કૃદન્તો વપરાય છે, તે વર્તમાન કૃદન્ત કહેવાય છે.

આ. વર્તમાન કૃદન્તો પણ વિશેષણ નામ તરીકે વપરાય છે.

૫. અ. “(અમુક ક્રિયા કરવા) યોગ્ય” અને “(અમુક ક્રિયા કરવી) જોઈએ.” એવા અર્થમાં જે કૃદન્તો વપરાય છે. તે યોગ્યાર્થ (કે વિધ્યર્થક) કૃદન્તો કહેવાય છે.

આ. આ કૃદન્તો પણ વિશેષણ નામ તરીકે વપરાય છે.

ઇ. આ કૃદન્તો કર્તરિ, કર્મણિ અને ભાવે પ્રયોગમાં વપરાય છે.

પ્રત્યયો

૧ હેત્વર્થક કૃદન્તના— તું, ડું.

૨ અવ્યય રૂપ સંબંધક ભૂત કૃદન્તના— ત્તા, તું, ડું, તૂણ, તૂણં, તુઆણ, તુઆણં, ડુણ, ડુણં, ડુઆણ, ડુઆણં.

૩ ભૂત કૃદન્તના— અ, ય.

૪ વર્તમાન કૃદન્તના—

નર જાતિ અને નાન્યતર જાતિમાં ન્ત, માણ.
 નારી જાતિમાં   ઈ, ન્તા, ન્તી, માણા, માણી.
 યોગ્યાર્થક કૃદન્તના— ૧   ય, જ્જ.
    ૨   અવ્વ.
    ૩   અણિજ્જ, અણીય.

નિયમો.

૧. કૃદન્તના પ્રત્યયો લગાડતાં પહેલાં સામાન્ય રીતે વ્યંજનાન્ત ધાતુને અ લગાડવામાં આવે છે.
૨. હેત્વર્થ કૃદન્તનો પ્રત્યય, સંબંધક ભૂત કૃદન્તના પ્રત્યયો અને અવ્વ પ્રત્યય પર છતાં અ નો ઙ અને ઞ થાય છે.
૩. ભૂત કૃદન્તનો પ્રત્યય પર છતાં પૂર્વના અ નો ઙ થાય છે.
૪. વર્તમાન કૃદન્તના પ્રત્યયો પર છતાં પૂર્વના અ નો ઞ વિકલ્પે થાય છે.

સૂચના :—કૃદન્તોનો ભાષામાં ઘણો ઉપયોગ હોવાથી જો કે અત્રે આપવામાં આવ્યા છે. પરંતુ સંસ્કૃત ઉપરથી ત્વા, તું, તવ્ય, ય, વગેરે પ્રત્યય લાગીને થયેલાં કૃદન્તોમાં અક્ષરોના ઘણા ફેરફારો થાય છે. તે પછીના પાઠોમાં સમજાશે. તોપણ એવા ફેરફારો ન સમજાય છતાં ઉપયોગમાં લેવા કેટલાક કૃદન્તો કોષમાં આપવા ઉચિત ગણ્યા છે.

કૃદન્તોના રૂપો

૧. હેત્વર્થ:—   હસિડં, હસેડં, ઘેતું.
૨. સંબંધક :—   હસિતા, હસેતા, સોચ્ચા, બુજ્જા.
                               હસિતું, હસેતું, હસિડં, હસેડં.
                               હસિઅ, હસેઅ.

હસિતૂણ, હસિતૂણં, હસેતૂણ, હસેતૂણં.
 હસિરૂણ, હસિરૂણં, હસેરૂણ, હસેરૂણં.
 હસિતુઆણ, હસિતુઆણં, હસેતુઆણ, હસેતુઆણં.

૩. ભૂત કૃદન્ત:— હસિઓ, હસિઆ, હસિઅં.

ગઓ, ગયો, ગઆ, ગયા, ગઅં, ગયં,
 બુઙ્ગો, ડુઙ્ગો, મુક્કો, સુક્કો, સુત્તો, પત્તો. વગેરે.

૪. વર્તમાન કૃદન્ત :—

અ. નરજાતિ—   હસન્તો, હસેન્તો, હસમાણો, હસેમાણો.

આ. નાન્યતરજાતિ— હસન્તં, હસેન્તં, હસમાણં, હસમાણં.

ઇ. નારીજાતિ—   હસઈ, હસેઈ.

હસન્તી, હસેન્તી, હસન્તા, હસેન્તા.

હસમાણા, હસેમાણા, હસમાણી, હસેમાણી

૫ યોગ્યાર્થક :—

૧ હસ્સો, હસ્સં, હસ્સા. કજ્જં, દેજ્જં, કિચ્ચં, વગેરે.

૨ હસિઅવ્વો, હસેઅવ્વો, હસિઅવ્વં, હસેઅવ્વં, હસિઅવ્વા,
 હસેઅવ્વા.

૩ હસણિજ્જો, હસણીઓ, હસણિજ્જં, હસણીઅં, હસિજ્જા, હસણીઆ.

સૂચના : ૧ અકારાન્ત કૃદન્તનાં નરજાતિના રૂપો દેવ જેવા,
 ૨ અકારાન્ત કૃદન્તનાં નાન્યજાતિના રૂપો ઘર જેવા,
 ૩ આકારાન્ત કૃદન્તનાં નારીજાતિના રૂપો માલા જેવા,
 ૪ ઈકારાન્ત કૃદન્તનાં નારીજાતિના રૂપો બહિણી જેવા થાય છે.

નરજાતિ નામો.

ઇકારાન્ત

અક્ષિ [ત૦] આંખ,
 અગણિ [ત૦] અગ્નિ.
 અગ્નિ
 ઇસિ, રિસિ [ત૦] ઋષિ.
 કઙ્ઙ, [ત૦] કવિ, કવિ.
 કેસરિ [ત૦] કેસરી સિંહ.
 કન્તિ [ત૦] કાન્તિલાલ.
 ક્ષત્તિ [ત૦] ક્ષત્રિય.
 ગિરિ [સ૦] પર્વત
 ગંઠિ [ત૦] ગાંઠ, ગ્રંથિ.
 ચક્લવટ્ટિ [ત૦] ચક્રવર્તિ રાજા.
 જોગિ [ત૦] યોગી, યોગિન્
 ધણિ [ત૦] ધનવાળો. ધનિન્
 નિવઙ્ઙ [ત૦] રાજા.
 નિહિ [ત૦] ભંડાર, નિધિ. નિધિ
 પઙ્ઙ [ત૦] પતિ, માલિક, પતિ
 પરમેટ્ટિ [ત૦] પરમેષ્ઠી, ઉચ્ચ
 અધિકારી.
 પક્ષિ [ત૦] પક્ષિ.
 ફણિ [ત૦] સાપ.
 બલિ [સ૦] બળિરાજા.
 ભાઙ્ઙ ત૦] ભાઈ.

ભિક્ષારિ [દે૦] ભીખ માગનાર.
 મણિ [સ૦] મણિ, રત્ન.
 મન્તિ [ત૦] મંત્રી, દિવા.
 મુનિ [ત૦] મુનિ. મુનિ
 મુરારિ [સ૦] મુર નામના રાક્ષસને
 મારનાર-કૃષ્ણ.
 રસ્સિ [ત૦] ૧ દોરડી, રાશ ૨
 કિરણ.
 વણસ્સઙ્ઙ [ત૦] વનસ્પતિ.
 વનસ્પતિ
 બાહિ [ત૦] વ્યાધિ. પીડા. વ્યાધિ
 વિહિ [ત૦] બ્રહ્મા, વિધિ. વિધિ
 વેરિ [ત૦] વૈરી, શત્રુ.
 સસિ [ત૦] શશિ, ચંદ્ર. શશિન્
 સંતિ [ત૦] શાંતિલાલ.
 સામિ [ત૦] માલિક, સ્વામી.
 સારહિ [ત૦] સારથિ, ૨થ
 હાંકનાર. સારથિ
 સેટ્ટિ [ત૦] શેઠ.
 હત્થિ [ત૦] હાથી.
 હરિ [સ૦] ૧. કૃષ્ણ, ૨. ઈંદ્ર, ૩.
 સિંહ, ૪. વાંદરો.

ઉકારાન્ત

આસુ [ત૦] આંસુ.
 ગુરુ [સ૦] ગુરુજી, વડિલ.
 ચક્ષુ [ત૦] આંખ.
 જણહુ [ત૦] જહુ નામનો
 રાજકુમાર.
 જંતુ [ત૦] જીવડું, પ્રાણી,
 જંબુ [ત૦] જંબૂ સ્વામી, જાંબુનું
 ફળ ને ઝાડ.
 જિયસુત્ત [ત૦] તે નામનો રાજા.
 ★જામાઝ [ત૦] જમાઈ
 તંતુ [ત૦] તાંતણો.
 તરુ [સ૦] ઝાડ.
 ★દેઝ [ત૦] દિયર.
 ધણુ [ત૦] ધનુષ્ય.
 પસુ [ત૦] પશુ.
 પહુ [ત૦] પ્રભુ.

★પિઝ [ત૦] પિતા.
 બાહુ [સ૦] હાથ.
 ભાણુ [ત૦] ભાનુ, સૂર્ય.
 ભિક્ષુ [ત૦] ભિક્ષુ, સાધુ.
 ★ભાઝ [ત૦] ભાઈ.
 મગ્ગુ [ત૦] મગ.
 વરધણુ [ત૦] તે નામનો રાજપુત્ર
 વાઝ [ત૦] વાયુ, પવન.
 વિજ્જુ [ત૦] વિજળી.
 વિણહુ [ત૦] વિષ્ણુ.
 સત્તુ [ત૦] શત્રુ.
 સાહુ [ત૦] સાધુ.
 હિંગુ [ત૦] હિંગ.
 હિંગુલુ [ત૦] હિંગળો.
 હિંદુ [દે૦] હિંદુ.

નાન્યતરજાતિ નામો.

ઇકારાન્ત

અક્ષિ [ત૦] આંખ.
 અટ્ટિ [ત૦] હાડકું.

દહિ [ત૦] દહિં. દધિ

ઉકારાન્ત

અંસુ [ત૦] આંસુ.
 ઇન્દ્રધણુ [ત૦] ઈંદ્રધનુષ.
 ચક્ષુ [ત૦] આંખ.
 જંબુ [ત૦] જાંબુડું, જાંબુનું ફળ.
 ધણુ [ત૦] ધનુષ્ય.

વિંદુ [ત૦] ટીંપું, બિંદુ.
 મહુ [ત૦] મધ. મધુ
 મચ્ચુ [ત૦] મૃત્યુ, મરણ.
 વિઆલિઝ [દે૦] વાળુ.

अजिअ न. [त०] अजित नामना तीर्थकर.	णाण नान्य. [त०] शान.
अट्टावय न. [त०] अष्टापद नामनो पर्वत.	दाण नान्य. [त०] दान.
अप्प न. [त०] आत्मा पोते. अप्पाण	दिण नान्य. [त०] दिवस.
अयोज्झा ना. [त०] अयोध्या. नामनी नगरी.	देवर न. [त०] द्वियर, देर.
कारवेल्ल नान्य. [दे०] कारेलुं.	पास नान्य. [त०] पडभुं, भाजू.
कालिदास न. [स०] ते नामनो कवि.	पत्त नान्य. [त०] वासण, पात्र.
किसरा ना. [त०] भीयडी.	पिअर ना. [त०] पिता.
जामायर न. [त०] जभाई,	पेमिला ना. [त०] प्रेमिला.
जुव न. [त०] युवान.	बंधदत्त न. [त०] ब्रह्मदत्त.
जुवाण	भयण नान्य. [त०] भजन, भक्ति. भजन
भायर नर. [त०] भाई.	भरह न. [त०] भरत. भरत.
मग्ग न. [त०] मार्ग.	भवण नान्य. [त०] धर, भकान. भवन.
रक्खण नान्य. [त०] रक्षण.	सत्थ नान्य. [त०] १. शास्त्र, २. उत्थियार.
राय न. [त०] राज.	सरण नान्य. [त०] शरण.
रायाण	साग नान्य. [त०] शाक.
सक्करा ना. [त०] साकर.	सिरिकन्ता ना. [त०] श्रीकांता.
सगर न. [स०] सगर नामनो राज.	सिंघ न. [त०] सिंह.
झाड नान्य [दे०] जड.	सुभड न. [त०] सुभट. सुभट.
	सुह नान्य. [त०] सुभ. सुख.
	हियय नान्य. [त०] हृदय.

अमु [त०] आ.

तुम्हेहि [त०] तमे, तमोअे.

विशेषण

इकारान्त

अग्गणि [त०] अग्नेसर, आगण
यादनार.

सुगन्धि [स०] सुगंधवाणुं.

सुरहि [त०] सुगंधि सुरभि.

गामणि [त०] गामनो मुभी.

सुलच्छी [त०] सारी लक्ष्मीवाणुं.

सुलच्छि

उकारान्त

★कत्तु [त०] करनार.

दिग्घाड [त०] दांभा आयुष्य-
वाणुं

कयण्णु [त०] कृतज्ञ.

बहु [स०] धणुं.

चारु [स०] सारुं, सुंदर.

दयालु [स०] दयाणु.

लज्जालु [स०] शरमाण.

★दाड [त०] देनार.

सयंभु [त०] ज्ञाते उत्पन्न थयेल.

साड [त०] स्वादिष्ट

अकारान्त

एरिस [त०] आवुं.

धउल [त०] धोणुं.

कत्तार [त०] करनार.

पहिल [दे०] पडेणुं.

काण [त०] काणुं.

पारक्कर [स०] पारकुं.

घण [त०] धणुं.

बीअ [त०] भीणुं.

चोक्ख [त०] थोणुं.

महाभाग [त०] भाग्यशाणी.

दायार [त०] आपनार.

स्त [त०] रातुं.

અવ્યયો.

इओ [त०] आम
इओतओ [त०] आभतेभ.
इह [स०] अर्दी.
कहं [त०] કેમ ?
कहिं [त०] ક્યાં.
तओ [त०] તેથી, તે પછી
तहेव [त०] તેમજ

त्ति [त०] ઈતિ, એમ.
नमो [त०] નમસ્કાર હો.
रे रे [स०] અરે.
व्व [त०] પેઠે.
हे [स०] હે, એ.
समं [त०] સાથે.

धातुओ.

आ+गम् =आववुं.
उ+ग्घाड् [त०] ઉઘાડવું.
उ+द्वा [त०] ઉઠવું.
उ+त्तार [त०] ઉતારવું.
खण् [त०] ખોદવું.
खणखण् [दे०] ખણખણ
અવાજ કરવો.
गम् गच्छ् [स०] જવું.
गिणह् [त०] ગ્રહણ કરવું, પકડી
લેવું.
चक्ख् [दे०] ચાખવું.
णच् [त०] નાચવું.
णि+हाल् [त०] નિહાળવું, જોવું.
नास् [त०] નાસવું.
थक्ख् [दे०] થાકવું, કંટાળવું.
दिस् [त०] દેખાવું.
धाव् [स०] દોડવું. (એક-
વચનમાં ધા)

प+सर् [त०] ફેલાવું.
पीड् [त०] પીડવું.
बल् [दे०] બળવું.
बुह् [त०] જાણવું.
बेस् [दे०] બેસવું.
भेलव् [दे०] ભેળવવું.
माण् [दे०] માણવું.
मुक्ख् [त०] મૂકવું.
स् [स०] રમવું.
लग् [त०] લાગવું, વળગવું.
लह् [त०] લેવું.
प+विस् [त०] પ્રવેશ કરવો.
वि+हर् [त०] વિહાર કરવો.
सुव् [त०] સુવું.
हिंइ [त०] હિંડવું, જવું, ચાલવું.

કૃદન્તો

ભૂત કૃદન્ત

आगय कर्त० [आ+गम्] આવ્યું,
આવેલું.
उघाडिय कर्म० ઉઘાડ્યું, ઉઘાડેલું.
उद्विय कर्त० [उ + टा] ઉઠ્યું,
ઉઠેલું.
कअ कर्म० [कर्] કર્યું, કરેલું.
गअ कर्त० [गम्] ગયું, ગએલું.
चक्खअ कर्म [चक्ख्] ચાખ્યું,
ચાખેલું.
जाअ कर्त० [जा] જામ્બેલું,
જામ્યું થયું.
डह् कर्त० [डह्] બળેલું, બળ્યું.
तोडिअ कर्म० [तोड्] તોડ્યું,
તોડેલું.
थक्खिअ कर्त० [थक्] થાક્યું,
થાકેલું.

दिट्ठ कर्म० [दिस्] દીઠું, દીઠેલું.
पडिअ कर्त० [पड्] પડ્યું, પડેલું.
पुच्छिअ कर्म० [पूच्छ्] પુછ્યું,
પૂછેલું.
बलिअ कर्त० [बल्] બળ્યું,
બળેલું.
बिट्ठ कर्त०-० [वेस्] બેઠું. બેઠેલું.
बीहिअ कर्त० [बिह्] બીક
પામ્યું, બીક પામેલું.
मुक्खिअ कर्म० [मुक्ख्] મૂક્યું,
મૂકેલું.
लग्ग कर्त० [लग्] લાગેલું,
લાગ્યું.
सुक्क कर्त० [सुस्] સૂકાયું,
સૂકાયેલું.
सुत्त कर्त० [सुव्] સૂતું, સૂતેલું

હેત્વર્થ કૃદન્ત

घेतुं [त०] લેવાને. [गिणह् घेत्]
लहिंउं [लह्] લેવાને.

वन्दिउं [वन्द्] વાંદવાને,
काउं [कर्] કરવાને.

સંબંધક ભૂત કૃદન્ત.

गिण्हिन्ता [गिणह्] ગ્રહણ કરીને,
પકડીને.

णच्चिऊण [णच्] નાચીને.
धाविऊण [धाव्] દોડીને.

નમિઠ્ઠણ [નમ્] નમીને. સોઘ્વા[ત૦] [સુણ્] સાંભળીને.
 બુઝ્ઠા [ત૦] [બુહ્] જાણીને. હસિઠ્ઠણ [હસ્] હસીને.
 મેલવિઠ્ઠણ [મેલવ્] ભેળવીને. કાઠ્ઠણ [કર્] કરીને.

વર્તમાન કૃદન્ત.

ખણખણાંત અણખણ અવાજ
 કરતું. ભમન્ત ભમતું.
 થકન્ત થાકતું માણન્ત માણતું, ભોગવતું.
 પડેન્ત | હરિસંત | હર્ષ પામતું.
 પડમાણ | પડતું. હરિસેમાણ |
 બલન્ત બળતું. હસન્ત | હસતું.
 ભણન્ત ભણતું, બોલતું. હસમાણ |

યોગ્યાર્થ - વિધ્યર્થ કૃદન્ત.

અવ્વ કરણીય કર્મ૦ કરવા યોગ્ય, કરવું
 સુણિઅવ્વ કર્મ૦ સાંભળવા જોઈએ.
 યોગ્ય, સાંભળવું જાણણીય કર્મ૦ | જાણવા યોગ્ય,
 જોઈએ. જાણવું જોઈએ.
 હિંડિઅવ્વ કર્મ૦ ભાવ૦ જવા જાણણિજ્ઞ
 યોગ્ય, જવું જોઈએ. સ્મણીય કર્મ૦ કર્ત૦ રમવા યોગ્ય,
 કાઅવ્વ કર્મ૦ કરવા યોગ્ય કરવું રમવું જોઈએ, મનોહર.
 જોઈએ. જ્ઞ - ય
 (હેત્વર્થક, સંબંધક અને અવ્વ કજ્ઞ કર્મ૦ કરવા યોગ્ય, કાર્ય,
 પ્રત્યય પર છતાં કર્ નો કામ.
 કા થાય છે.) કિઠ્ઠ કર્મ૦ કરવા યોગ્ય કાર્ય,
 કામ.
 ઢાયવ્વ કર્મ૦ ઢેવાયોગ્ય, ઢેવું ઢેજ્ઞ, ઢિજ્ઞ કર્મ૦ ઢેવા યોગ્ય,
 જોઈએ. ઢાન.
 અણિજ્ઞ અણીય

નરજાતિનાં રૂપો.

ઇકારાન્ત

મણિ.

એકવચન.

બહુવચન

૧લી મણી. મણઠ, મણઠો, મણિણો, મણી.
 ૨જી મર્ણિ. મણિણો, મણી.
 ૩જી મણિણા. મણીહિ, મણીહિં, મણીહિં.
 ૪થી મણિણો, મણિસ્સ. મણીણ, મણીણં
 ૫મી મણિણો, મણિત્તો, મણી. મણિત્તો, મણીઠ, મણીઠો,
 મણીઠો, મણીહિન્તો. મણીહિન્તો, મણીસુન્તો
 ૬ઢી મણિણો, મણિસ્સ મણીણ, મણીણં.
 ૭મી મણિમ્મિ મણીસુ, મણીસું.
 સંબોધન હે મણી ! મણી ! હે મણઠ ! મણઠો ! મણિણો !
 મણી !

ઠકારાન્ત

તરૂ

૧લી તરૂ. તરવો, તરઠ, તરઠો, તરુણો, તરૂ.
 ૨જી તરૂં. તરુણો, તરૂ.
 ૩જી તરુણા, તરૂહિ, તરૂહિં, તરૂહિં.
 ૪થી તરુણો, તરુસ્સ. તરુણ, તરુણં.
 ૫મી તરુણો, તરુત્તો, તરૂઠ, તરુત્તો, તરૂઠ, તરૂઠો, તરૂહિન્તો,
 તરૂઠો, તરૂહિન્તો. તરૂસુન્તો.

११७

६टी	तरुणो, तरुस्स.	तरुण, तरुणं.
७मी	तरुम्मि.	तरुसु, तरुसुं
संभोधन	हे तरु ! तरु !	हे तरवो ! तरउ ! तरओ ! तरुणो ! तरु !

नान्यतर जतिना उपो.

इकारान्त

दहि.

१ली	दहिं.	दहीइ. दहीइं. दहीणि.
२ञ	दहिं.	दहीइ, दहीइं, दहीणि.
३ञ	दहिणा.	दहिहि, दहिहिं, दहिहिं.
४थी	दहिणो, दहिस्स.	दहीण, दहीणं
५मी	दहिणो, दहित्तो, दहीउ, दहित्तो, दहीउ, दहीओ, दहीओ, दहीहिनतो.	दहीहिनतो, दहीसुन्तो
६टी	दहिणो, दहिस्स	दहीण, दहीणं.
७मी	दहिम्मि	दहीसु, दहीसुं.
संभोधन	हे दहि !	हे दहीइ ! दहीइं ! दहिणि !

उकारान्त

बिन्दु.

अेकवचन.

बहुवचन

१ली	बिन्दुं.	बिन्दूइ, बिन्दूइं, बिन्दूणि.
२ञ	बिन्दुं.	बिन्दूइ, बिन्दूइं, बिन्दूणि.
३ञ	बिन्दुणा.	बिन्दूहि, बिन्दूहिं, बिन्दूहिं.

११८

४थी	बिन्दुणो, बिन्दुस्स.	बिन्दूण, बिन्दूणं.
५मी	बिन्दुणो, बिन्दुतो,	बिन्दुतो, बिन्दूउ, बिन्दूओ, बिन्दूउ, बिन्दूओ, बिन्दूहिनतो. बिन्दूहिनतो, बिन्दूसुन्तो.
६टी	बिन्दुणो, बिन्दुस्स	बिन्दूण, बिन्दूणं.
७मी	बिन्दुम्मि.	बिन्दूसु, बिन्दूसुं.
संभोधन	हे बिन्दु !	हे बिन्दूइ ! बिन्दूइं ! बिन्दूणि !

सर्वनामनां उपो.

उकारान्त

अमु.

नर जति.

१ली	अमू, अयं.	अमवो, अमउ, अमओ, अमुणो, अमू.
२ञ	अमुं.	अमुणो, अमू.
३ञ	अमुणा.	अमूहि, अमूहिं, अमूहिं.
४थी	अमुणो, अमुस्स.	अमूण, अमूणं.
५मी	अमुणो, अमुत्तो, अमूउ, अमुत्तो, अमूउ, अमूओ, अमूओ, अमूहिनतो.	अमूहिनतो, अमूसुन्तो.
६टी	अमुणा, अमुस्स.	अमूण, अमूणं.
७मी	अमुम्मि, अयम्मि, इयम्मि	अमूसु, अमूसुं.
संभोधन	हे अमु ! अमू !	अमवो ! अमउ ! अमओ ! अमुणो ! अमू !

नान्यतर जति

१ली	अमुं, अह.	अमूइ, अमूइं, अमूणि.
२शु	अमुं.	अमूइ, अमूइं, अमूणि.
३शु	अमुणा.	अमूहि, अमूहिं, अमूहिं.
४थी	अमुणो, अमुस्स.	अमूण, अमूणं.
५भी	अमुणो, अमुत्तो, अमूउ, अमुत्तो, अमूउ, अमूओ, अमूओ, अमूहिन्तो.	अमूहिन्तो, अमूसुन्तो
६ठी	अमुणो, अमुस्स.	अमूण, अमूणं.
७भी	अमुम्मि, अयम्मि, इयम्मि.	अमुसु, अमूसुं.
संभोधन	हे अमु !	अमूइ, अमूइं, अमूणि.

विशेषणानां रूपो.

इकारान्त

सुगन्धि.

नरजति.

	अेकवचन.	बहुवचन
१ली	सुगन्धी.	सुगन्धउ, सुगन्धओ, सुगन्धिणो, सुगन्धी.
२शु	सुगन्धि.	सुगन्धिणो, सुगन्धी.
३शु	सुगन्धिणा.	सुगन्धीहि, सुगन्धीहिं, सुगन्धीहिं.

४थी	सुगन्धिणो, सुगन्धिस्स.	सुगन्धीण, सुगन्धीणं.
५भी	सुगन्धिणो, सुगन्धित्तो, सुगन्धिणो, सुगन्धीउ, सुगन्धीओ, सुगन्धीउ, सुगन्धीओ, सुगन्धीहिन्तो, सुगन्धिसुन्तो. सुगन्धीहिन्तो.	
६ठी	सुगन्धिणो, सुगन्धिस्स.	सुगन्धीण, सुगन्धीणं.
७भी	सुगन्धिम्मि.	सुगन्धिसु, सुगन्धीसुं.
संभोधन	हे सुगन्धि ! सुगन्धी !	हे सुगन्धउ ! सुगन्धओ ! सुगन्धिओ ! सुगन्धी !

नान्यतर जति

१ली	सुगन्धि.	सुगन्धीइ, सुगन्धीइं, सुगन्धीणि.
२शु	सुगन्धि.	सुगन्धीइ, सुगन्धीइं, सुगन्धीणि.
३शु	सुगन्धिणा.	सुगन्धीहि, सुगन्धीहिं, सुगन्धीहिं.
४थी	सुगन्धिणो, सुगन्धिस्स.	सुगन्धीण, सुगन्धीणं.
५भी	सुगन्धिणो, सुगन्धित्तो, सुगन्धिणो, सुगन्धीउ, सुगन्धीओ, सुगन्धीउ, सुगन्धीओ, सुगन्धीहिन्तो, सुगन्धिसुन्तो. सुगन्धीहिन्तो.	
६ठी	सुगन्धिणो, सुगन्धिस्स.	सुगन्धीण, सुगन्धीणं.
७भी	सुगन्धिम्मि.	सुगन्धीसु, सुगन्धीसुं.
संभोधन	हे सुगन्धि !	हे सुगन्धीइ ! सुगन्धीइं ! सुगन्धीणि !

उकारान्त शब्द—

बहु.

नरजाति.

भेकवचन.

भुवुवचन.

१ली	बहू.	बहवो, बहउ, बहओ, बहुणो, बहू.
२शु	बहुं.	बहुणो, बहू.
३शु	बहुणा	बहूहि, बहूहिं, बहूहिँ,
४थी	बहुणो, बहुस्स.	बहूण, बहूणं.
५मी	बहुणो, बहुतो, बहूउ, बहुओ, बहूहिन्तो.	बहुतो, बहूउ, बहूओ, बहूहिन्तो, बहूसुन्तो.
६ठी	बहूणो, बहूस्स.	बहूण, बहूणं.
७मी	बहुम्मि.	बहूसु, बहूसुं.
संभोधन	हे बहू ! बहु !	हे बहवो ! बहउ ! बहओ ! बहुणो ! बहू !

नान्यतर जाति.

१ली	बहुं.	बहूइ, बहूइं, बहूणि.
२शु	बहुं.	बहूइ, बहूइं, बहूणि.
३शु	बहुणा.	बहूहि, बहूहिं, बहूहिँ.
४थी	बहुणो, बहुस्स	बहूण, बहूण.
५मी	बहुणो, बहुतो, बहूउ, बहूओ, बहूहिन्तो.	बहुतो, बहूउ, बहूओ, बहूहिन्तो, बहूसुन्तो.

६ठी	बहुणो, बहुस्स.	बहूण, बहूणं.
७मी	बहुम्मि.	बहूसु, बहूसुं.
संभोधन	हे ! बहु !	बहूइ, बहूइं, बहूणि.

प्राकृत वाक्यो.

अत्थि अयोज्जा णयरी । तत्थ जियसत्तू निवई । तस्स पुत्तो जाओ अजिओ त्ति नाम बीओ तित्थयरो । तस्स भाई सगरो नाम चक्कवट्टी । तस्स कुमारो जण्हू आसि । गओ सो अट्टावयगिरिम्मि । तत्थ वन्दिरुण जिणिन्दे पुच्छिओ मंती जण्हुणा कुमारेणः—“केण कारियं अमुं जिणमन्दिरं ?” कहिआ तेण मन्तिणा भरहस्स चक्कवट्टिणो कहा । तं सुणिऊण भणियं जण्हुणाः—“अम्हे वि अन्नं गिरिं ढण्ढोल्लिऊण तत्थ मन्दिरं कारवेमो” । मणुस्सेहिं कहिअं—“निवई ! एरिसो नत्थि अन्नो गिरी” । जण्हुणा भणियं—“जइ एवं, ता अमुस्स गिरिस्स रक्खणं करेमो” । सव्वे सगरस्स पुत्ता दंडं गिण्हिता गिरिस्स पासेसु लग्गा खणिउं । दंडो फणीणं भवणेसु लग्गो । बीहिआ फणिणो । गया ते सव्वे फणीण पइं । कहिअं चः—“सामि ! अम्हाणं भवणाइं केणावि तोडिआइ ।” सो वि उट्ठिओ । आगओ तत्थ, जत्थ सगरस्स पुत्ता अहेसि, भणियं चः—“अरे ! किं कयं तुब्भेहिं ? कहं अम्हाणं भवणाइं तोडिआइ ?” ॥

अहवा जं च कायव्वं तं कयमेव सामिणा ।
गुंजंता महुरं भमन्ति भमरा झाडाउ झाडं तथा ।

ગુજરાતી વાક્યો.

હું ભજન કરીશ હરિનું સદા સુખે.
 પશુ, પંખી, વન, વૃક્ષ, નિહાળ્યાં.
 મારું તો હૈયું ગુરુ ! જ્ઞાનમાં આજ લાગ્યું.
 ક્યારે સમરીશ પ્રભુ ? હવે તું ક્યારે સમરીશ પ્રભુ ?
 રે દેવ ! મુરારિ ! પ્રભુ ! શરણ તમારું મારે.
 છૂટે નહિં ગાંઠ લાગી તે, તમારી સાથ મારી જે.
 પ્રભુ ! મને બધું સુખ દીધું, દૂધ, પુત્ર, અન્ન, ધન દીધું.
 સર્પનાં માથાપર મણિ હોય છે.

—

ચતુર્થ પગરણં.

પયાણં સમાસા.

પં ચ તી સો પા ઢો.

૧. દ્વન્દ્વ સમાસ:—

માઅં બપ્પં ચ વન્દામિ, માઅ-બપ્પે વન્દામિ.
 હથ્થા પાયા ય ધોયા, હથ્થ-પાયા ધોયા.
 હથ્થી ઘોડા રહા ઉઢ્ઠા ય જુઢ્ઠે ધાવન્તિ,
 હથ્થિ-ઘોડા-રહ-ઉઢ્ઠા જુઢ્ઠે ધાવન્તિ.

૨. તત્પુરુષ સમાસ:—

અ. તૃતીયા તત્પુરુષ સમાસ:—

દોરેણ સિવ્વિઅં=દોર-સિવ્વિઅં કપ્પડં પહિરઙ્.
 ગુરુણા કહિયા=ગુરુ-કહિઆ કહા સુણિઆ.
 છુરિયાએ કઢ્ઢિઅં=છુરિઆ-કઢ્ઢિઅં સાગં રન્ધેભિ.

આ. ચતુર્થી તત્પુરુષ સમાસ:—

ખંભાય કઢ્ઢં=ખંભ-કઢ્ઢં આણીયં.
 પઢિમાએ સીલા=પઢિમા-સીલા મિલ્લિઆ.

ઇ. પંચમી તત્પુરુષ સમાસ:—

વગ્ધત્તો બીહિઓ=વગ્ધ-બીહિઓ બાલો ધાવઙ્.
 ઝાડત્તો પઢિઅં=ઝાડ-પઢિઅં ફલં ખાણ્સિ.

ઈ. ષષ્ઠી તત્પુરુષ સમાસ:—

રામસ્સ ભારિયા=રામ-ભારિયા સીયા ગયા.

कारवेल्लस्स सागं=कारवेल्ल-सागं आणेमो.

उ. सप्तमी तत्पुरुष समासः—

जुद्धे कुसलो=जुद्ध-कुसलो कया होइज्जिहिसि ?

ऊ. प्राटि तत्पुरुष समासः—

सारो-पुत्तो=सु-पुत्तो, दुट्ठो पुत्तो=दु-उत्तो.

दु-पुत्ताओ सु-पुत्तो सारो.

ऋ. नञ् तत्पुरुष समासः—

न सच्चा=अ-सच्चा भासा न भासियव्वा.

न धम्मो=अ-धम्मो न आयरियव्वो.

ऋ. कर्मधारय तत्पुरुष समासः—

૧. સમાનાધિકરણ કર્મધારય સમાસઃ—

गंगा नई=गंगा-नई हिमालयत्तो पव्वयत्तो
=हिमालय-पव्वयत्तो णीहरइ.

૨. વિશેષણવિશેષ્ય કર્મધારય સમાસઃ—

रत्तो घोडो=रत्त-घोडो धાવइ.

धउलो हत्थी=धउल-हत्थी તલાવે પડિઓ.

૩. વિશેષણવિશેષણ કર્મધારય સમાસઃ—

मे बहुं खारं=बहु-खारं जलं चक्खिअं.

૪. વિશેષણ ઉત્તરપદ કર્મધારય સમાસઃ—

कमलं व कोमलो=कमल-कोमलो તવ હત્થો હોइ.

૫. ઉપમાનોત્તરપદ કર્મધારય સમાસઃ-૧ લો પ્રકાર.

अज्ज तव मुहं एव चन्दो=मुह-चन्दो देक्खिओ.

૬. ઉપમાનોત્તરપદ કર્મધારય સમાસઃ-૨જો પ્રકારઃ—

मुहं कमलं व=मुह-कमलं विकसइ.

૭. પહેલી અને પછી થતી ક્રિયાવાળો કર્મધારય :—

पढमे ण्हाओ पच्छ जेमिओ=ण्हाअ-जेमिओ गओ

૮. દ્વિગુ કર્મધારય સમાસઃ—

नवण्हं टंकाणं समूहरूवेण तोलेण तोलिअं घयं

देमि=नव-टंकाए तोलिअं घअं देमि.

पंचण्हं सेराणं समूहरूवेण तोलेण तोलिअं तेल्लं

आणीअं=पंच-सेराए तोलिअं तेल्लं आणीअं.

ગુજરાતી વાક્યો

હું રાજા, બ્રાહ્મણ અને આચાર્યને નમ્યો.

હાથે તોડેલું ફૂલ હું સૂંઘું છું.

કાળીદાસ કવિએ કરેલું શાસ્ત્ર ભણું છું.

સિંહથી બીએલી સરલા માને યાદ કરે છે.

રાજાના ઘોડાઓ રથના ભારથી ચાલશે નહીં.

અમે સારા ઘોડાની અને ખરાબ ઘોડાની પરીક્ષા કરી.

દુર્જનોની પ્રશંસાથી અપ્રશંસા જ સારી.

છરીની તીણી ધાર વડે લાકડું કાપ્યું.

તારું વસ્ત્ર ભમરા જેવું કાળું છે.

અમે સગર રાજાને જ પિતા તરીકે વંદન કરીએ છીએ.

તમે નવટાંક મધ ક્યાંથી મેળવ્યું ?

અમે સાત આંબાનું ઝૂમખું અને આઠ બાવળો જોયાં.

छ ती सो पा ढो.

उ. अङुव्रीडि सडडसः—

अ. सडडनलडडकुरल अङुव्रीडि सडडसः—

डडडु सडुडु जसुस, तं डडडु-सडुं गीअं गलडड.
 दडु डडुडु जसुस, सु डडु-डडुडु,
 तं दडु-डडुडुं गुरुं वनुदलडड.
 दडुं सीलं कु, सल दडु-सीलल,
 दडु-सीलल सीडल रलडुं डडुलुलललल.
 रतुतं डुहं जसुस, सु रतुत-डुहु डलणरु कुडुडु.

आ. वुडडडकुरल अङुव्रीडि सडडसः—

हथु डडुडु जसुस, सु डडु-हथु कुडुडुलरु डलवडु.
 डुरु डडु जसुस, सु डुरु-डडुडु,
 कुनुडु सीसु जसुस, सु कुनुडु-सीसु,
 डुरु-डडुडु रलडुलणु कुनुडु-सीसुं डुवं वनुदडु.

इ. उडडडन डुरुवडुड अङुव्रीडि सडडसः—

कुनुडु इव डुहं, कुल, सल कुनुडु-डुहु डललल गडल.
 कुडुलललल इव नुतुतललल जसुस, सु कुडुल-नुतुतु डललु कुलडु.

ई. डुरलडु अङुव्रीडि सडडसः—

वुगओ डलु जसुस, सु वु-डलु,
 तं वु-डलुं कुणं वनुदलडु.

सुडु डडुडु जसुस, सु सु-डडुडु सलडु वुहरडु,

उ. नगु अङुव्रीडि सडडसः—

न अतुथु सकुवुं कुल, सल अ-सकुवल,
 अ-सकुवल डलसल न डलसुडुवुवल.
 न अतुथु कुलंकं कुडुडु, सु अ-कुलंकु,
 अ-कुलंकं अ-डुसं डललललरं नडुलअ.

ऊ. सडुलरुथु अङुव्रीडि सडडसः—

डुतुतुण सडु=स-डुतुतं डुलअरं डुवुसुखडु.

ड. अवुडुडुडलव सडडसः—

घरु घरु=डडु-घरं सलललु गकुकुनुतु.
 डुणु डुणु=डडु-डुणु वडुडुनुतु डलणवल.

ड. अकु सलथु अकुथु वडलरु सडडसुः—

डलरुडु-डललर-डुडु-दलल-घडु-तंब-वलसणु गुडुलल-
 वुडुडु नडु-डुवलरु डुवलसडु.

अ. डुडुं कु दलल कु घडुं कु-डुडु-दलल-घडुलणु [डुनुडु
 सडडसः]

आ. तंबसुस वलसणुलणु=तंबवलसणुलणु [डुडु ततुडुडुः]

इ. डललरुलणु कु तलणु डुडु-दलल-घडुलणु=डललरु-डुडु-दलल-
 घडुलणु [वलशुडुलणु वलशुडु कुडुडुलरुडु सडडसः]

- ई. महुर-दुद्ध-दहि-घयाणं तंब-वासणाणि=महुर-दुद्ध-
दहि-घय-तंब-वासणाणि [षष्ठी तत्पुरुषः समासः]
- उ. भरियाणि महुर-दुद्ध-दहि-घय-तंब-वासणाणि
जेण=सो भरिय-महुर-दुद्ध-दहि-घय-तंब-वासणो.
- अ. गोवालस्स बिद्धो=गोवाल-बिद्धो [षष्ठी तत्पुरुषः]
- आ. नयरस्स दुवारं=नयर-दुवारं [षष्ठी तत्पुरुषः]

ગુજરાતી વાક્યો.

કાળા મુખવાળો વાંદરો ઘરેઘર કૂદે છે.
હાથમાં લાકડીવાળો છોકરો મોર સાથે સારા
માણસોવાળી સભામાં જાય છે.
ધર્મમાં ચિત્તવાળો રાજા ધોળા રંગવાળું કપડું પહેરે છે.
મધુર વચનોવાળો ઋષિકુમાર ભરતને મળ્યો.
શુદ્ધપરિણામવાળા, જાણેલ છે-શાસ્ત્રોનો અર્થ જેઓએ,
તથા તપ અને સંયમવડે ભાવિત આત્માવાળા મુનિઓ
દરેક ગામે વિહાર કરે છે.
સાધુનાં વચન વડે ઉત્પન્ન થયેલું છે જ્ઞાન જેને, એવો
રાજકુમાર આંબા અને લિંબડાના સમૂહવાળાં વનમાં
ગયો.

સ ત્તી સો પા ઢો.

સમાસો, સંધિ અને સંખ્યાવાચક શબ્દો.

સમજૂતી :—

મનનો વિચાર બીજાને જણાવવા માણસો બોલે છે. તે ભાષા
કહેવાય છે.

ભાષામાં ઉતારેલા વિચારસંગ્રહને ગ્રંથ, પ્રબંધ, પુસ્તક વગેરે કહેવાય
છે.

ગ્રંથના ભાગોને પ્રકરણ, પરિચ્છેદ, અધ્યાય કે પાઠ કહેવાય છે.

ભાષામાં એક અર્થ પૂરો સમજાય તેવો ભાગને વાક્ય કહે છે.

વાક્ય પદોનું બનેલું હોય છે. અર્થાત્ વાક્યમાં વપરાયેલા શબ્દો તે
પદો કહેવાય છે.

પદોનો વિચાર જેમાં પદ્ધતિસર કરવામાં આવ્યો હોય, તેને
વ્યાકરણશાસ્ત્ર કહે છે.

ભાષાનાં બંધારણનો જેમાં વિચાર કરવામાં આવ્યો હોય તેને
સાહિત્યશાસ્ત્ર કે અલંકારશાસ્ત્ર કહે છે.

★

જેમાંથી કાંઈક અર્થ નીકળતો હોય એવા શબ્દોને નામની કે
ક્રિયાપદની વિભક્તિ લાગીને પદો બને છે. એ પદોનો જ વાક્યમાં
ઉપયોગ થાય છે.

પદો છ જાતના છે : નામ, સર્વનામ, વિશેષણ, કૃદન્ત, અવ્યય અને
ક્રિયાપદ.

તેમાંના પહેલાં પાંચ જાતના પદોને જો કે નામની વિભક્તિ લાગેલી
જ હોય છે, પરંતુ અવ્યયને લાગીને ઉડી જાય છે. છેલ્લાને ક્રિયાપદની
વિભક્તિ લાગે છે. માટે એ છએ જાતનાં પદો છે.

★

ભાષાઓ જગતમાં ઘણી છે. પરંતુ આ પુસ્તકમાં પ્રાકૃત ભાષાનો

વિચાર કરવામાં આવ્યો છે, જેને મહારાષ્ટ્રી પણ કહેવામાં આવે છે.

સંસ્કૃત અને તેની સાથે સંબંધ રાખતી પ્રાકૃત વગેરે ભાષાઓની રચનામાં સમાસોનો ઉપયોગ ઘણો વધારે છે. તેથી તે સંબંધી કંઈક ખ્યાલ આપવા આ પાઠો આપવામાં આવ્યા છે.

વાક્યોમાં છૂટાં પદો પણ વપરાય છે, તેમ કેટલાક છૂટાં પદોનું એક પદ બનાવીને પણ વપરાય છે. અર્થાત્ 'અનેક પદોના એક સમૂહને સમાસ કહે છે.' દાખલા તરીકે :-

દેવસ્સ રાયા પળમઙ્, દેવરાયા પળમઙ્

સારા બાલા પઢન્તિ, સારબાલા પઢન્તિ.

દેવસ્સ અને રાયા એ બે પદો અને સારા અને બાલા એ બે પદોનો સમાસ થઈ એક પદ થયા છે.

ભાષાનું બંધારણ જોતાં સમાસોના અનેક પ્રકારો છે. તો પણ ઘણા ખરા પ્રકારોનો ૪ પ્રકારમાં સમાવેશ કરવામાં આવેલો છે.

૧. દ્વન્દ્વ ૨. તત્પુરુષ. ૩. બહુવ્રીહિ. ૪. અવ્યયીભાવ.

૧. દ્વન્દ્વ સમાસના ઈતરેતર દ્વન્દ્વ અને ૨. સમાહાર દ્વન્દ્વ એવા બે પ્રકાર છે.

૨. તત્પુરુષના મુખ્ય પ્રકારો નીચે પ્રમાણે છે :-

૧ દ્વિતીયા તત્પુરુષ.

૨ તૃતીયા તત્પુરુષ.

૩ ચતુર્થી તત્પુરુષ.

૪ પંચમી તત્પુરુષ.

૫. ષષ્ઠી તત્પુરુષ.

૬ સપ્તમી તત્પુરુષ.

૭ પ્રાદિ તત્પુરુષ.

૮ નગ્ તત્પુરુષ.

૯ કર્મધારય તત્પુરુષ.

૧ સમાનાધિકરણ કર્મધારય.

૨ વિશેષણ અને વિશેષ્યનો કર્મધારય.

૩ વિશેષણ ઉત્તરપદ કર્મધારય.

૪ વિશેષણ જ વિશેષ્ય કર્મધારય.

૫ ઉપમાન ઉત્તરપદ કર્મધારય.

૬ ઉપમાન ઉત્તરપદ કર્મધારય.

૭. પહેલી અને પછીથી થતી

ક્રિયાનો કર્મધારય

૮ દ્વિગુ કર્મધારય.

૩. બહુવ્રીહિ સમાસના મુખ્ય પ્રકારો :-

૧. સમાનાધિકરણ બહુવ્રીહિ.

૨. વ્યધિકરણ બહુવ્રીહિ.

૩. ઉપમિત બહુવ્રીહિ.

૪. અવ્યયીભાવના પ્રકારો :-

૪. નગ્ બહુવ્રીહિ.

૫. પ્રાદિ બહુવ્રીહિ.

૬. સહાર્થ બહુવ્રીહિ.

૧. નિત્ય અવ્યયી ભાવ.

૨. અનિત્ય અવ્યયી ભાવ.

સમાસમાં ખ્યાલ રાખવા જેવા ઉપયોગી ખાસ શબ્દો :-

૧. પૂર્વપદ-આગલું પદ.

૨. ઉત્તરપદ-છેલ્લું પદ.

૩. અન્યપદ-સમાસમાં વપરાયેલાં પદો સિવાયનું પદ.

૪. મુખ્ય પદ-ક્રિયાપદ સાથે સંબંધ ધરાવતું પદ

૫. ગૌણપદ-ક્રિયાપદ સાથે સીધો સંબંધ ન રાખતું પદ.

૬. નિત્ય સમાસ-સમાસ જ વપરાય. જેનો વિગ્રહ ન થાય.

૭. અનિત્ય સમાસ-સમાસ અને છૂટાં પદો બન્ને વપરાય.

૮. વિગ્રહ-અર્થ સમજાવવા માટે સમાસમાં વપરાયેલા શબ્દો છૂટા પાડવા.

૯. સમાસ વિધિ-સમાસ થવાથી શબ્દોમાં થતા ફેરફારો.

૧૦. સમાસાન્તવિધિ—સમાસ થયા પછી સમાસને અંતે થતા ફેરફાર.

૧૧. સમાસમાં જાતિ વિચાર.

સમાસને લગતા નિયમો :-

૧. દ્વન્દ્વ સમાસ :-

૧ પહેલી વિભક્તિમાં વપરાયેલા બે કે તેથી વધારે નામપદોના સમાસને દ્વન્દ્વ સમાસ કહેવો.

૨ દ્વન્દ્વ સમાસમાં બધાં પદો મુખ્ય હોય છે.

૩ દ્વન્દ્વ સમાસના વિગ્રહમાં દરેક નામને પહેલી વિભક્તિ લાગે

છે. ને દરેક પદની વચ્ચે ચ કે ય ઉભયાન્વયી અવ્યય મૂકાય છે. હૃથ્યા ચ પાયા ચ, હૃથ્ય-પાયા.

- ૪ દ્વન્દ્વ સમાસમાં છેલ્લા નામની જાતિ આખા સમાસની જાતિ ગણાય છે.
- ૫ ઈતરેતર દ્વન્દ્વ સમાસ બહુવચનમાં, અને સમાહાર દ્વન્દ્વ સમાસ એક વચનમાં હોય છે.

૨. તત્પુરુષ સમાસ :—

૧. બીજીથી સાતમી સુધીની વિભક્તિ જેને લાગી હોય, એવું પૂર્વપદ, પહેલી વિભક્તિવાળાં ઉત્તરપદ સાથે સમાસ પામે છે. તે દ્વિતીયા તત્પુરુષ સમાસથી માંડીને સપ્તમી તત્પુરુષ સમાસ સુધી કહેવાય છે.
૨. તત્પુરુષ સમાસમાં ઉત્તરપદ મુખ્ય હોય છે. એટલે જાતિ, વચન, વિભક્તિ ઉત્તરપદ પ્રમાણે આખા સમાસને લાગે છે.
૩. નગ્ તત્પુરુષ -ન અવ્યય સાથે નામનો સમાસ થાય છે. તેને નગ્ તત્પુરુષ સમાસ કહે છે.
- કોઈપણ સમાસમાં વપરાયેલા ન અવ્યય પછી સ્વર આવે, તો તેનો અન્ થાય છે અને વ્યંજન આવે તો તેનો અ થાય છે.
૪. પ્રાદિ તત્પુરુષ :—પ્રાદિ એટલે ઉપસર્ગો, ઉપસર્ગ સાથે નામનો તત્પુરુષ સમાસ થાય છે. તે પ્રાદિ તત્પુરુષ સમાસ કહેવાય છે.

૫. કર્મધારય તત્પુરુષ સમાસ :—

૧. કર્મધારય સમાસમાં ઘણે ભાગે બન્ને પદો એક સરખી વિભક્તિમાં વપરાયેલા હોય છે. તેથી સામાન્ય રીતે આ

સમાસ સમાનાધિકરણ જ હોય છે.

૨. એક વિભક્તિમાં વપરાયેલાં નામોનો ઉત્તરપદની મુખ્યતાવાળો સમાસ, સમાનાધિકરણ કર્મધારય સમાસ કહેવાય છે. ગંગાનદી.
૩. પૂર્વપદ વિશેષણ હોય અને ઉત્તરપદ વિશેષ્ય હોય, ત્યારે વિશેષણ વિશેષ્ય કર્મધારય સમાસ કહેવાય છે. મિટ્ટ-જલં.
૪. પૂર્વપદ નામ હોય અને ઉત્તરપદ સમાન ગુણ જણાવનાર પદ હોય, ત્યારે વિશેષણ ઉત્તરપદ કર્મધારય સમાસ કહેવાય છે. કમલ-કોમલો હૃથ્યો.
- (ચંદ્ર જેવું સુંદર મુખ : આ વાક્યમાં ચંદ્ર : ઉપમાન છે. મુખ : ઉપમેય છે. સુંદર : બન્નેનો સમાનગુણ જણાવે છે. જેવું : સમાનતા સૂચક શબ્દ છે, અને આ રીતની ઘટનાવાળું વાક્ય ઉપમા કહેવાય છે.)
૫. વિશેષણનું પણ વિશેષણ પૂર્વપદમાં હોવાથી મુખ્ય વિશેષણ વિશેષ્ય તરીકે વપરાયેલ હોય, ત્યારે વિશેષણ જ વિશેષ્ય કર્મધારય સમાસ કહેવાય છે. બહુ-ઝારં.
૬. ઉપમાન ઉત્તર પદમાં હોય અને ઉપમેય પૂર્વપદમાં હોય ત્યારે ઉપમાન ઉત્તરપદ કર્મધારય સમાસ કહેવો. તેના બે પ્રકાર છે.
૧. ઉપમેયને ઉપમાન જ માનવું. તે મુહં એવ ચન્દો = મુહચન્દો.

૨. ઉપમાન સાથે ઉપમેયની સમાનતા કરવી. તે મુહં કમલં
વ = મુહ-કમલં.

૭. પહેલાં એક કાર્ય થયું હોય અને પછી બીજું કામ થયું હોય, એમ બતાવવા ઘણે ભાગે કૃદન્તોનો સમાસ થાય છે. તે પહેલી ક્રિયા અને પછીની ક્રિયાનો કર્મધારય તત્પુરુષસમાસ કહેવાય છે.

૩. બહુવ્રીહિ સમાસ :—

૧. સમાસમાં વપરાયેલા ઉત્તરપદ અને પૂર્વપદ સિવાયનું અન્યપદ આ સમાસમાં મુખ્ય હોય છે. એટલે આખો સમાસ વિશેષણ બની જાય છે. અને અન્યપદ પ્રમાણે વિભક્તિ, વચન, તથા જાતિ આખા સમાસને લાગે છે. એ ખાસ ખ્યાલમાં રાખવું.
૨. બહુવ્રીહિ સમાસનો વિગ્રહ “જે” સર્વનામને પહેલી સિવાયની દરેક વિભક્તિ લગાડીને કરી શકાય છે.
૩. બન્ને પદો પહેલી વિભક્તિમાં હોય તો તે સમાનાધિકરણ બહુવ્રીહિ સમાસ કહેવાય છે. દઢો ધમ્મો જસ્સ, સો દઢ-ધમ્મો મુળી.
૪. બન્ને પદો એક સરખી વિભક્તિમાં ન હોય પણ જુદી જુદી વિભક્તિમાં હોય, ત્યારે તે વ્યધિકરણ બહુવ્રીહિ સમાસ કહેવાય છે. દંડો હ્થે જસ્સ, સો દંડ-હ્થો કુંભારો.
૫. ઉપમાન પૂર્વપદ અને ઉપમેય ઉત્તરપદ હોય અને અન્યપદ મુખ્ય

હોય ત્યારે ઉપમિત બહુવ્રીહિ સમાસ કહેવાય છે. ચન્દો ઇવ મુહં
જાણ, સા ચન્દ-મુહી બાલા.

૬. ન અવ્યય, પ્રાદિ ઉપસર્ગો અને સહ અવ્યય સાથે અન્ય પદની મુખ્યતાવાળો સમાસ થયો હોય, ત્યારે તે નઝૂ બહુવ્રીહિ, પ્રાદિ બહુવ્રીહિ અને સહાર્થ બહુવ્રીહિ કહેવાય છે.

ન હોઇ દોસો જમ્મિ, સો અ-દોસો વીરો પહૂ.

વિગઓ મલો જસ્સ, સો વિ-મલો જિળો.

પુત્તેણ સહ = સ-પુત્તો જાઇ.

સમાસમાં સહ નો સ થાય છે.

૪. અવ્યયીભાવ સમાસ :—

૧. અવ્યય અને નામનો સમાસ થઈ આખો સમાસ પણ ઘણે ભાગે એક જાતનું અવ્યયપદ બની જાય છે. તેથી તે અવ્યયીભાવ સમાસ કહેવાય છે.
૨. સમાસ પામેલાં પદોનો વિગ્રહ થઈ શકે, તો તે અનિત્ય સમાસ કહેવાય છે.
ગંગાણ મજ્જે = મજ્જે-ગંગં નાવા વહ્હ.
૩. સમાસ પામેલાં પદોનો વિગ્રહ ન થાય, તો તે નિત્ય સમાસ કહેવાય છે.
ઘરે ઘરે ગચ્છઙ્ઙ = પઙ્-ઘરં ગચ્છઙ્ઙ.
પઙ્ અને ઘરનો વિગ્રહ થતો નથી. પણ ઘરે ઘરે એમ કરીને સમાસનો અર્થ સમજાવવો પડ્યો છે.

સંખ્યાવાચક શબ્દોના નિયમો.

૧. અઙ્ગરૂહ સુધીના સંખ્યાવાચક શબ્દો બહુવચનમાં વપરાય છે, અને તેને પહેલી તથા બીજી વિભક્તિના પ્રત્યયો નથી.
૨. ચોથી તથા છઠ્ઠીના બહુવચનમાં ण्ह, ण्हं, પ્રત્યયો જ લાગે છે.
૩. બાકીનાં રૂપો દેવ જેવા થાય છે. પરંતુ સુ પ્રત્યય પર છતાં અ નો એ થતો નથી.

સંધિને લગતા નિયમો :—

૧. બે અક્ષરો મળીને થતા કોઈ પણ જાતના ફેરફારને સંધિ કહે છે.
૨. પ્રાકૃત ભાષામાં :—
જુદાં જુદાં પદોમાં બે સ્વરો પાસે પાસે આવે, તો કોઈક વાર સંધિ કરી શકાય છે. અને કોઈક વાર એક પદમાં પણ બે સ્વરોની સંધિ થતી જોવામાં આવે છે.
૩. સંધિઓ નીચે પ્રમાણે થાય છે :—
અ. અ કે આ પછી,
અ કે આ આવે તો, આ,
ઇ કે ઈ આવે તો એ, અને
ઉ કે ઊ આવે તો ઓ, વિકલ્પે થાય છે.
આ. ઇ કે ઈ પછી ઇ કે ઈ આવે તો ઈ અને
ઉ કે ઊ પછી ઉ કે ઊ આવે તો ઊ વિકલ્પે થાય છે.

૪. પરંતુ—

- અ. ઉદ્વૃત્ત સ્વર પર છતાં તેની પૂર્વના સ્વર સાથે, અને ક્રિયાપદને અંતે આવેલા કોઈ પણ સ્વરની તેની પછી આવેલા કોઈ પણ સ્વર સાથે, સંધિ થતી નથી.
- પ. સમાસમાં ડ્રસ્વનો દીર્ઘ અને દીર્ઘનો ડ્રસ્વ સ્વર કરી શકાય છે.

નામો.

અથ ન. [ત૦] ધન, વસ્તુ.	દુવાર નાન્ય. [ત૦] બારણું.
આસા ના. [ત૦] આશા, આશા.	દોર ન. [ત૦] દોરો.
કટ્ટ નાન્ય. [ત૦] લાકડું.	દોસ ન. [ત૦] દોષ.
કપ્પડ નાન્ય. [દે૦] કપડું.	ધૂયા ન. [દે૦] દીકરી.
કલંક નાન્ય. [સ૦] કલંક, ડાઘ.	નડ ન. [ત૦] નટ. નટ.
ખેત નાન્ય. [ત૦] ખેતર.	નિમિત્ત નાન્ય. [સ૦] કારણ, હેતુ, પ્રયોજન.
ગબ્બ ન. [ત૦] ગર્ભ.	બપ્પ ન. [દે૦] બાપ.
ગભિણી ના. [ત૦] ગર્ભિણી.	બિટ્ટુ ન. [દે૦] દીકરો, ખેટો.
ગહણ નાન્ય. [ત૦] ગ્રહણ, ધરણ.	ભાસા ન. [સ૦] ભાષા, બોલી.
ગાવી ના. [દે૦] ગાય.	રોહિણી ન. [સ૦] તે નામની ગાય.
ગિહિ ન. [ત૦] ગૃહસ્થ, ઘરધણી	વસુભૂઙ ન. [ત૦] વસુભૂતિ બ્રાહ્મણ.
ગોવાલ ન. [ત૦] ગોવાળ, ગોપાલ.	વાસણ નાન્ય. [દે૦] વાસણ.
જણદત્તા ના. [ત૦] યજ્ઞદત્તા નામની સ્ત્રી.	વિવાહ ન. [સ૦] વિવાહ, લગ્ન.
ટંક ન. [દે૦] પૈસા (ભાર).	
તણ ન. [ત૦] ઘાસ.	
તોલ ન. [ત૦] તોળવાનું સાધન.	

વંઠ ન. [દે૦] વંઠેલો પુરુષ.	સેર ન. [દે૦] શેર.
સાલિ ન. [ત૦] ડાંગર.	સોમસમ્મ ન. [ત૦] સોમશર્મા.
સીલ નાન્ય. [ત૦] શીયળ સદાચાર.	સોમસમ્મા ના. [ત૦] સોમશર્મા નામની છોકરી.
સીસ નાન્ય. [ત૦] માથું.	સંસગ્ગ ન. [ત૦] સંસર્ગ.

વિશેષણ

કુસલ [ત૦] કુશળ.	દરિદ્ધ [ત૦] દરિદ્ર, ગરીબ.
કોમલ [સ૦] કોમળ.	દીળ [ત૦] ગરીબ.
દઢ [ત૦] દંઢ.	દુઢ [ત૦] દુષ્ટ.
	મહુર [ત૦] મધુર.

સંખ્યાવાચક

પંચ [ત૦] પાંચ.	તેરહ	[ત૦] તેર.
છ [ત૦] છ.	તેરસ	
સત્ત [ત૦] સાત.	ચઢહસ	
અઢ [ત૦] આઠ.	ચઢહ	[ત૦] ચૌદ.
નવ	ચોદહ	
ણવ	પણ્ણરસ	[ત૦] પંદર.
દસ	પણ્ણરહ	
દહ	સોલહ	[ત૦] સોળ.
દસ	સોલસ	
દસ	સત્તરહ	[ત૦] સત્તર.
દસ	સત્તરસ	
દસ	અઢારહ	[ત૦] અઢાર.
દસ	અઢારસ	

અવ્યયો.

અન્નહા [ત૦] અન્યથા, બીજી રીતે.	પિવ, મિવ, વિવ, વિઅ,	[ત૦] પેઠે.
ણં પ્રાકૃતભાષામાં વાક્યની શોભા માટે વપરાય છે.	વ, વ્વ. ઙવ [સ૦] પેઠે.	

કૃદન્તો

આચરિયવ્વ વિ. કૃ. આ + ચર + અવ્વ = આચરવાયોગ્ય,
આચરવું જોઈએ.

આપુચ્છિઅ કર્મ ભૂ. કૃ. આ + પુચ્છ + અ = પૂછાયેલું, પૂછ્યું.

ઉપ્પન્ન ડ + પ અ + અ [ન] ઉત્પન્ન થયેલું.

કઢ્ઢિઅ કર્મ ભૂ. કૃ. કઢ્ઢ + અ = કાપેલું, કાપ્યું.

જાણિઅ કર્મ ભૂ. કૃ. જાણ્ + અ = જાણેલું.

જેમિઅ કર્ત ભૂ. કૃ. જેમ + અ = જમેલું, જમ્યો.

ળહાઅ કૃ. ળહા + અ = ન્હાએલું.

તોલિઅ કૃ. તોલ્ + અ = તોળેલું, તોળ્યું.

દિણ્ણ કૃ. દા[દિ] + અ [ણ] = આપેલું, આપ્યું.

ધોચ કૃ. ધોવ્ + અ = ધોયેલું, ધોયું.

નિસસિરુણ અ. સં. ભૂ. કૃ. નિ + સસ્ + રુણ = નિશ્વાસ,
મૂકીને.

પરિણમિય કર્ત. મૂં કૃ. પરિ + ણમ્ + અ = પરિણમેલું,
પરિણમ્યું.

बीहिअ कर्तृ (भू. कृ. बीह + अ = भीडेकुं.)

भासियव्व वि. कृ. भास् + अव्व = भोलवा योग्य, भोलवुं
श्रोथं.

रुत्त कर्म (भू. कृ. रोव् + अ [त] = रोपेकुं, रोप्युं.)

रोविऊण अ. सं. (भू. कृ. रोव् + ऊण = रोपीने.)

धातुओ.

पत्थ् [त०] प्रार्थना करवी.

रन्ध् [स०] शंधुं.

परि + वस् [स०] रडेकुं.

वि+हर् [त०] विथरकुं.

पहिर [दे०] पडेरकुं.

सुंघ [दे०] सुंधुं.

प्राकृत वाक्यो.

ते णं काले णं ते णं समये णं नंदपुरं नाम नयरं.

तत्थ वसुभूर्ई नाम बंभणो परिवसइ.

तस्स भज्जा जन्नदत्ता नाम.

तेसिं सोमसम्मो पुत्तो, धूया य सोमसम्मा. रोहिणी य
गावी.

सो य बंभणो दरिहो.

तस्स य एक्केण धम्ममणेण गिहिणा खेतं दिण्णं.

तेण य तर्हिं साली रुत्तो.

रोवेऊण पुत्तं कहइ-“पुत्त ! अहं नयरं गच्छामि.

जया चन्द्रगहणं भविस्सइ, तया साहु-पुरिसं धण-
निमित्तं पत्थेमि, तुमं तु एअस्स खेतस्स रक्खणं करेज्जासि.

ततो एएणं धणेणं, जं च धणं हं आणेहामि, तेण चेव
सोमसम्माए य विवाहो होइज्जिहिइ.

रोहिणी य वियाइस्सइ.” एवं कहिऊणं गओ सो.

तत्थ नयरे आगया नडा । सोमसम्मो नडसंसग्गतो नडो
जाओ, सोमसम्मा य वंटेण पुरिसेण गब्भिणी जाआ, रोहिणी य
पडियगब्भा जाता, खेतसाली वि तणा जाया.

सो वि य बंभणो अकयपुण्णो अधणो एव
सालिखेतस्स रोहिणीए य आसाए पच्छा आगओ.

बंभणी य दीणवयणा घरं पविट्टेण बंभणेण दिट्ठा.

सा उट्ठिआ. दिण्णासणा य तेण पुच्छिआ. “कहं
दुम्मणा ?”

ताए नीससिऊण सव्वं कहियं.

सव्वं सुणिऊण तेण कहियं-“अन्नहा चिन्तिया अत्था
अन्नहा परिणमिया.

साली रुत्तो तणो जाओ, रोहिणी न वियाइया, ।

सोमसम्मो नडो जाओ, सोमसम्मा य गब्भिणी ॥”

गएसु बारससु वासेसु कुमारो पिअरं चित्तेउमारद्धो.

पुण्णेषु नवसु मासेसूत्तमं पुत्तं पजणयइ.

तुम्हे पंच बाला अट्टण्हं घडाणं कत्तारे अट्ट कुंभारे देक्खह ?

૧૪૩

ગુજરાતી વાક્યો.

વસુદેવે પરલોકમાં પુણ્યનું ફળ કેવી રીતે પ્રાપ્ત કર્યું ?
ધર્મ-અર્થ-કામ અને મોક્ષનો ઉપદેશ હું સાંભળીશ.
સર્વ અલંકારો વડે શણગારેલા શરીરવાળો રાજા
ભોજનગૃહમાં પિતા સાથે જમે છે.
યુદ્ધમાં કુશળ ચોરોનો સેનાપતિ આંબાનાં વનમાં મળ્યો.
દેવળનાં બારણામાં તે ભાર્યા સહિત બેઠો.
માણસો રોટલા માટેનો લોટ વાસણમાં ભરે છે.
શિખરપર ધજાવાળાં મંદિરમાં રાક્ષસનાં મોઢા જેવાં
મોઢા વાળા એક માણસને જોયો.
આ વાંદરો પહેલાં દરેક વાડીમાં ભમ્યો, અને પછી
દરેક ઝાડે કૂદ્યો.

૧૪૪

અ ટુ તી સો પા ઢો.

૧

આસક્ત મુગ્ધ અને નિહુર મનુષ્ય ખડ્ગ અને મુદ્ગરથી પણ ડરતો
નથી.

આસત્તો, મુદ્ધો ણિદ્ધુરો ય મણુસ્સો ય્વગ્ગત્તો મોગ્ગ-
રાઓ ય વિ ન ડરઙ્ગ.

ઉત્પલમાં ગુપ્ત પટ્ટપદ નિશ્ચલ સુપ્ત હો.

ઉપ્પલમ્મિ ગુત્તો છપ્પઓ નિચ્ચલો સુત્તો હોઙ્ગ.

સ્નેહ પણ દુઃખ છે. નેહો વિ દુક્ખં હોઙ્ગ.

ઘનશ્યામનાં લગ્નમાં મહાયકના રશ્મિઓ અને શબ્દો પ્રસરો.

ઘણસામસ્સ લગ્ગમ્મિ મહાચક્કસ્સ રસ્સિઓ સદ્દા ય
પસરેન્તુ.

દ્વિપ-કલ્પમાં વિપ્લવ-સમયે પણ વલ્કલો અને પક્વ ફલો સર્વ
શિલ્પિઓને મળો.

દિઅ-કપ્પે વિપ્પવ-સમયે વિ વક્કલાઙ્ગં પક્કાઙ્ગં ચ
ફલાઙ્ગં સવ્વેસિં સિપ્પીણં મિલ્લન્તુ.

તું દુગ્ધ અને ધાન્યનું યોગ્ય ભોજન જમ.

તું દુદ્ધસ્સ ધન્નસ્સ ય જુગ્ગં ભોયણં જેમસું.

અરણ્યમાં નગ્ન શિષ્ય અને વિહ્વલ પુત્રને વ્યાઘ્ર વિઘ્ન ન કરો.

અરણ્ણો નગ્ગસ્સ સીસસ્સ વિહલસ્સ ય પુત્તસ્સ વગ્ઘો
વિગ્ઘં ન કરેડ.

તારો આત્મા મનોહર દેશમાં ઉત્પન્ન હો.

તવ અત્તા મળોહેરે દેસે ઉપ્પન્નો હોએજ્જડ.

રાજ્યનો સ્વામી હું દુર્બળ શત્રુને કેમ ન છુંદું ?

રજ્જ-સામી હં દુબ્બલં સત્તું કહં ન છુંદેમુ ?

૨

પૃથ્વીમાં ભિક્ષુઓ સત્ય જ્ઞાન આપો.

પિચ્છીએ ભિક્ષવો સચ્ચં ણાણં દેન્તુ.

પશ્ચિમમાં ચિકિત્સકો અપ્સરાઓને મિથ્યા માને છે.

પચ્છિમે ચિઙ્છઆ અચ્છરાડ મિચ્છા મન્નન્તિ.

વિદ્વાન્ વૈદ્યો વત્સરાજની ક્ષીણ ભાર્યાની પરીક્ષા શય્યામાં કરો.

વિજ્જા વેજ્જા વજ્જ-રાયસ્સ છીણીએ ભજ્જાએ પરિક્કવં

સેજ્જાએ કરેજ્જા.

સઘ પર્વતના મધ્યમાં નર્તકીનો ધ્વનિ સાંભળીશ.

સજ્જ-પવ્વયસ્સ મજ્જે નટ્ટીએ ઝુણિં સોચ્છિસ્સા.

સૌરાષ્ટ્રમાં પ્રવિષ્ટ અષ્ટ પ્રતિસ્પર્ધિ બ્રાહ્મણો અંધકવૃષ્ણિ નરેન્દ્રને
પુષ્પો અને કુડ્મળો અર્પો.

સુરટે પવિટ્ટા અટ્ટ પાડિપ્પકલ્લિણો બમ્હણા

અંધગવણિહણો નરિન્દ્હસ્સ પુપ્પાઙ્ગ કુમ્પલાઙ્ગ ચ અપ્પન્તુ.

પ્રદ્યુમ્નનો હસ્ત રુક્મિના હસ્ત જેવો મનોજ્ઞ નથી, પણ તેની જીભ
આઢાદકરી છે, એમ સર્વજ્ઞે અભિમન્યુને કહ્યું.

પજ્જુણ્ણસ્સ હ્થો રુપ્પિણો હ્થો વ્વ મળુણ્ણો નત્થિ,
જિબ્બા ડ તસ્સ અલ્હાયકરી” ત્તિ સવ્વન્નુણા અહિમન્નું
કહિં.

કાશ્મીર દેશોમાં વિસ્મયકર સ્મશાન જોઈ, પૂર્વાક્ષિમાં પુષ્કર
તળાવમાં સ્નાન કરેલો કૃષ્ણ વાણિયો, જીષ્ણુ નામના બ્રાહ્મણને જલુ પુત્રના
જન્મ સંબંધી એક પ્રશ્નયુગ્મ શીઘ્ર પૂછો.

કમ્હારાસુ દેસેસુ વિમ્હયયરં મસાણં દેવિવ્વઅ, પુવ્વણ્ણે
પુવ્વરે તલાવે ણહાઓ કિણ્ણો વાણિયગો ણામેણં જિણ્ણું
બમ્મણં જણ્ણુપુત્તજમ્મસ્સ એગં પળ્ણુગ્ગં સિગ્ઘં પુજ્જેજ્જા.

તે સ્કંદિલને સ્કંધે તીણી ખીલી કેમ મારી ?

તે ઝંદિલસ્સ ઝંધે તિણ્ણા ઝીલી કહં મારિઆ ?

રત્ન દ્વિપના પદ્મ રથ રાજા શ્રી અર્હત્ નાં ભવ્ય ચૈત્યના દ્વાર સામે,
મૂર્ખ કવિ વજ્રગુપ્તના ગર્હ્ય શ્લોકો વડે શુક્લ પક્ષમાં સુદર્શન રાજાની કિયા
અને વીર્ય આ વર્ષે ન નિંદો.

રયણ-દિઅસ્સ પડમ-રહો રાયાણો સિરી-અરુહન્તસ્સ
ભવિયચેડ્ડયસ્સ દુવારસમીવે મુરુવ્વકકઙ્ગ-વઙ્ગર-ગુત્તસ્સ
ગરિહેહિં સિલોએહિં સુક્કિલે પવ્વે સુદરિસણસ્સ રાયસ્સ
કિરિયં વીરિયં ચ અમુમ્મિ વરિસે ન નિન્દડ.

લીબડાનાં વૃક્ષ અને આંબાના વૃક્ષની નીચે; તથા ગૃહની બહિ, તારો ધોળો માર્જર, મારો મોટો માર્જર અને વિષ્ણુનો કાળો માર્જર દેખા વડે લઘુક લઘુક શુક્તિ કાપે છે. અને સ્તોક ઘી, સ્તોક લાડુ, સ્તોક રોટલો અને સ્તોક દહી ખાય છે.

નિંબરુક્વસ્સ અંબવચ્છસ્સ ય હેટ્ટું, તહ ઘરસ્સ બાહિરે તુજ્ઞ ધત્તલો મજ્જરો મમ મહા-વજ્જરો ભટ્ટિઅસ્સ ય કસિણો મજ્જારો દાઢાએ હલુઅં હલુઅં સિપ્પં કટ્ટુ, થોક્કં ચ ઘયં, થોવં લહુઅં, થોઅં રોટ્ટાં, થેવં ચ દહિં ખાઇ.

આ વનિતા કોની સ્ત્રી છે ? તે વનિતા ગૃહ-પતિની સ્ત્રી છે.

એસા વિલયા કસ્સ ઇત્થી ? સા વણિયા ગહવજ્જણો ત્થી હોઇ.

તારી પિતુઃસ્વસા તથા માતુઃ સ્વસાની દુહિતૃ મારી ભગિની છે, અને મારી પિતુઃસ્વસા તથા માતુઃ સ્વસાની દુહિતૃ તારી ભગિની છે.

તવ પિત્તચ્છાએ માત્તચ્છાએ અ દુહિઆ મમ મહ્ઞણી અત્થિ. મમ ચ પિત્ત-સિઆએ માત્ત-સિઆએ અ ધુઆ તવ બહિણી અત્થિ.

મહારાષ્ટ્રના અચલપુરમાં ગુર્વી કરેણૂ (હાથણી) ઉપર બેઠેલો વાણારસીનો ધૃષ્ટદ્યુમ્ન રાજા લલાટે હસ્ત મૂકી સહ્ય પર્વતમાં એક ગુહ્ય છિદ્ર જોવા લાગ્યો.

મરહટ્વસ્સ અલચપુરમ્મિ ગુરુઈએ કણેરુએ બિટ્ઠા વારાણસીએ ધિટ્ટુજુણો રાયો ણડાલે હત્થં મુક્કિઅ સઘ્ઠ-પવ્વએ એગં ગુજ્ઞં છિદ્દં દેવિચ્છત્તં લગ્ગીઅ.

ए गु ण चा ली सो पा ढे.

(સમજૂતી :- પ્રાકૃત ભાષામાં તત્સમ, તદ્ભવ અને દેશ્યઃ એ ત્રણ જાતના શબ્દો વપરાય છે. એ વાત પહેલાં આવી ગઈ છે. તેમાં તદ્ભવ શબ્દો વિષે આ પાઠમાં વિચાર કરવાનો છે. એટલે કે સંસ્કૃત શબ્દો અને રૂપોમાં ફેરફાર કરીને પ્રાકૃતમાં શબ્દો અને રૂપો વપરાય છે, તથા વાપરી શકાય છે, તેના બારીક અને ઘણા નિયમો છે. તે બધાં અહીં આપવા જતાં પુસ્તકનું કદ ઘણું વધી જવા સંભવ છે. અને પ્રાથમિક વિદ્યાર્થીઓ ગૂંચવણમાં પડી જાય, એમ લાગે છે. તો પણ તેના મુખ્ય મુખ્ય નિયમો ટૂંકામાં નીચે આપવામાં આવે છે, જેથી તે વિષે કંઈક ખ્યાલ બાંધી શકાશે, અને સાદો ઉપયોગ પણ કરી શકાશે.

સંસ્કૃત-પ્રકૃતિ—મૂળ—ઉપરથી પ્રાકૃત રૂપાન્તર કરવાના મુખ્ય ૧૨ પ્રકાર છે—

૧. છેલ્લા વ્યંજનમાં ફેરફાર કરવાથી:- યશસ્, જ્ઞસો, ગિર્-ગિરા
૨. મ્ અને અનુસ્વારમાં ફેરફારથી :- વક્રં, —બ્રંકં, સન્ધ્યા-સંઙ્યા.
૩. સ્વરોમાં ફેરફાર કરવાથી :- ઉત્તમ, —ઞ્ચિત્તમં, કૃપા-ક્વિવા.
૪. સ્વર સહિત, શરૂઆતમાં ન હોય એવા વ્યંજન સાથે પ્રથમના સ્વરમાં ફેરફાર કરવાથી :- ત્રયોદશ, —ત્ત્રેરહ. બદરં, —ત્ત્રોર.
૫. પદની શરૂઆતમાં ન આવેલા છતાં સ્વરથી પર આવેલા એક વ્યંજનમાં ફેરફાર કરવાથી :- સખા, —સહા, પ્રથમ-પ્રઠમ.
૬. સ્વર સહિત એકલા વ્યંજનનો લોપ કરવાથી :- દેવ-કુલં, —ત્ત્રે-ઝલં. ઉદુમ્બરો, —ઞ્મ્બરો.

૭. જોડાયેલા વ્યંજનોમાં ફેરફાર કરવાથી :- સ્તમ્ભો—શંભો—હંભો શબ્દો—સદ્દો.
૮. જોડાયેલાં વ્યંજનોમાં વચ્ચે સ્વર ઉમેરવાથી :- શૌર્ય—સોરિઅં. મૂર્ખો—મુરુખો.
૯. શબ્દોના અક્ષરોમાં ઉલટ પાલટ કરવાથી :- અચલપુરં—અલચપુરં. કરેણૂ—ક્રણેરૂ .
૧૦. શબ્દોને ઠેકાણે કાંઈક ફેરફારવાળા શબ્દો વાપરવાથી :- વનિતા—વિલયા, દંષ્ટ્રા—સાઢા.
૧૧. શબ્દોને લાગેલા પ્રત્યયોમાં ફેરફાર કરવાથી :- પરકીય—પ્રારકેર વિદ્યુત્—વિજ્જૂ—વિજ્જુલા.
૧૨. જુદી જ જાતના શબ્દોનો ઉપયોગ કરવાથી :- (દેશ્ય શબ્દો વાપરવાથી) ગૌઃ,—ગોળો—ગાવી, વિષ્ણુ—> ભટ્ટિઓ, શાખા,—સાહુલી.
૧. અન્ત્ય વ્યંજનનો ઘણે ભાગે લોપ થાય છે, અને સ્ત્રીલિંગમાં ઘણે ભાગે આ થાય છે.
૨. મ્ નો અનુસ્વાર થાય છે. સ્વર પર હોય તો મ્ કાયમ રહે છે. તથા ક્યાંક અનુસ્વાર ઉમેરાય છે, ને ક્યાંક હોય તે પણ લોપાય છે.
- ૩-૪. ફેરફાર વિષે આગળના પાઠોમાં જણાવીશું.
૫. ૨૧માં પાઠમા ૭૮મા પૃષ્ઠ પર સામાન્ય નિયમો આપ્યા છે.
૬. આગળ પર આપીશું. ખાસ વધારે નિયમો નથી.
- ૭, ૮, ૯, ૧૦. આ ચાર જાતના ફેરફારો વિષે આ પાઠોમાં જ વિચાર કરવામાં આવ્યો છે.

૧૧-૧૨. વિષે પ્રસંગે પ્રસંગે જણાવેલ છે, ને જણાવીશું.

આ પુસ્તકમાં આપવામાં આવેલા અક્ષર પરિવર્તનના નિયમો પ્રમાણે જ અક્ષરોમાં ફેરફાર થાય છે, એમ ન સમજવું. તેમાં પણ ઘણા જુદા જુદા નિયમો છે. અને ઘણા શબ્દોમાં એ રીતે નિયમો ન લાગતા જુદી રીતે પણ લાગે છે. તો પણ સામાન્ય ધોરણ આ પ્રમાણે છે.

૧. અક્ષર પરિવર્તનના સાતમા પ્રકારના નિયમો.

જોડાયેલા અક્ષરોના પરિવર્તન વિષેના નિયમો—

૧. જોડાયેલા અક્ષરોમાં ખાસ નીચે પ્રમાણે ફેરફાર થાય છે :-

૧. વ્યંજનનો લોપ થાય છે.
૨. જોડાયેલા વ્યંજનને ઠેકાણે બીજો કોઈ વ્યંજન થાય છે.
૩. લોપ અને બીજો કોઈ વ્યંજન થયા પછી પણ તેમાં ફેરફાર થાય છે.
૪. જોડાયેલાં વ્યંજનોમાં વચ્ચે સ્વર ઉમેરાય છે.

૨. વ્યંજનનો લોપ ત્રણ રીતે થાય છે :—

૧. પહેલા વ્યંજનનો, ૨. પછીના વ્યંજનનો, અને
૩. પહેલા તેમજ પછીના બન્ને વ્યંજનનો લોપ થાય છે.
- અ. ક, ગ, દ, ઙ, ત, ઢ, પ, : ; શ, ષ, સ્ જોડાયેલા વ્યંજનોમાં પહેલા હોય તો લોપાય છે.
- આ. મ્, ન્, ય્ જોડાયેલા વ્યંજનોમાં પછી આવેલા હોય તો લોપાય છે.

૩. લ, વ, બ, ર, પહેલાં કે પછી : જ્યાં આવ્યા હોય ત્યાં ઘટતી રીતે લોપાય છે.

૩. ૨. જામાં જણાવ્યા પ્રમાણે લોપ ન પામતા વ્યંજનો તથા લોપ પામતા વ્યંજનોનો લોપ ન કરવો હોય તેવે પ્રસંગે કેટલાક જોડાયેલા વ્યંજનોને સ્થાને નીચેના વ્યંજનો થાય છે. (કક્કાના અનુક્રમ પ્રમાણે આપ્યા છે.)

૧ ક્ષ	નો ચ્.	૧ સ્ત	નો થ.
૨ ત્ય, ત્વ	નો ચ.	૧૦ ઙ્મ, વ્મ	નો પ.
૩ ક્ષ, ધ્વ અને હ્રસ્વ સ્વરથી પર થ્ય, શ્ચ, ત્સ, વ્સ,	નો છ.	૧૧ ષ્, સ્મ	નો ફ.
૪ દ્વ, ઘ્વ, ય્ય, યં	નો જ.	૧૨ હ્	નો ભ.
૫ ક્ષ, ધ્વ, ધ્ય, હ્ય	નો ઙ.	૧૩ ન્મ, ગ્મ	નો મ.
૬ તં	નો ટ.	૧૪ ણ્મ, ષ્મ, સ્મ, હ્ય	નો ઢ.
૭ ઘ્	નો ઠ.	૧૫ ણ્ન, ષ્ણ, સ્ત્ર, હ્,	નો ણ.
૮ મ્, જ્	નો ણ.	૧૬ હ્	નો લ્હ.

નિયમ ૨જા પ્રમાણે લોપ થવાથી બાકી રહેલો વ્યંજન શેષ કહેવાય છે. અને જોડાયેલા વ્યંજનોને ઠેકાણે નિયમ ૩. જા પ્રમાણે કરેલો અક્ષર આદેશ કહેવાય છે.

૪. અ. શેષ અને આદેશ જો પદની શરૂઆતમાં ન હોય તો બેવડાય છે. સમાસમાં વિકલ્પે બેવડાય છે.

આ. તૈલાદિ તૈલાદિ શબ્દોમાં નિત્ય અને સેવાદિ શબ્દોમાં વિકલ્પે ઘટતા વ્યંજનો બેવડાય છે.

પરંતુ :—

૩. દીર્ઘ સ્વર અને અનુસ્વાર પછી આવેલો શેષ અને આદેશ તથા—

૩. ર, અને હ્. ક્યાંય બેવડાતા નથી.

શિષ્ય, —સ્રીસો. ગર્હ્યઃ —ગ્રહિહો.

વક્રં, —બ્રંકં, સૌન્દર્ય —સુન્દરં.

૫. શેષ અને આદેશ બેવડાયા પછી આગલો વ્યંજન વર્ગનો બીજો કે ચોથો વ્યંજન હોય તો, તેને ઠેકાણે અનુક્રમે પહેલો અને ત્રીજો વ્યંજન થાય છે.

૬. જેની આજુબાજુના ચ, ર, વ, શ્, ષ્, સ્ લોપ પામ્યા હોય, એવા શ્, ષ્, અને સ્ પર છતાં પૂર્વનો સ્વર દીર્ઘ થાય છે. એટલે પછી-૪. થાના ઙ્. પ્રમાણે દીર્ઘ થયા પછી શેષ અને આદેશ બેવડાશે નહીં.

૨. અક્ષર પરિવર્તનના આઠમા પ્રકારના નિયમો :—

૧ કેટલાક જોડાયેલા વ્યંજનોમાં વચ્ચે અ, ઙ, ઙ, ઙ, ઙ ઉમેરાય છે.

[અ]—રત્નં, —ચ્ચણં

સ્નેહ —સ્નેહો, —જ્નેહો.

અગ્નિ —અગ્ની, —અગ્ની.

[ઙ]—હં વાળા શબ્દોમાં —શ્રી-હ્રી-ક્રિયા,

શ્, ષ્, વાળા, ત્સ, વજ્રમાંતથા લ્ આટલે સ્થળે ઙ સાથે જોડાયેલા સંયુક્ત વ્યંજન, ઉમેરાય છે.

ભવ્ય, ચૈત્ય, ચૌર્ય, સૂર્ય વગેરે

શબ્દોમાં તથા સ્વજ્ન શબ્દોમાં

ગર્હા, ગ્રારિહા, શ્રી-સિરી હી-હિરી, ક્રિયા-કિરિયા,
દર્શનં-દ્રરિસણં, વર્ષ-વ્રરિસં, વર્ષા-વ્રાસા. તસં→
તવિઅં, વજ્રમ્-વ્રજરં, શ્લોકઃ-શ્લિલોઓ, શુક્લં→
સુક્લિલં. ભવ્યમ્-ભવિઅં. ચઙ્ગત્તં. ચોરિઅં. સૂરિઓ,
-સિવિણો.

અ ને ઙ-કસણો-ક્રસિણો-ક્રણહો. કાળો રંગ કિણહો. વિષ્ણુ.

અ, ઙ ને ઙ-અર્હન્-અરહો-અરિહો-અરુહો.

ઙ— પદ્મ-પ્રઙમં-પ્રોમ્મં. । મૂર્ખો-મુરુખ્ણો-મુખ્ણો ।
દ્વારમ્-દ્વારં-દ્વારં-દ્વારં-દ્વારં.

ગુર્વો-ગુરુવી, શ્વઃ-શ્વવે, સ્વઃ જનઃ-શ્વવો જણો.

ઙ્ઙ. જ્યા, જીઆ ધનુષ્ની દોરી.

૩. અક્ષર પરિવર્તનના નવમા પ્રકારના નિયમો :-

૧. અક્ષરોમાં ઉલટ પાલટ ફેરફાર કરવાથી બનેલા કેટલાક
શબ્દો—

કરેણૂ-ક્રણેરૂ, હરિતાલ,→ હલિઆરો-હરિઆરો.

વારાણસી-બ્રાણારસી. લઘુક→ હલુઅં.

અચલપુરં-અલચપુરં. લલાટ→ ણડાલં-પ્રાલાડં.

મહારાષ્ટ્રમ્, મરહટ્ટં । હ્ય-વાળા→ગુહ્ય-ગુહ્યં-ગુજ્ઙં.

૪. અક્ષર પરિવર્તનના દશમા પ્રકારના નિયમો :-

૧. કેટલાક શબ્દોના વધારે ફેરફાર વાળા શબ્દો વપરાય છે.

દુહિત્,

ભગિની,

સ્તોક,

વૃક્ષઃ

વનિતા,

સ્ત્રી,

માર્જાર,

મલિનં,

દંષ્ટ્રા,

બહિઃ,

અધઃ,

માતુઃસ્વસા,

પિતુઃસ્વસા,

ગૃહં,

ગૃહપતિઃ

ધુઆ, ધુહિઆ

બહિણી, ભઙ્ગી.

થોક્ક, થોવ, થેવ, થોઅ.

રુક્ષો. વચ્છો.

વિલયા, વણિઆ.

ઙ્ઙ્ઙી, ઙ્ઙી.

મઙ્ગરો, વઙ્ગરો, મઙ્ગારો.

મઙ્ગલં, મલિણં.

દાઢા.

બાહિં, બાહિરં.

હેઢું.

માઙ્ગચ્છ, માઙ્ગસિઆ.

પિઙ્ગચ્છ, પિઙ્ગસિઆ.

ઘરં, હરં.

ગહ-વઙ્ગ.

૫. આજ્ઞાર્થ અને વિધ્યર્થને લગતા નિયમો.

૧. વ્યંજનાન્ત ધાતુને લાગતા પ્રત્યયો :

એકવચન

બહુવચન

૧. પુ. મુ, જ્ઙ, જ્ઙા

મો, જ્ઙ, જ્ઙા.

૨. પુ. સુ, [ઇજ્જસુ, ઇજ્જહિ, ઇજ્જે, ×] હ, જ્જ, જ્જા.
હિ, જ્જ, જ્જા.

૩. પુ. ડ, જ્જ, જ્જહ, જ્જા.   ન્તુ, જ્જ, જ્જા.

૧. અ સિવાયના સ્વરાન્ત ધાતુઓને લાગતા પ્રત્યયો.

એકવચન   બહુવચન

૧. પુ. મુ, જ્જમુ, જ્જામુ, જ્જિમુ, જ્જેમુ, મો, જ્જમો, જ્જામો, જ્જિમો,
જ્જામુ, જ્જ, જ્જા.   જ્જેમો, જ્જામો, જ્જ, જ્જા.

૨. પુ. સુ, જ્જસુ, જ્જેસુ, જ્જાસુ,   હ, જ્જહ, જ્જેહ, જ્જાહ,
[ઇજ્જસુ, ઇજ્જહિ, ઇજ્જે, ×],   જ્જ, જ્જા.
હિ, જ્જહિ, જ્જેહિ, જ્જાહિ,
જ્જ, જ્જા.

૩. પુ. ડ, જ્જડ, જ્જેડ, જ્જહ, જ્જેહ,   ન્તુ, જ્જન્તુ, જ્જેન્તુ જ્જાન્તુ,
જ્જ, જ્જા.   જ્જ, જ્જા.

આવી ગયેલા નિયમોની સમજૂતી :—

- ૧ વર્તમાનકાળની માફક આ પ્રત્યયો પર છતાં પણ વ્યંજનાન્ત ધાતુને નિત્ય અને સ્વરાન્ત ધાતુને વિકલ્પે અ વિકરણ પ્રત્યય લાગે છે. તથા અકારાન્ત સિવાયના

સ્વરાન્ત ધાતુઓને જ્જ, જ્જા પ્રત્યયોની પૂર્વે પણ અ વિકલ્પે મૂકાય છે. તથા જ્જ, જ્જા તથા બીજા પ્રત્યયો પર છતાં અ નો ં કરવાનો તથા મો, મુ પ્રત્યયો પર છતાં, ઙ, આ અને ં પણ વિકલ્પે એ જ પ્રમાણે થાય છે.

- ૨ [ ] કોંસમાં બતાવેલા પ્રત્યયો ધાતુને છેડે અ હોય કે અ પ્રત્યય લાગેલો હોય તો જ વધારાના લાગે છે. અને અ તથા ઙ મળીને ં થાય છે.

સૂચના:—અક્ષર પરિવર્તનના ડ, ડ, ડ, ૧૦મા પ્રકારના નિયમો લાગીને તદ્ભવ શબ્દો કેવી રીતે બને છે ? તે શબ્દકોષ જોવાથી સમજાશે.

કેટલેક ઠેકાણે એ નિયમો વિકલ્પે લાગેલા છે. કેટલેક સ્થળે નિયમોથી વિરુદ્ધ પણ કાર્ય થયેલું જણાશે.

કેટલાક શબ્દોમાં અક્ષર પરિવર્તનના આવી ગયેલા અને હવે પછી વિસ્તારથી આપવાના બાકીના ૧૨ પ્રકારમાંના પ્રકારોના નિયમો પણ લાગેલા જણાશે. તે જરા વધારે ધ્યાન આપીને અભ્યાસીએ ખ્યાલમાં લેવા. એમ ને એમ આગળ ન વધવું.

અન્ત્યવ્યંજન, અનુસ્વાર, સ્વર સહિત અનાદિ વ્યંજન, અક્ષર લોપ, દેશ્ય શબ્દો વગેરે પ્રકારના પણ કોઈ કોઈ શબ્દોમાં નિયમો લાગેલા જણાશે, તે ખૂબ ધ્યાનથી તપાસવા, સમજવા ને અભ્યાસવા.

अलचपुर	ना. अचलपुर.
अच्छरा	ना. अप्सरस्
अच्छरसा	अप्सरा.
अरण्य	ना. अरण्य
रण्य	वन.
अरहन्त	अर्हत्
अरिहन्त	ना.
अरुहन्त	अरिहन्तप्रभु
अहिमञ्जु	अभिमन्यु.
अहिमञ्जु	न. अभिमन्यु.
अहिमञ्जु	नाभे अर्जुननो पुत्र.
अंधकवणिह	न. अन्धवृष्णि ते नाभे राज्ञे.
अत्त	
अत्ताण	न. आत्मन्. आत्मा.
अप्प	
अप्पाण	
उप्पल	ना. उत्पल कभण.
उम्बर	न. उदुम्बर.
उउम्बर	उंभरानुं उउ.
कुम्पल	ना. कुड्मल कुंपण.
कम्हारा	न. कश्मीरा:
कम्भारा	ते नामनो देश.
किणह	न. कृष्ण. विष्णु.
किवा	ना. कृपा. दया.
किरिया	ना. क्रिया

खग्ग	न. खड्ग तलवार.
खन्दिल	न. स्कन्दिल नामनो शिष्य.
खन्ध	ना. स्कन्ध भभो.
खम्भो	ना. स्तम्भ.
थम्भो	थांभलो.
गृह-वइ	ना. गृहपति. धरनो भाषिक.
गोवा	ना. [दे०] गो गाय.
गिरा	ना. गिर् वाशी.
गोण	ना. [दे०] गो. भण्ड
घण-साम	ना. घनश्याम. नामनो भाषस.
घर	ना. गृह.
चइत्त	ना. चैत्य. जैन मंदिर. मूर्ति.
चेइअ	
चिइच्छअ	न. चिकित्सक. वैद्य.
छप्पअ	न. षट्पद. भभरो.
छिह	ना. छिद्र. काशुं.
जम्म	न. जन्मन्. जन्म.
जस	न. यशस्. जस.

जिणहु	न. जिष्णु	देव-उल	ना. देवकुल
जीहा	न. जिह्वा	दे-उल	देवण.
जिब्भा	जिभ.	धिदु-जुण	न. धृष्ट-द्युम्न नामनो भाषस.
जुग्ग	ना. युग्म.	धुआ	ना. दुहितृ
जुम्म	भेनुं जेउकुं.	दुहिआ	दीकरी.
झुणि	न. ध्वनि. अवाज.	निग्गह	न. निग्रह नाश.
णडाल		नेह	न. स्नेह.
णलाड	ना. ललाट	सणेह	प्रेम.
णिडाल	कपाण	पउम-रह	न. पद्मस्थ
णिलाड		पोम्म-रह	नामनो राज्ञे.
तित्थ	ना. तीर्थ.	पक्ख	न. पक्ष पणवादीयुं.
तूह	तीर्थ	पज्जुण	न. प्रद्युम्न कृष्णनो पुत्र.
दाढा	न. दंष्ट्रा दाढ.	परिमाण	ना. भाप.
तेल्ल	ना. तैल. तेल.	पणह	न. प्रश्न
दमग	न. द्रमक भाणक.	पिउच्छ	न. पितुः स्वसा
दिअ-कप्प	न. द्विप-कल्प. त्रश्न भाशु पाशीवाणो भंड.	पिउसिआ	कुंठ.
दुआर		पुव्वणह	न. पूर्वाह्न दिवसनो अपोर सुधीनो भाग.
दुवार		पोक्खर	ना. पुष्कर नामनुं तणाव.
दार			
वार	ना. द्वार.		
दर	भाउशुं.		

बलाआ ना. बलाका भगली
 बोर ना-न्थ. बदर भोर
 भट्टिअ ना. [दे] विष्णु
 भायण ना-न्थ. भाजन वासण.
 मज्जार | मार्जार
 मज्जर | ना.
 वज्जर | भिलाडी.
 मज्जर ना-न्थ. मध्य. वश्येनो
 भाग
 मरगय ना-न्थ. मरकत
 नीलम
 मरहट्ट ना. महाराष्ट्र दक्षिण
 देश
 मसाण ना-न्थ. स्मशान
 महिला [स] स्त्री.
 माउच्छ | ना. मातुः स्वसा
 माउसिआ | भाशी.
 माया [स] उपट
 मोगगर ना. मुद्गर भोधरी.
 रयण-दिअ ना. रत्न-द्विप
 रसिस ना. रश्मि १ राश,
 २ डिरेण.

रुप्पि ना. रुक्मि ते नामनो
 भाषस
 लग्ग ना. लग्न विवाड.
 वज्ज-गुत्त | ना. वज्जगुप्त
 वइर-गुत्त | नामनो भाषस
 वक्कल ना. वल्कल छालनुं
 वस्र.
 वग्घ ना. व्याघ्र वाध.
 वच्छ | ना. वृक्ष अड.
 रुक्ख
 वच्छराय ना. वत्सराज ते नामनो
 राश
 वणिया | ना. वनिता
 विलया | स्त्री.
 वरिस ना. वर्ष वरस
 वाणियग ना. वाणिजक
 वाणियो
 विग्घ ना. विघ्न अडयण
 विज्ज ना. विद्वान् ज्ञाणकार
 विप्पअ ना. विप्लव उथल-
 पाथल.
 विणहु ना. विष्णु.
 वीरिय ना-न्थ. वीर्य वीर्य, भण.

वेज्ज ना. वैद्य. वैद.
 सज्ज | ना. सह्य ते नामे
 सय्ह | पर्वत
 सह ना. शब्द शब्द.
 सब्वज्ज | ना. सर्वज्ञ
 सब्वण्णु | सर्व ज्ञाणकार
 सिप्पि ना. शिल्पिन् कारीगर.
 सिलोअ ना. श्लोक कवितानी
 कडी.
 सुदरिसण | ना-न्थ. सुदर्शन
 सुदंसण | सुदर्शनयक.
 नारी जति शब्दो
 इ. उ. ई. ऊ. अन्तवाणा.
 अल्हायकरी आह्लादकरी
 आनंद करनारी.
 इत्थी | स्त्री.
 थी
 कणेरू करेणू छाथणी
 खिली कीली भीली.
 गरुवी | गुर्वी
 गरुई | भोटी
 णट्टई नर्तकी नाथनारी.
 पिच्छे पृथ्वी पृथ्वी.

सुट्टु ना. सौराष्ट्र सोरठ देश.
 सेज्जा ना. शय्या पथारी.
 सेव्वा | ना. सेवा सेवा.
 सेवा |
 सुन्देर | ना-न्थ. सौन्दर्य
 सुन्दरिअ | सुंदरपणुं.
 सोरिय ना-न्थ. शौर्य
 शूरातन
 संज्जा ना. सन्ध्या संध्या.
 हिमवतो ना. हिमवतः
 छिमालयनुं

नारी जति शब्दो

इ. उ. ई. ऊ. अन्तवाणा.

बहिणी | भगिनी
 भइणी | भुने.
 भिसिणी बिसिनी
 कुमदिनी.
 वाणारसी वाराणसी
 काशी-भनारस.
 विज्जु विद्युत् वीजणी.
 साहुली [दे] शाखा अणी.
 सिप्पि, सुत्ति शुक्ति छीप.
 सिरी श्री श्री

विशेषण.

उत्तम	उत्तम सरस.	पक्क	पक्व
खीण	क्षीण क्षीण.	पिक्क	पाकुं.
छीण	थयेलुं	पच्छिम	पश्चिम पाछलुं.
झीण		अग्गिम	अग्रिम
गरिह	गर्हं निंदवा लायक.	आइम	आदिम पडेलुं
गुज्झ	गुह्य छुपुं राभवा	पुरिम	पूर्व
गुह्य	योग्य.	पडिप्फद्धि	प्रतिस्पर्धिन्
जुग	योग्य लायक.	पाडिप्फद्धि	सभोवडीयुं.
चरम	चरम छेल्लुं.	पारक	परकीय
चरिम		परक्क	पारकुं.
तिण्ह	तिक्ष्ण तीभुं,	पारकेर	
तिक्ख	तीषुं.	बुद्धिमन्ता	बुद्धिमन्तः
थोक्क			बुद्धिशालीओ
थोव	स्तोक	भविअ	भव्य सारुं.
थेव	थोडुं	मणोज्ज	मनोज्ञ
थोअ		मणोण्ण	मनगमतुं.
दत्तिअ	दातुक आपनार.	मणोहर	मनोहर
दुब्बल	दुर्बल दुअणुं.		मन उरे अेवुं.
दुहिअ	दुःखित दुःभी.	मुक्ख	मूर्ख
नग्ग	नगन नागुं.	मुरुक्ख	मूर्ध
निच्चल	निश्चल स्थिर.	वंक	वक्र
निट्ठर	निष्ठर नठोर.	विम्हयकर	विस्मयकर
निप्फंद	निष्पन्द स्थिर.		आश्चर्यकारक.
निम्मल	निर्मल स्वच्छ.		

विहल	विहल	समत्थ	समर्थ
विब्भल	गभरायेलुं.	सुक्किल	शुक्ल
भिब्भल		सुइल	धोणुं.
		विशेषण.	
पढम		चउट्ट	चतुर्थ
पढुम	प्रथम	चउत्थ	
पुढम	पडेलुं.	चोत्थ	थोथुं.
पुढुम		तुरिय	
बिइय, विइअ		पंचम	पञ्चम पांयमुं.
बीअ, वीअ	द्वितीय	छट्ट	षष्ठ छट्टुं
बिइज्ज, विइज्ज	भीथुं.	सत्तम	सप्तम सातमुं.
दुइय, दुइज्ज		अट्टम	अष्टम आठमुं.
वीज्ज, [दुच्चं]		णवम	नवम नवमुं.
तइय, तिइअ	तृतीय	दसम	दशम
तइज्ज, तिइज्ज	त्रीथुं.	दहम	दशमुं.
तीअ, [तिच्चं]			
		कृदन्तो.	
		भूतकृदन्त.	
आसत्त	आसक्त	परिट्ठिअ	परिस्थित रडेलुं.
	आसक्त, लुब्ध.	पविट्ट	प्रविष्ट पेठेलुं.
उप्पन्न	उत्पन्न उत्पन्न	मुद्ध	मुग्ध भोणुं.
	थयेलुं.		भोणवायेलुं.
गुत्त	गुप्त छुपायेलुं.	लग्ग	लग्न लागेलुं.

१६३

विध्यर्थ कृदन्त.

गरिह	गर्ह्य निंदवायोग्य.	हंतव्य	हन्तव्य भारुं,
गुञ्ज	गुह्य छुपाववा		भारवा योग्य.
गुह्य	योग्य		

वर्तमान कृदन्त.

अरहन्त		विवड्ढमाण	विवर्धमान
अरिहन्त	अर्हत्		आगण वधतुं.
अरुहन्त	पूजतुं.		

अव्ययो.

अलं. [स] अस.	सिग्धं	शीघ्रम् जट्टी.
उअ [दे] ज्ञे.	हेट्ट	अधः नीये.
बाहिं	बहिस्	हलुअं
बाहिर	अडार.	लघुकं
		लहुअं.
		उणवे, धीमे.

धातुओ.

अष् [त] आपवुं.	पुलोअ [दे] ज्ञेवुं.
छुन्द् [दे] डुमलो करवो.	रेह [दे] शोभवुं.

आशार्थ तथा विध्यर्थनां रूपो.

व्यञ्जनान्त धातु—

हस्

	अेकवयन.	अुवयन	
१ पु.	हसमु,	हसमो,	हसेज्ज,

१६४

हसामु हसेज्ज, हसामो, हसेज्जा.

हसिमु, हसेज्जा. हसिमो,

हसेमु, हसेज्जइ [वि.] हसेमो, हसेज्जइ [वि.]

२ पु. हससु, हसेसु, हसेज्ज, हसह, हसेह, हसेज्ज, हसेज्जा.

हसेज्जा, हसेज्जसु, हसे- हसेज्जइ [वि.]

ज्जहि, हसेज्ज, हस,

हसहि, हसेहि, हसेज्जइ [वि.]

३ पु. हसउ, हसेउ. हसन्तु, हसेन्तु, हसेज्ज, हसेज्जा

हसेज्ज, हसेज्जा. हसेज्जइ [वि.]

हसेज्जइ [विध्यर्थमां ४]

स्वरान्त धातु.

गा.

अेकवयन.

अुवयन

१ पु.	गामु,	अ-गाअमु,	गामो,	अ-गाअमो
	गाज्जमु,	गाआमु,	गाज्जमो	गाआमो,
	गाज्जामु,	गाइमु,	गाज्जामो,	गाइमो,
	गाज्जिमु,	गाएमु,	गाज्जिमो,	गाएमो,
	गाज्जेमु,	गाएज्जमु,	गाज्जेमो,	गाएज्जमो,
	गाज्जामु,	गाएज्जामु,	गाज्जामु,	गाएज्जामो,
	गाज्ज,	गाएज्जिमु,	गाज्ज,	गाएज्जिमो,

१६५

	गाज्जा,	गाएज्जेमु,	गाज्जा,	गाएज्जेमो,
	गाज्जइ [वि.]	गाएज्जामु,	गाज्जइ	गाएज्जामो,
	गाएज्जइ	गाएज्ज,	गाएज्जइ	गाज्ज.
		गाएज्ज,		गाज्जा,
२ पु.	गासु,	अ-गाअसु,	गाह,	अ-गाअह,
	गज्जसु,	गाएसु,	गाज्जह	गाएह,
	गाज्जेसु,	गाएज्जसु,	गाज्जेह,	गाएज्जह,
	गाज्जासु,	गाएज्जेसु,	गाज्जाह,	गाएज्जेह,
	गाहि	गाएज्जासु,	गाज्ज,	गाएज्जाह,
	गाज्जहि,	गाएज्जसु,	गाज्जा,	गाएज्ज,
	गाज्जेहि,	गाएज्जहि,		गाएज्जा.
	गाज्जाहि,	गाएज्जे,	गाज्जइ,	गाएज्जइ,
		गाअ.	[वि.]	
		गाअहि,		
		गाएहि,		
		गाएज्जहि,		
		गाएज्जेहि,		
	गाज्ज,	गाएज्ज,		
	गाज्जा,	गाएज्जा.		
	गाज्जइ	[वि.]		
	गाएज्जइ			

१६६

३ पु.	गाउ,	अ-गाअउ,	गान्तु,	अ-गाअन्तु,
	गाज्जउ,	गाएउ,	गाज्जन्तु,	गाएन्तु,
	गाज्जेउ,	गाएज्जउ,	गाज्जेन्तु	गाएज्जन्तु,
	गाज्जाउ,	गाएज्जेउ,	गाज्जान्तु,	गाएज्जेन्तु,
	गाज्ज	गाएज्जइ,[वि.]	गाज्ज,	गाएज्जान्तु,
	गाज्जा		गाज्जा,	गाएज्ज,
	गाज्जइ[वि.]	गाएज्जाउ	गाज्जइ	[वि.] गाएज्जे
		गाएज्ज	गाएज्जइ	
		गाएज्जा		

प्राकृत वाक्यो.

उअ णिच्चल-निष्फंदा भिसिणी-पत्तम्मि रेहइ बलाआ ।
 णिम्मल-मरगय-भायण-परिद्धिआ सङ्ख-सुत्तिव्व ॥
 मा मे दमगस्स कहं कहेहि, मा गेणह नाम एयस्स ।
 अक्खिहिं वि तेहिं अलं, जेहिं उ दमगं पुलोएमि ॥
 गंगाए वालुयं, सायरे जलं, हिमवतो य परिमाणं ।
 जाणंति बुद्धिमन्ता, महिला-हिययं न जाणंति ॥
 जो य न दुक्खं पत्तो, जो य न दुक्खस्स निग्गहसमत्थो ।
 जो य न दुहिए दुहिओ, तस्स न दुक्खं कहेयव्वं ॥

उगसेणस्स धुआ सच्चभामा णाम कणहस्स भज्जा.
 “तस्स सेट्टिस्स चारुदत्तो पुत्तो कय-निच्छओ निग्गओ
 नायराओ’त्ति ण्हाय-जिमिएणं मे भणिओ वसुदेवो.
 विदब्भदेसे विज्जाहरपुरे पज्जुण्णं रूप्पिकुमारो देक्खइ.
 विसेसेण मायाए सत्थेण य हंतव्वो अप्पणो विवड्ढमाणो सत्तू.
 तो देविन्द-वन्दियं साहुं वन्दिऊण उवविट्ठो.

गुजराती वाक्यो.

ગજપુરનગરે જિતશત્રુ રાજા, ધારિણી દેવી, અજિતસેન
 યુવરાજા છે. ત્યાં અર્હદાસ શ્રેષ્ઠીની ભાર્યા પુષ્પશ્રીના ગર્ભમાં
 જયેષ્ઠ પૂર્ણભદ્ર અને કનિષ્ઠ મણિભદ્ર થયા.

તે પછી તે બેય જણા ઘેર ગયા.

તેણે નિમિત્તબળે કહ્યું—“હે નૃપતિ ! શ્રીકાન્તા કન્યા
 વસુદેવની ભાર્યા થશે.”

પુષ્કરપાલે વજ્રજંઘનું આગમન સાંભળ્યું.

તને જોઈને મને પુત્રસ્નેહ થયો. તું અર્થ નિમિત્તે કેમ
 કલેશ પામે છે ?

દિવસો જાય ઝટપટ, મનોરથો પડે પાછા,

મળ્યાં સુખમાં માણો, ‘થશે’ એમ કહી બેસો મા.

चा ली सो पा ढो.

एसा हसन्तीआ तुज्झ इत्थी, हसन्तीओ य तुज्झ
 बहिणीआ इमीउ हत्थिणी देक्खन्ति.

हे रायाणी ! तुज्झ सत्तीअ, जुत्तीआ, सन्तीइ, नीईए
 य जं कयं, तं, मम बुद्धीअ-बुद्धीआ-बुद्धीइ-बुद्धीए
 ठिअं.

हे जुवई ! मुत्ति-वहु ! छिप्पीणं सट्ठीअ ओलित्तो,
 सत्तरीआ ओलीउ, असीईइ ओलीओ, णवईए ओलीसुन्तो
 वा मोत्तिआइं कड्डसु.

हे मम पियरं ! भाय ! जामायरो ! जुवणा रण्णा सह
 अप्पणइआ भाउणा सत्तूणं राइणं बहुवीओ कुमारी
 आणिआउ.

हे राय ! आकिईअ, रिद्धीआ इड्डीइ, बुद्धीए, कन्तित्तो
 य, तुज्झ दयालुअ माउआ, गरुइ तणूए, कोसम्बीअ
 णयरीआ, सुलच्छीइ पुहवीए, सुब्भूअ वहूआ, गरुवीइ
 कणेरुए चमूए य तुज्झ विहवो जाणिओ.

जेहिं राईहिं, मित्तरायेहिं, सुरायाणेहि य-मित्त राईणं,
 सुरायाणं, महारायाणं य-सत्तूहिन्तो रायेहिन्तो, महा-
 दुट्टरायाणाहि, समत्थेसुन्तो राईसुन्तो य-बीहिआ एकल्लोआ

નારીઆ રક્ષિત્રઆઝ, તેસુ રાઈસુ, સુરાયેસુ, મહારાયાણેસુ ય
અમ્હાણં બહુવીઆ પીઈ જાઆ.

હે ! દાય ! રાય-પિયરા ! દેસે સંતિકત્તાર ! મમ
માઆએ, માઅરાઈબત્તીએ આસત્તાઅ મમ પિઝણો મારુઆ,
મમ માઈ-માઈએ ય લર્ચિંછ ધેણૂઓ ય દેહિ.

જઈ સુવુઢિ હોજ્જ, સુઆલો હોએજ્જા.

જઈ તુ હસન્તી, તા હં પિ હસમાણો.

સો દક્ષિણઆએ પારક્કેરં મિવ અત્તણો સરીરં ધારેઈ.
અજ્જે ! ચીરં જીવ, સોહણાણિ ભોયણાણિ દત્તિઆ હોહિ.

ગુજરાતી વાક્યો.

મણિ, મુક્તિ, યુવતિ અને સિદ્ધિ કુમારીમાં જે શક્તિ
છે, તે મિત્રશ્રી, ધનલક્ષ્મી, ભાનુમતી અને દિયરની વહૂમાં
નથી.

દાસીએ થાળીમાંથી દાળ અને ગાગરમાંથી બકરીનું દૂધ
ચૌદસને દિવસે ચૂલામાં નાંખ્યું હોત, તો યુવાનનો કોધ
વધત.

આપણી વાડીમાં કોહળીઓ અને કેળો કુહાડીથી કાપી
નથી.

પોષ્કલી (સોપારી) હરે અને હલદરની પોટલીઓ આ
દાસીએ હથોડીવતી બારી તોડીને ઝાડની ડાળી પરથી રાજાના
પિતાના ભાઈની વાવમાં જમાઈને માટે છૂપાવી છે.

જો વૈદ્ય ન આવ્યા હોત, તો મારા સાસુજી, જીવત
નહીં.

ए ग चा ली सो पा ढे.

[સમજૂતી :— ૧. પ્રાકૃતમાં નારીજાતિ નામોના નીચે પ્રમાણે પ્રકારો છે :—

૧. આકારાન્ત.	૩. ઙકારાન્ત	૬. ઝકારાન્ત
૨. આબન્ત-આકારાન્ત	૪. ઙ્કારાન્ત	૭. ઝકારાન્ત
	૫. ઙીવાળા ઙ્કારાન્ત	૮. ઝ્કારાન્ત

૨. આ કારાન્ત, ઙ્કારાન્ત. ઝ કારાન્ત નામો કોષમાં ★ આવી નિશાનીથી બતાવ્યા છે. તે સિવાયના આબન્ત, ઙી વાળા, અને ઝ્કારાન્ત સમજવા.
૩. કેટલાક અ કારાન્ત, ઙ કારાન્ત અને ઝ કારાન્ત વિશેષણો, તથા જાતિવાચક સિવાયના અ કારાન્ત નરજાતિ નામોનું નારીજાતિ, ઙી વિકલ્પે લગાડવાથી થાય છે. પરન્તુ અ કારાન્તે ઙી ન લાગે, ત્યારે આ [ઙ્] પ્રત્યય લાગે છે.]

૧. નારી જાતિને લગતા નિયમો :—

૧. નારી જાતિના પ્રત્યયો ઝ૩ મા પૃષ્ઠ પર આપ્યા છે. તેમાં નીચે પ્રમાણે વધારો સમજવો :—
  - અ. ઙ, ઙ્, ઝ, ઝ અન્તવાળા કોઈ પણ નારીજાતિ નામોને ત્રીજીથી સાતમી સુધી એકવચનમાં આ પ્રત્યય વધારે લાગે છે.
  - આ. ઙ અન્તવાળા નામોને પહેલીનાં એકવચનમાં અને પહેલી, બીજી તથા સંબોધનનાં બહુવચનમાં પણ આ પ્રત્યય વધારે લાગે છે.
  - ઙ. નારી જાતિમાં દરેક પ્રત્યય પર છતાં પૂર્વનો સ્વર દીર્ઘ જ રહે છે, અને થાય છે. પરંતુ મ્ પ્રત્યય અને ત્તો પ્રત્યય પર છતાં

સ્વર ઘ્રસ્વ જ રહે, ને થાય છે.

ઙ્. સંબોધનનાં એકવચનમાં :—

- ૧ ઙ કારાન્ત ને ઝ કારાન્ત નામો વિકલ્પે દીર્ઘ થાય છે.
- ૨ ઙ અન્તવાળા અને ઝ અન્તવાળા ઘ્રસ્વ જ થાય છે.

૨. અમ્ ના રૂપો ઝ કારાન્ત નારીજાતિ જેવા થાય છે. પરંતુ પહેલીનાં એકવચનમાં અહ રૂપ વધારવું.

૨. સંસ્કૃત ઋ કારાન્ત નામોનાં પ્રાકૃત રૂપોના નિયમો :—

૧. ★ આવી નિશાની વાળા ઉકારાન્ત નર જાતિ ને નારી જાતિ નામો અને વિશેષણો સંસ્કૃતમાં ઋ કારાન્ત નામો છે.
૨. તેનાં રૂપો બે રીતે થાય છે.
  ૧. નર ને નાન્યતરમાં અર કે આર કરી અ કારાન્ત નામ જેવા, અને માઆ, માઅરા ના દિસા જેવા,
  - ૨ તથા દરેકના ઝ કારાન્ત નામ જેવા થાય છે.
૩. જ્યારે અ કારાન્ત જેવા રૂપો કરવા હોય, ત્યારે નામમાં અર, અને વિશેષણમાં આર થાય છે.
૪. માતૃ શબ્દના માઆ (મા), માઅરા (માતાજી) માઝ, માઙ. બને છે. માઙ ના રૂપો બુદ્ધિ જેવા, અને માઝ ના ઘણુ જેવા થાય છે.
૫. ઋ નો ઉચ્ચેલાં નામોના પહેલી, બીજી અને સંબોધનનાં એક વચન તથા દ્વિવચનમાં રૂપો થતાં નથી.
૬. સંબોધન વિષે :—
  - ૧ એકવચનમાં દેવ જેવા રૂપો કરવા.

૨. પરંતુ નામોમાં વિકલ્પે અનુસ્વાર ઉમેરાય છે.
તથા નામોનો વિકલ્પે ર લોપાય છે.

હે પિયર ! હે પિયરા ! હે પિયરો ! હે ! પિયરં ! હે પિય !

૩. વિશેષણોમાં આર નો અ વિકલ્પે થાય છે.

હે કત્તાર ! હે કત્તારા ! હે કત્તારો ! હે કઅ !

૭. નરજાતિ પહેલીનાં એકવચનમાં વિકલ્પે ર લોપાઈ આ ઉમેરાય છે. પિઆ, પિઅસો.

૩. ન્ કારાન્ત નામોનાં રૂપોના નિયમો :—

૧. ન્ નો લોપ થાય છે, અને વિકલ્પે આણ પણ થાય છે.
૨. બન્ને રીતે દેવ જેવા રૂપો કરવા પરંતુ,
૩. ન્ નો લોપ થયો હોય ત્યારે નીચે પ્રમાણે પ્રત્યયો વિકલ્પે વધારે લાગે છે.

અ. એકવચન		બહુવચન
૧ લી	આ	ળો
૨ જી	[ઙ્ઙં]	ળો
૩ જી	ળા	
૪ થી	ળો	[ઙ્ઙં]
૫ મી	ળો	
૬ ટી	ળો	[ઙ્ઙં]
સંબોધન		ળો

આ. અપ્ અને અત્ત ને ત્રીજાનાં એકવચનમાં, ણિઆ, ણઙ્ઙઆ પ્રત્યયો વિકલ્પે વધારે ઉમેરાય છે.

ઙ્ઙ. ણો પ્રત્યય પર છતાં અ નો આ થાય છે.

ઙ્ઙ. [ ] કૌંસમાં બતાવેલો ઙ્ઙં પ્રત્યય લગાડતાં પૂર્વના સ્વરનો લોપ કરવો, બીજો કોઈ ફેરફાર ન કરવો.

૩. રાય શબ્દમાં નીચે પ્રમાણે ખાસ ફેરફારો થાય છે.

- ૧ ણા, ણો, અને મ્મિ પ્રત્યય પર છતાં ય નો ઙ્ઙ વિકલ્પે થાય છે, ને ઙ્ઙં લાગે ત્યારે લોપાય છે.
- ૨ ત્રીજીથી સાતમી સુધીનાં બહુવચનમાં ય નો ઙ્ઙ વિકલ્પે થાય છે.
- ૩ ણા, અને પાંચમી છટ્ટીના ણો પર છતાં રાય નું ણ્ વિકલ્પે થાય છે.
૪. દામ વગેરે નાન્ય. નાં રૂપ કરતી વખતે ત્રીજીથી અન્ અંતવાળા નરજાતિ જેવા અને પહેલી બે તથા સંબોધનમાં વન જેવા થાય છે.
૫. દામન્ સિવાયના ન્ કારાન્ત અને શિરસ્, નમ્ સિવાયના સ્ કારાન્ત સંસ્કૃત નાન્યતર જાતિ નામો પ્રાકૃતમાં નર જાતિમાં ઘણે ભાગે વપરાય છે.

૪. આ કારાન્ત નરજાતિ :—

૬. પાંચમીનો ઠ, હિ અને સાતમીનો ઈ પ્રત્યય લાગતો નથી. સંબોધનનાં એકવચનમાં પહેલી પ્રમાણે જ રૂપ સમજવા, તથા બાકીની દરેક વિભક્તિમાં દેવ પ્રમાણે પ્રત્યયો લગાડીને ઘટતી રીતે રૂપો બનાવવા. અ નો ઈ ન કરવો.

૫. ક્રિયાતિપત્તિના નિયમો :—

૧. જ્યારે ક્રિયાની અતિપત્તિ એટલે-સંકેત પ્રમાણે ક્રિયા ન થઈ હોય-ત્યારે ધાતુને ક્રિયાતિપત્તિ પ્રત્યયો લાગે છે.
૨. પ્રત્યયો :—એકવચન, બહુવચન, તેમ જ ૧લા, ૨જા, અને ૩જા પુરુષમાં :—
જ્ઙ, જ્ઙા, ન્ત, માણ.

૩. આ પ્રત્યયો લગાડતાં વ્યંજનાન્તને નિત્ય, અને અ સિવાયના સ્વરાન્તને વિકલ્પે અ વિકરણ લાગે છે.
૪. જ્ઞ, જ્ઞા પ્રત્યયો પર છતાં નિત્ય અને ક્ત, માણ, પ્રત્યયો પર છતાં વિકલ્પે અ નો એ થાય છે.
૫. ક્ત, માણ, પ્રત્યયો લાગ્યા પછી, તે શબ્દ વિશેષણ બની જાય છે, તેથી તેને નામની વિભક્તિઓ લાગે છે.

નારીજાતિ નામો.

इ कारान्त

આકિઙ [ત.] આકાર. આકૃતિ
 અસીઙ [ત.] અંશી. અશીતિ
 અચ્છિ [ત.] આંખ. અક્ષિ
 અઙ્ગલિ [સ.] અંજળી, ખોબો.
 ઇઙ્ઙિ [ત.] ઋદ્ધિ.
 ઉપ્પત્તિ [ત.] ઉત્પત્તિ.
 કઙ્કિ [ત.] કેડ. કટિ.
 કન્તિ [ત.] તેજ. કાન્તિ.
 કિત્તિ [ત.] કીર્તિ. કીર્તિ
 કુચ્છિ [ત.] પેટ. કુક્ષિ.
 કોઙ્કિ [ત.] કોડ. કોટિ.
 ગઙ્ગિ [ત.] ગતિ. ગતિ.
 ગાંઙ્કિ [ત.] ગાંઠ. ગ્રન્થિ.
 ગોઙ્કિ [ત.] ગોષ્ઠી, વાત. ગોષ્ઠિ.
 ચિઙ્કિ [ત.] ચિતા. ચિત્તિ
 છઙ્કિ [ત.] ઓડકાર. છર્દિ,

છિપ્પિ [ત.] છીપ. શુક્તિ.
 જાઙ્કિ [ત.] જાઈનું કૂલ. યાતિ જન્મ
 જાતિ. જાતિ.
 જુત્તિ [ત.] યુક્તિ. યુક્તિ.
 જુવઙ્કિ [ત.] યુવાન યુવતિ
 વિઙ્કિ [ત.] નજર. દષ્ટિ
 ધિઙ્કિ [ત.] ધીરજ ધૃતિ.
 ધૂલિ [ત.] ધૂળ
 નવઙ્કિ [ત.] નેવું.
 ણવઙ્કિ [ત.] નવતિ.
 નિહિ [ત.] ભંડાર. નિધિ.
 નિવ્વુઙ્કિ [ત.] મોક્ષ. નિવૃત્તિ.
 નીઙ્કિ [ત.] નીતિ. નીતિ
 પસિઙ્કિ [ત.] પ્રસિદ્ધિ. પ્રસિદ્ધિ
 પીઙ્કિ [ત.] પ્રેમ. પ્રીતિ.
 પંતિ [ત.] લીંટી પંગત. પઙ્કિ
 બુઙ્કિ [ત.] બુદ્ધિ. બુદ્ધિ.

ભત્તિ [ત.] ભક્તિ ભક્તિ
 ભિઙ્કિ [ત.] ભમ્મર નેણ
 ભૂકુટિ.
 ભિત્તિ [સ.] ભીંત. ભિત્તિ.
 મીઙ્કિ [ત.] બીક. મીતિ.
 મૂમિ [સ.] ભોંય. મૂમિ.
 મઙ્કિ [ત.] મતિ. મતિ.
 માઙ્કિ [ત.] મા. માતૃ.
 મુઙ્કિ [ત.] મુદ્ધિ. મુદ્ધિ.
 મુત્તિ [ત.] મુક્તિ. મોક્ષ.
 મુત્તિ. [ત.] મૂરતી. મૂર્તિ.
 રઙ્કિ [ત.] રતિ-પ્રેમ. રતિ.
 રત્તિ [ત.] રાત.
 રાઙ્કિ [ત.] રાત્રિ.
 રસ્મિ [ત.] રાશ, દોરી. રશ્મિ
 રાઙ્કિ [ત.] રાજ, લીંટી. રાજિ.
 સુઙ્કિ [ત.] પવિત્ર. શુચિ.
 ઇક્ષુ [ત.] શેરડી. ઇક્ષુ

રિઙ્કિ [ત.] રિદ્ધિ ઋદ્ધિ
 રીઙ્કિ [ત.] રીત. રીતિ.
 વિઅઙ્કિ [ત.] વીતક, વીતયડી.
 વિતર્દિ
 વિઙ્કિ [ત.] વરસાદ.
 વુઙ્કિ [ત.] વૃષ્ટિ.
 વુઙ્કિ [ત.] વધારો. વૃદ્ધિ.
 વિહત્થિ [ત.] વેંત. વિતસ્તિ
 સામિઙ્કિ [ત.] સમૃદ્ધિ.
 સમિઙ્કિ
 સઙ્કિ [ત.] સાઠ. ષષ્ટિ.
 સત્તરિ [ત.] સીંતેર સમતિ.
 સત્તિ [ત.] શક્તિ શક્તિ.
 સન્તિ [ત.] શાંતિ. શાન્તિ
 સિપ્પિ [ત.] છીપ. શુક્તિ.
 સુત્તિ
 સિઙ્કિ [ત.] સિદ્ધિ. સિદ્ધિ.
 વિશેષણો.
 સુગન્ધિ [ત.] સુગંધવાળું
 સુગન્ધિ.
 ઉ કારાન્ત.
 કંગુ [ત.] કાંગ કઙ્કુ

तणु [त.] शरीर. तनु.	विज्जु [त.] वीजणी विद्युत्
धेणु [त.] गाय. धेनु.	वेणु [त.] वांसणी वेणु
पंसु [त.] धूण. पांसु	वेलु [त.] दाढी. उडपथी हनु
रज्जु [स.] दोरडी रज्जु	

विशेषणो

ईसालु [त.] ईर्ष्यावाणुं	बहु [स.] धशुं.
ईर्ष्यालु	लज्जालु [स.] वाजवाणुं.
गुरु [त.] भोटुं गुरु	रिज्जु, उज्जु, [त.] सरण. ऋजु
दयालु [स.] दयावाणुं.	लहु [त.] लधु, उलकुं. लघु.

सर्वनाम.

अमु [त.] आ

ई कारान्त

इत्थी [त.] स्त्री स्त्री	कुमारी [त.] कुंवारी
त्थी	कुमरी
आली [त.] लीटी, ओण.	कुमारी.
ओली	कुलुरडी [दे.] कुलडी.
आली.	कुहाडी [दे.] कुडाडी
कत्तरी [त.] कातर कर्तरी.	कोमुई [त.] खाँटनी कौमुदी.
कयली [त.] केण. कदली	कोसंबी [त.] कौशाम्बी नगरी
केली	कौशाम्बी

कोहणडी [त.] कोडुं	पुढवी [त.] पृथ्वी पृथिवी
कोहली कुष्माण्डी	पुहवी
गगरी [दे.] गागर	पुहुवी
गलोई [त.] गणो. गडुची.	पोप्फली [त.] सोपारी.
गोरी [त.] स्त्री, पार्वती. गौरी	पूगाफली.
चउद्दसी [त.] चौदश.	पोडली. [दे.] पोडली, गाँडडी.
चउद्दसमी [त.] चौदशी	बहिणी [त.] बडेन भगिनी
चुल्ली [स.] युल.	भइणी
छाली [दे.] अकरी.	बारी [दे.] बारी
छाया [त.] छायां. छाया.	भिसिणी [त.] कमदिनी,
छाही	बिसिनी
झल्लरी [स.] जालर.	लच्छी [त.] लक्ष्मी लक्ष्मी
डाली [दे.] डाडनी डाण	वाडी [त.] वाडी वाटिका
थाली [त.] थाणी. तपेली.	वाडिआ
स्थाली.	वारणसी [त.] काशी, बनारस
दाली [स.] दाण.	वाणारसी
दासी [स.] दासी	वावी [त.] वाव वापी
धाई [त.] धाईभा. धात्री	वेल्ली [त.] वेलडी. वल्ली
धारी	वल्ली
नारी [स.] स्त्री.	सही [त.] सपी. सखी
पत्ती [त.] स्त्री. पत्नी	सूई [त.] सोई. सूची
पिच्छी [न.] पृथ्वी. पृथ्वी.	साही [त.] डाणी शाखा
	साहुली [दे.] .
	हत्थोडी [दे.] उथोडी
	हत्थिणी [त.] हाथणी. हस्तिनी.
	हरडई [त.] उरडे हरीतकी
	हल्लदी [त.] उणदर. हरिद्रा

विशेषणो.

एकल्ली [त.] अेकली एकाकिनी	सुलच्छी [त.] सारी लक्ष्मीवाणी.
गरुई [त.] भोटी गुर्वी	सुलक्ष्मी
गरुवी	हसमाणी
गामणी गामनी भुभीयण.	हसमाणा [त.] डसती
ग्रामणी	हसन्ता
बहुवी [त.] धणी. बह्वी.	हसन्ती हसन्ती

सर्वनाम.

इमा [त.] आ आ.	जा, जी =जे या.
इमी	ती, ता, णा, णी =ते. सा, णा.
एआ [त.] आ.	का, की =कोश. का.
एई	

उ कारान्त

अज्जू [त.] सासू. आर्या	कण्डू [स.] भरु.
अलाऊ [त.] तुंभडी अलावू	वहू [त.] वडु. वधू
लाऊ	सरजू [त.] सरयू नदी. सरयू
कणेरू [त.] डायणी. करेणू	सासू [त.] सासु श्वश्रू.
चमू [स.] लशकर	

विशेषणो.

खलपू [त.] भेल साइ करनारी	सुब्भू [त.] सारी लभ्भरवाणी
पंगू [त.] पांगणी. पङ्ग	सुधू

संस्कृत ऋकारान्तना नामो.

नरजाति.

जामायर [त.] जभाई जामातृ	पियर [त.] पिता. पितृ
जमाउ	पिउ
देयर [त.] टियर. देवृ	भत्तार [त.] धणी भर्तृ
देउ	भत्तु
णर [त.] भाणस. नृ	भायर [त.] भाई भ्रातृ
णउ	भाउ
णत्तर [त.] टीकरीनो टीकरो.	सवियर सूर्य
णत्तु नमृ	सविउ सवितृ

नारिजाति.

दत्तिया [त.] टेनारी. दातृका	माआ [त.] मा
दुहिआ [त.] टीकरी दुहितृ	माइ [त.] मातृ
धुआ	माउ [त.]
ननान्दा [त.] नणंढ. ननान्दृ	मायरा [त.] माताञ्ज

विशेषणो.

कत्तार [त.] करनार कर्तृ	दायार [त.] टेनार दातृ
कत्तु	दाउ

संस्कृतमां न् कारान्तनामो

नरजाति

अप्य	जुव [त.] युवान
अत्त आत्मा, पोते	जुवाण जुवान युवान्
अप्याण [त.] . आत्मन्	महव [त.] ईद्र मघवन्.
अत्ताण	महवाण
बम्ह	राय [त.] राजा राजन्.
बम्हाण [त.] ब्रह्म ब्रह्मन्	रायाण

१८१

नान्यतरजाति.

दाम [त.] भाषा दामन्

आ कारान्त अने ई कारान्त नरजाति नामो.

गोवा [त.] गोवाण गोपा
हाहा [त.] गंधर्व हाहा

वायप्यमी [त.] उरक्ष वातप्रमी

नारीजाति शब्दोना रूपो.

इ कारान्त.

बुद्धि.

बुद्धी. बुद्धीउ, बुद्धीओ, बुद्धी.
बुद्धि. बुद्धिउ, बुद्धिओ, बुद्धी.
बुद्धीअ, बुद्धीआ बुद्धीइ, बुद्धीए. बुद्धीहि, बुद्धीहिं, बुद्धीहिं.
बुद्धीअ, बुद्धीआ, बुद्धीइ, बुद्धीए. बुद्धीण, बुद्धीणं.
बुद्धीअ, बुद्धीआ, बुद्धीइ, बुद्धीए. बुद्धितो, बुद्धीओ, बुद्धीउ,
बुद्धितो, बुद्धीउ, बुद्धीओ, बुद्धीहिनतो. बुद्धीहिनतो, बुद्धीसुन्तो.
बुद्धीअ, बुद्धीआ, बुद्धीइ, बुद्धीए. बुद्धीए, बुद्धीणं.
बुद्धीअ, बुद्धीआ, बुद्धीइ, बुद्धीए. बुद्धीसु, बुद्धीसुं.
हे बुद्धी ! हे बुद्धि ! हे बुद्धीउ ! बुद्धीओ ! बुद्धी !

१८२

उ कारान्त.

धेणु

धेणू. धेणूउ, धेणूओ, धेणू.
धेणुं. धेणूउ, धेणूओ, धेणू.
धेणूअ, धेणूआ, धेणूइ, धेणूए. धेणूहि, धेणूहिं, धेणूहिं.
धेणूअ, धेणूआ, धेणूइ, धेणूए. धेणूण, धेणूणं.
धेणूअ, धेणूआ, धेणूइ, धेणूए. धेणूत्तो, धेणूउ, धेणूओ.
धेणूत्तो, धेणूओ, धेणूउ, धेणूहिनतो. धेणूहिनतो, धेणूसुन्तो.
धेणूअ, धेणूआ, धेणूइ, धेणूए. धेणूण, धेणूणं.
धेणूअ, धेणूआ, धेणूइ, धेणूए. धेणूसु, धेणूसुं.
हे धेणू ! हे धेणु ! हे धेणूउ ! धेणूओ ! धेणू !

इ कारान्त. (ङीअन्तवाणि.)

देवी.

देवी, देवीआ. देवीउ, देवीओ, देवी, देवीआ.
देविं, देवीउ, देवीओ, देवी, देवीआ.
देवीअ, देवीआ, देवीइ, देवीए. देवीहि, देवीहिं, देवीहिं.
देवीअ, देवीआ, देवीइ, देवीए. देवीण, देवीणं.

१८३

देवीअ, देवीआ, देवीइ, देवीए, देवित्तो, देवीओ, देवीउ,
देवित्तो, देवीउ, देवीओ, देवीहिनतो. देवीहिनतो, देवीसुन्तो.
देवीअ, देवीआ, देवीइ, देवीए. देवीण, देवीणं.
देवीअ, देवीआ, देवीइ, देवीए. देवीसु, देवीसुं.
हे देवि ! हे देवीउ ! देवीओ ! देवी !
देवीआ !

उ क्षरान्त.

वहू.

वहू. वहूउ, वहूओ, वहू.
वहूं. वहूउ, वहूओ, वहू.
वहूअ, वहूआ, वहूइ, वहूए. वहूहि, वहूहिं, वहूहिं.
वहूअ, वहूआ, वहूइ, वहूए, वहूत्तो, वहूउ, वहूओ,
वहूत्तो, वहूउ, वहूओ, वहूहिनतो. वहूहिनतो, वहूसुन्तो.
वहूअ, वहूआ, वहूइ, वहूए. वहूए, वहूणं.
वहूअ, वहूआ, वहूइ, वहूए. वहूसु, वहूसुं.
हे वहु ! हे वहूउ ! वहूओ ! वहू !

१८४

विशेषणो.

इ क्षरान्त.

सुइ.

सुई. सुईउ, सुईओ, सुई.
सुइं. सुईउ, सुईओ, सुई.
सुईअ, सुईआ, सुईइ, सुईए. सुईहि, सुईहिं, सुईहिं.
सुईअ, सुईआ, सुईइ, सुईए. सुईण, सुईणं.
सुईअ, सुईआ, सुईइ, सुईए, सुईत्तो, सुईउ, सुईओ,
सुइत्तो, सुईउ, सुईओ, सुईहिनतो. सुईहिनतो, सुईसुन्तो.
सुईअ, सुईआ, सुईइ, सुईए. सुईण, सुईणं.
सुईअ, सुईआ, सुईइ, सुईए. सुईसु, सुईसुं.
हे सुई ! हे सुइ ! हे सुईउ ! सुईओ ! सुई !

उ क्षरान्त.

बहु-बहुवी.

बहु बहुवी. बहु, बहुवी.
बहु, बहुवी, बहुवीआ. बहुउ, बहुओ, बहु, बहुवीआ, बहुवीउ,
बहुवीओ, बहुवी.
बहुं, बहुविं. बहुउ, बहुओ, बहु, बहुवीआ, बहुवीउ,
बहुवीओ, बहुवी.
बहुअ, बहुआ, बहुवीअ, बहुवीआ. बहुहि, बहुहिं, बहुवीहि, बहुवीहिं,
बहुइ, बहुए, बहुवीइ, बहुवीए. बहुहिं, बहुवीहिं.

बहूअ, बहूआ, बहुवीअ, बहुवीआ, बहूण, बहूणं, बहुवीण, बहुवीण.
बहूअ, बहूए, बहुवीइ, बहुवीए.

बहूअ, बहूआ, बहुवीअ, बहुवीआ. बहुतो, बहूउ, बहुवित्तो, बहुवीउ,
बहूइ, बहूए, बहुवीइ, बहुवीए. बहूओ, बहूहिन्तो, बहुवीओ, बहूवीहिन्तो,
बहुतो, बहूउ, बहुवित्तो, बहुवीउ, बहूसुन्तो, बहुवीसुन्तो.
बहूओ, बहूहि- बहुवीओ बहुवीहि.
न्तो, न्तो.

बहूअ, बहूआ, बहुवीअ, बहुवीआ, बहूण, बहूणं, बहुवीण, बहुवीणं,
बहूइ, बहूए, बहुवीइ, बहुवीए.

हे बहू ! बहू ! हे बहुवि ! हे बहूउ ! बहूओ ! हे बहुवीउ !
बहू ! बहुवीअ ! बहुवी !

इ क्षरान्त.

सुलच्छी.

सुलच्छी, सुलच्छीआ. सुलच्छीआ, सुलच्छीउ, सुलच्छीओ,
सुलच्छी.
सुलच्छि, सुलच्छीआ, सुलच्छीउ, सुलच्छीओ,
सुलच्छी.
सुलच्छीअ, सुलच्छीआ, सुलच्छीहि, सुलच्छीहिँ, सुलच्छीहिँ.
सुलच्छीइ, सुलच्छीए.

सुलच्छीअ, सुलच्छीआ, सुलच्छीण, सुलच्छीणं.
सुलच्छीइ, सुलच्छीए.

सुलच्छीअ, सुलच्छीआ, सुलच्छित्तो, सुलच्छीउ, सुलच्छीओ.
सुलच्छीइ, सुलच्छीए, सुलच्छीहिन्तो, सुलच्छीसुन्तो.
सुलच्छित्तो, सुलच्छीउ,
सुलच्छीओ, सुलच्छीहिन्तो.

सुलच्छीअ, सुलच्छीआ सुलच्छीण, सुलच्छीणं.
सुलच्छीइ, सुलच्छीए.

सुलच्छीअ, सुलच्छीआ, सुलच्छीसु, सुलच्छीसुं.
सुलच्छीइ, सुलच्छीए.

हे सुलच्छि ! सुलच्छीआ ! सुलच्छीउ ! सुलच्छीओ !
सुलच्छीआ !

उ क्षरान्त.

सुब्भू.

सुब्भू. सुब्भू, सुब्भूउ, सुब्भूओ.
सुब्भुं सुब्भू, सुब्भूउ, सुब्भूओ.
सुब्भूअ, सुब्भूआ, सुब्भूइ, सुब्भूए, सुब्भूहि, सुब्भूहिँ, सुब्भूहि.
सुब्भूअ, सुब्भूआ, सुब्भूइ, सुब्भूए. सुब्भूण, सुब्भूणं.
सुब्भूअ, सुब्भूआ, सुब्भूइ, सुब्भूए. सुब्भूत्तो, सुब्भूउ, सुब्भूओ,

१८७

सुब्भुतो, सुब्भूउ, सुब्भूओ, सुब्भूहिनतो. सुब्भूहिनतो, सुब्भूसुन्तो.
सुब्भूअ, सुब्भूआ, सुब्भूइ, सुब्भूए. सुब्भूण, सुब्भूणं.
सुब्भूअ, सुब्भूआ, सुब्भूइ, सुब्भूए, सुब्भूसु, सुब्भूसुं.
हे सुब्भु ! हे सुब्भू ! सुब्भूउ ! सुब्भूओ !

इ क्षीरान्त.

गामणी.

गामणी, गामणीआ. गामणीआ, गामणीउ,
गामणीओ, गामणी.
गामणिं. गामणी, गामणीउ,
गामणीओ, गामणीआ.
गामणीअ, गामणीआ, गामणीहि, गामणीहिं, गामणीहिं.
गामणीइ, गामणीए. गामणीण, गायणीणं.
गामणीअ, गामणीआ, गामणित्तो, गामणीउ, गामणीओ,
गामणीइ, गामणीए, गामणीअ, गामणीआ, गामणीओ,
गामणित्तो, गामणीउ, गामणीहिन्तो, गामणीसुन्तो.
गामणीओ, गामणीहिन्तो.

१८८

गामणीअ, गामणीआ, गामणीण, गामणीणं.
गामणीइ, गामणीए, गामणीसु, गामणीसुं.
गामणीअ, गामणीआ, गामणीइ, गामणीए.
हे गामणि ! हे गामणी ! गामणीउ !
गामणीओ ! गामणीआ !

उ क्षीरान्त.

खलपू.

खलपू. खलपू, खलपूउ, खलपूओ.
खलपुं. खलपू, खलपूउ, खलपूओ.
खलपूअ, खलपूआ, खलपूइ, खलपूए. खलपूहि, खलपूहिं, खलपूहिं.
खलपूअ, खलपूआ, खलपूइ, खलपूए. खलपूण, खलपूणं.
खलपूअ, खलपूआ, खलपूइ, खलपूए, खलपुत्तो, खलपूउ,
खलपूओ,
खलपुत्तो, खलपूउ, खलपूहिन्तो, खलपूसुन्तो.
खलपूओ, खलपूहिन्तो.
खलपूअ, खलपूआ, खलपूइ, खलपूए. खलपूण, खलपूणं.
खलपूअ, खलपूआ, खलपूइ, खलपूए. खलपूसु, खलपूसुं.
हे खलपु ! हे खलपू ! खलपूउ !
खलपूओ !

१८९

सर्वनाम.

एआ- इई.

एआ.	एई.	एआ.	एई.
एआ,	एई, एईआ.	एआउ, एआओ, एआ,	एईआ, एईउ, एईआ, एई.
एअं.	एइं.	एआउ, एआओ, एआ,	एईआ, एईउ, एईआ, एई.
एआअ, एआइ	एईअ, एईआ,	एआहि, एआहिं,	एईहि, एईहिं,
एआए,	एईइ, एईए.	एआहिं,	एईहिं.
एआअ, एआइ,	एईआ, एईआ,	एआण, एआण,	एईण, एईणं.
एआए,	एईअ, एईए.		
एआअ, एआइ,	एईअ, एईआ,	एअत्तो, एआउ,	एइत्तो, एईउ,
एआए, एअत्तो,	एईइ, एईए,	एआओ, एआहिन्तो,	एईओ, एईहिन्तो,
एआउ, एआओ,	एइत्तो एईउ,	एआसुन्तो,	एईसुन्तो.
एआहिन्तो.	एईओ, एईहिन्तो,		
एआअ, एआइ,	एईअ, एईआ,	एआण, एआणं,	एईण, एईणं.
एआए,	एईइ, एईए.		
एआअ, एआइ,	एईअ, एईआ,	एआसु, एआसुं,	एईसु, एईसुं.
एआए,	एईइ, एईए.		
हे एआ !	एइ ! एईआ !	एआउ ! एआओ !	एईउ ! एईओ !
एए !	एआ !	एईआ !	एई !

१९०

उ क्षरान्त.

अमु.

अमू, अह.	अमू, अमूउ, अमूओ.
अमुं	अमू, अमूउ, अमूओ.
अमूअ, अमूआ, अमूइ, अमूए.	अमूहि, अमूहिं, अमूहिं.
अमूअ, अमूआ, अमूइ, अमूए.	अमूण, अमूणं.
अमूअ, अमूआ, अमूइ, अमूए,	अमुत्तो, अमूउ, अमूओ,
अमुत्तो, अमूउ, अमूओ, अमूहिन्तो.	अमूहिन्तो, अमूसुन्तो.
अमूअ, अमूआ, अमूइ, अमूए.	अमूण, अमूणं.
अमूअ, अमूआ, अमूइ, अमूए.	अमूसु, अमूसुं.
हे अमू ! अमु !	हे अमू ! अमूउ ! अमूओ !

ऋक्षरान्त नामो

नरजाति.

पिअर-पिउ.

पिअर.	पिउ.	पिअर.	पिउ.
पिआ, पिअरो.	०	पिअरा,	पिउणो, पिअवो, पिऊ, पिअउ, पिअओ.
पिअरं	०	पिअरा, पिअरे,	पिउणो, पिऊ.
पिअरेण, पिअरेणं	पिऊणा.	पिअरेहि, पिअरेहिं,	पिऊहि, पिऊहिं, पिअरेहिं,

१११

पिअराय, पिउणो, पिआराण, पिऊण, पिऊणं.
पिअरस्स, पिउस्स, पिअराणं
पिअवे.

पिअरत्तो, पिअराउ, पिउत्तो, पिउणो, पिअरत्तो, पिअराओ, पिउत्तो, पिऊओ
पिअराओ, पिअराहि, पिऊओ, पिऊउ. पिआराउ, पिअराहि, पिऊइ, पिऊ-
पिअराहिनत्तो, पिअरा, पिऊहिनत्तो. पिअरेहि, | हिनत्तो, पिऊसुन्तो.
पिअराहिनत्तो, पिअरे-
हिनत्तो, पिअरासुन्तो.
पिअरेसुन्तो.

पिअरस्स, पिउणो, पिउस्स. पिअराण, पिअराणं. पिऊण, पिऊणं.
पिअरे, पिअरम्मि, पिउम्मि, पिअरेसु, पिअरेसुं, पिऊसु, पिऊसुं.
हे पिअ ! पिअरं ! ० हे पिअरा ! पिऊणो ! पिअवो !
पिअरो ! पिअरा ! पिअओ ! पिअउ !
पिअर ! पिऊ !

विशेषण.

कत्तार-कत्तु.

नरञ्जति.

कत्तार	कत्तु	कत्तार	कत्तु
कत्ता, कत्तारो.	०	कत्तार, कत्तवो,	कत्तउ, कत्तओ, कत्तुणो, कत्तू.
कत्तारं.	०	कत्तार, कत्तारे,	कत्तुणो, कत्तू.

११२

कत्तारेण, कत्तारेणं, कत्तुणा. कत्तारेहि, कत्तुहि, कत्तुहिं,
कत्तारेहिं, कत्तारेहिं, कत्तुहिं.
कत्ताराय, कत्तारस्स, कत्तुणो, कत्तुस्स. कत्ताराण, कत्ताराणं, कत्तूण, कत्तूणं.
कत्तारत्तो, कत्ताराउ, कत्तुत्तो, कत्तुणो कत्तारत्तो, कत्ताराउ, कत्तुत्तो, कत्तूउ.
कत्ताराओ, कत्तुओ, कत्तुहिनत्तो, कत्ताराहि, कत्तारेहि, कत्तुसुन्तो.
कत्ताराहिनत्तो, कत्तारा, कत्तूहिनत्तो. कत्ताराहिनत्तो, कत्तारेहिनत्तो,
कत्तारासुन्तो, कत्तारेसुन्तो,
कत्तारस्स, कत्तुणो, कत्तुस्स. कत्ताराण, कत्ताराणं, कत्तूण, कत्तूणं.
कत्तारे, कत्तारम्मि, कत्तुम्मि. कत्तारेसु, कत्तारसुं, कत्तूसु, कत्तूसुं.
हे कत्तार ! कत्तारा ! कत्तारा ! कत्तवो ! कत्तउ ! कत्तओ !
कत्तारो ! कत्त ! कअ ! कत्तुणो ! कत्तू !

नान्यतरञ्जति.

कत्तारं.	कत्ताराइं, कत्ताराइं, कत्ताराणि, कत्तूइं, कत्तूइं, कत्तूणि.
कत्तारं.	कत्ताराइं, कत्ताराइं, कत्ताराणि, कत्तूइं, कत्तूइं, कत्तूणि.

त्रीञ्चथी सातमी सुधी नरञ्जति प्रभाषे

हे कत्तार ! हे कत्त ! हे कअ ! हे कत्ताराइ ! कत्ताराइ ! कत्ताराणि !
कत्तूइ ! कत्तूइं ! कत्तूणि !

नारीश्रुति.

माइ. माउ.

माई.	माई, माईउ, माईओ, माऊ, माऊउ, माऊओ.
माइं.	माई, माईउ, माईओ, माऊ, माऊउ, माऊओ.
माईअ, माईआ, माईइ, माईए,	माईहि, माईहिं, माईहिँ,
माउअ, माऊआ, माऊइ, माऊए.	माऊहि, माऊहिं, माऊहिँ.
माईअ, माईआ, माईइ, माईए,	माईण, माईणं,
माऊअ, माऊआ, माऊइ, माऊए.	माऊण, माऊणं.
माईअ, माईआ, माईइ, माईए,	माइत्तो, माईउ, माईओ, माईहिन्तो,
माइत्तो, माईउ, माईओ, माईहिन्तो,	माऊसुन्तो,
माउअ, माउआ, माउइ, माऊए,	माउत्तो, माऊउ, माऊओ, माऊ-
माउत्तो, माऊइ, माऊओ, माऊहिन्तो.	हिन्तो, माऊसुन्तो.
माईअ, माईआ, माईइ, माईए,	माईण, माईणं,
माऊअ, माऊआ, माऊइ, माऊए.	माऊण, माऊणं.
माईअ, माईआ, माईइ, माईए,	माईसु, माईसुं.
माऊअ, माऊआ, माऊइ, माऊए.	माऊसु, माऊसुं.
हे माई ! माइ !	हे माई ! माईउ ! माईओ !
हे माउ ! माऊ !	हे माऊ ! माऊइ ! माऊओ !

नृश्रुति नामोना उपो.

नरश्रुति

जुव.

जुवो, जुवा,	जुवाणो.	जुवा, जुवाणो,	जुवाणा.
जुवं,	जुवाणं.	जुवे, जुवा,	जुवाणे,
जुविणं,		जुवाणो,	जुवाणा.
जुवणा,	जुवाणेण,	जुवेहि,	जुवाणेहि,
जुवेण, जुवेणं, जुवाणेणं.		जुवेहिं,	जुवाणेहिं,
		जुवेहिँ,	जुवाणेहिँ.
जुवाणो	जुवाणाय,	जुवाण,	जुवाणाण,
जुवस्स,	जुवाय, जुवाणस्स.	जुवाणं, जुविणं,	जुवाणाणं.
जुवाणो,	जुवाणत्तो,	जुवत्तो,	जुवाणत्तो,
जुवत्तो,	जुवाणाउ,	जुवाउ,	जुवाणाउ,
जुवाउ,	जुवाणाओ,	जुवाओ,	जुवाणाओ,
जुवाओ,	जुवाणाहि,	जुवाहि,	जुवाणाहि,
जुवाहि	जुवाणाहिन्तो, जुवेहि,	जुवाणेहि,	जुवाणेहि,
जुवाहिन्तो,	जुवाणा	जुवाहिन्तो,	जुवाणाहिन्तो,
जुवा,		जुवेहिन्तो,	जुवाणेहिन्तो,
		जुवासुन्तो,	जुवाणासुन्तो,
		जुवेसुन्तो,	जुवाणेसुन्तो.

जुवाणो, जुवस्स, जुवाणस्स. जुवाण, जुवाणं, जुवाणाण, जवाणाणं,
जुविणं.

जुवम्मि, जुवाणम्मि, जुवेसु, जुवाणेषु,
जुवे, जुवाणे. जुवेसुं, जुवाणेषु.

हे जुवे ! जुवाण ! हे जुवा ! जुवाणो ! जुवाणा !

हे जुवा ! जुवाणा !

हे जुवो ! जुवाणो !

अत्त-अप्प,

अप्पा, अप्पो, अप्पो. अप्पा, अप्पाणो, अप्पाणा.

अप्पं, अप्पिणं, अप्पाणं. अप्पा, अप्पे, अप्पाणो, अप्पाणे,
अप्पाणा.

अप्पेण, अप्पेणं, अप्पाणेण, अप्पेहि, अप्पेहिं, अप्पाणेहि,

अप्पणा, अप्पाणेणं, अप्पेहिं, अप्पाणेहिं,

अप्पणिआ, अप्पणइआ. अप्पाणेहिं.

अप्पाय, अप्पस्स, अप्पाणाय, अप्पाण, अप्पाणं, अप्पाणाण,

अप्पाणो, अप्पाणस्स, अप्पिणं, अप्पाणाणं.

अप्पत्तो, अप्पाणत्तो, अप्पत्तो, अप्पाणत्तो.

अप्पाणो,

अप्पाउ,

अप्पाओ,

अप्पाहि,

अप्पाहिन्तो,

अप्पा,

अप्पाणो,

अप्पस्स,

अप्पम्मि,

अप्पे,

हे अप्प !

हे अप्पा !

हे अप्पो !

राया,

रायो,

अप्पाणाउ, अप्पाउ,

अप्पाणाओ, अप्पाओ,

अप्पाणाहि, अप्पाहि, अप्पेहि,

अप्पाणाहिन्तो,

अप्पाणा. अप्पाहिन्तो,

अप्पेहिन्तो,

अप्पासुन्तो,

अप्पेसुन्तो,

अप्पाणस्स.

अप्पाण, अप्पाणं, अप्पिणं,

अप्पाणम्मि, अप्पेसु,

अप्पाणे. अप्पेसुं,

हे अप्पाण ! हे अप्पा ! अप्पाणो ! अप्पाणा !

हे अप्पाणा !

हे अप्पाणो !

राय.

रायाणो. राया, रायाणो, रायाणा.

राइणो,

११७

रायं,	रायाणं.	राया, राये,	रायाणा, रायाणे.
राइणं,		रायाणो, राइणो.	
रायेण, रायेणं,	रायाणेण,	रायेहि, रायेहिँ,	रायाणेहि,
रायणा, राइणा,	रायाणेणं,	रायेहिँ, राईहि,	रायाणेहिँ.
रण्णा,		राईहिँ, राईहिँ,	रायाणेहिँ.
रायाय,	रायाणाय,	रायाण,	रायाणाण,
रायस्स,	रायाणस्स.	रायाणं,	रायाणाणं.
रायाणो, राइणो,		राइणं.	
रण्णो,		राईण, राईणं,	
रायत्तो,	रायाणत्तो,	रायत्तो, राइत्तो,	रायाणत्तो,
रायाउ,	रायाणाउ,		रायाणाउ,
रायाओ,	रायाणाओ,	रायाउ, राईउ,	रायाणाओ,
रायाहि,	रायाणाहि,		रायाणाहि,
रायाहिन्तो,	रायाणाहिन्तो,	रायाओ, राईओ,	रायाणेहि,
राया,	रायाणा,		रायाणाहिन्तो,
रायाणो,		रायाहि, रायेहि,	रायाणेहिन्तो,
राइणो,			रायाणासुन्तो,
रण्णो		रायाहिन्तो,	रायाणेसुन्तो.
		रायेहिन्तो,	
		राईहिन्तो,	

११८

		रायासुन्तो,	
		रायेसुन्तो, राइसुन्तो,	
रायस्स,	रायाणस्स.	रायाण, रायाणं,	रायाणाण,
रायाणो,		राईण, राईणं	रायाणाणं,
राइणो, रण्णो,		राइणं,	
रायम्मि, राइम्मि,	रायाणम्मि,	रायेसु, रायेसुं,	रायाणेसु,
राये,	रायाणे.	राईसु, राईसुं,	रायाणेसुं.
हे राय ! हे रायो !	रायाण !	रायाणो !	हे राया ! रायाणो ! रायाणा !
हे राया !	रायाणा !		राइणो !

नान्यतर श्रुति.

सुराय

१.२. सुरायं, सुरायाणं.	सुरायाणि, सुरायाइ, सुरायाइं,
	सुरायाणाइ, सुरायाणाइं, सुरायाणाणि.
सं. हे सुराय ! सुरायाण !	हे सुरायाणाइ, सुरायाणाइं

दाम.

दामं.	दामाइं, दामाईं, दामाणि.
दामं.	दामाइं, दामाईं, दामाणि.
दामेण, दामेणं, दामणा.	दामेहि, दामेहिँ, दामेहिँ.
दामाय, दामस्स, दामाणो.	दामाण, दामाणं.

१९९

दामत्तो, दामाणो, दामाउ, दामतो, दामाउ, दामाओ,
दामाओ,
दामाहि, दामाहिन्तो, दामा. दामाहि, दामेहि, दामाहिन्तो, दामेहिन्तो,
दामासुन्तो, दामेसुन्तो.
दामस्स, दामाणो. दामाण, दामाणं.
दामे, दामम्मि दामेसु, दामेसुं.
दाम ! दामाई ! दामाई ! दामाणि !

आ क्षरन्त.

नश्नति.

गोवा.

गोवा [वो] गोवा
गोवां. गोवा.
गोवाण, गोवाणं. गोवाहि, गोवाहिं, गोवाहिं.
गोवस्स गोवाण, गोवाणं.
गोवत्तो, गोवाउ, गोवाओ, गोवत्तो, गोवाउ, गोवाओ, गोवाहिन्तो,
गोवाहिन्तो. गोवासुन्तो.
गोवस्स. गोवाण, गोवाणं.

२००

गोवम्मि. गोवासु, गोवासुं.
हे गोव ! हे गोवा ! हे गोवा ! हे गोवा !

ईक्षरन्त.

वायप्पमी.

वाअप्पमी. वाअप्पमी
वाअप्पमीं. वाअप्पमी
वाअप्पमीण, वाअप्पमीणं. वाअप्पमीहि, वाअप्पमीहिं,
वाअप्पमीहिं.
वाअप्पमिस्स, वाअप्पम्मे. वाअप्पमीण, वाअप्पमीणं.
वाअप्पमित्तो, वाअप्पमीउ, वाअप्पमित्तो, वाअप्पमीउ,
वाअप्पमीओ.
वाअप्पमीओ, वाअप्पमीहिन्तो वाअप्पमीहिन्तो, वाअप्पमीसुन्तो.
वाअप्पमिस्स वाअप्पमीण, वाअप्पमीणं.
वाअप्पमिम्मि वाअप्पमीसु, वाअप्पमीसुं.
हे वाअप्पम्मि ! वाअप्पमी ! हे वाअप्पमी !

૨૦૧

ક્રિયાતિપત્તિનાં રૂપો.

વ્યંજનાન્ત.

હસ્

એકવચન

બહુવચન

ન. ના. નાન્ય.

૧લો, ૨જો, હસેજ્જ, હસેજ્જા હસન્તો, હસન્તા, હસન્તી, હસન્તં,
૩જો પુરુષ હસેન્તો. હસેન્તા, હસેન્તી. હસેન્તં.
હસમાણો, હસમાણા, હસમાણી, હસમાણં,
હસેમાણો. હસેમાણા, હસેમાણી. હસેમાણં.

સ્વરાન્ત.

ગા

એકવચન

બહુવચન

નર. નારી. નાન્ય.

૧લો, ૨જો, ગાજ્જ, ગાજ્જા, ગાન્તો, ગાન્તી, ગાન્તા, ગાન્તં,
૩જો પુરુષ ગાજ્જ, ગાજ્જા, ગાઅન્તો, ગાઅન્તી, ગાઅન્તા, ગાઅન્તં,
ગાઅન્તો, ગાઅન્તી, ગાઅન્તા, ગાઅન્તં,
ગામાણો, ગામાણી, ગામાણા, ગામાણં,
ગાઅમાણો, ગાઅમાણી, ગાઅમાણા, ગાઅમાણં,
ગાઆમાણો, ગાઆમાણી, ગાઆમાણા. ગાઆમાણં.

૨૦૨

પ્રાકૃત વાક્યો.

અન્નકર્ણં બુદ્ધીઓ ભમન્તિ, કર્કંદાણં ડ હિયયં અથ્થા
સાયં ચેવ આગચ્છન્તિ.

રુપ્પિણી-પિઝચ્છાણ્ણ એઙ્ વત્તં સોઝણં રુપ્પિણી ભણિઆ.

દેવ ! નારિહસિ મે ભન્તારં વિણાસિઢં, તુમ્હં એસ પુજ્જો.

ઇચ્ચાઇ મહા-સર્ફઓ જયન્તિ અકલંક-સીલ-કલિઆઓ ।

અજ્જ વિ વજ્જઇ જાસિં જસ-પઢહો તિહુઅણે સયલે ॥

ખામેમિ સવ્વજીવે, સવ્વે જીવા યમન્તુ મે ।

મિત્તી મે સવ્વ-ભૂએસુ વેરં મજ્જં ન કેણ વિ ॥

સયેસુ જાયતે સૂરો સહસ્સેસુ ય પંઢિઓ ।

વત્તા સય-સહસ્સેસુ ય દાયા જાઅઇ વા ણ વા ॥

ઇંદિયાણ જયે સૂરો, ધમ્મં ચરતિ પંઢિઓ ।

વત્તા સચ્ચવઓ હોઇ, દાયા ભૂઅ-હિએ રઓ. ॥

ગુજરાતી વાક્યો.

તે શહેરમાં પોતાના જુવાન રાજાને નગરનારીઓ
ફૂલોની માળા વડે વધાવે છે.

ગોવાળીઆઓ પાસેથી પિતાના સમાચાર રાજાએ
મેળવ્યા.

આ સારા રાજાવાળા રાજ્યમાં સારી લક્ષ્મીવાળી બહેન
આ ગામની મુખિયણ છે.

बा या ली सो पा ढो.

१.

इक्को, एगो, एक्को, इको, एओ, इगो, एकल्लो, एकल्लो
चन्दो रेहइ, एगा साडी, एगं घरं.

दुवे, दोण्णि, दुण्णि, वेण्णि, विण्णि, दो, वे,
हत्था, सप्पस्स जिब्भा, नेत्ताइं च.

तिण्णि देवा, सत्तीओ, रयणाणि भुवणाईं च.

चउरो, चत्तारो, चत्तारि वेया, कसाया, समुद्दा,
दिसाओ, मङ्गलाइं च.

पञ्च, पण बाणा, समिईओ, इन्दियाणि य.

छ पया, रसा, गुणा, भासाओ, मुहाईं च.

सत्त कुलगरा, सरा, इसिणो, माअराओ, णईओ,
कुलाइं य.

अट्ट दिग्गआ, दिसाओ, पवयणमायराओ, मङ्गलाइं
च.

णव नव णन्दराया, गाहा, णिहओ, बंभचेरगुत्तीओ.

दस, दह, समणधम्मा, दिसाओ.

एगारस, एआरस, एगारह, एआरह रुद्दा, सावय-
पडिमाओ, सिरिवीरजिणगणहरा य.

बारस, बारह, दुवालस जिण-पवयणस्स अङ्गाणि,
भावणाओ, चक्कवट्टिणो य.

तेरह, तेरस धम्मविग्घाइं.

चउद्दस्स, चउद्दह, चोद्दस, चोद्दह लोगा, विज्जाओ,
रयणाइं च.

पण्णरस, पण्णरह, पक्खदिअहा, तिहीओ, कम्म-
भूमिओ य.

सोलस, सोलह कसाया, कलाओ, सहस्साइं
रविकिरणा.

सत्तरह, सत्तरस संजमगुणा.

अट्टारह, अट्टारस देसा, जाईउ, लिवीओ, पावट्टाणाणि
य.

णव-दह, एगूण-एगुण-एउण-एऊण-उण-ऊण-
एकूण एकूण-इकूण-वीसा काउस्सग्गदोसा.

वीसा धेणूओ, धेणूणं दुवे वीसाओ.

पञ्चमो सरो, पञ्चमी सिद्धि-गई, छट्टी विभक्ती.

अज्ज सत्तमी तिही. अट्टमीचन्दो व णिडालं.

एगारहो पाढो, बारसमं अङ्गं, सोलसमो जिणरायो
सिरी सन्तिनाहो.

वीसइमो-वीसमो विज्जत्थी कंहं उट्टिओ ?

चउत्तालीसं-चउत्तालीसइमं पाढं कया पढिस्सिइत्था ?

छण्णउयं छण्णउयमं अङ्गं लिहसु.

एगहुत्तं, दुहुत्तं, तिखुत्तो बोल्लिऊणं कप्पडं विक्कणइ.

ति ता ली सो पा ढो.

एगो	एगारस	एगवीसा	एगतीसा
दुवे	बारस	बावीसा	बत्तीसा
तिण्णिण	तेरस	तेवीसा	तेत्तीसा
चत्तारो	चउइस	चउवीसा	चउत्तीसा
पंच	पण्णरस	पंचवीसा	पंचतीसा
छ	सोलस	छव्वीसा	छत्तीसा
सत्त	सत्तरस	सत्तवीसा	सत्ततीसा
अट्ट	अट्टारस	अट्टवीसा	अट्टतीसा
णव	एगूणवीसा	एगूणतीसा	एगूणचत्तालीस
दस	वीसा	तीसा	चत्तालीसा

एगचत्तालीसा

बेयालीसा

तेयालीसा

चउचत्तालीसा

पंचचत्तालीसा

छचत्तालीसा

सत्तचत्तालीसा

अट्टचत्तालीसा

एगूणपण्णासा

पण्णासा

एगवण्णासा

बावण्णा

तेवण्णा

चउपण्णासा

पंचपण्णासा

छप्पन्ना

सत्तावन्ना

अट्टावन्ना

एगूणसट्टी

सट्टी

एगसट्टी

बासट्टी

तेसट्टी

चउसट्टी

पंचसट्टी

छासट्टी

सडसट्टी

अडसट्टी

एगूणसत्तरी

सत्तरी

एगसत्तरी

बासत्तरी

तिहुत्तरी

चउहत्तरी

पंचहुत्तरी

छासत्तरी

सत्तहुत्तरी

अट्टहुत्तरी

एगूणासीई

असीई

एगासीई

बासीई

तिआसीई

चउरासीई

पंचासीई

छासीई

सत्तासीई

अट्टासीई

एगूणणवई

णवई

एगणवई

बाणवई

तेणवई

चउणवई

पंचणवई

छण्णवई

सत्ताणवई

अट्टाणवई

णवणवई

सयं

एगसयं

बेसयाइं

सहस्सं

बे सहस्साइं

लक्खो

बे लक्खा

बे कोडीओ

कोडाकोडी

अट्टत्तरसयं

सहस्ससयं

उपान्तरथी वपराता डेटलाक संभ्यावायक शब्दो.

एअ, एक, एक, एग, इक, इक, एकल, एकल.

दु, बे, बि, वे, वि, दो. ति, ते. चउ, चो. पञ्च, पण. छ. सग,
सड. अड. नव, नवल, णवल. एगूण, एऊण, इगूण, अउण,
दह. अऊण, एकूण, ऊण, गुण, इक्कूण.

एगारह		इक्कीसा	
एआरह	एकादशन्	इक्कीसा	एकविंशति
एआरस		इक्कीसा	
बारह	द्वादशन्	दुवीसा	द्वाविंशति
दुवालस		तेईसा	त्रयोविंशति
तेरह	त्रयोदशन्	चोवीसा	चतुर्विंशति
चोउदह		पणवीसा	पञ्चविंशति
चोदसह	चतुर्दशन्	सत्तावीसा	सप्तविंशति
चोदह		अट्टावीसा	अष्टाविंशति
पन्नरस		सडतीसा	सप्तत्रिंशत्
पण्णरह	पञ्चदशन्	अडतीसा	अष्टत्रिंशत्
पंचदस-ह		चालीसा	चत्वारिंशत्
सोलह	षोडशन्	एगयाला	
सत्तरह	सप्तदशन्	एगचाला	एकचत्वारिंशत्
अट्टारह	अष्टादशन्	एगचालीसा	
नवदस			
णवदह			
णवदस	नवदशन्		
नवदह			

बियाला	द्विचत्वारिंशत्	पणपन्ना	
बायालीसा		पणपण्णा	पञ्चपञ्चाशत्
तेयालीसा		पंचावन्ना	
तेयाला	त्रिचत्वारिंशत्	छवन्ना	षट्पञ्चाशत्
तिचत्ता		छप्पण्णासा	
चउयाला		सत्तपण्णासा	सप्तपञ्चाशत्
चउत्तालीसा	चतुश्चत्वा-	सगवन्ना	
चउयालीसा		अडवन्ना	अष्टपञ्चाशत्
चोआला	रिंशत्	अडपण्णासा	
चउचत्ता		इकसट्टि	एकषष्टि
पणयाला	पञ्चचत्वारिंशत्	दुसट्टि	
छयाला	षट्चत्वारिंशत्	बिसट्टि	द्विषष्टि
छयालीसा		बावट्टि	
सडचालीसा	सप्तचत्वारिंशत्	तेवट्टि	त्रिषष्टि
अडयाला	अष्टचत्वारिंशत्	चोसट्टि	चतुष्षष्टि
अडयालीसा		पण्णाट्टि	पञ्चषष्टि
पन्नासा	पञ्चाशत्	छवट्टि	षट्षष्टि
एक्कावन्ना		सगसट्टि	सप्तषष्टि
एगावन्ना	एकपञ्चाशत्	सत्तसट्टि	
दुप्पण्णासा	द्विपञ्चाशत्	बिहुत्तरि	
तिपण्णासा	त्रिपञ्चाशत्	बासत्तरि	द्विसप्तति
तिपन्ना		बावत्तरि	
चोप्पन्ना	चतुःपञ्चाशत्		

तेवत्तरि	त्रिसप्तति	अट्टासि	अष्टाशीति
चउसत्तरि	चतुस्सप्तति	नवासीइ	नवाशीति
चोहत्तरि		णउइ	
पंचसत्तरि	पञ्चसप्तति	नउइ	नवति
छहत्तरि		नवइ	
छस्सयरि	षट्सप्तति	एगाणउइ	एकनवति
छावत्तरि		बाणउइ	द्विनवति
एगूणासि	एकोनाशीति	चोणउइ	चतुर्नवति
बिआसि	द्वयशीति	पण्णणउइ	पञ्चनवति
तिआसि		छन्नउइ	
तिआसीइ		छनवइ	षण्णवति
तेसी	त्रयशीति	छण्णउइ	
तेसीइ		सत्ताणउइ	सप्तनवति
चउरासि		अट्टाणउइ	अष्टनवति
चुलसी			
चउअसीइ	चतुरशीति	एगूणसय	
चोरासी-इ		णवाण्णउइ	एकोनशत
पणसीइ	पञ्चाशीति	णवणवइ	नवनवति
छासि	षडशीति	नवनवइ	
		नवनउइ	

संख्यापूरकोनां रूपांतरो :

एगारसमो	एकादशः	चउत्तालीसो	चतुश्च-
एगारसी	एकादशी	चउचत्तालो-लइमो	त्वारिंशः
दुवालसमो	द्वादशः	चउत्तालीसमो	चतुश्च-
तेरसमी	त्रयोदशी	चउचत्तालीसइमो	त्वारिंश-
तेरहो	त्रयोदशः		त्तमः
चउहसी		पन्नासो	पञ्चाशः
चउहसमी	चतुर्दशी	पण्णासइमो	पञ्चाशत्तमः
चोहसो		सट्टइमो	षष्टितमः
चोहहो	चतुर्दशः	एगसट्टो	एकषष्टः
चोहहमो		चउसट्टमो	चतुष्षष्टः
वीसइमी	विंशी	सत्तरिअमो	सप्ततितमः
वीसमो	विंशः	छावत्तरिमो	षट्सप्ततमः
	विंशतितमः	असीइमो	अशीतितमः
छव्वीसो	षड्विंशो	असीअमो	
छव्वीसइमो	षड्विंशतितमः	नउय	नवतितमः
तीसमो	त्रिंशः	एगाणउयम	एकनवतमः
तीसइमो	त्रिसत्तमः	बाणउयइम	द्विनवतमः
बायालीसो	द्वाचत्वारिंशः	सयअम	शततमः
बायालीसइमो	द्वाचत्वा- रिंशत्तमः	सहस्सअम	सहस्रतमः

ચ ડ આ લી સો પા ઢો.

૧

નિયમો :—

૧. સંખ્યાવાચક શબ્દો પાંચ પ્રકારના છે :—

૧. સર્વનામ-વિશેષણ તરીકે વપરાતા :-ઁગ. ડહ, ડખ.
૨. ત્રણેય જાતિમાં સરખા-ડહ, ડખ, ડુ તિ, ચડ, કઙ, કઙવય, અને પચ્ચ થી અઢ્ઢાગહ સુધીના.
૩. નારીજાતિમાં વપરાતાં નામો: ઁગૂણ-વીસા થી અઢ્ઢાવન્ના સુધીના તથા આકારાન્ત અને ઁગૂણ-સઢ્ઢિ થી ણવ-ણવઙ સુધીના, તથા કોટિ, ઁ ઙકારાન્ત નારીજાતિ નામો છે.
૫. નર તથા નાન્યતર જાતિમાં વપરાતા નામો :-સય, સહસ્સ, અડય, પડય વગેરે નાન્યતરમાં, અને લક્ષ્. નરજાતિમાં વપરાય છે.
૫. અનિયત સંખ્યાવાચક વિશેષણો: કઙ, કઙવય, તઙ, જઙ, ઙયઙ વગેરે ઉપર કહેલા બાકીના નિયત સંખ્યાવાચક છે.

૨. સંખ્યાવાચક શબ્દોમાં વચન બે રીતે લાગે છે :

૧. ડહ-ડખ તથા ત્રણેય જાતિમાં સરખી રીતે વપરાતા, અને અનિયત સંખ્યાવાચક શબ્દોનાં : બહુવચનમાં જ રૂપો થાય છે. યોથી તથા છટ્ટીના બહુવચનમાં ણહ અને ણહં નિત્ય લાગે છે, ને પૂર્વનો સ્વર હ્રસ્વ થાય છે.
૨. બાકીના શબ્દોનાં ઁકવચનમાં તથા બહુવચનમાં પણ રૂપો થાય છે. ઁગો, ઁગા, વીસા, બેવીસાઓ.

૩. સંખ્યાવાચક શબ્દોનાં રૂપો નીચે પ્રકારે થાય છે :

૧. ઁગ, ડહ, ડખ, નાં રૂપો સવ્વ જેવા થાય છે.

૨. ડુ, તિ, અને ચડ નાં રૂપો ખાસ થાય છે. તેના નિયમો નીચે જણાવીશું. પરન્તુ તેઓને યોથી અને છટ્ટીનાં બહુવચનમાં ણહ અને ણહં નિત્ય લાગે છે.
૩. પચ્ચ થી અઢ્ઢાગહ સુધીના શબ્દોનાં રૂપો (૩૭મા) પાઠમાં સમજાવ્યા છે.
૫. ઁગૂણવીસા થી આ કારાન્તના રૂપો માલા જેવા, ને ઙકારાન્ત ના બુઢ્ઢિ જેવા કરવા.
૫. અનિયત સંખ્યાવાચક શબ્દોને પહેલી બે વિભક્તિમાં ૦ પ્રત્યય લાગે છે. બાકી ઙકારાન્ત વિશેષણ જેવા.
૬. (૧) ડુ ના ઢો અને વે કરીને રૂપો કરવા. પહેલી અને બીજામાં ણિણ પ્રત્યય વિકલ્પે લાગે છે. અને પૂર્વનો સ્વર વિકલ્પે હ્રસ્વ થાય છે. ડુવે રૂપ વધારે ઉમેરાય છે.
- (૨) તિ ને પહેલી તથા બીજામાં ણિણ પ્રત્યય નિત્ય લાગે છે. બાકી રૂપો મણિ નાં બહુવચન જેવા કરવા.
- (૩) અ. ચડ શબ્દના પહેલી અને બીજા વિભક્તિમાં ચત્તારો, ચડરો, અને ચત્તારિ ઁ ત્રણ રૂપો વપરાય છે. આ ત્રીજા, પાંચમી, અને સાતમીમાં ડ વિકલ્પે ઢીર્ઘ થાય છે.

૨

સંખ્યાપૂરકને લગતા નિયમો.

૧. સંખ્યાપૂરક શબ્દો ત્રણ રીતે બને છે.

૧. કેટલાક સંખ્યાપૂરક ખાસ શબ્દો છે.
૨. કેટલાકને મ પ્રત્યય લાગે છે. ને

૩. કેટલાકને અ પ્રત્યય લાગી વિકલ્પે મ, ઇમ, અમ પ્રત્યયો લાગે છે.

૨

૧. સંખ્યાપૂરક ખાસ શબ્દો (૩૯ માં પાઠ)માં આપેલા છે.
૨. પચ્ચ થી દસ સુધીના શબ્દોને મ જ લાગે છે.
૩. એકાદસ થી અઢારહ સુધીના શબ્દોને એમને એમ અકારાન્ત નામ તરીકે વાપરવાથી સંખ્યાપૂરક બને છે, અને મ લગાડીને પણ બનાવેલા સંખ્યાપૂરક શબ્દો મળે છે. સોલસો, સોલસમો.
૪. એગૂણવીસા થી આ અને ઇ નો અ કરવાથી, તથા અ કર્યા પછી મ, ઇમ, અમ પ્રત્યયો પણ વિકલ્પે લગાડવાથી. એગૂણવીસો, એગૂણવીસમો, એગૂણવીસઢમો, એગૂણવીસ-અમો.
૫. સય, સહસ્સ, લક્ષ, કોટિ વગેરે શબ્દો પછી પણ મ, અમ પ્રત્યયો લગાડીને સંખ્યાપૂરક બનાવવા.

૩. સંખ્યાપૂરક શબ્દો વિશેષણ હોવાથી ત્રણેય જાતિમાં તેનાં રૂપો નીચે પ્રમાણે થાય છે.

૧. નર જાતિમાં દેવ જેવાં રૂપો કરવા.
૨. અ. [ ] આવા કૌંસમાં ન બતાવેલા પહેલી ત્રણ સંખ્યાના સંખ્યાપૂરકોને અને તુરિય ને આ (બ્) લગાડવાથી નારી જાતિ અંગ થાય છે. આ. બાકીનાઓને ઈ લગાડીને નારીજાતિ રૂપો કરવા. ને કોઈ વખતે સામાન્ય નિયમથી આ પણ લાગેલો હોય છે.
૩. નાન્યતરજાતિ રૂપો ઘર જેવા કરવા.

૩

અપૂર્ણાંક સંખ્યાવાચક શબ્દો વાપરવાની રીત

૧. સંખ્યાવાચકની પૂર્વે છૂટક કે સમાસ કરીને સવાય શબ્દ જોડવાથી સવાનો આંક થાય છે. સવાયચત્તારો સેરા =૪૧ સવાચારશેર.
૨. સંખ્યાવાચકની પૂર્વે છૂટક કે સમાસ કરી સાઢુ શબ્દ જોડવાથી આપેલી સંખ્યા અથવા સંખ્યાપૂરકની પૂર્વે કે પછી અઢુ શબ્દ જોડવાથી પ્રથમની સંખ્યાનો અર્ધસહિત-સંખ્યાનો આંક થાય છે. સાઢુચત્તારો સેરા, અઢુપચ્ચમા સેરા, પચ્ચમાઢુ સેરા. ૪૧૧ સાડાચાર શેર.
૩. સંખ્યાવાચક કે સંખ્યાપૂરકની પૂર્વે પોણા, પારૂણ, પાઓણ શબ્દ મૂકવાથી પોણાની સંખ્યાનો આંક થાય છે. પોણચત્તારો સેરા, પોણચુત્થા સેરા ૩૧૧ પોણાચાર શેર.

૪

સંખ્યાવાચક અને સંખ્યાપૂરક શબ્દો વાપરવાની રીત

૧. એગ થી નવ સુધીના એકમ કહેવાય છે. અને દસ, વીસા, તીસા, ચત્તાલીસા, પળ્ણાસા, સઢિ, સત્તરિ, અસીઢ, ણવઢ દશકો કહેવાય છે.
૨. અ. પ્રથમના દશકની પહેલાં એકમ આંકડા મૂકવાથી પછીના એકમ આંકો, અને પછીના દશકની પૂર્વે એગૂણ મૂકવાથી પૂર્વનો નવમો આંક થાય છે. એકતીસા. એગૂણતીસા. આ. કોઈ પણ સંખ્યા કરતાં અમુક સંખ્યા વધારે લેવાની હોય, તો ઉત્તર તથા અહિંસ શબ્દ લગાડવામાં આવે છે. અને સય, સહસ્સ વગેરે શબ્દોની પૂર્વે એકમ કે એકમના બનેલા આંકડા આવે, તો તેટલા શતક વગેરેની સંખ્યા બતાવે છે.

૧૦૮ અદ્વૈત્તરસય, અદ્વાહિઅસય. ૬૧ એગુત્તરસદ્વી. અદ્વારહ સહસ્સાઈ અઢાર હજાર.

૩. એગૂણવીસા થી કોઈ પણ સંખ્યાનો વિશેષણ તરીકે તથા નામ તરીકે ઉપયોગ કરી શકાય છે.
તિણિણ વીસાઓ ઘેણૂણં ગાયોની ત્રણ વીશીઓ=૬૦.
વીસઘેણૂઓ વીશ ગાયો. સદ્વિઘેણૂઓ.
ઘેણૂણં દુવે સયાઈ, દુસયઘેણૂઓ ૨૦૦ ગાયો. સહસ્સસયં એક હજાર સો=લાખ ૧૦૦૦૦૦

૫

સંખ્યાવાચક પરથી બનતા શબ્દો

૧. સંખ્યાવાચક નામને હુત્તં (કોઈ વાર ખુત્તો) લગાડવાથી “વાર” અર્થ નીકળે છે.
એગહુત્તં એક વાર તિખુત્તો=ત્રણવાર અણન્તરખુત્તો=અનંતવાર.
૨. હા લગાડવાથી “પ્રકાર” અર્થનો અવ્યય થાય છે. ચઢહા =ચાર પ્રકારે.
૩. વિહ લગાડવાથી “પ્રકાર” અર્થનું વિશેષણ બને છે. દુવિહો =બે પ્રકારનો.
૪. એગ ના રૂપાન્તરોને સિ, સિઅં, ઇઆ, યા પ્રત્યય લગાડવાથી “એક વખત” એવો અર્થ નીકળે છે.

૬

સંસ્કૃતમાં વપરાતા શબ્દોનાં રૂપો કેટલાક ફેરફાર સાથે પ્રાકૃત ભાષામાં વપરાય છે, ને કેટલાક આર્ષ પ્રયોગો પણ વપરાય છે.

જેમકે :— હિમવતો=હિમવતઃ, બુદ્ધિમન્તા=બુદ્ધિમન્તઃ, આસી =આસીત્ =હતો. ભયવં=ભગવન્ પહેલીના એક વચનનું રૂપ. આવા પ્રયોગો † આવી નિશાનીથી બતાવીશું.

સંવચ્છે ૧લીનું એ૦ વ૦ † આ નિશાની આર્ષ પ્રયોગોની છે.

એગઆ	અવ્ય.	ઇયઇ અનિ. સં. વિ. ઇયતિ એટલું.
એક્કસિ	એકદા એક	ઊઢુ વિ. તુર્યાર્ધ સાડાત્રણ.
એક્કસિઅં	વખત.	ઊખ સર્વ. ઊખ બે
એઙ્ગઆ		ઊહ
એકત્તો	અવ્ય.	ઊણ વિ. ઓધું.
એકદો	એકતઃ એક	ઊન
એકઓ	તરફથી	
એગજ્ઙં	અવ્ય. એકઘ્યમ્ એક પ્રકાર	કઇ અનિ. સં. વિ. કતિ કેટલા ?
એક્કસરિઅં	અવ્ય. હમણાં.	કઇવય અનિ. સં. વિ. કતિપય કેટલાક.
એક્કસરિઅં		
એગહા	અવ્ય. એકધા એક પ્રકારે.	કઇહ અનિ. સં. પૂ. વિ. કતિથ કેટલામું ?
એગાગિ	વિ. એકાકિન્ એકલું.	કઇવયહ અનિ. સં. પૂ. વિ. કતિપયથ કેટલાકમું.
એઢવી	ના. અટવી જંગલ.	
એઢ્ઢાઙ્ગજ્જ	વિ. અઢ્ઢૃત્તૃતીય અઢી.	કખ્પ ન. કલ્પ આચાર.
એઢ્ઢુ	વિ. અર્ધ અરધું.	કમ્મભૂમિ ના. કર્મભૂમિ વ્યવહારક્ષેત્ર.
એઢ્ઢ		
એણુ+ચાયએ	ભૂ. કૃ. વિ. અનુયાત પાછળ ચાલેલ.	કવિટ્ટુ નાન્ય. કપિત્થ કોઠાનું ફળ.
એવ્વો	અવ્ય. ખેદ, પશ્ચાતાપ.	કાઊસ્સગ્ગ ન. કાયોત્સર્ગ કાયાના ત્યાગપૂર્વક ધ્યાન.
એણુ+સાસ્	ધા. અનુશાસ્ શિખામણ દેવી.	કિર અવ્ય. કિલ નિશ્ચય.
એસઇ	અવ્ય. અસકૃત્ વારંવાર.	કુરુ ન. બ. વ. કુરુ દેશ.

कुलगर न. कुलकर कुण स्थापनार.	तिविह वि. त्रिविध त्रश प्रकारनुं.
गणहर न. गणधर मुनिगणना नायक.	दिग्गय न. दिग्गज दिशाओमां रहेल डायी.
गह न. ग्रह नव ग्रहमांनो ओक	दिवड्ड वि. द्वितीयार्थ दोट. धम्मविघ्न नान्य. धर्मविघ्न धर्ममां आउ आवनार.
गुत्तिधर वि. गुत्तिधर मन, वयन, अने कायानो संयम धरनार.	नरीसर न. नरेश्वर राण. नवहा अव्य. नवधा नव प्रकारे.
चउहा अव्य. चतुर्धा यार प्रकारे.	नवविह वि. नवविध नव प्रकारनुं.
चउविह वि. चतुर्विध यार प्रकारनुं	निगम न. निगम देश.
जणवय न. जनपद देश.	नि+वेस् धा. नि+विश् स्थापन करवुं.
जियन्त व. कृ. वि. जीवत् ओवतुं.	निहि ना. ना. निधि (भंडार).
णन्दराय न. नन्दराज नन्दराण.	पवयण नान्य. प्रवचन शास्त्र, उत्तम उपदेश.
णियंठु न. निर्ग्रन्थ साधु.	पवयणमाअरा ना. भ. व. प्रवचन- मातरः शास्त्रना सार रुप आथाररुपी माताओ.
तिदण्ड न. भ. व. त्रिदण्डः मन, वयन अने कायाना दोष रुप त्रश दंडो	

पवर वि. प्रवर उत्तम.	लिवि ना. लिपि अक्षररयना.
प+विट्ट (भू. कृ. वि. प्रविष्ट पेठेकुं, पेठुं.	लिह धा. लिख् लभवुं. वर वि. उत्तम.
परि+हव् धा. डराववुं, डुमलो करवो.	वाहर् धा. वि+आ+ह भोलवुं. वि+किण् धा. वि+क्री वेयवुं.
पाओण वि. पादोन पोणुं OIII.	विज्जा ना. विद्या जुटा जुटा शान. वि+रअ (भू. कृ. वि. वि+स्त अटकेकुं.
पाय न. पाद पा. योथो भाग OI.	वेअणिज्ज विध्य. कृ. वि. वेदनीय भोगववा योग्य.
पावड्डाण नान्य. पापस्थान पाप उत्पन्न थाय अेवुं काम.	सइ अव्य. सुकृत् अेकवार. सगड नान्य. शकट गाडुं.
बिम्ब नान्य. मूर्ति.	सवाय वि. सपाद सवा. समणधम्म न. श्रमणधर्म साधुनो धर्म.
भण्ड नान्य. भाण्ड करीयाणुं, वासण.	समिइ ना. समिति सुयेष्टा. समिअ वि. समितियुक्त.
भयवं न. पे. अे. व. भगवन् भगवान्	सर नान्य. शर भाण.
भावणा ना. भावना भावना.	सावय-पडिमा ना. श्रावक प्रतिमा श्रावकनी उत्कृष्ट डिया विधि.
भोअ न. भोग सुभविलास.	सासय वि. शाश्वत् कायम.
महप्पभाव वि. महाप्रभाव जेनो भोटो प्रभाव छे अेवुं.	
रुद्ध न. रुद्र शंकर. वि. भयंकर.	

સંજમગુણ ન. સંચમગુણ સંચમ ઉત્પન્ન કરનારો ગુણ.	સે સર્વ. તનું છટીનું એક વચન, તેનું હત્થિનાઝ નાન્ય. હસ્તિનાપુર-
સંજુક્ત ભૂ. કૃ. વિ. સંયુક્ત જોડાયેલું, ઉમેરાયેલું.	શહેર.
સંવરણ નાન્ય. અટકાવનાર.	હરિણક્રૂ ન. હરિણાક્રૂ ચંદ્ર.
સંનિવિટ્ટ ભૂ. કૃ. વિ. સંનિવિષ્ટ બેઠેલું, સ્થાપેલું.	હરિણાહિવ ન. હરિણાધિપ સિંહ.

ઉપસર્ગો.

૧. નીચેના અવ્યયો ઉપસર્ગો (ઝવસગ) કહેવાય છે. તે ઘણે ભાગે ધાતુની પહેલાં આવે છે અને ધાતુના અર્થમાં ચાર જાતના ફેરફાર કરે છે :—

૧. કોઈ વખત ધાતુના અર્થમાં ન્યૂનતા-ઘટાડો કરે છે.
૨. કોઈ વખત ધાતુના અર્થમાં વધારો કરે છે.
૩. કોઈ વખત ધાતુના અર્થમાં કાંઈપણ ફેરફાર કરતો નથી.
૪. કોઈ વાર જુદો જ અર્થ ઉત્પન્ન કરે છે.

૨. કયા ઉપસર્ગનો કઈ વખતે શો અર્થ કરવો ? તે વપરાશ ઉપરથી જોવું.

આ.	આ. મર્યાદા
પિ અપિ અવિ	અપિ
ઝ	ઞ્ ઉચું.
ઝ, ઓ, ઝવ.	ઞ્ પાસે.

ઓ, અવ.	અવ, અપ પાસે, નીચે.
ઓ, નિ, ની.	નિર્ [માલ્ય શબ્દની પહેલાં જ ઓ થાય છે] વિના.
અઙ, અતિ.	અતિ ઘણું.
અણુ, અનુ.	અનુ પાછળ.
અંધિ. અહિ.	અંધિ પાસે.
અધિ, અહિ	અધિ ઉપર.
ણિ, નિ.	નિ અત્યન્ત.
દુ, દૂ.	દુર્ ખરાબ.
પ.	પ્ર આગળ.
પઙિ, પતિ, પરિ.	પ્રતિ [સ્થા ધાતુની પહેલાં જ પરિ થાય છે] વિરુદ્ધ
પરા.	પરા ઉલટું.
પરિ, પલિ.	પરિ વિશેષ.
વિ.	વિ વિશેષ.
સુ, સૂ.	સુ સારું.
સં, સમ્.	સમ્ સારું, એક સાથે.

સંખ્યાવાચક શબ્દોના રૂપો

	દુ	તિ
૧	દોણિ, દુણિ, વેણિ, વિણિ, દો, વે, દુવે	૧ તિણિ.
૨	દોણિ, દુણિ, વેણિ, વિણિ, દો, વે, દુવે	૨ તિણિ.

३	दोहि, दोहिं, दोहिँ, वेहि, वेहिं, वेहिँ.	३	तीहि, तीहिं, तीहिँ.
४	दुण्ह, दुण्हं, दोण्ह, दोण्हं. वेण्ह, वेण्हं, विण्ह, विण्हं. दुत्तो, दोओ, दोउ, दो-	४	तिण्ह, तिण्हं, तीण्ह, तीण्हं.
५	हिन्तो, दोसुन्तो, वित्तो, वेओ, वेउ, वेहिन्तो, वेसुन्तो,	५	तित्तो, तीओ. तीउ, तीहि- न्तो, तीसुन्तो.
६	दुण्ह, दुण्हं, दोण्ह, दोण्हं. वेण्ह, वेण्हं, विण्ह, वेण्हं.	६	तिण्ह, तिण्हं, तीण्ह, तीण्हं.
७	दोसु, दोसु, वेसु, वेसु.	७	तीसु, तीसुं.

चउ

१	चउरो, चत्तारो, चत्तारि.	१	पञ्च.
२	चउरो, चत्तारो, चत्तारि.	२	पञ्च.
३	चउहि, चउहिं, चउहिँ चऊहि, चऊहिं, चऊहिँ	३	पञ्चहि, पञ्चहिं, पञ्चहिँ. पञ्चेहि, पञ्चेहिं, पञ्चेहिँ.
४	चउण्हं, चउण्ह	४	पञ्चण्ह, पञ्चण्हं.
५	चउत्तो, चउओ, चऊओ, चउउ, चऊउ, चउहिन्तो, चऊहिन्तो, चउसुन्तो, चऊसुन्तो.	५	पञ्चत्तो, पञ्चाओ, पञ्चाउ, पञ्चाहि, पञ्चेहि, पञ्चाहिन्तो, पञ्चेहिन्तो, पञ्चासुतो पञ्चेसुन्तो.
६	चउण्ह, चउण्हं	६	पञ्चण्ह, पञ्चण्हं.
७	चउसु, चऊसु, चउसुं, चऊसुं.	७	पञ्चसु, पञ्चसुं, पञ्चेसु, पञ्चेसुं.

सट्टि

१	सट्टी	सट्टीउ, सट्टीओ, सट्टी.
२	सट्टिं	सट्टीउ, सट्टीओ, सट्टी.
३	सट्टीअ-आ-इ-ए.	सट्टीहि, हिं, हिँ.
४	सट्टीअ-आ-इ-ए.	सट्टीण-णं.
५	सट्टीअ-आ-इ-ए, सट्टित्तो, सट्टीउ, सट्टीओ, सट्टीहिन्ता.	सट्टित्तो, सट्टीओ, सट्टीउ, सट्टीहिन्तो. सट्टीसुन्तो.
६	सट्टीअ-आ-इ-ए.	सट्टीण-णं.
७	सट्टीअ-आ-इ-ए.	सट्टीसु, सट्टीसुं.

प्राकृत वाक्यो.

“एगो हं नत्थि मे कोइ, नाहमन्नस्स कस्स वि.” ।
एवं अदीणमणसो अप्पाणमणुसासइ ॥
पञ्चिन्दियसंवरणो, तह नवविहबंभचेरगुत्तिधरो, ।
चउविहकसायमुक्को, इअ अट्टारसगुणेहिं संजुत्तो ॥१॥
पञ्चमहव्वयजुत्तो, पञ्चविहायारपालणसमत्थो, ।
पंचसमिओ, तिगुत्तो, छत्तीसगुणो गुरू मज्झ. ॥२॥

अट्टणियंढा सुरुं पविट्ठा,
कविट्ठस्स हिट्ठा अह सन्निविट्ठा,
पडिअं कविट्ठं, भिण्णं च सीसं,
“अव्वो, अव्वो” त्ति वाहरंति, हसंति सीसा. ॥

કરુજણવય-હત્થિણાઝ-નરીસરો પઢમં,
 તઓ મહાચક્કવટ્ટિભાણ મહપ્પભાવો,
 જો બાવત્તરિ-પુરવર-સહસ્સ-વર-નગર-નિગમ-જણવયવર્ડ,
 બત્તીસા-રાયવર-સહસ્સાણુયાયમગ્ગો,
 ચઝદસ રયણ-નવ-મહાનિહિ-ચઝસટ્ટિ-સહસ્સ-પવર-જુવઙ્ગણ
 સુન્દરવર્ડ ચુલસી-હય-ગય-રહ-સયસહસ્સ-સામી,
 છળ્ણવઙ્ગ-ગામકોઢિ-સામી,
 આસી જો ભારહમ્મિ ભયવં ॥
 હરિણ-ઢ્ઢાણે હરિણઢ્ઢ ! જઙ્ગ સિ હરિણાહિવં નિવેસન્તો, ।
 ન સહન્તો ચ્ચિઅ તો રાહુપરિહવં સે જિઅન્તસ્સ. ॥
 જાવન્ત કેવિ સાહૂ ભરહેરવયમહાવિદેહે અ ।
 સવ્વેસિં તેસિં પળઓ તિવિહેણ તિદળ્ણવિરઆણં. ॥
 પળ-નવ-દુ-ચઝ-અટ્ટવીસ-તિસય-દુ-પળ-ભેયં
 કમ્મમવસ્સં વેઅણિજ્જં હવઙ્ગ.
 ઙ્ગલ્લો કિર વાણિઅઓ કોઢિભળ્ણડસગઢાણિ
 ભરિઠ્ઠણ અઢવીં પવિટ્ટો.
 અસીઙ્ગમે સંવચ્છે કાલે ગચ્છઙ્ગ.
 પુરિમ-ચરિમાણ કપ્પો મઙ્ગલં વઢ્ઢમાણ-જિણ-તિત્થમ્મિ.
 નારણ પજ્જુળ્ણો કુમરો ંગાગી દિટ્ટો.
 પળવીસા ય અસીઆ પળ્ણરસ પળ્ણાસ જિણવરસમૂહો. ।
 વીસા પળયાલા વિ ય તીસા પળ્ણત્તરિ જિણવરિંદા. ॥૧॥

સત્તરિ પળતીસા વિ ય સટ્ટી પંચેવ જિણગળો ંસો ।
 પળપળ્ણા ય દસેવ ય પળ્ણટ્ટી તહય ચેવ ચાલીસા ॥૨॥
 -જિણા રવ્વન્તુ મે સરીરં.

ગુજરાતી વાક્યો.

પંદરસો ને બેતાળીશ કોડ, અઢાવન લાખ, છત્રીશ
 હજાર, અને ંશી શાશ્વત બિંબોને પ્રણમું છું.
 ત્રણ લોકમાં આઠ કરોડ, પદ લાખ, બસો ને બ્યાશી
 ચૈત્યોને વંદુ છું.
 એક દોઢું દોઢ, બે દોઢાને ત્રણ. સોળ અઢીએ ચાલીશ.
 પોણાચારસો અને સવાઆઠસોમાં કેટલું અંતર છે ?
 વિક્રમ વર્ષ ંગણીશં અઠ્યાશીમાં પુસ્તક સંપૂર્ણ થયું.
 પાંચ હજાર નવસો પાંસઠ લખો.
 પહેલે સ્વર્ગે લાખ બત્રીશ, જીનવર ચૈત્ય નમું નિશદિશ,
 બીજે લાખ અઠ્યાવીશ કઢ્યા, ત્રીજે બાર લાખ સદઢ્યા.

પંચમં પગરણં.

પ ણ યા લી સો પા ઢો.

૧. અક્ષર પરિવર્તનના ૩ ત્રીજા પ્રકારના નિયમો :—

૧. સંસ્કૃત શબ્દમાં આવેલા શબ્દની શરૂઆતના તથા કોઈ વખત બીજા તથા ત્રીજા સ્વરને ઠેકાણે પ્રાકૃતમાં કોઈ પણ પ્રાકૃત સ્વર થાય છે. એ સામાન્ય નિયમ છતાં તેમાં નીચે પ્રમાણે ફેરફાર થાય છે.

- [૧] અનો ઙ ન કરવો. કોઈક સ્થળે અઙ આઙ અને લોપ વધારે થાય છે.
- [૨] ઙના આ અને ઙ નથી થતા.
- [૩] ઙનો ઓ નથી થતો.
- [૪] ઙ નો આ અને ઙ થતા નથી.
- [૫] ઙ નો આ નથી થતો.
- [૬] ઙનો ઙ નથી થતો, તથા રિ, ઢિ, અરિ, એ ત્રણ વધારે થાય છે.
- [૭] લૃ, લૃનો તો ઙલિ જ થાય છે. બીજું કાંઈ પણ નથી થતું.
- [૮] ઙ નો ઙ અને ઙ જ થાય, બીજું કાંઈ પણ ન થાય.
- [૯] ઙે ના ઙ, ઙ, અને ઙ જ થાય છે, અને અઅ, અઙ વધારે થાય છે.
- [૧૦] ઙો ના અ અને ઙ જ થાય છે, અઙ, આઙ વધારે થાય છે.
- [૧૧] ઙૌ નો આ, ઙ, ઙો જ થાય છે. ઉપરાંત-અઙ, આવ વધારે થાય છે.

- [૧૨] જોડાયેલાં વ્યંજનોની પૂર્વે કોઈ પણ સ્વર પ્રાયઃ હ્રસ્વ થાય છે. ત્યારે ઙ નો ઙ થાય છે.

૨. અક્ષર પરિવર્તનના ૨ જા પ્રકારના નિયમો :—

૧. [૧] પદને અન્તે, મ્ નો નિત્ય, અને સ્વર પર છતાં વિકલ્પે અનુસ્વાર થાય છે. [૨] કોઈ વખતે પદની અંદર પણ અનુસ્વાર થાય છે.
૨. શબ્દની અંદર આવેલા ઙ્-ઙ્-ઙ્-ન્ નો વ્યંજન પર છતાં અનુસ્વાર થાય છે.
૩. કેટલાક શબ્દોમાં નિત્ય અને કેટલાક બેવાર બોલાતા સ્વરાદિ શબ્દોની વચ્ચે વિકલ્પે, અનુસ્વાર ઉભેરાય છે.
૪. વર્ગ્યવ્યંજન પર છતાં અનુસ્વારને બદલે પછીના વ્યંજનના વર્ગનો અનુનાસિક વિકલ્પે થાય છે.
૫. કેટલાક શબ્દોમાં નિત્ય અને કેટલાકમાં વિકલ્પે, શબ્દમાંનો અનુસ્વાર હોય તે પણ લોપાય છે.

૩. અક્ષર પરિવર્તનના ૬ ઠા પ્રકારના નિયમો :—

૧. એવા શબ્દો છે કે જેની વચ્ચેથી સ્વર સહિત ક્, ગ્, જ્, ઢ્, ઘ્, વ્, નો લોપ થાય છે.
૨. ત્યારે કોઈક શબ્દોમાં આદિ વ્યંજનનો પણ લોપ થયો હોય છે.

૪. અક્ષર પરિવર્તનના ૪થા પ્રકારના નિયમો :—

૧. પછી આવેલા સ્વર સાથેના વ્યંજન સહિત-શરૂઆતના સ્વરને ઠેકાણે કેટલાક શબ્દોમાં ઙ, ઙે, ઙો, ઙ થાય છે.

१. अ ना ईरङ्कारो :—

[क]=आ	पढम	
	पुढम	वि. प्रथम पडेदुं.
पावयण	पढुम	
पवयण	पुढुम	
ना. प्रवचन शास्त्र, उत्तम व्याख्यान.		
सामिद्धि	वीसुं	अव्य. विश्वक् थारे तरङ्.
समिद्धि		
ना. समृद्धि आभाठी.		
पयड	[ङ]=ए	
पायड	वेल्ली	ना. वल्ली वेळडी.
वि. प्रकट प्रगट.	वल्ली	
[भ]=इ	सेज्जा	ना. शय्या पथारी.
अंगार		
इंगार	[य]=ओ	
न. अङ्गार ईंगारो.	नमोक्कार	न. नमस्कार
पिक्क		नमस्कार.
पक्क	परोप्पर	अव्य. परस्परम्
कृ. वि. पक्व पादुं.		परस्पर.
मज्झिम	अप्प	धा. अर्प
वि. मध्यम वय्येनुं.	ओप्प	
मुङ्ग		[छ]=मयनो मइय
न. मृदङ्ग ढोल पभाज.		
[ग]=ई	जलमय	वि. जलमय
हर	जलमइय	पाणीमय
हीर		
न. हर मलडेव		
[घ]=उ		
झुणि		
—ध्वनि		

[ज]=आइ

[ञ]=लोप

पुणाइ | अव्य. पुनः
पुणो | वणी, इरीथी.

रणण | ना. अरण्य
अरणण | जंगल, वन.
लाऊ | ना. अलाबू
अलाऊ | तुंभडी

२. आ ना ईरङ्कारो :—

[क]=अ	६	मंस ना. मांस मांस. पंडव न. पाण्डव पांडुनो पुत्र.
		[भ]=इ
१	अंब न. आम्र आंबानुं आड, ना. केरी. तम्ब ना. ताम्र तांबुं (दूस्व).	आइरिअ न. आचार्य आयरिअ आचार्य. सया अव्य. सदा सइ उभेशां.
२	जह अव्य. यथा जेम. जहा अहव अ. अथवा अथवा. अहवा	[ग]=ई
३	चमर न. चामर यामर. चामर कुमर न. कुमार कुंवर. कुमार	थाण वि. स्त्यान थीशुं. ठीण खल्लीड वि. खल्वाट टाळवाणुं.
४	पवह न. प्रवाह प्रवाड पवाह वडेश.	[घ]=उ
	[भाव वायक नाम]	उळ्ळ वि. आर्द्र भीनुं. शुवअ वि. स्तावक स्तुति करनार सुण्हाल न. सास्त्रावान् अण्ड.
५	मरहड्ड न. महाराष्ट्र मराठी. सामअ न. श्यामाक सामो.	

[ङ]=ऊ.	पारेवअ	ना. पारापत पारेवो.
अज्जू ना. आर्या सासु.	पारावओ	
[य]=ए.		[छ]=ओ.
गेज्ज वि. कृ. वि. ग्राह्य ग्रहण करवा योग्य.	अल्ल	वि. आर्द्र भीनुं.
	ओल्ल	
देर	ओली	ना. =दीटी आली
दारा	आली	=सभी
वार		

३. इ ना ईरङ्कारो :—

[क]=अ.	[ग]=उ.
हलदी ना. हरिद्रा ७१६२.	दु सं. वि. द्वि भे.
तित्तिर न. तित्तिर तेतर.	दुहा अव्य. द्विधा भे प्रकारे.
पह न. पथिन् रस्तो.	णुमन्न भू. कृ. वि. निमग्न डूभेळुं.
सढिल वि. शिथिल ढीलुं.	पावासु न. प्रवासिन् मुसाङ्कर.
सिढिल	उच्छु ना. इक्षु शेरडी.
इअ अव्य. इति भेम [वाक्यनी आदिमां ४]	
[भ]=ई.	[ध]=ए.
जीहा ना. जिह्वा ७७	पिण्ड ना. पिण्ड पिंडो-
सीह न. सिंह सिंढ	पेण्ड पेंडो. गुच्छो.
तीसा ना. त्रिसत् त्रीश	किंसुअ ना. किंशुक
वीसा ना. विशति वीश	केसुअ केसुं.
नि उप. निर नीसरड नीकणे छे.	मेरा ना. मिरा मर्यादा
नी निःसरति	

[ङ]=ओ.	दोहाकय	वि. द्विधाकृत भे
दोवयण ना. द्विवचन भे	दुहाकय	प्रकारे करेव..
वयन.	निज्झर	न. निज्झर ७२९.
	ओज्झर	[न् साथे.]

४. ई ना ईरङ्कारो :—

[क]=अ.	[ङ]=ऊ.
हरडई ना. हरीतकी ७२३.	तूह ना. तीर्थ तीर्थ.
[भ]=आ.	विहूण कृ. वि. विहीन रडित.
कम्हार न. भ. कश्मीर काश्मीर.	विहीण
[ग]=इ	हीण कृ. वि. हीन ओच्छुं.
दुइअ वि. द्वितीय भीणुं.	हूण नीयुं.
तइअ वि. तृतीय त्रीणुं.	[य]=ए.
आणिअ कृ. वि. आनीत आणोळुं.	बहेडअ न. बिभीतक भडेडानुं
पाणिअ ना. पानीय पाणी.	आड.
पाणीअ	केरिस वि. कीदृश डेवुं ?
तित्थ ना. तीर्थ तीर्थ. (इस्व.)	पीढ ना. पीठ पाट,
[ध]=उ.	पेढ पथारी.
जुण्ण कृ. वि. जीर्ण	नेड ना. नीड भाणो
जिण्ण १नुं.	नीड

५. उ ना ईरङ्कारो :—

[क]=अ.	गलोई ना. गुडूची गणो.
अगरु ना. अगुरु अगर	गरुई वि. गुर्वी भोटी.
यंढन.	मउड न. मुकुट मुगट.

मउलिअ कृ. वि. मुकुलित
 ओकहुं थयेल.
 जगुडिल न. युधिष्ठिर युधिष्ठर
 राजा
 अवरिं | अव्य. उपरि उपर.
 उवरिं |
 [प]=इ.
 पुरिस न. पुरुष पुरुष.
 पउरिस नान्य. पौरुष पुरुषार्थ.
 भिउडी ना. भ्रुकुटी भम्मर.
 नेश.
 [ग]=इं.
 छीअ नान्य. क्षुत् छीक.
 [ध]=ऊ.
 १ त्स अने छ नीपूर्वना
 उ नो ऊ

६. ऊ ना ईरङ्गारो :—

[क]=अ.
 दुऊल | नान्य. दुकूल वञ्ज.
 दुअल्ल |
 सुणह | वि. सूक्ष्म भारीक.
 सणह |

ऊसव न. उत्सव ओच्छव.
 ऊसुअ वि. उत्सुक ठीया
 मनवाणुं.
 ऊसासो न. उच्छ्वास अंटर
 वेवातो श्वास.
 मूसल | नान्य. मुसल
 मुसल | सांभेखुं.
 दूसह | वि. दुस्सह दुःखे
 दुसह | सडन थाय तेवुं.
 [ङ]=ओ.
 ओट्टिअ कृ. वि. उत्थित उठेखुं,
 उठथुं.
 पोत्थअ न. पुस्तक पुस्तक.
 मोणड नान्य. मुण्ड मुंडुं. (इस्व)
 कोऊहल | नान्य. कुतूहल
 कुऊहल | गम्मत.
 कोऊहल्ल

[प]=इ.
 निउर | नान्य. नूपुर जांउर.
 नूउर |
 [ग]=उ.
 भुमया ना. भू. भम्मर, नेश.

वाउल वि. वातूल वायुं.
 हणुमंत ना. हनूमान्
 कोउहल | नान्य. कुतूहल
 कोऊहल | गम्मत.
 [ध]=ए.
 नेउर | नान्य. नूपुर जांउर.
 नूउर |

७. ऋ ना ईरङ्गारो :—

[क]=अ. १ शब्दनी आदिमां.
 घय नान्य. घृत धी.
 मय न. मृग डरष.
 तण नान्य. तृण धास.
 [प]=आ.
 माउक | वि. मृदुक सुंवाणुं.
 मउअ |
 [ग]=इं.

किवा ना. कृपा दया.
 किसङ्गी ना. पातणा अंगवाणी
 कृशाङ्गी
 धट्ट | वि. धृष्ट उद्धत, भेशरम.
 धिट्ट |
 भिंग न. भृङ्ग भमरो.
 विञ्जुअ न. वृश्चिक वींछी.

[ङ]=ओ
 तम्बोल नान्य. ताम्बूल तंभोण.
 मोल्ल नान्य. मूल्य किंमत.
 गलोई ना. गुडूवी गणो.
 थोर वि. स्थूल णुं.

सिंग | नान्य. शृङ्ग शींगुं.
 संग |
 मिच्चु | नान्य. मृत्यु भरष.
 मच्चु |
 मयङ्क | न. मृगाङ्क थंद्र.
 मियङ्क |
 [ध]=उ.
 २ समास वगेरेमां
 पिउघर नान्य. पितृगृह पितानुं
 धर

माउ-हर | नान्य. मातृगृह
 माइ-हर | मातानुं धर.
 पिउवण नान्य. पितृवन स्मशान.
 उसह न. ऋषभ भण्ड.
 भाउअ न. भ्रातृक भाई.
 मुइंग न. मृदङ्ग मृदंग, पभाज

उसह		न. वृषभ बण्ड.	रिसह	न. ऋषभ बण्ड.	
वसह			रिउ		न. ऋतु ४ ऋतु.
बुहप्फइ		न. बृहस्पति	उउ		
बिहप्फइ		भृडस्पति, गुरु.	रिज्जु		वि. सरण ऋजु.
बहप्फइ			उज्जु		
		[ङ]=ऊ	रिसि		न. ऋषि ऋषि, मुनि.
मूसा		अव्य. मृषा शृङ्.	इसि		
मुसा			रिण		नान्य. ऋण टव.
		[य]=ए.	अण		
विट वेंट		नान्य. वृन्त डीटीयुं.			२. व्यंजन साथे पण.
		[छ]=ओ.	एआरिस		वि. एतादृश भेवो.
मोसा		अव्य. मृषा शृङ्.	केरिस		वि. कीदृश डेवो ?
वोण्ट		नान्य. वृन्त डीटीयुं.			[ञ]=अरि.
		[ञ]=रि डेवण ऋ नो	दरिअ		कृ. वि. दस गविष्ठ.
रिच्छ		न. ऋक्ष रींछ.			[ञ]=ढि.
			आढिअ		कृ. वि. आहत आदर करेळुं.

८. ए ना ईरङ्गारो :—

		[ङ]=इ.	वेअणा		नान्य. वेदना पीडा.
केसर		नान्य. केसर केसर.	विअणा		
किसर					[भ]=ऊ.
दिअर		न. देवृ टियर.	शूण		न. स्तेन थोर.
देवर			थेण		
चविडा-ला		नान्य. चपेटा लात.			
चवेडा-ला					

९. ऐ ना ईरङ्गारो :—

		[ङ]=अअ.	केलास	न.	कैलास ते पर्वत.
उच्चअ		अव्य. उच्चैस् ठीयुं.	वेज्ज	न.	वैद्य वैद्य.
नीचअ		अव्य. नीचैस् नीयुं			[ङ]=अइ.
		[भ]=इ	सणिच्छर	न.	शनैश्चर ते नामनो
			श्रु		प्रतिभा.
सिन्न		नान्य. सैन्य लश्कर.	चइत्त	नान्य.	चैत्य मंदिर,
सेन्न					प्रतिभा.
		[ग]=ई.	वइसाह	न.	वैशाख वैशाख
धीर		नान्य. धैर्य धीरज.	मडिनो.		
चीवंदण		नान्य. चैत्यवंदन	दइच्च	न.	दैत्य राक्षस.
चेइअवंदण		चैत्यने प्रतिमाने	चइत्त		न. चैत्र चैत्र मडिनो.
		वंदन.	चेत्त		
		[ध]=ए.	वइर		नान्य. वैर वेर.
एरावण	न.	ऐरावण ईंद्रनो डायी.	वेर		
			दइव्व		नान्य. दैव नशील.
			देव्व		

१०. ओ ना ईरङ्गारो :—

		[ङ]=अ.			[भ]=ऊ.
मणहर		वि. मनोहर सुंदर.	सूसास	वि.	सोच्छ्वास श्रुवतुं.
मणोहर					[ग]=अउ, आअ.
अन्नन्न		नान्य. अन्यान्य अंक	दउ	नान्य.	न. गो गाय, बण्ड.
अन्नोन्न		भीष्मनुं.	गाअ		बण्ड. गो.
			गाई		गाय. गो.

૧૧. ઔ ના ફેરફારો :—

[ખ]=અડ.	સુગન્ધિત્તણ નાન્ય. સૌગન્ધ્ય
પર ન. પૌર શહેરી.	સુગંધિપણું.
કરવ ન. કૌરવ કુરુના વંશનો.	[ધ]=ઓ.
મડળ નાન્ય. મૌન મૌન.	જોવ્વળ નાન્ય. ચૌવન જુવાની.
[ખ]=આ.	કોસમ્બી ના. કૌશામ્બી
ગારવ નાન્ય. ગૌરવ મોટાઈ.	કૌશાંબી નારી.
ગરવ	[ડ]=આવ.
[ગ]=ડ.	નાવા ના. નૌ હોડી.
સુન્દેર નાન્ય. સૌન્દર્ય સુંદરપણું.	

સૂચના—આ ઉપરાંત પણ ઘણા શબ્દોને અહીં બતાવેલા ફેરફારોના પ્રકારો લાગુ પડે છે, અને કેટલાકને નથી પણ લાગુ પડતા, તેથી વપરાશ ઉપરથી શબ્દો જોઈને ફેરફારના નિયમો ઘટાવવા.

૧. વિસર્ગનો ઓ.—

પુળો, ડળો અવ્ય. ફરીથી,	મળોસિલા ના. મણશીલ મન:-
વારંવાર પુન:	શિલા.

૨. અનુસ્વારના ફેરફારો—

૧. અનુનાસિકનો અનુસ્વાર.

ઙ નો અનુસ્વાર.	જ્ નો અનુસ્વાર.
પંતિ. ના. લીંટી. પડિંક્ત	લંછળ નાન્ય. કલંક. લાઞ્છન.
અંગળ નાન્ય. આંગણું. અઙ્ગન.	પંચમ વિ. પાંચમું. પચ્ચમ

ળ નો અનુસ્વાર	સંઙ્ગા ના. સાંજ. સન્ધ્યા.
છંમુહ ન. કાર્તિક સ્વામિ. ઘળમુખ.	વિંઙ્ગ ન. વિંધ્યાયળ પર્વત.
ઊઙ્ઠા ના. ઈચ્છા. ઊત્કળઠા.	વિન્ધ્ય.

૨. અનુસ્વારનો ઉમેરો.

છેલ્લા અક્ષર પર.	મળંસિ વિ. સ્વતંત્ર. મનસ્વિન્
	ત્રીજા સ્વર પર.
સમ્મં અવ્ય. સારું સમ્યક્	અવરિં અવ્ય. ઉપર. ઉપરિ.
સક્કં અવ્ય. પ્રત્યક્ષ. સાક્ષાત્	અણિંતય નાન્ય. અતિમુક્તક.
	અણિમુત્તય નું ફળ.
પહેલા સ્વર પર.	અણિંતય
અંસુ નાન્ય. આંસું. અશ્રુ.	વિકલ્પે :—
તંસ વિ. ત્રાંસું. ત્ર્યસ્ર.	મંજાર ના. બિલાડો.માર્જાર.
પંસુ ન. ફરશી. પર્શું.	મજ્જાર
વંક વિ. વાંકું. વક્ર.	મળંસિલા ના. મણશીલ.
દંસળ નાન્ય. જોવું, દર્શન.	મળાસિલા મન:શિલા.
	મળોસિલા
	એકમેક વિ. એકએક. એકૈક.
	એકેક
વયંસ ન. મિત્ર. વયસ્ય	

૩. અનુસ્વારના અનુનાસિક.

સંખ	ન. શંખ. શઙ્ખ	કંટઅ	ન. કાંટો. કળટક.
સઙ્ખ		કળટઅ	
કંચુઅ	ન. કંચવો. કચ્ચુક.	પંથ	ન. રસ્તો. પન્થ.
કચ્ચુઅ		પન્થ	

चंद	नां. थांढो. चन्द्र.	आरंभ	न. शरुआत आरम्भ.
चन्द		आरम्भ	

४. अनुस्वारनो लोप.

वीसा	ना. वीश. विंशति.	सीह	न. सिंढ. सिंह.
तीसा	ना. त्रीश. त्रिंशत्.	सिंघ	
सक्कय	वि. संस्कारेळुं. संस्कृत.	कह	अव्य. केवी रीते. कथम्
सक्कार	न. संस्कार, टेव, संस्कार.	कहं	
एव	अव्य. ऐम. एवम्	कि	अव्य. केम शुं. किम्.
एवं		किं	
मास	नाव्य. भांस. मांस.	कास	ना. कांसुं. कांस्य.
मांस		कांस	

३. स्वर सङ्घित व्यंजनो लोप—

वारण	ना. [क] व्याकरण	ह्रिअ	ना. [य] हृदय.
वायरण	शास्त्र व्याकरण.	ह्रिअय	हृदय.
आअ	भू. कृ. वि. [ग]	देउल	ना. [व] भंदिउर.
आगअ	आवेळुं. आगत.	देवउल	देवकुल.
भाण	ना. [ज] वासण,	इंध	ना. [च] यिद्धन,
भायण	भाषुं. भाजन.	चिन्ध	निशाणी. चिह्न.
दुग्गाएवी	ना. [द] दुर्गादेवी.		
दुग्गावी	दुर्गादेवी.		

४. पछीना स्वर साथेनां व्यंजन साथेना स्वरने ठेकाणे स्वर.—

ऊज्जाय	ना. उपाध्याय.	ऐ	अव्य. अरे. अयि !
ओज्जाय	उपाध्याय.	केली	ना. केण. कदली.
उवज्जाय		कयली	

चोत्थ	वि. थोथुं. चतुर्थ.	बोर	ना. बो. बदर.
तेह	सं. वि. तेर. त्रयोदश.	बोरी	ना. बोरी. बदरी.
तेवीसा	ना. त्रेवीश. त्रयोविंशति.	लेण	ना. भीहुं. वि. भारुं
थेर	वि. धरुं. स्थविर.	लवण	
पोप्फल	ना. सोपारी. पूगफल.	सोमाल	वि. सुंवाणुं.
पोर	न. पोरो. पूतर.	सुउमाल	सुकुमार.

सामान्य शब्दकोष.

अग्घ	ना. पूजानी सामथ्री.	तड	न. ना. तट
अर्घ्य		तडी	ना. तटी
अमय	ना. अभृत. अमृत.	तिमिर	ना. अंधारुं. तिमिर.
अणचुक्क	कृ. वि. दे०] न भूलेलो.	दीस्	धा. जोवाय. (सद्य भेदमां वपराय छे) दरिस् दृश.
अवमच्चु	ना. कभोत. अवमृत्यु.	नह	ना. आकाश. नभस्.
कर	न. १ छथ २ किरण. ३ कर-वेरो.	पिणड	धा. अकठा थवुं.
कलाव	न. समूड. कलाप.	पङ्कअ	ना. कभण. पङ्कज.
कुल्ला	ना. नीक. कुल्या.	पयाव	न. प्रताप. प्रताप.
घम्म	न. धाम, गरभी. घर्म.	परिवार	न. परिवार. परिवार.
चिक्कण	वि. थीकथुं, धाहुं.	पडिक्खलिज्जन्त	सद्य. व. कृ. वि. रोकातुं. प्रतिस्ख-ल्यमान.
जस	न. यश. यशस्.	मुड्डिङ्गि	न. मृदंग वगाडनार. मृदङ्गि.
जल्लोळ	वि. पाणीथी भींजवेळुं. जलार्द.		

मल्ल न. मल्ल. मल्ल.	सम-हर नान्य. कसरत शाणा.
राम-रिसि न. परशुराम. रामर्षि.	श्रम-गृह.
रेवई ना. अणदेवनी स्त्री. रेवती.	सिन्धव नान्य. भीर्तुं, सिंधालुष.
लच्छण नान्य. लक्षणा-निशानी	सिन्धव.
लक्षण.	सुणहा ना. गायने गणे गोदडी डोय
वारवाल न. पोणीयो. द्वारपाल.	छे, ते. सास्त्रा.
विणत्ति ना. आञ्जलि. विज्ञप्ति.	सुणहाल न. अणद. सास्त्रावान्.
विलासअ ना. विवास.	सुणहाल-चिन्ध न. मडादेव.
विवरिअ भू. कृ. वि. उलटुं.	सास्त्राल-चिह्न.
विपरीत.	सेल न. पर्वत. शैल.
वज्जन्त व. कृ. वि. वगाडातुं.	सेल्ल न. [दे०] पास, इंसलो.
वाद्यन्त.	संवुत्त भू. स. वि. थयेकुं संवृत्त.
सम न. श्रम, मडेनत, कसरत,	हय भू. कृ. वि. नाश पाभेव. हत.
श्रम	

प्राकृत वाक्यो.

तस्स गुण-सामिद्धी पयडा, कला-समिद्धी वि पायडा.
 अंगार-पिक्क-फलाइं खाअए इंगाल-पक्क-मूलाइं च.
 अमयमइओव्व, अहवा अमयमयाओ वि समहिओ जस्स ।
 हीर-हीरपिआहि वि जस-गीअ-झुणी सुव्वए वीसुं ॥
 असि-पुढुमो धणु-पुढुमो छरुआ-पुढुमो य सेल्ल-पढुमो य ।
 सव्वण्णुव्व अहिण्णू जो सयल-कला-कलावस्स ॥

कय-पवयण-नमोक्कारो पावयणं पढइ, परोप्परं च परिपुच्छइ.
 रणणे अरण्ण-पसु-भरिये तस्स सत्तु-बहूहिं ।
 लाऊ-लया-हरे तहा रुन्नं जह अलाऊ-कुल्ला जाआओ. ॥
 गय-थीण-तिमिर-केसे खल्लीडे नह-सिरम्मि संवुत्तो ।
 थुवआ हवन्ति लोआ एण्ह सुणहाल चिन्धस्स ॥
 विणय-गेज्जाण अज्जुणं पुरो वहूओ उट्टन्ति ।
 चउ-वारेसुं घरेसुं रमणीओ देरागयं पारावयं पारेवइं च
 पासन्ति ।
 चिन्ताउरा भसला कमल-पेण्डे पिण्डऊण रुअन्तिव्व.
 हय-कम्हार-हरडई-चिक्किण-तिमिरस्स गहिय-पाणीया ।
 पाणिय-तडम्मि विप्पा अजुण्ण-सूरस्स देन्तिगं ॥
 जिण्ण-तमं अहूण-तेअं विहीण-विवरि अमगं ।
 अविहूणं तं रविं मल-हीणा तूह-दिआ तित्थे थुणन्ति ॥
 नीड-घरा नेड-पीढं चत्तूण मउलिआ घरोवरिं ।
 रुक्ख-अवरिं च उट्टन्ति पक्खिणो ॥
 गुरुअ-भिउडीहिं वार-वालेहिं बहु-पोरिसावि गरुआवि
 पडिक्खलिज्जन्ता पुरिसा रुद्ध-छीआ इह एन्ति.
 राया सेज्जाओ ओट्टिओ.
 मुसल-धर बाहु-मूसल ! रइ-सूहव-सुहअ ! दूसह-
 प्पयावेण रिउ-दुसह ! हे निव ! तुज्झ मुह-कमलं दट्टुं ऊसुअ-
 नयणा निवा पुणोपुणो ऊससन्ति । [उत्सुक थाय छे.]

વજ્જન્ત-કળય-નૂર-મણિ-નેર-ચયણ-નિરુઓ મય-
લંછણ-વચણાઓ કિસડ્ઢીઓ ગોરીઓ તસ્સ પાસમ્મિ ઠિઆ.
રાય-મયડ્ઢો મિઅડ્ઢું ચ અવિજાણઓ રિડ-સડ્ઢ-ભજ્જણો
રાયા ધિદ્વાધિદ્વાણ વિણ્ણત્તિ સુણઇ.

નિવ-સહો દિય-વસહે પિડકમ-માડ-હર-આગા
વન્દિરુણં માડ-હરમ્મિ પત્તો.

અમુસા-વાઈ અમૂસ-પરિવારો ધણ-વુટ્ટિ-ચયણ-વિટ્ઠીહિં
વુટ્ટો.

બુહપ્ફડવ બિહપ્ફડ-સીસો બહપ્ફડસ્સ ધણં દેઇ.

સવેણ-ફલેહિં સવિણ-ફુલ્લેહિ સવોણ-સુપત્તેહિં જિણં
પૂઅઇ.

રાય-રિસી રામ-ઇસી મિવ રિજ્જૂ સહુજ્જુણિં નર-
સહેહિં નિવઇ-રિસહો ચલિઓ.

વસન્ત-રિડ-વિલાસઓ ગિમ્હ-રિડ-સરિસ-લીલઓ
દરિઅ-આઢિઅં સમ-હરં ગઓ.

મુડ્ઢિ-કર-તાડિણ મિઅડ્ઢેણ સહ ગીઅં ગાજ્જેઇ.

પડ્ઢય-કેસર-કન્તી સકિસર-પડમ-દામો સિંઘ-
ચવેલા-ચવિલો રાયાણો સમં કરેઇ.

ગુરુ-મણ-થેણો રેવઈ-દેવર-સીઅ-દિઅરાણ બલથૂણા
સયં અવેઅણો મલ્લ-સેલાણં વિઅણં કાહી.

સણિચ્છર-પિડ-કર-હયં સિન્ધવં વ તસ્સ કર-હયં સ-
સિન્ન-પર-સેન્ન-વિણ્ણઅં મલ્લ-કુલં ઘમ્મ-જલોલ્લં જાયં.

દાવણા ઉચ્ચઅ-નીચઅ-લક્ષે અણચુક્કો કેલાસ-
ધીરો વેજ્જસ્સ ચડ્ઢત્તસ્સ ઘરસ્સ પાસમ્મિ વડ્ઢસાહે ચડ્ઢત્તે અ
દડ્ઢચ્ચ-વડ્ઢરં પણાસડ્ઢ.

દડ્ઢવેણ તયા ચીવન્દણં કુણન્તેણ તેણ વેરં વિમ્હરિઅં.
અન્નમન્નં મણહરં સૂસાસં ગાઅં દેવ્વડ્ઢ.

અન્નોન્નં મણોહરિં ગાડં ગડરવવન્તં ગડં ચ પાસડ્ઢ.

કોસમ્બી-પડેસુ જોવ્વણેણ, સુન્દેરેણ, મડ્ઢણેણં, ગાર-
વેણ, જસ-સુગન્ધિત્તણેણ પસિદ્ધા કડરવા નિવા નાવાએ ચડ્ઢન્તિ.

પન્થસ્સ આરમ્મે ચન્દોવ્વ ઉજ્જલો સડ્ઢ્ઠો, કણ્ઠઓ,
કચ્ચુઆ ય દિડ્ઠો.

તેરહ કેલીઆ, તેવીસા કેચલાડ્ઢં, ચોગ્ગુણાડ્ઢ
પોપ્ફલાડ્ઢ, થોર-બોરીણં ચ બોરાડ્ઢં થેરો ઓજ્ઞાઓ ગેણહડ્ઢ.
પાણીયે લોણં પોરો ય દીસડ્ઢ.

ગુજરાતી વાક્યો.

સાંજે ષડ્ઢમુખનાં મંદિરનાં આંગણામાં ઝાડ ઉપર ચંદ્ર
ત્રાંસો દેખાય છે.

તે કાંસાનાં વાસણમાં વિંશતિ મુક્તકો, સોનાનો વાંકો
કાંટો અને એક મુકુટ મનસ્વી વયસ્ય માટે લાવ્યો.

આ નુપૂરનું મૂલ્ય શું હશે ?

યુધિષ્ઠિર કૃષ્ણ અને મૂસળધરને તંબોળ આપે છે ?

ગાયના થીણા ઘી વડે સુંવાળાં કરેલાં વૃષભનાં
શિંગડાંઓ શોભે છે.

વિંછીનો ડંખ કેવો હોય ?

छा या ली सो पा ढो.

धणं दवावेह.   सोयणं खेलावेइ.
 णं सुवं गिहं णेमि.   कओ से निग्गहो.
 अन्ने भणंति.   अलाहि एएण.
 तं भोयावेह.   एसो विनिरसो.
 तुब्भं हत्थे किं ?   सव्वे विम्हावेइ.
 सिक्खावेमि भे.   अहं छायाए अच्छामि.
 से गब्भे जाओ.   णेहिं भणिओ मि.
 सो राया हरिसिओ.   को एसो ?
 कोहं विणासेइ.   के एए ?
 रहं पयट्ठावीअ.   कीस इह आगओ ?
 तीअ वि दिट्ठो.   कत्तो घयं ढक्कसि ?
 तेसिं एअं रूवं ?   केण अम्हं सक्कारो कओ ?

कहं पुणो पुणो आगच्छन्ति इमे दुवे साहू ?

अम्मापिउणो णं ण्हावेन्ति विहीए.

मया पुच्छिओ-“इमीए मुहे काह गन्धो ?”

तुम्हं समीवे अमिह पेसिआ.
 अमहेहिं कला सिक्खिआ.
 कीस अजुत्तं भाणेसि ?
 का भे सरीरपीडा जाया ?
 ममम्मि गाअमाणे सो राया हरिसिओ.
 इमेसु चउसु पुत्तेसु कयरम्मि अहिओ सिणिहो ?
 ताणं पुत्तो कुणिओ नाम.
 तओ तीसे इच्छिओ.
 अहं तुज्झ सीसो, दंसिओ भे मोक्खमग्गो.
 ते सगाइं सगाइं नामाइं सावेन्ति.
 जइ माया अवस्सं किं पि घेत्तव्वं,
 तो एएण पायपीढेण कुणउ मे पसायं.
 णेण बाल-पुत्तो रज्जे ठविओ.
 तारिं अन्तरा कहा समुट्ठिआ.
 एअम्मि रुक्खे णीए दिट्ठी दिण्णा.
 को पुण एस हवेज्ज ?
 विसज्जेह मं, जाव णं जाणेमि.
 अस्सि च देस-काले सा रायं विण्णवेइ.

સ ગ ચ ત્તા લી સો પા ઢો.

સર્વનામો અને પ્રેરકભેદ.
સર્વનામોને લાગતા સામાન્ય પ્રત્યયો.

નરજાતિ.

૧ ઓ.	એ.
૨ મ્.	આ, એ.
૩ ણ. ણં.	હિ, હિં, હિં.
૪ સ્સ, ય.	ણ, ણં, સિં.
૫ તો, ઓ, ડ, હિ, હિન્તો, ં.	તો, ઓ, ડ, હિ, હિન્તો, સુન્તો.
૬ સ્સ.	ણ, ણં, સિં.
૭ સિંસ, મિંમિ, હિં, ત્ય.	સુ, સું.

નરજાતિ.

૧ ં [આ]	ડ, ઓ, ં (આ)
૨ મ્.	ડ, ઓ, ં, (આ)
૩ અ, (આ), ડ, એ.	હિ, હિં, હિં.
૪ અ, (આ), ડ, એ.	ણ, ણં, સિં.
૫ અ, (આ), ડ, એ. તો, ડ, ઓ, હિન્તો.	તો, ડ, ઓ, હિન્તો, સુન્તો.

૬ અ, (આ) ડ, એ.	ણ, ણં, સિં.
૭ અ, (આ), ડ, એ.	સુ, સું.

નાન્યતરજાતિ.

૧-૨ મ્.	હિં, હિં, ણિ.
---------	---------------

બાકીના નરજાતિ પ્રમાણે.

૧. પ્રાકૃત ભાષામાં સર્વનામના રૂપો કરતી વખતે નીચેના નવ પ્રકાર થાય છે.
૧. સવ્વ, એગ, પુવ્વ, અવર, ડયર, દક્ષિણ, સુવ, અન્તર, અન્ન, અન્નયર, ઉત્તર. વગેરે.
૨. જ.
૩. ક.
૪. ત, ણ.
૫. એઅ.
૬. ડમ.
૭. અમુ.
૮. જુમ્હ.
૯. અમ્હ.

સર્વનામ વિષે નિયમો.

૧. પહેલા પ્રકારનાં સર્વનામનાં રૂપો.

અ. નરજાતિ.

સવ્વ.

[૧] સામાન્ય રીતે દેવ જેવા રૂપો કરવા.

[૨] પરંતુ, પહેલી, અને ચોથી-છઠ્ઠીના બહુવચનમાં, તથા સાતમીના એકવચનમાં જે ફેરફાર થાય છે, તે જણાવ્યા છે. સર્વનામને ઘણે ભાગે સંબોધન નથી.

- આ. નારીજાતિ. સવ્વા.
 [૧] અકારાન્તને આ લગાડીને નારીજાતિ રૂપ માલા જેવા.
 [૨] પરંતુ, ચોથી-છઠ્ઠીનાં બહુવચનમાં, ફેરફાર બતાવ્યો છે.
- ઙ. નાન્યતરજાતિ. સવ્વ.
 [૧] પહેલી બેમાં વળ જેવાં, અને ત્રીજીથી બાકીના નરજાતિ સર્વનામ પ્રમાણે રૂપો કરવા.
- ૨ બીજા પ્રકારના.
- અ. નરજાતિ. જ.
 [૧] ઉપર પ્રમાણે જ રૂપો. ઉપરાંત નીચેના પ્રત્યયો વધારો.
 એક વ. બહુ વ.
 ત્રીજી. ઙ્ઙા.
 ચોથી-છઠ્ઠી. આસ.
 પાંચમી. મ્હા.
 સાતમી આહે, આલા, ઙ્ઙા (કાળવાચક જ્યારે અર્થમાં જ.)
 [૨] ઙ્ઙા વિના ઉપરના સ્વરાદિ પ્રત્યય લાગતાં અલોપાય છે.
- આ. નારીજાતિ. જા-જી.
 [૧] આ લગાડી પહેલા પ્રકારના નારીજાતિ પ્રમાણે એક જાતના રૂપો થાય છે.
 [૨] સાતમીના એકવચનમાં હિં પ્રત્યય વધારાનો લાગે છે.
 [૩] પહેલી બીજીનાં એકવચન, તથા ચોથી, છઠ્ઠીના બહુવચન સિવાય જી અંગ થઈ દેવી જેવાં પણ રૂપો થાય છે. ત્યારે નીચેના પ્રત્યયો વધારે ઉમેરાય છે.

- એકવચન. બહુવચન
 ચો. છ. સ્સા, સે.
- ઙ. નાન્યતરજાતિ. જ.
 [૧] ત્રીજીથી નરજાતિ જેવા રૂપો, બાકીના પહેલા પ્રકાર જેવા.
- ૩ જા પ્રકારના
 અ. નરજાતિ અને નારીજાતિ. કા, કા—કી.
 [૧] બીજા પ્રકાર જેવાં, ઉપરાંત નીચેના પ્રત્યયો વધારો.
 એકવચન. બહુવચન
 પાંચમી. ઙ્ઙો, ઙ્ઙસ, ં
 ચો. છ. આસ [નારીજાતિમાં પણ]. આસ [ના.માં નહિ]
 [૨] ઉપરના પ્રત્યયો પર છતાં અ લોપાય છે.
- આ. નાન્યતરજાતિમાં. કિં-ક.
 [૧] પહેલી અને બીજીના એકવચનમાં કિં જ રૂપ થાય છે :
 બાકીના બીજા પ્રકાર જેવા, ત્રીજીથી નરજાતિ જેવા.
- ૪થા પ્રકારના
 અ નરજાતિ અને નારીજાતિ-ત-ળ, તા-ળા, તી-ળી.
 [૧] બીજા પ્રકાર જેવા. ઉપરાંત, નીચેનો ફેરફાર.
 એકવચન. બહુવચન
 પહે. | સ રૂપ વધારે [નર. માં]
 | ત્ નો સ્ કરવો [નર-નારીમાં જ] ં
 ચો. છ. | સે રૂપ વધારે | [દરેકમાં] રૂપ વધારવું. [દરેકમાં]
 | આસ પ્રત્યય વધારે | પ્રત્યય વધારવો,
 [નર-નાન્યતર જાતિમાં જ]

પાં. ઓ [નર-નાન્યતરમાં જ] ○

[૨] ઉપરના સ્વરાદિ પ્રત્યયો લગાડતાં અ નો લોપ કરવો.

આ. નાન્યતરજાતિ ત-ળ

[૧] બીજા પ્રકાર જેવા. ઉપરાંત ત્રીજીથી નરજાતિ જેવા.

પ મા પ્રકારના—

અ નર, નારી અને નાન્યતરજાતિ, એઅ, એઆ-એઈ, એઅ.

[૧] પહેલા પ્રકાર જેવા, ઉપરાંત, નીચેના ફેરફાર.

એકવચન બહુવચન

પહેલી.— અ નો સ કરવો. ○

[નર-નારીમાં જ]

એસ, ઇણમ્, ઇણમો.

[આ રૂપો ત્રણેય જાતિમાં વધારવા]

ત્રીજી.— ઇણા પ્રત્યય ○

[નર-નાન્યતરમાં જ]

ચો. છ.—સે રૂપ વધારે [દરેકમાં]

પાંચ.—ત્તો, ત્તહે સિ રૂપ વધારે [દરેકમાં]

[પ્રત્યયો વધારે નર-નાન્યતરમાં] ○

સાત.—હિં પ્રત્યય ન જ લાગે. ○

[૨] ત્થ, ત્તો, ત્તહે અને ઇણા પ્રત્યય પહેલાં અ નો લોપ થાય.

[૩] મ્મિ, પ્રત્યય પહેલાં શરૂઆતના એ નો અ અને ઇ થાય.

[૪] નારીજાતિમાં એઈ અંગ દરેક વિભક્તિમાં વિકલ્પે થાય છે, ને ઉપરના નિયમો ધ્યાનમાં રાખીને દેવી જેવાં રૂપો કરવા.

[૧૯૦મા પેઈજ પરના રૂપો સામાન્ય અભ્યાસ માટે આપ્યા છે, અહીં આપેલાં રૂપો જ બરાબર છે.]

દ ઠા પ્રકારના—

અ નરજાતિ. ઇમ.

[૧] પહેલાં પ્રકાર જેવા, ઉપરાંત નીચે પ્રમાણે ફેરફાર.

એકવચન બહુવચન

પહેલી.—અયમ્ રૂપ વધારવું. ○

બીજી.—ઇણં | રૂપો વધારવા. ઇમ નો ણ વિકલ્પે કરવો.
ણં |

ત્રીજી.—ઇણા પ્રત્યય વધારવો. ઇમ ના અ અને ણ વિકલ્પે
ઇમ નો ણ વિકલ્પે કરવો કરવા.

ચો. છ.—સે રૂપ વધારવું. સિં રૂપ વધારવું.

સ્સ પ્રત્યય પર છતાં

ઇમ નો અ વિકલ્પે થાય.

સાત.—ત્થ, હિં પ્રત્યયો ન લાગે.

ઇહ રૂપ વધારે વપરાય છે.

સિંસ અને સુ-સું પ્રત્યય પર છતાં ઇમ નો અ વિકલ્પે થાય.

સૂચના—ઇમ અને ત ના ણ આદેશને પહેલા પ્રકારના જ પ્રત્યયો લાગે છે.

આ નારીજાતિ ઇમા, ઇમી.

[૧] દરેક વિભક્તિમાં પહેલા પ્રકાર જેવા. ઉપરાંત, નીચે પ્રમાણે ફેરફાર થાય છે. તથા ઇમીના દેવી જેવા.

એકવચન બહુવચન.

પહેલી.—ઇમિઆ રૂપ વધારવું. ○

ત્રીજી.—○ ઇમાનો આ વિકલ્પે થાય છે.

ચો.છ.—સે રૂપ વધારવું. સિં રૂપ વધારવું.

સાતમી.—ઇહ રૂપ વધારવું. ○

इ. नान्यतरजाति.

इम.

[१] પહેલા પ્રકાર પ્રમાણે અને ત્રીજીથી નરજાતિ પ્રમાણે, પરંતુ :- પેલી. બીજી, એક. વ.માં ફદં, ફણં, ફણમો જ રૂપો થાય છે.

७मा प्रकारना—

अ. त्रशेयजाति

अमु [अदस्]

[१] આ શબ્દના સામાન્ય રીતે **भाणु**, **धेणु**, **महु** પ્રમાણે અનુક્રમે રૂપો આપ્યા છે.

[२] પહેલીનાં એક વચનમાં ત્રણેય જાતિમાં **अह** રૂપ વધારે થાય છે.

[३] સાતમીના **मि** પ્રત્યય પર છતાં અમુ નો અચ અને ફઅ વિકલ્પે કરવા.

८. ८ मा प्रकारना—थोडाक उपयोगी रूपो.

[जुम्ह]	१	तुं.	तुम्हे.
	२	तुमं.	तुम्हे.
	३	तुमे, ते, भे.	तुम्હેહિં.
	५	तुहत्तो.	તુમ્હેસુન્તો
	४-६	तुज्झ	તુજ્ઝાણં, તુમ્હાણં, ભે.
	७	तुम्मि.	તુજ્ઝેસુ, તુમેસુ.
[अम्ह]	१	हं, भि.	અમ્હે, ભે.
	२	मं, णे.	અમ્હે, ણે.
	३	मे, मए, णे.	અમ્હેહિ, ણે.
	५	मज्झत्तो	અમ્હત્તો.
	४-६	मज्झं	અમ્હાણં, ણે.
	७	महम्मि, ममम्मि	અમ્હેસુ.

પ્રેરકભેદ.

[સમજૂતી—વાક્યમાં ક્રિયા સૂચવનારા પદને ક્રિયાપદ કહે છે. ક્રિયાપદ જુદા જુદા પ્રત્યયો લાગીને થયેલું હોય છે. એ પ્રત્યયો કાઢી નાંખીએ, અને જે મૂળ શબ્દ રહે છે, તેને ધાતુ કહેવામાં આવે છે. ધાતુને કાળના અને કૃદન્તોના પ્રત્યયો લાગીને તમે અત્યાર સુધી જે રૂપો શીખ્યા, તે મૂળભેદના રૂપો છે. મૂળ ધાતુઓને બીજા કેટલાક પ્રત્યયો લગાડીને જુદા જુદા ધાતુઓ બનાવવામાં આવે છે, તે સાધિત-ધાતુ કહેવાય છે. સાધિત ધાતુ બનાવ્યા પછી પણ કાળના અને કૃદન્તના પ્રત્યયો લાગી રૂપો થાય છે.

સાધિત ધાતુઓ પણ ઘણી જાતના છે, તેમાંના પ્રેરક, ઈચ્છાદર્શક, અને નામધાતુ: એ ત્રણ વધારે વપરાય છે, આ પાઠમાં પ્રેરક સાધિત ધાતુઓ વિષે વાત કરીશું.

મૂળભેદ—કારેમિ=કરું છું. પ્રેરક ભેદ-કારેમિ=કરાવું છું.]

નિયમો.

૧. કોઈપણ ધાતુને અ, એ, આવ, આવે પ્રત્યયો લગાડવાથી પ્રેરક અંગ બને છે. એ અને અ લાગતાં ઉપાન્ત્ય અનો આ થાય.
૨. ઉપાન્ત્યે ગુરુ સ્વરવાળા (દીર્ઘસ્વર. અથવા હ્રસ્વસ્વર પછી જોડાયલો અક્ષર કે અનુસ્વાર આવે તો પણ તે ગુરુ સ્વર કહેવાય છે) ધાતુઓને અવિ પ્રત્યય વિકલ્પે વધારે ઉમેરાય છે.
૩. ભમ્ ધાતુને આઢ પ્રત્યય વિકલ્પે લાગી પ્રેરક અંગ બને છે.

૪. કેટલાક ધાતુઓ એવા છે કે તેનું પ્રેરકરૂપ કરતી વખતે વિકલ્પે જુદો જ ધાતુ બને છે. ત્યારે તેને ઉપર લખેલા પ્રેરક ભેદના પ્રત્યયો લગાડ્યા વિના સીધા મૂળભેદ પ્રમાણે રૂપો થાય છે.

સરળતા માટે કેટલાક પ્રેરક અંગો :—

- [૧] હસ્-હાસ, હાસે, હસાવ, હસાવે.
ગા-ગાઅ, ગાએ, ગાઆવ, ગાઆવે.
- [૨] લુચ્છ-લુંચવિ, લુંચ, લુંચે, લુંચાવ, લુંચાવે.
તોસ્-તોસવિ, તોસ, તોસે, તોસાવ, તાસાવે.
- [૩] ભમ્-ભમાડ, ભામ, ભામે, ભમાવ, ભમાવે.
- [૪] છ્ય્-ઢક્, છાય, છાયે, છયાવ, છયાવે.

સૂચના—છ્ય્ વગેરેને બદલે પ્રેરકમાં વપરાતા ઢક્ વગેરે ધાતુઓ કોષમાં આપ્યા છે. ત્યાંથી બરાબર તૈયાર કરવા.

પ્રેરક ભેદનાં કૃદન્તો.

નિયમો.

- ઉપર પ્રમાણે અંગો બનાવીને ૨૪ સમા પાઠમાં આપેલા કૃદન્તના પ્રત્યયો લગાડીને રૂપો બનાવવા. પરંતુ.
- અ. કર્મણિ ભૂતકૃદન્તના અ વગેરે પ્રત્યયો ધાતુને સીધા જ લાગે છે. તે વખતે ઉપાન્ત્ય અ નો આ થાય છે.

આ. અથવા આવિ પ્રત્યય ઉમેરાયા પછી કર્મણિ ભૂતકૃદન્તના પ્રત્યયો લાગે છે. આ આવિ પ્રત્યય લાગતી વખતે કોઈક જ ધાતુમાં અ નો આ થાય છે. ગુરુઉપાન્ત્ય ધાતુ હોય તો તેને અવિ પ્રત્યય પણ લાગે છે.

પ્રેરક ભેદનાં કૃદન્ત રૂપો.

[૧] વર્તમાન કૃદન્ત—

નર.	હાસન્તો,	હાસેન્તો	હસાવન્તો,	હસાવેન્તો.
	હાસેન્તો,		હસાવેન્તો,	
	હાસમાણો,	હાસેમાણો.	હસાવમાણો,	હસાવેમાણો.
	હાસેમાણો,		હસાવેમાણો	
નારી.	હાસન્તી-	હાસેન્તી,	હસાવન્તી-	હસાવેન્તી-ઈ
	હાસઈ,		હસાવઈ	
	હાસેન્તી-	હાસેઈ.	હસાવેન્તી-	
	હાસેઈ,		હસાવેઈ,	
	હાસન્તા,	હાસેન્તા.	હસાવન્તા,	હસાવેમાણી.
	હાસેમાણી,		હસાવેમાણી,	
	હાસમાણા,	હાસેમાણા.	હસાવમાણા,	હસાવેમાણા.
	હાસેમાણા,		હસાવેમાણા,	

नाम्य. हासन्तं वगेरे समञ्च लेवा.

लुंचविन्तो	लुंचन्तो	लुंचेन्तो	लुंचावन्तो	लुंचावेन्तो	वगेरे.
ढक्कन्तो	छायन्तो	छायेन्तो	छयावन्तो	छयावेन्तो	वगेरे
ढक्केन्तो	छायेन्तो		छयावेन्तो		

[२] छेत्वर्थं कृदन्त.

हासिउं-हासेउं,	हासेउं,	हसाविउं-हसावेउं,	हसावेउं.,
लुंचविउं,	लुंचिउं-लुंचेउं,	लुंचेउं,	लुंचाविउं-लुंचावेउं,
ढक्किउं-ढक्केउं,	छायिउं-छायेउं,	छायेउं,	छयाविउं-छयावेउं,
		छयावेउं,	छयावेउं.

[३] संबंधक भूत कृदन्त.

हासित्ता-हासेत्ता,	हासेत्ता,	हसावित्ता-हसावेत्ता,	हसावेत्ता.
हासिरुण-हासेरुण,	हासेरुण,	हसाविरुण-हसावेरुण,	
		हसावेरुण	वगेरे.

लुंचविरुण, लुंचिरुण, लुंचेरुण, लुंचेरुण,

लुंचाविरुण-लुंचावेरुण, लुंचावेरुण. वगेरे समञ्च लेवा.

ढक्किउण, ढक्केरुण, छायरुण-छायेरुण, छायेरुण, छयाविरुण-
छयावेरुण, छयावेरुण.

[४] कर्मणि भूत कृदन्त.

हासिओ	हासिआ,	हासिअं.
हसाविओ,	हसाविआ,	हसाविअं, कोर्धवार हसाविओ.
लुंचिओ,	लुंचिआ,	लुंचिअं, लुंचाविओ, लुंचाविआ, लुंचाविअं.
लुंचविओ,	लुंचविआ,	लुंचविअं. तथा तोसविओ वगेरे.
ढक्किओ,	ढक्किआ,	ढक्किअं, छायिओ, छयाविओ.

सर्वनामो.

सव्व भधुं-सर्व. सर्व

वीस भधुं विश्व

उह | भे, उभ

उभ |

अवह |

उवह | भन्ने. उभय

उभय |

अण्ण | भीजुं. अन्य

अन्न |

अण्णयर | भेमांनुं अेक

अन्नयर | अन्यतर

इअर भीजुं इतर

कयर क्युं ? कोष ? कतर

कइम क्युं ? कतम

णेम | अरधुं. नेम.

नेम |

सम | सरधुं. सम.

सिम |

पुरिम | पडेहुं, पूर्वनुं.

पुव्व | पूर्व.

अवर भीजुं अपर.

दाहिण | जमधुं, दक्षिण दिशा

दक्खिण | तरइनुं दक्षिण

उत्तर उत्तर दिशानुं उत्तर

अवर भीजुं. अवर

अहर नीये. अधर

स | पोते, पोतानुं.

सुव | स्व.

अंतर वय्ये. अन्तर.

त | ते तद्

ण |

ज | जे. यद्

अमु पेहुं | आ. अदस्.

इम | आ. इदम्.

एअ | आ. एतद्.

एत |

इक्क वगेरे. अेक एक.

दु | भे. द्वि.

अम्ह | हुं. अस्मद्.

जुम्ह | तुं. युष्मद्.

क |

का-की | शुं. कोष, किम्

किं |

भवन्त आप, तमे. भवत्

[भवन्त के भगवन्त कर्ता होय तो कर्त. प्र. मां क्रियापदने त्रीण पुरु.ना प्रत्य. लग्नाऽवा..]

प्रेरकमां विकल्पे वपराता धातुओः—

गुम्		विउड्	
नूम्		नासव्	नसाऽवुं. नस्
णूम्		हारव्	नश्
सन्नुम्	छय् ङांक्वुं. छद्.	विप्पगाल	
ढक्		पलाव्	
ओम्वाल्		दाव्	देभाऽवुं. दरिस्
पव्वाल्		दंस्	दृश्
		दक्खव्	
नि+होड्	रोक्वुं. नि-वर, नि+ वृ पाऽवुं. पड्, पत्	उग्	उघाऽवुं. उघड् उद्+घट्
दूम् दुःभ देवुं. दू.		सिह् ङंभावुं. स्पृह्	
दुम्	धोणुं करवुं.	आसङ्क्	संभाण लेवी. संभव् सम्+भू
दूम्	धवल् धवलय्	उथङ्क्	उन्नव्
ओहाम् तोणवुं. तोल् तुल्		उल्लल्	उंयुं करवुं.
ओलुण्ड्	भडाऽर काडवुं,	गुलुगुञ्छ्	उद्+नम्
उल्लुण्ड्	वि+रेअ रेय करवो.	उप्पेल	
पल्हत्थ्	वि+रिच्	पट्टव्	रवाना करवुं, पट्टव्
आहोड्	भरावुं.	पेण्डव्	भोक्कवुं. प्र+स्था.
विहोड्	ताड् तड्	वोक्क्	विशमि करवी. विण्णाव्
विसल	भेणवुं. मिस्स्	अवुक्क्	वि+ज्ञा
मेलव्	मिश्	अल्लिव्	अर्पण करवुं अप्प
गुण्ट्	ढांक्वुं. उक्कल् उद्+धूल्	चच्चुप्प्	अर्प्
तालिअण्ट	भमावुं. भम्	पणाम्	भोक्कवुं. जव् या
तमाड्	भम्	ओम्वाल्	डूभावुं. पव्
		पव्वाल	प्लु

पक्खोड्	विकसवुं, विकसावुं	वि+कोस् वि+कोशय्	विच्छेल् ध्रूणवुं कम्प् कम्प्
ओग्गाल्	वागोणवुं.	रोमन्थ्	वल् यडावुं. आ+रोव्
वग्गोल्		रोमन्थ्	आ+रुह्
णिहुव्	ईथ्थावुं.	किम्	रङ्खाल् डीयकावुं. दोल् दोल्
		कम्	राव् रंगावुं. रङ्ग् रङ्ग्
णुव्व्	प्रकाशावुं.	प+यास्	परिवाड् धडावुं. घड् घट्
	प्र+काश्.		परिआल् वीटवुं. वेह् वेष्ट्

शब्दो.

अण्णाणया	ना. अज्ञानपणुं.	देवकी	वि. देव संबंधी.
अज्ञानता		देवसंतिय	
अलाहि	अव्य. भस. अलम्	देवकीय	देवसत्क
अहिग	वि. वधारे अधिक	देवाणुप्पिय	वि. देवने वडावुं
आहत	क. भू. कृ. मार्युं. आहत	देवानुप्रिय	
उव+भुंज्	धा. भावुं. उप+भुज्	धरणिवट्ट	नान्य. भोयतणीयुं.
ऊरुजुअल	नान्य. भे साथल.	धरणिपृष्ठ	
ऊरुयुगल		निसिद्धमुट्टि	न. धूटो डाय निसृष्ट-
कु णिअ	न. कोषिक नाम.	मुट्टि.	
कोणिक		पडिसेह	न. मना करवी ते.
गोउल	नान्य. गायनुं धण.	प्रतिषेध.	
गोकुल		परिकरबद्ध	वि. भेठ भांधेको.
जाव	अव्य. जेटलाभां यावत्	परिचिय	वि. ओणभीतुं. परिचित
जीर्	धा. पयवुं. ज्	परिवेसण	नान्य. पीरसवुं.
णिग्गह	न. शिक्षा निग्रह	परिवेषण	
ताव	अव्य. तेटलाभां तावत्	पसाय	न. भडेरभानी. प्रसाद
दव्	धा. देवुं. दा.		

पायपीठ नान्य. पग मूकवानो पाटलो. पादपीठ	वच्च धा. जवुं. व्रज् वंच धा. छेतरवुं. वञ्च
पाहुण्णय नान्य. मडेभानी. प्राघुण्यक	विसज्ज धा. भोडलवुं. वलोववुं. विसर्ज
पेस् धा. भोडलवुं. प्रेष	समुट्ठिअ. ड. लू. कृ. उत्पन्न थयुं. शरु थयुं. समुत्थित
भण्ड नान्य. छोडो-वासण भाण्ड.	सिणिह न. प्रेम स्नेह
भोय् धा. भवराववुं. भोजय्.	सुहासणवरगय उत्तम सुभासने भेठेकुं. वरसुरवासनगत
मूल नान्य. १ पासे. २. मूण.	सुहंसुह वि. अत्यन्त सुभपूर्वक
रंधण नान्य. रंधवुं. रन्धन	सेस शेष नान्य. भाडीनुं. शेष.
वरिसारत्त न. वरसादनी रात वर्षारात्र	

१ सव्व नरजति

सव्वो.	सव्वे
सव्वं.	सव्वे, सव्वा.
सव्वेण, सव्वेणं.	सव्वेहि, सव्वेहिं, सव्वेहिं.
सव्वस्स, सव्वाय.	सव्वाण, सव्वाणं, सव्वेसिं.
सव्वत्तो, सव्वाओ, सव्वाउ, सव्वाहि, सव्वाहिनतो, सव्वा.	सव्वत्तो, सव्वाओ, सव्वाउ, सव्वाहि, सव्वेहि, सव्वाहिनतो, सव्वेहिनतो, सव्वासुन्तो, सव्वेसुन्तो.
सव्वस्स.	सव्वाण, सव्वाणं, सव्वेसिं.
सव्वम्मि, सव्वस्सि, सव्वहिं	सव्वेसु, सव्वेसुं.
सव्वत्थ	

नारीजति.

सव्वा, सव्वी.

सव्वा.	सव्वाउ, सव्वाओ, सव्वा.
सव्वं.	सव्वाउ, सव्वाओ सव्वा
सव्वाअ, सव्वाइ, सव्वाए.	सव्वाहि, सव्वाहिं, सव्वाहिं.
सव्वाअ, सव्वाइ, सव्वाए.	सव्वाण, सव्वाणं, सव्वेसिं.
सव्वाअ, सव्वाइ, सव्वाए.	सव्वत्तो, सव्वाओ, सव्वाउ, सव्वाहिनतो, सव्वासुन्तो.
सव्वाअ, सव्वाइ, सव्वाए.	सव्वाण, सव्वाणं, सव्वेसिं
सव्वाअ, सव्वाइ, सव्वाए.	सव्वासु, सव्वासुं.
सव्वी ना रूपो देवी जेवां करवां.	

नान्यतर जति.

१-२. सव्वं.	सव्वाइं, सव्वाइं, सव्वाणि.
	२. ज.
	नरजति.
जो.	जे.
जं.	जा, जे.
जेण, जेणं, जिणा.	जेहिं, जेहि, जेहिं.
जस्स, जाय, जास.	जाण, जाणं, जेसिं.
जम्हा, जत्तो, जाओ, जाउ, जाहि, जाहिनतो, जा.	जत्तो, जाउ, जाओ, जाहि, जेहि, जाहिनतो, जेहिनतो, जासुन्तो, जेसुन्तो.

२६१

जस्स, जास. जाण, जाणं, जेसिं.
जम्मि, जस्सि, जहिं, जत्थ, जेसु, जेसुं.
जाहे, जाला, जइआ.

नारशति.

जा	×	जाउ, जाओ, जा, जीआ, जीउ, जीओ, जी.
जं.		जाउ, जाओ, जा.
	×	जीआ, जीउ, जीओ, जी.
जाअ, जाइ, जाए,		जाहि, जाहिं, जाहिं,
जीअ, जीआ, जीइ, जीए.		जीहि, जीहिं, जीहिं.
जिस्सा, जिसे, जाअ, जाइ, जाए		जाण, जाणं, जेसिं.
जीअ, जीआ, जीइ, जीए	×	
जाअ, जाइ, जाए,		जत्तो, जाउ, जाओ, जाहिन्तो,
जत्तो, जाउ, जाओ, जाहिन्तो,		जासुन्तो.
जीअ, जीआ, जीइ, जीए,		जित्तो, जीउ, जीओ, जीहिन्तो,
जित्तो, जीउ, जीओ, जीहिन्तो.		जीसुन्तो.
जिस्सा, जिसे, जाअ, जाइ, जाए		जाण, जाणं, जेसिं.
जीअ, जीआ, जीइ, जीए.	×	
जाहिं, जाअ, जाइ, जाए		जासु, जासुं,
जीअ, जीआ, जीइ, जीए.		जीसु, जीसुं.

नान्यतर शति.

जं. जाणि, जाइं, जाइं.

२६२

३. क.

नरशति.

को.	के.
कं.	का, के.
केण, केणं, किणा.	केहि, केहिं, केहिं.
कस्स, काय, कास.	काण, काणं, केसिं, कास.
कम्हा, कत्तो, काउ,	कत्तो, काउ, काओ,
काओ, काहि, काहिन्तो,	काहि, केहि, काहिन्तो,
का, किणो, कीस.	केहिन्तो, कासुन्तो, केसुन्तो.
कस्स, कास.	काण, काणं, केसिं, कास.
कम्मि, कस्सि, कहिं,	केसु, केसुं.
कत्थ, काहे, काला, कइआ.	

नारशति.

का.	की.	का.	की
का.	×	काउ, काओ,	कीआ, कीउ,
		का.	कीओ, की.
कं.	×	काउ, काओ,	कीआ, कीउ,
		का.	कीओ, की.
काअ, काइ,	कीअ, कीआ,	काहि, काहिं,	कीहि, कीहिं,
काए.	कीइ, कीए.	काहिं.	कीहिं.
काअ, काइ,	कीअ, कीआ,	काण, काणं,	×

काए, कास.	काइ, कीए, किस्सा, कीसे.	केसिं.	
कत्तो, काअ, काइ, काए, काउ, काओ, काहिनतो.	कित्ते, कीअ, कीआ, कीइ, कीए, कीउ, कीओ, कीहिनतो.	कत्तो, काउ, काओ, काहिनतो, कासुन्तो.	कित्तो, कीउ, कीओ, कीहिनतो, कीसुन्तो.
काअ, काइ, काए, कास.	कीअ, कीआ, कीइ, की, किस्स, कीसे.	काण, काणं, केसिं.	×
काअ, काइ, काए, काहिं.	कीअ, कीआ, कीइ, कीए.	कासु, कासुं.	कीसु, कीसुं.

नान्यतर जति.

किं. काइं, काइँ, काणि.

४. त, ण.

नर जति.

सो, णो.	ते, णे.
तं, णं.	ते, ता, णे, णा.
तेण, तेणं, तिणा, णेण, णेणं.	तेहि, तेहिं, तेहिँ, णेहि, णेहिं, णेहिँ.
तस्स, ताय, तास, से, णस्स,	ताण, ताणं, तेसिं, सिं, तास,
णाय.	णाण, णाणं, णेसिं.

तत्तो, ताउ, ताओ, ताहि, ताहिनतो,	तत्तो, ताओ, ताउ, ताहि, तेहि, ताहिनतो, तेहिनतो, तासुन्तो,
ता, तो, तम्हा, णत्तो, णाउ, णाओ, णाहि, णाहिनतो, णा.	तेसुन्तो, णत्तो, णाओ, णाउ, णाहि, णेहि, णाहिनतो, णेहिनतो, णासुन्तो, णेसुन्तो.
तस्स, तास, से, णस्स.	ताण, ताणं, तेसिं, तास, सिं. णाण, णाणं, णेसिं.
तत्थ, तस्सि, तम्मि, तहिं, ताहे, ताला, तइआ णत्थ, णस्सि, णम्मि, णहिं.	तेसु, तेसुं, णेसु, णेसुं.

नारी जति. ता-ती, णा-णी

सा, णा.	×	ताउ, ताओ, ता, णाउ, णाओ, णा, तीउ, तीआ, तीओ, ती, णीउ, णीआ, णीओ, णी.
तं, णं.	×	ताउ, ताओ, ता, णाउ, णाओ, णा, तीउ, तीआ, तीओ, ती, णीउ, णीआ, णीओ, णी.
ताअ, ताइ, ताए, णाअ, णाइ, णाए, तीअ, तीआ, तीइ, तीए, णीअ, णीआ, णीइ, णीए.		ताहि, ताहिं, ताहिँ, णाहि, णाहिं, णाहिँ, तीहि, तीहिं, तीहिँ, णीहि, णीहिं, णीहिँ.
ताअ, ताइ, ताए, णाअ, णाइ,		ताण, ताणं, तेसिं, सिं. णाण,

२६५

जाए, से, तास, तीअ, तीआ, जाणं, जेसिं.
तीइ, तीए, णीअ, णीआ, ×
णीइ, णीए, तीसे, तीस्सा.
ताअ, ताइ, ताए, तत्तो, ताउ, तत्तो, ताउ, ताओ, ताहिन्तो,
ताओ, ताहिन्तो, णाअ, णाइ, तासुन्तो, णत्तो, णाउ, णाओ,
जाए, णत्तो, णाउ, णाओ, णाहिन्तो, णासुन्तो, तित्तो, तीउ,
णाहिन्तो, तीअ, तीआ, तीइ, तीओ, तीहिन्तो, तीसुन्तो, णित्तो,
तीए, तित्तो, तीओ, तीउ, णीउ, णीओ, णीहिन्तो, णीसुन्तो.
तीहिन्तो, णीअ, णीआ, णीइ,
णीए, णित्तो, णीओ, णीउ,
णीहिन्तो.
ताअ, ताइ, ताए, तास, से, णाअ, ताण, ताणं, तेसिं, सिं,
णाइ, जाए, तीअ, तीआ, ×
तीइ, तीए, तिस्सा, तीसे, णीअ, जाण, जाणं, जेसिं.
णीआ, णीइ, णीए. ×
ताअ, ताइ, ताए, ताहिं, णाअ, तासु, तासुं, णासु, णासुं,
णाइ, जाए, जाहिं,
तीअ, तीआ, तीइ, तीए, णीअ, तीसु, तीसुं, णीसु, णीसुं.
णीआ, णीइ, णीए.

नान्यतर जति.

तं, णं. ताइ, ताइँ, ताणि, णाइं, णाइँ, णाणि,

२६६

५. एअ.

नर जति.

एसो, एस, इणमो, इनणम्. एअे.
एअं. एअे, एआ.
एएण, एएणं, एइणा. एएहि, एएहिं, एएहिँ.
एअस्स, एआय, से. एआण, एआणं, एएसिं, सिं.
एअत्तो, एआउ, एआओ, एआहि, एअत्तो, एआउ, एआओ, एआहि,
एआहिन्तो, एआ, एत्तो, एत्ताहे. एएहि, एआहिन्तो, एएहिन्तो,
एआसुन्तो, एएसुन्तो.
एअस्स, से. एआण, एआणं, सिं.
अयम्मि, ईयम्मि, एअम्मि, एएसु, एएसुं.
एअस्सि, एत्थ.

नारी जति.

एआ-एई.

एसा, एई, एईआ, एस, इणम्, एआउ, एआओ, एआ, एईउ,
इणमो. एईओ, एईआ, एई.
एअं. एइ एआउ, एआओ, एआ, एईउ,
एईओ, एईआ, एई.
एआअ, एआइ, एआए, एईअ, एआहि, एआहिं, एआहिँ, एईहि,
एईआ, एईइ, एईए. एईहिं, एईहिँ.

एआअ, एआइ, एआए, एईअ, एआण, एआणं, एएसिं, सिं,
 एईआ, एईइ, एईए, से. एईण, एईण.
 एआअ, एआइ, एआए, एअत्तो, एअत्तो, एआउ, एआओ, ए-
 एआउ, एआओ, एआहिन्तो, आहिन्तो, एआसुन्तो.
 एईअ, एईआ, एईइ, एईए, एइत्तो, एईउ, एईओ, एईहिन्तो,
 एइच्चो. एईउ, एईओ, एईहिन्तो. एईसुन्तो.
 एआअ, एआइ, एआए, एईअ, एआण, एआणं, एएसिं, सिं,
 एईआ, एईइ, एईए, से. एईण, एईणं.
 एआअ, एआइ, एआए, एईअ, एआसु, एआसुं, एईसु, एईसुं.
 एईआ, एईइ, एईए.

नान्यतर जति.

१-२ एअं, एस, इणम्, इणमो. एआइं, एआइँ, एआणि.
 आकीना रूपो नरजति प्रभाषे.

६. इम.

नरजति.

अयम्, इमो. इमे.
 इमं, इणं, णं. इमे, इमा, णे.
 इमेण, इमेणं, इमिणा, णेण, णेणं. इमेहि, इमेहिं, इमेहिँ, णेहि,
 णेहिं, णेहिँ.
 इमस्स, इमाय, अस्स, से. इमाण, इमाणं, सिं.

इमत्तो, इमाउ, इमाओ, इमाहि, इमत्तो, इमाउ, इमाओ, इमाहि,
 इमाहिन्तो, इमा. इमेहि, इमाहिन्तो, इमेहिन्तो.
 इमासुन्तो, इमेसुन्तो.
 इमस्स, अस्स, से. इमाण, इमाणं, सिं.
 इमम्मि, इमस्सि, अस्सि, इह. इमेसु, इमेसुं.

नारी जति.

इमा-इमी.

इमिआ, इमा, इमी, इमीअ इमाउ, इमाओ, इमा, इमीउ,
 इमीओ, इमी.
 इमं. इमाउ, इमाओ, इमा, इमीउ,
 इमीओ, इमी.
 इमाअ, इमाइ, इमाए, इमीअ, इमाहि, इमाहिं, इमाहिँ, इमीहि,
 इमीआ, इमीइ, इमाए. इमीहिं, इमीहिँ.
 इमाअ, इमाइ, इमाए, इमीअ, इमाण, इमाणं, इमीण, इमीणं, सिं,
 इमाअ, इमीइ, इमीए, से. इमेसिं.
 इमाअ, इमाइ, इमाए, इमत्तो, इमत्तो, इमाउ, इमाओ, इमाहिन्तो,
 इमाउ, इमाओ, इमाहिन्तो. इमासुन्तो,
 इमीअ, इमीआ, इमीइ, इमीए, इमित्तो, इमीउ, इमीओ, इमीहिन्तो,
 इमित्तो, इमीउ, इमीओ, इमीहिन्तो. इमीसुन्तो.
 इमाअ, इमाइ, इमाए, से, इमाण, इमाणं, इमेसिं, इमीण,
 इमीअ, इमीआ, इमीइ, इमीए. इमीणं, सिं.

इमाअ, इमाइ, इमाए, इमासु, इमासुं, इमीसु, इमीसुं.
इमीअ, इमीआ, इमीइ, इमीए.

नान्यतर श्रुति.

इदं, इणमो, इणं, इमाइँ, इमाइं, इमाणि.

७. अम्.

नरश्रुति.

अम्, अह. अमउ, अमओ, अम्, अमवो,
अमुणो.

अम्. अमुउ, अमओ, अम्, अमुणो.

अमुणा. अमूहि, अमूहि, अमूहिँ.

अमुस्स. अमुण, अमूणं.

अमुत्तो, अमूओ, अमूउ, अमू- अमुत्तो, अमूओ, अमूउ, अमूहिन्तो,
हिन्तो, अमूसुन्तो, अमुणो. अमूसुन्तो.

अमुस्स. अमूण, अमुणं.

अमुम्मि, अयम्मि, इअम्मि. अमूसु, अमूसुं.

नारीश्रुति.

अम्. अह. अमूउ, अमूओ. अम्.

अमुं. अमूउ, अमूओ, अम्.

अमूअ, अमूआ, अमूइ, अमूए. अमुहि, अमूहिँ, अमूहिँ.

अमूअ, अमूआ, अमूइ, अमूए. अमूण, अमूणं.

अमुत्तो, अमूउ, अमूओ, अ- अमूत्तो, अमूउ, अमूओ, अमू-
मूहिन्तो. हिन्तो, अमूसुन्तो.

अमूअ, अमूआ, अमूइ, अमूए. अमूण, अमूणं.

अमूअ, अमूआ, अमूइ, अमूए. अमूसु, अमूसुं.

नान्यतर श्रुति.

अह, अमुं. अमूइँ, अमूइँ, अमूणि.

प्रेरक वेदना रुपो.

हस् [पडेदो पु. ५. व.]

वर्तमान काण.

हास—	हासे—	हसाव—	हसावे—
हासम	हासेम	हसावम	हसावेम
हासाम	हासेमु	हसावाम	हसावेमु
हासिम	हासेमो	हसाविम	हसावेमो
हासेम	हासेज्ज	हसावेम	हसावेज्ज
हासमु	हासेज्जा	हसावमु	हसावेज्जा
हासामु		हसावामु	
हासिमु		हसाविमु	
हासेमु		हसावेमु	
हासमो		हसावमो	
हासामो		हसावामो	
हासिमो		हसाविमो	

२७१

हासेमो		हसावेमो	
हासेज्ज		हसावेज्ज	
हासेज्जा		हसावेज्जा	
		भूत काण	
हासासी	हासेसी	हसावसी	हसावेसी
हासही	हासेही	हसावही	हसावेही
हासहीअ	हासेहीअ	हसावहीअ	हसावेहीअ
		अविध्य काण	
हासिस्साम	हासेस्साम	हसाविस्साम	हसावेस्साम
हासेस्साम	हासेहाम	हसावेस्साम	हसावेहाम
हासिहाम	हासेहिम	हसाविहाम	हसावेहिम
हासेहाम मु.मो ना आ प्रभा३		हसावेहाम मु.मो ना आ प्रभा३	
हासिहिम	हासेहिस्सा	हसाविहिम	हसावेहिस्सा
हासेहिम	हासेहित्था	हसावेहिम	हसावेहित्था
मु.मोना.आ प्रभा३ हासेज्ज		मु.मो ना आ प्रभा३ हसावेज्ज	
हासिहिस्सा	हासेज्जा	हसाविहिस्सा	हसावेज्जा
हासेहिस्सा		हसावेहिस्सा	
हासिहित्था		हसाविहित्था	
हासेहित्था		हसावेहित्था	
हासेज्ज		हसावेज्ज	
हासेज्जा		हसावेज्जा	

२७२

आज्ञार्थ-विध्यर्थ : [भीशो पुरुष अेकवचन]

हसासु	हसेसु	हसावसु	हसावेसु
हासेसु	हासेज्ज	हसावेसु	हसावेज्ज
हासेज्ज	हासेज्ज	हसावेज्ज	हसावेज्जा
हासेज्जा	हासेहि	हसावेज्जा	हसावेहि
हासेज्जसु	हासेज्जइ [वि.]	हसावेज्जसु	हसावेज्जइ [वि.]
हासेज्जहि		हसावेज्जहि	
हासेज्ज		हसावेज्ज	
हास		हसाव	
हासहि		हसावहि	
हासेहि		हसावेहि	
हासेज्जइ [वि.]		हसावेज्जइ [वि.]	
		क्रियातिपत्ति [त्रशेय, पुरुष, त्रशेय वचन]	
हासन्तो	हासेन्तो	हसावन्तो	हसावेन्तो
हासेन्तो		हसावेन्तो	हसावेमाणो
हासमाणो	हासमाणा	हसावमाणो	हसावेज्ज
हासेमाणो		हसावेमाणो	हसावेज्जा
हासेज्ज	हासेज्ज	हसावेज्ज	
हासेज्जा	हासेज्जा	हसावेज्जा	
		वर्तमानकाण [पुढेलो पुरुष बहुवचन]	
	भक्ख्		छय्-ढक्
भक्खवि, भक्ख, भक्खे, भक्खाव, भक्खावे		ढक्	छय्
भक्खविम		ढक्कम	छायम

भक्खविमु	ढक्काम	छायाम
भक्खविमो आकीना अधा हस् प्रमाशे	ढक्किम	छायिम
भक्खविज्ज	ढक्केम	छायेम
भक्खविज्जा	वि.	वि.
भूतकाण [त्रशेय पुरुष, त्रशेय वयन]		
भक्खविसी	ढक्कीअ	छायसी
भक्खविही आकीना अधा हस् प्रमाशे		छायही
भक्खविहीअ		छायहीअ
भविष्य काण [पडेदो पुरुष अडुवयन]		
भक्खविस्साम	ढक्किस्साम	छायिस्साम
भक्खविहाम	ढक्केस्साम	छायेस्साम
भक्खविहिम	विगेरे	विगेरे
मु.मो.ना अे प्रमाशे. आकीना हस् प्रमाशे		
भक्खविहिस्सा		
भक्खविहित्था		
भक्खविज्ज		
भक्खविज्जा		
आज्ञार्थ-विध्यर्थ [भीशे पुरुषवयन]		
भक्खविसु	ढक्कसु	छायसु
भक्खविज्ज	ढक्केसु	छायेसु
भक्खविज्जा आकीना हस् शेवा	ढक्केज्जसु	छायेज्जसु
भक्खविहि	ढक्क	छाय
भक्खविज्जइ [वि.]	वि.	वि.

क्रियातिपत्ति [सर्व पुरुष-सर्व वयन]

भक्खवन्तो	ढक्कन्तो	छायन्तो
भक्खविमाणो	ढक्केन्तो	छायेन्तो
भक्खविज्ज आकीना हस् शेवा	ढक्कमाणो	वि.
भक्खविज्जा	ढक्कमाणो	आकीना
	ढक्केज्ज-ज्जा	हस्ना
	वगेरे	प्रेरु
	आकीना	रूपो शेवा.
	हस् मूण	
	भेद शेवा.	

प्राकृत वाक्यो.

“ततो सो तावसो ते भणइ—
 “पुत्ता ! अहं भे अज्ज सव्वेसिं पाहुण्णयं करेमि.
 एत्थ य अडवीए गोउलं, तत्थ मया पयागं गच्छन्तेण
 उज्जेणीओ आवंतेण वरिसारत्तो कओ,
 तेण य मे गोवा परिचिया, तत्थ वच्चामि,
 तं तुब्भे अज्ज मा रंधणं करेज्ज” त्ति भणिऊण
 गओ. ततो मज्झण्ह-देस-काले पायस-दहि-दुद्ध-भंडए य
 विससंजुत्ते काऊणं आगओ.
 ते भणइ-“पुत्ता ! एह, देवसंतियं भत्त-पाणं भुंजह”
 ततो तेहि मम समीवं एगो पुरिसो पेसिओः—

“સામિ ! એહ, ભુંજહ” ત્તિ
તતો મયા ભણિઅં—“સીસં મે દુક્ખઙ્ગ ત્તિ,
તુભ્ભે પુણ્ણ એયં અણ્ણ-પાણં મા ભુંજેહ, જઙ્ગ મે
સુણ્ણહ” એવં સો પઢિસેહિઓ.

કહિયં ચ ણેણ તેસિં પુરિસાણં, તસ્સ ય તાવસસ્સ.

તતો તાવસો આગંતૂણ ભણતિ—

“દેવાણુપ્પિયા ! ગેણ્ણ દેવકીયં સેસં” ત્તિ.

મયા ભણિઅં—“મે ણ જીરઙ્ગ” ત્તિ.

તઓ સો—“મહાદુઢ્ઢો અયં” તિ ચિન્તેઠ્ઠુણ ગતો.

તેસિં પુરિસાણં સુહાસણવરગયાણં તં ભત્તમપ્પણા એવ
પરિકરબઢ્ઢો પરિવેસણં કરેઙ્ગ.

તતો તે અણ્ણાણયાએ વિસસંજુત્તં ભત્ત-પાણં સુહંસુહેણં
ઉવભુંજેન્તિ, તાવ ય સૂરો અત્થમિઓ.

તત્તો તિદંડકઢ્ઢાઓ અસિં કઢ્ઢિઠ્ઠુણં, તેસિં સિસાઙ્ગં
છિંદિત્તા

અસિહત્થો મમ મૂલં ધાવમાણો આગઓ.

મમ ઁવન્ધે અસિં નિસિરંતો મયા વંચિઠ્ઠુણ ઁવગ્ગેણં
નિસિઢ્ઢુમુઢ્ઢિએણ રોસેણ આહતો, જહા સે ઠ્ઠુરુઙ્ગુયલો
ધરણિવઢ્ઢે પતિતો.”

કણય-પરિયાલેહિં રયણભૂસણોહિં વેઢિઅઙ્ગુલિઆ
મહાજણા પુરો નિવિઢ્ઢા.

તુમં તમાઢ્ઢત્તો મમ મણં તાલઅણ્ણટેઙ્ગ, લજ્જં હીરવઙ્ગ,
ભયં નાસવઙ્ગ.

નાસિઅ-તમો સસી પાવં પલાવઙ્ગ.

વોઠ્ઠન્ત-મહામચ્છો, નિવો, અવુઠ્ઠન્ત-પણઙ્ગ-મણ્ણલિઓ ।
વિણ્ણત્તિ-દિણ્ણ-કણ્ણો, અહિઢ્ઢિઓ-કણય-મણ્ણવિઅં ॥૧॥
તેણ ઁવામિઅં, મએ ય ઁવમાવિઅં.

ગુજરાતી વાક્યો.

ચન્દ્રે પોતાનાં પ્રકાશવડે ગગન ઢાંકી ઢીધું, પૃથ્વી ઢાંકી
ઢીધી, તારાની કાંતિ ઢાંકી ઢીધી, ઢીવાનો પ્રકાશ ઢાંકી
ઢીધો, અને કિરણોવડે આકાશ ઘોળી નાંખ્યું.

તે ચન્દ્રકાન્તમાંથી પાણી ટપકાવે છે, અમૃત ઝરાવે છે.

તેણે પોતાના બાણવડે શત્રુને માર્યો, અને પોતાના
ભાઈને મેળવ્યો.

તે હાથ ઉપર ઢોરો વીટે છે, અને પગપર લૂગડું વીટે
છે.

પછી રાજાઓએ ભેટણાં બતાવ્યા, અને ઢ્ઢારપાળો પાસે
રાજાને અપાવ્યા.

રાજાએ પોતાની ગતિ હાથી જેવી બતાવી.

બાળકો ધજાઓ ઉછાળતા હતા.

માણસો જોવા માટે આંખો ઊંચી કરતા હતા.

अ ड च ता ली सो पा ढो.

तुब्भे ममं कओ जाणह ?

तुब्भेहिं बहुकालं तवो पालिओ.

अम्मो ! वासणं देहि.

एस तुज्झं न सुणइ.

तुमं सि मे भाया, तुमं पसमाणस्स मे सिणेहो वड्डइ.

देवलोगे वि णे पीई आसी.

तम्मि मे सिणेहो. तुमए वि अप्पणो पुत्तो दिट्ठो.

जो तुज्झ पिओ, सो मज्झं पि.

तइ, ते, तुहं, तुमे, तु, तुम्ह, तुव, तुम, तुमो, तुमाइ इ,ए ।

दे, दि, तहा विम्हरिअं किं इमं पल्ल-जले णहाणं ॥

णे, णं, मि,अम्मि, अम्ह, य, मम्ह, अहं, मं, ममं, मिमं भणह ।

अम्हे, अम्हो, णे, अम्ह, मयण-फलेहिं जइ कज्जं ? ॥

इअ पउमावई-देवीइ पूआए मालिणीउ जम्पन्ति ।

तीहिं दोहिं दुगुणिआ वेहिं च सहीहि अन्नोन्नं ॥

एए एअम्मि चेव कज्जे उवउज्जन्ति.

जलं दिज्जइ, निवेसह.

मे माआ सोअग्गिणा डज्झइ.

कुसलस्स पसंगो न विरुज्झइ.

न एत्थ वाहि-दोसो दीसइ.

अत्थो महंतेण जत्तेण संपाविज्जइ.

किं वा कीरउ ? तारिसो चेव सहो सुव्वए.

सो कहां वंचिज्जहि ? सुरो इव दिप्पइ.

वत्थाणं धोवणत्थं खारो उवउज्जइ.

किं गम्मइ ?

जं कीरइ, तं भण्णए कम्मं.

सुअ-देवीए पसाएण आउस्स फलं चिम्मइ.

जा सुअ- देवआ न थुणिज्जइ, ता न नाणं चिव्वए.

चिव्वइ अह न चिणिज्जइ, जिव्वइ अहवा जिणिज्जए नावि ।

सुव्वए अह न सुणिज्जइ, हुव्वइ न हुणिज्जए अहवा ॥

थुव्वइ अह न थुणिज्जइ, पुव्वइ णाइं पुणिज्जए अहवा ।

लुव्वइ अह न लुणिज्जइ, धुव्वइ न धुणिज्जए अहवा ॥

खम्मइ अह न खणिज्जइ, हम्मइ नो वा हणिज्जए जेण ।

सव्वंपि तस्स सहलं सुअदेवि-विइण्ण-पुण्णस्स ॥

वण-महिसी-दुद्धेण कुमरो वद्धाविज्जइ.

सो णेण खेल्लविज्जइ. किं इमे मिगा वाहिज्जन्ते ?

मोक्ख-सुहं निरुवमं वुच्चइ. रामेण रावणो हम्मइ.

जणहुणा पुहवी खम्मइ.

हं रावणेण हीरामि.

अम्हेहिं कज्जाणि आढप्पन्ते, तुम्हेहिं भोयणं आरंभीअइ.

અ ડ ગ પ ચ્વા લી સો પા ઢો.

અઢ જુઢ અને સઢ ભેદ

૧. આ પાઠમાં અઢ અને જુઢ ના વિશેષ રૂપો આપવામાં આવ્યા છે, તે ખાસ કરીને મોઢે જ કરવા પડશે. તેને માટે નિયમો નથી. તોપણ સરળતા ખાતર સરખેસરખા ખાસ રૂપોના વિભાગો એવી રીતે પાડીને બતાવેલ છે, કે જેથી કરી કાંઈક સમજણ સાથે મોઢે કરવામાં સરળતા થશે.
૨. અ. અઢ માં - અ, મ અને ગ મૂળ અંગ સાથે જુઢા જુઢા પ્રત્યયો લાગીને રૂપો થયેલા જણાશે તેમજ તે મૂળ અંગને જ ઙ, ઢ, મ, હ, ઙ્ઙ લાગીને બીજા મૂળ અંગો થયા પછી પણ પ્રત્યયો લાગેલા જણાશે.
આ. જુઢ માં - ત, તુ, ડ, મૂળ અંગ ઉપરથી જુઢા જુઢા પ્રત્યયો લાગીને રૂપો થયેલા જણાશે, તેમ જ તે મૂળ અંગોને જ ઙ, વ, મ, હ, બ્મ, ઙ્ઙ, ઢ, ઢ્ઢ, વગેરે લાગીને બીજા અંગો થયા પછી પણ પ્રત્યયો લાગીને રૂપો થયેલા જણાશે.
ઙ. તે સિવાય બન્નેના કેટલાક જુઢા જ રૂપો પણ છે : જે, વો, મે, ઢિ. વગેરે.

સઢ ભેદ.

(સમજૂતી—આજ સુધી-મૂળ ભેદના તેમજ પ્રેરક ભેદના ક્રિયા-પદોના કર્તરિ રૂપો આપવામાં આવ્યા છે. આ પાઠમાં કર્મણિ રૂપો અને ભાવે રૂપો વિષે સમજાવીશું.

કર્મણિ રૂપો અને ભાવે રૂપોને ગુજરાતી વ્યાકરણોમાં સઢ ભેદ કહેલ છે.

કર્તરિ-પ્રયોગમાં ક્રિયાપદ સાથે કર્તાપદ મુખ્ય સંબંધ ધરાવતું હોય છે, તેથી કર્તાપદને નામાર્થે પહેલી વિભક્તિ લગાડાય છે. અને કર્મપદને બીજી વિભક્તિ લગાડાય છે. પરંતુ કર્મણિ પ્રયોગમાં-સકર્મક ક્રિયાપદ સાથે કર્મપદનો સંબંધ હોય છે, એટલે કર્તાપદ ત્રીજી વિભક્તિમાં અને કર્મપદ નામાર્થે પહેલી વિભક્તિમાં વપરાય છે.

તે જ રીતે-

ભાવે પ્રયોગમાં પણ અકર્મક ક્રિયાપદ માત્ર ક્રિયા જ મુખ્યપણે સૂચવતું હોય છે, તેથી કર્તાપદ ત્રીજી વિભક્તિમાં વપરાય છે. કર્મ તેમાં હોતું જ નથી.

કેટલાક ક્રિયાપદોને બે કર્મ હોય હોય છે. ત્યારે કર્મણિપ્રયોગમાં તેમાંનું કેટલાકમાં ગૌણ અને કેટલાકમાં મુખ્ય કર્મપદ, પહેલીમાં અને બાકીનું બીજામાં વપરાય છે.

પ્રેરક ભેદના કર્મણિ પ્રયોગમાં તથા કર્તરિ પ્રયોગમાં પણ કેટલાક ક્રિયાપદોનો મૂળ કર્તા, કર્મ તરીકે વિકલ્પે થાય છે, ને કેટલાકનો નિત્ય થાય છે, તેથી કોઈ વખત મૂળ કર્તા પહેલી વિભક્તિમાં અને કોઈ વખત બીજી વિભક્તિમાં જણાશે. તેને બારીક નિયમો હોવાથી અહીં આપવામાં આવ્યા નથી.)

નિયમો :—

૧. પ્રાકૃતભાષામાં મૂળધાતુનાં સઢભેદી ક્રિયાપદનાં રૂપો સામાન્ય રીતે કર્તરિ રૂપો પ્રમાણે જ થાય છે.
૨. પરંતુ, વર્તમાનકાળ, હ્યસ્તનભૂત કાળ, આજાર્થ, વિધ્યર્થ અને વર્તમાન કૃદન્તોમાં ઘણે ભાગે ઙ્ઙ, ઙ્ઙ્ઙ પ્રત્યયો લાગ્યા પછી કર્તરિ રૂપો પ્રમાણે પ્રત્યયો લાગીને રૂપો થાય છે.
૩. તો પણ કેટલાક ધાતુઓ એવા છે કે જેના સઢભેદી રૂપો જુઢા

આદેશો થઈને વિકલ્પે થાય છે. (એ આદેશો કોષમાં બતાવ્યા છે) અને તે આદેશોને ચાર કાળમાં પણ ઈંઅ, ઈજ્જ પ્રત્યયો લાગતા નથી.

૪. દીસ્ [દૃશ] અને વુચ્ [વચ્] ના કર્તરિરૂપ પ્રમાણે જ સહભેદીરૂપો નિત્ય થાય છે.

કેટલાક સહભેદી અંગો :—

મૂળભેદ

વર્ત.	ઘ.	વિ.આ.	ભવિષ્ય.	ક્રિયાતિ.
૧	હસ્		હસ	હસ
	ગા		ગા	ગા
			ગાઅ	ગાઅ
	દેક્ષ	દેક્ષ	દેક્ષ	
૨	હસ્	હસીઅ	હસીઅ	હસીઅ
		હસિજ્જ	હસિજ્જ	હસિજ્જ
	ગા	ગાઈઅ	ગાઈઅ	ગાઈઅ
	[ગૈ]	ગાઈજ્જ	ગાઈજ્જ	ગાઈજ્જ
	લહ	લહીઅ	લહીઅ	લહીઅ
		લહિજ્જ	લહિજ્જ	લહિજ્જ
	[લભ્]	લહ	લહ	લહ
૩	કર્	કરીઅ	કરીઅ	કરીઅ
		કરિજ્જ	કરિજ્જ	કરિજ્જ
	[કૃ]	કીર	કીર	કા

	ચિણીઅ	ચિણીઅ	ચિણીઅ	ચિણ	ચિણ
	ચિણિજ્જ	ચિણિજ્જ	ચિણિજ્જ	ચિવ્વ	ચિવ્વ
	ચિવ્વ	ચિવ્વ	ચિવ્વ	ચિમ્મ	ચિમ્મ
ચિ	ચિમ્મ	ચિમ્મ	ચિમ્મ		
	ચેઈઅ	ચેઈઅ	ચેઈઅ	ચે	ચે
	ચેઈજ્જ	ચેઈજ્જ	ચેઈજ્જ	ચેઅ	ચેઅ
૪	દેક્ષ્	દીસ	દીસ	દીસ	દેક્ષ
	[દૃશ]				
	વચ્	વુચ્	વુચ્	વુચ્	વુચ્

પ્રેરકભેદનાં સહભેદી રૂપોનાં નિયમો—

૧. પ્રેરકભેદી ધાતુના કોઈ પણ કાળનાં સહભેદી રૂપો બનાવવા હોય તો :—
અ. ધાતુને માત્ર આવિ, અને ગુરુ ઉપાન્ત્યવાળાને અવિ, પ્રેરક ભેદી પ્રત્યય લગાડી થયેલાં અંગને મૂળભેદ પ્રમાણે પુરુષ બોધક પ્રત્યયો લગાડી રૂપો કરવા.
આ. અથવા, માત્ર ઉપાન્ત્ય અ નો આ કરી, કોઈ પણ પ્રેરકભેદી પ્રત્યયો લગાડ્યા વિના સીધા મૂળ ભેદ પ્રમાણે રૂપો કરવા.
૨. પરંતુ, વર્તમાનકાળ, ઘસ્તન ભૂતકાળ, આજ્ઞાર્થ, અને વિધ્યર્થ : એ ચાર કાળમાં ઉપરની બન્ને જાતનાં પ્રેરક અંગોને ઈઅ અને ઈજ્જ સહભેદી પ્રત્યયો લગાડ્યા પછી પુરુષ બોધક પ્રત્યયો લગાડવાથી પ્રેરક સહભેદી રૂપો થશે.

प्रेरक भेदना सद्यभेदी अंगो :—

वर्त.	ह.	वि.आ.	भविष्य.	क्रियाति.
१	हस्			हसावि हसावि हास हास गाआवि गाआवि
	गा			गा गा
	[गै]			गाअ गाअ
२	[हस्]	हसावीअ हसावीअ हसावीअ हसाविज्ज हसाविज्ज हसाविज्ज हासीअ हासीअ हासीअ हासिज्ज हासिज्ज हासिज्ज		
	गा	गाआवीअ गाआवीअ गाआवीअ गाआविज्ज गाआविज्ज गाआविज्ज		
	[गै]	गाईअ गाईअ गाईअ गाइज्ज गाइज्ज गाइज्ज		
	लह	लहावीअ लहावीअ लहावीअ लाहीअ लाहीअ लाहीअ लहाविज्ज लहाविज्ज लहाविज्ज	लहावि लहावि लाह लाह	

अेकवयन

अम्ह.

- हं, म्मि,
अ—अम्मि, अम्हि, अहं, अहयं.
- म—मं, ममं, मिमं, मि, मम्ह,
अ—अम्मि, अम्ह, अहं,
ण—णे, णं.

लभ्	लाहिज्ज	लाहिज्ज	लाहिज्ज			
	लाह	लाह	लाह			
	करावीअ	करावीअ	करावीअ	करावि	करावि	
३.	कर्	कारीअ	कारीअ	कार	कार	
	(कृ)	कराविज्ज	कराविज्ज	कराविज्ज	कीरावि	कीरावि
		कारिज्ज	कारिज्ज	कारिज्ज	कीर	कीर
		कीरावि	कीरावि	कीरावि		
		कीर	कीर	कीर		
चि	चिणावीअ	चिणावीअ	चिणावीअ	चिणावि	चिणावि	
	चिणीअ	चिणीअ	चिणीअ	चेआवि	चेआवि	
	चेआवीअ	चेआवीअ	चेआवीअ	चिच्वावि	चिच्वावि	
	चेआविज्ज	चेआविज्ज	चेआविज्ज	चिच्व	चिच्व	
	चेईअ	चेईअ	चेईअ	चिच्म्यावि	चिच्म्यावि	
	चेइज्ज	चेइज्ज	चेइज्ज	चिच्म	चिच्म	
	चिच्वावि	चिच्वावि	चिच्वावि			
	चिच्व	चिच्व	चिच्व			
चिच्म्यावि	चिच्म्यावि	चिच्म्यावि				
चिच्म	चिच्म	चिच्म				

अम्ह.

अेकवयन

- मो, वयं, भे,
अ—अम्ह, अम्हे, अम्हो.
- अ—अम्ह, अम्हे, अम्हो,
ण—णे.

३. म—मि, मे, मइ, मए, मयाइ, ममाइ, ममए, ममं,
ण—णे
५. म—इ—ममतो, मईउ, मईओ, मईहिनतो,
म—म—ममतो, ममाउ, ममाओ, ममाहि, ममाहिनतो, ममा, मतो,
म—ह—महतो, महाउ, महाओ, महाहि, महाहिनतो, महा,
म—ज्झ—मज्झतो, मज्झाउ, मज्झाओ, मज्झाहि, मज्जाहिनतो, मज्झा.
- ४-६ म—मइ, मज्झ, मज्झं, मम, मह, महं, मे,
अ—अम्ह, अम्हं.
७. म—मि, मइ, मए, ममाइ, मे,
म—म—ममम्मि, ममस्सि, ममहिं, ममतथ,
म—ज्झ—मज्झम्मि, मज्झस्सि, मज्झहिं, मज्झतथ,
अ—म्ह—अम्हम्मि, अम्हस्सि, अम्हहिं, अम्हतथ.

जुम्ह.

ओङ्कवयन

१. त—तं,
तु—तुं, तुमं, तुवं, तुह.
२. त—तं.
तु—तुं, तुमं, तुवं, तुह, तुमे, तुए.
३. त—तइ, तए,
तु—तुमं, तुमइ, तुमए, तुमे, तुमाइ,
दि, दे, ते, भे.

३. अ—अम्ह, अम्हाहि, अम्हे, अम्हेहि,
ण—णे.
५. म—ममतो, ममाउ, ममाओ, ममाहि, ममेहि, ममाहिनतो,
ममेहिनतो,
अ—अम्हतो, अम्हाउ, अम्हाओ, अम्हाहि, अम्हेहि, अम्हाहिनतो,
अम्हेहिनतो, अम्हासुन्तो, अम्हेसुन्तो.
- ४-६. म—मज्झ, ममाण, ममाणं, महाण, महाणं, मज्झाण, मज्झाणं,
अ—अम्ह, अम्हं, अम्हे, अम्हो, अम्हाण, अम्हाणं,
ण—णे, णो.
७. म—म—ममेसु, ममेसुं, [ममसु, ममसुं]
म—ज्झ—मज्झेसु, मज्झेसुं, [मज्झसु, मज्झसुं]
म—ह—महेसु, महेसुं, [महसु, महसुं]
अ—म्ह—अम्हेसु, अम्हेसुं, [अम्हसु, अम्हसुं, अम्हासु,
अम्हासुं]

ओङ्कवयन

१. तु—तुब्भे, तुज्जे, तुम्हे, तुज्झ, तुम्ह, तुय्ह,
उ—उय्ह, भे.
२. तु—तुब्भे, तुज्जे, तुम्हे, तुज्झ, तुय्हे.
उ—उय्हे, भे, वो.
३. तु—तुब्भेहिं, तुम्हेहिं, तुज्जेहिं, तुय्येहिं,
उ—उज्जेहिं, उम्हेहिं, उय्येहिं, भे.

५. त-तहिन्यो, ततो,
 तु-तुह्य, तुब्भ, तुज्ज, तुम्ह,
 त-इ-तइत्तो, तईउ, तईओ, तईहिन्यो,
 तु-व-तुवत्तो, तुवाउ, तुवाओ, तुवाहि, तुवाहिन्यो, तुवा,
 तु-म-तुमत्तो, तुमाउ, तुमाओ, तुहाहि. तुहाहिन्यो, तुहा,
 तु-ह-तुहत्तो, तुहाउ, तुहाओ, तुहाहि. तुहाहिन्यो, तुहा,
 तु-ब्भ-तुब्भत्तो, तुब्भाउ, तुब्भाओ, तुब्भाहि, तुब्भाहिन्यो, तुब्भा,
 तु-ज्ज-तुज्जत्तो, तुज्जाउ, तुज्जाओ, तुज्जाहि, तुज्जाहिन्यो,
 तुज्जा,
 तु-म्ह-तुम्हत्तो, तुम्हाउ, तुम्हाओ, तुम्हाहि, तुम्हाहिन्यो, तुम्हा.
- ४-६ त-तइ,
 तु-तु, तुव, तुम, तुमे, तुमो, तुमाइ, तुह, तुहं, तुम्हं,
 तुब्भ, तुज्ज, तुम्ह,
 उ-उब्भ, उम्ह, उज्ज, उय्ह,
 दि, इ,
 ए, दे, ते.
७. त-तइ, तए,
 तु-तुम्मि, तुमे, तुमए, तुमाइ,
 तु-व-तुवम्मि, तुवस्सि, तुवहिं, तुवत्थ,
 तु-म-तुमम्मि, तुमस्सि, तुमहिं, तुमत्थ,
 तु-ह-तुहम्मि, तुहस्सि, तुहहिं, तुहत्थ,
 तु-ब्भ-तुब्भम्मि, तुब्भस्सि, तुब्भहिं, तुब्भत्थ,
 तु-ज्ज-तुज्जम्मि, तुज्जस्सि, तुज्जहिं, तुज्जत्थ,
 तु-म्ह-तुम्हम्मि, तुम्हस्सि, तुम्हहिं, तुम्हत्थ.

- तु-ब्भ-तुब्भत्तो, तुब्भाउ, तुब्भाओ, तुब्भाहि, तुब्भेहि, तुब्भा-
 हिन्यो, तुब्भेहिन्यो, तुब्भासुन्तो, तुब्भेसुन्तो,
 तु-ज्ज-तुज्जत्तो, तुज्जाउ, तुज्जाओ, तुज्जाहि, तुज्जेहि, तुज्जा-
 हिन्यो, तुज्जेहिन्यो, तुज्जासुन्तो तुज्जेसुन्तो,
 तु-म्ह-तुम्हत्तो, तुम्हाउ, तुम्हाओ, तुम्हाहि, तुम्हेहि, तुम्हाहिन्यो,
 तुम्हेहिन्यो, तुम्हासुन्तो, तुम्हेसुन्तो,
 तु-य्ह-तुय्हत्तो, तुय्हाउ, तुय्हाओ, तुय्हाहि, तुय्हेहि, तुय्हाहिन्यो
 तुय्हेहिन्यो, तुय्हासुन्तो, तुय्हेसुन्तो,
 उ-य्ह-उय्हत्तो, उय्हाउ, उय्हाओ, उय्हाहि, उय्हेहि, उय्हाहिन्यो,
 उय्हेहिन्यो, उय्हासुन्तो, उय्हेसुन्तो,
 तु-म्ह-उम्हत्तो, उम्हाउ, उम्हाओ, उम्हाहि, उम्हेहि, उम्हाहिन्यो,
 उम्हेहिन्यो, उम्हासुन्तो, उम्हेसुन्तो.
 उ-उम्हाण, उम्हाणं, वो, भे,
 तु-तु,
 तु-ब्भ-तुब्भं, तुज्जं, तुम्हं, तुब्भ, तुज्ज, तुम्ह,
 तु-ब्भ-तुब्भाण, तुज्जाण, तुम्हाण, तुब्भाणं, तुज्जाणं, तुम्हाणं,
 तु-ब्भ-तुवाण, तुमाण, तुहाण, तुवाणं, तुमाणं, तुहाणं.
 तु-तुसु, तुसुं,
 तु-व-तुवेसु, तुवेसुं, [तुवसु, तुवसुं],
 तु-म-तुमेसु, तुमेसुं, [तुमसु, तुमसुं],
 तु-ह-तुहेसु, तुहेसुं, [तुहसु, तुहसुं],
 तु-ब्भ-तुब्भेसु, तुब्भेसुं, [तुब्भसु, तुब्भसुं, तुब्भासु, तुब्भासुं],
 तु-ज्ज-तुज्जेसु, तुज्जेसुं, [तुज्जसु, तुज्जसुं, तुज्जासु, तुज्जासुं],
 तु-म्ह-तुम्हसु, तुम्हसुं, [तुम्हसु, तुम्हसुं, तुम्हासु, तुम्हासुं].

માત્ર અ લગાડીને વિકલ્પે કર્મણિ અંગ તરીકે દરેક
કાળમાં વપરાતા ધાતુઓ.

આઢપ્ [આઢવ્] શરૂ કરવું
આ+રભ્
કથ્ [કહ] કહેવું. કથ્
કીર્ [કર] કરવું. કૃ.
ખમ્ [યખ્] ખોદવું. યખ્
ગમ્ [ગમ્] જવું. ગમ્
ઘેપ્ [ગિણ્] લેવું. ગ્રહ
ચિવ્ [ચિણ્] વીણવું
ચિમ્ [ચેક્ટું] કરવું. ચિ
છિપ્ [છિવ્] સ્પર્શ કરવો
સ્પૃશ્
છુપ્ [છુવ્] છુપ્
જીર્ [જર્] જુનું થવું. જૃ
જિવ્ [જિણ્] જિતવું. જિ
ડજ્ઙ્ [ડહ] બળવું દહ
ગજ્ઙ્ [ગાણ્] જાણવું.
ગવ્ [ગ્] ગ્
તીર્ [તર્] તરવું. તૃ
થુવ્ [થુણ] સ્તુતિ કરવી. સ્તુ
× વીસ્ દરિસ્ જોવું દૃશ્
દુબ્ [દુહ] દોહવું. દુહ
ધુવ્ [ધુણ્] કંપવું. ધૂ
પુવ્ [પુણ્] પવિત્ર કરવું. પૂ

બજ્ઙ્ [બન્ધ્] બાંધવું. બન્ધ્
ભણ્ [ભણ્] ભણવું. ભણ્
મુજ્ઙ્ [મુજ્ઙ્] ખાવું. મુજ્
સં + | રુજ્ઙ્
અણુ + | [રુન્ધ્] આગ્રહ
ઊવ + | રુધ્ કરવો
રુબ્ [રુન્ધ્] રોકવું. રુધ્
રુવ્ [રોવ્] રોવું. રુદ્
લબ્ [લહ] લેવું, મેળવવું.
લભ્
લિબ્ [લિહ] ચાટવું. લિહ
લુવ્ [લુણ્] કાપવું. લૂ
વાહિપ્ [વાહર્] બોલવવું.
વિ+આ+હ
વિઢપ્ [અજ્ઙ્] પેદા કરવું.
અર્જ્
વુચ્ વઅ બોલવું. વચ્
વુબ્ [વહ] વહેવું, વાંવું. વહ
સિપ્ [ગિહ- સ્નેહ રાખવો.
સિન્ધ્ સ્નેહ
સિન્ધ્યું. સિન્ધ્
સુવ્ [સુણ્] સાંભળવું. શ્રુ

હમ્ [હન્] હણવું, મારવું. હન્
હસ્ [હસ્] હસવું. હસ્
હીર્ [હર્] લઈ જવું. હ,
હુવ્ [હુણ્] છોડવું, તજવું. હુ
સૂચના—× આ નિશાની વાળા ધાતુઓ વર્તમાન, ભૂત, વિધ્યર્થ, અને
આજ્ઞાર્થમાં જ કર્મણિ અંગ તરીકે વપરાય છે. પણ ભવિ.
અને ક્રિયાતિપત્તિમાં મૂળ ધાતુના જ રૂપો થાય છે.
[ ] આ કૌસમાં લખેલા ધાતુઓને ઉપરના ચાર કાળમાં ફેંચ, ફજ્ઙ
લાગે છે.
અવચય ન. ચૂંટવું, એકઠા કરવું.
અવ્વાહય કૃ. વિ. નિરંતર
અવ્યાહત
અહિણવ વિ. નવું. અભિનવ
આડ ન. નાન્ય. આયુધ્ય
આયુસ્
આકળં કિ. વિ. કંઠ સુધી
આલસ્સં નાન્ય. આળસ
આલસ્ય
આહરણ નાન્ય. લાવવું. આહરણ
અવજ્ઙ્ ધા. ઉપયોગી થવું.
અપયુજ્યં
અવહાર ન. ભેટ. અપહાર
કુડય ન. ઈંદ્રજીવ કુટજ
કલ્હાર ન. કલ્હારનો છોડ.
કલિઅ વિ. યુક્ત. કલિત
કુબોહ ન. અજ્ઞાન કુબોધ
ખડ [દે.] નાન્ય. ધાસ.
ખીર્ નાન્ય. દૂધ. ક્ષીર્
ચંપય ન. ચંપો. ચમ્પક
જવ ન. જવ. યવ
જૂહિ ન. જૂઈ ચૂથિ
ઢોવણ નાન્ય. ધરવું. આગળ
ધરવું. ઢોવણ
તુલસિઆ ના. તુળસી તુલસિકા
તેણ ન. ચોર. સ્તેન
થવ ન. સ્તવન સ્તવ.
થુઙ્ ના. સ્તુતિ સ્તુતિ
દહર ન. દેડકો દર્દર
દલ નાન્ય. પાંદડું.
દાડિમ નાન્ય. દાડમ.
દુવ્ ના. ધ્રો દૂર્વા.
ધવ ન. ધવનું ઝાડ.
નિઅત્તવ્ વિધ્ય. કૃ. વિ.
નિમવું. જોઈએ. નિયોક્ત-
વ્ય

नीव न. कर्दम नीप.	लोद्ध न. लोध्रनुं आऽ लोध्र
पउमावई ना. पद्मावती देवी.	वद्धाव् प्रे. धा. १. भोटुं करवुं,
पल्ल ना.न्य. भाभोयीयुं पल्लल	२. वधाववुं वद्धापय्.
पसव न. १. उत्पत्ति २. इक्ष.	विङ्गण क. लू. कृ. वि.
प्रसव	आपेक्षुं, विस्तारेक्ष
पसाय न. भरेरभानी प्रसाद.	विकीर्ण.
पसंग न. प्रसंग, संबंध प्रसङ्ग.	वंच् धा. छेतरवुं. वञ्च
बलाया ना. भगवती बलाका	सल्लई ना. सल्लकीनुं आऽ जे
मयण-फल ना.न्य. भीढण	डाथीने भावे छे
मदन-फल	सवेण्ट वि. डीटीया सडित.
महिअ क. लू. कृ. वि. पूजेक्षुं	सहल वि. सङ्ग.
महित.	सुअदेवी
मालूर भिक्षुं	सुअदेवआ
मालिणी ना. भालश मालिनी	पवयणदेवी
मुत्था ना. भोथ. मुस्ता	वाणी
रमण ना.न्य. २भवुं.	सेल न. पर्वत. शैल.

प्राकृत वाक्यो.

तं, तुं, तुवं, तुह, तुमं आणेह नवाइँ नीव-कुसुमाइं.	
भे, तुब्भे, तुम्होय्हे, तुय्हे तुज्झासणं देह.	१
तुम्हे, तुज्झे पहायह, अहिणव-कल्हार-पत्तिआणयणे-	
तं, तुं, तुमं, तुवं, तुह, तुमे, तुए संपयं भणिमो.	२
वो, तुब्भे, तुज्झोय्हे, तुम्हे, तुज्झे अ, भे अ, तुय्हे अ	
भणिमो, न किम् इह पहाएह पल्ले दहुर-भएण ?	३

भे, ते, दि, दे, तइ, तए, तुमाइ, तुमए, तुमे, तुमं, तुमइ	
किं नाणिज्जइ दुव्वा पउमावइ-देवि-पूयत्थं ?	४
भे, तुब्भेहिँ अ, तुज्झेहिँ अ, तह तुम्हेहिँ तुलसिआ गिज्जा-	
उज्झेहिँ अ, उम्हेहिँ अ, तुय्हेहिँ तह य उय्येहिँ.	५
तुब्भत्तो, तुम्हत्तो, तुज्झत्तो, केअइं तुहत्तो वि	
आणएमि तुमत्तो, तहा तुवत्तो, तइत्तो अ.	६
तुय्ह, तहिन्तो, तुब्भ य, तुम्ह य सवेण्ट-पिक्काइं	
देवीइ ढोवणत्थं तोडामो दाडिमि-फलाइं.	७
तुब्भत्तो, तुय्हत्तो, उय्हत्तो तह य तह य उम्हत्तो,	
तुम्हत्तो, तुज्झत्तो, मुत्था-धूवं करावेमि.	८
उब्भय, तुम्हं, तुब्भ य, उम्ह य, उय्ह, तह उज्झ, तह तुज्झ ।	
पुप्फञ्जलि-दाण-कए नीवावचए किम् आलस्सं ?	९
भे, तुब्भ, तु, वो, तुब्भं, तुब्भाणं, तुवाण, तुम्ह, तुम्हं च,	
तुम्हाण य पल्लओ विम्हरिअं किं जलाणयणं ?	१०
तुज्झं, तुज्झ, तुमाण, तुम्हाणं उम्हाण, अवि अ, उम्हाणं,	
मत्त-जलवायसुड्डावेण जल-कलुसणं किम् इमं ?	११
तुब्भाणं, तुज्झाणं, तुहाणं, तुम्हाणम्, अह तुवाणं च,	
तुज्झाण, तुहाणम् इमं मत्त-बलायासु किं रमणं ?	१२
तुमए, तए, तइ, तुमे, तुमाइ, तुज्झम्मि, तुम्मि, -तुब्भम्मि,	
तुहम्मि, तुहम्मि, तुवम्मि, तुमम्मि भणाम जूहि-कए.	१३

तुसु, तुज्जेसु, तुहेसु अ, तुवेसु, तुम्हेसु, तुवसु, तुब्भेसु,
तुमसु, तुमेसु अ, तुहसु अ, भिसिणि-दलाहरणम्
आदिसिमो. १४

तुब्भासु, तुब्भसु, तहा तुम्हसु, तुम्हासु, तह य तुज्जासु,
तुज्जसु अ, आइसामो नव-जम्बु-फलोवहारम्मि. १५

अम्मि, म्मि, अम्हि, अहयं, हम्, अहं, मालूर-पल्लवे लेभि
अम्हम्हे, अम्हो, मो, भे, वयमवि लोब्ध-कुसुमाइं १६

मे मि, ममं, ममए, मइ, ममाइ, णो, तह मए, मयाइ तहा,
अम्हाहि, अम्ह. अम्हे, णो, अम्हेहि अ जवा गेज्जा. १७

मज्जत्तो वि, मइत्तो, तहा मइत्तो, तहा ममत्तो वि,
अम्हत्तो तह गिण्हेह कुडय-तरुणो पसूणाइं. १८

मे, मि, मम, मह, मज्झं, महं, तहा मज्झ, अम्ह, अम्हं च,
णो, णो, अम्हे, अम्हो चम्पय-कलीआउ गिज्जाओ. १९

अम्हाणं, मज्जाण, ममाण, ममाणं, महाण य, महाणं,
अम्हाण य, मज्जाणं, हत्थे धव-पसव-दामाइं. २०

मि, मइ, ममाइ, मए वि अ, अम्हम्मि, ममम्मि मे, तह
महम्मि, मज्जम्मि अ, थल-नलिणी-कुसुमाहरणे निउत्तव्वं. २१

अम्हेसु, ममेसु, तहा महेसु, मज्जेसु, तह य अम्हासु,
आदीसह सल्लई-तरु-नव-कुसुमाहरण-कम्मम्मि. २२

लक्खेहिंपि हुणिज्जइ हुव्वइ कोडिहिं अहव मन्ताणं,
सुय-देवआ थुणिज्जइ न जा, न ता चिच्चए नाणं. १

स-जसं सयं सुणिज्जइ, लुव्वइ कम्मं, लुणिज्जए पावं,
पुव्वइ अप्पाप्प-कुलं पुणिज्जए, महिअ सुअ-देविं. २

जेण वहिज्जइ हिअए सुअ-देवी, तेण रुब्भए कम्मं,
रुन्धिज्जइ कलि-ललिअं, लिहिज्जए अमयम् आकण्ठं ३

डज्जइ भवो, डहिज्जइ पावं, ताणं खु बज्जइ न धम्मो.
बन्धिज्जइ जेहि थुई पवयण-देवीइ भावेणं ४

भावाउ जाणुरुज्जइ, अणुरुन्धिज्जइ थवाउ, पूआए
उवरुज्जइ, उवरुन्धिज्जइ नवओ, सा जयउ वाणी. ५

खम्मइ कुबोह-सेलो, खणिज्जइ मूलओ वि पाव-तरु,
हम्मइ कली, हणिज्जइ कम्मं, सुअ-देवि-झाणेण. ६

सुअ-देविं झाअन्तो अव्वाहय-भत्ति-निच्चल-मणेण
हम्मइ संसार-दुहं, मोहं हन्तूण हन्तव्वं. ७

दुब्भउ गाई, वुब्भउ भारो, लिब्भउ खडं च तेणं खु,
पवयण-गाई-बोहि-क्खीरं न दुहिज्जए जेण. ८

जेहि विट्ठप्पइ कित्ती, विट्ठविज्जइ जेहि उज्जलं नाणं,
अज्जिज्जइ जेहि सिरी, सव्वेहि वि तेहिं झायव्वा. ९

गुजराती वाक्यो.

तभारावडे इलो क्यारे वीशाया ?

तभारावडे भाणक क्यारे सुवरावाशे ?

अभारावडे घर ढंकावरावायुं.

शो राजाञ्च आव्या डोत, तो तेने वधाव्या डोत.

भारावडे छाथीने सल्लकीनां पांढडां भवडावाया.

प च्वा सो पा ढो.

तुमे वन्दिज्जमाणो मणसा जुज्झइ.
 दिज्जमाणं न गिण्हन्ति.
 उवगायमाणीओ कुलवहूओ चिट्ठन्ति.
 कहं सो मया वियाणियव्वो ?
 दुवे विज्जाओ सिक्खाविओ.
 हीरमाणो पबुद्धो पस्सामि पुरिसं.
 से दारिआए पाणिं गेण्हविओ.
 दुवे मुद्दा कारिआओ, हत्थे य ठाविआओ.
 भाउगं मारावेऊणं गओ.
 भाउ-घायगं मारेउं गओ.
 अम्हेहिं सद्दावेउं न सक्को.
 तं सद्दावेत्ता एवं वयासी-
 तुरुगं बन्धावेऊणं चारेमाणो अच्छामि.
 आणावेऊण रहं चडइ.
 साहुणो दरिसाविआ.
 पोत्त-वेन्टलियं काउण हक्कारिओ णेण हत्थी.
 दुह-पञ्जराओ मोइज्जन्तो कहं न इच्छिहिइ ?
 मुहं अप्पेऊणं आगओ.
 दारगं छट्ठाविअ एगा तरुणी हिआ.

तुरग-विसामण-निमित्तं एगन्ते हं विसमीअ.
 पन्थं रुम्भिऊण हत्थी अच्छइ.
 तं फालेऊण कट्ठिओ कण्टओ.
 पयट्ठाविओ रहो.
 पिअरं सुस्सूसमाणो चंकमइ, बालं च खेल्लावेइ.
 जाजल्लमाणं अगणिं बालो दिदरिस्सइ.
 सीय-आले अग्गी सुहाअए, जलं च दुक्खाए.
 एगाए णिइज्जमाणो इच्छियं पएसं, बिइयाए
 ईसायमाणीए अणुपइऊण हं गहिओ.
 हंसयमाणं सज्जणं पूअइ.
 एसो हसिरो बालो कहं अज्ज रोविरो दीसइ ?
 भोत्तारे सद्दावेह.
 तुज्झ सुस्सूसा किया अज्ज दिट्ठ मे.
 बहु-दिवसा न गमेयव्वा.
 वुब्भन्ताणि य भवियव्वयाए सोरियनयरे दिट्ठाणि.
 तुम्हेच्चयेहिं हत्थेहिं पिहं पिहं भिक्खं जिगरिक्खओ
 अम्हे.
 मईयं सोहिल्लं कुलं राइक्कं.
 जो सत्तुं मारेइ, सो उत्तिमो, जो तेण समं मरेइ, सो
 मज्झिमो, जो तेण मारिज्जइ, सो अधमो.

ए गा व न्नो पा ढो.

સમજૂતી :- પ્રાકૃતભાષામાં ધાતુઓ વિષે :-

૧. કેટલાક ધાતુઓ એવા છે કે :—
  ૧. સંસ્કૃત ધાતુઓ પ્રાકૃતમાં વપરાયા હોય છે. **ભણામિ.**
  ૨. સંસ્કૃત ધાતુઓમાં અક્ષર પરિવર્તનના નિયમ પ્રમાણે ફેરફાર પામ્યા હોય છે. **કહઙ. ઘડઙ.**
  ૩. કેટલાક દેશ્ય પ્રાકૃત ધાતુઓ છે : તે બે રીતે છે :—
    ૧. કેટલાક તદ્દન દેશ્યરૂપ છે. **ફુમ્ફુલઙ.** ઉપાડવું, કહેવું.
    ૨. ત્યારે કેટલાક સંસ્કૃત ધાતુઓના આદેશરૂપ છે. તે નીચે પ્રમાણે :—
      ૧. કેટલાક સંસ્કૃત ધાતુઓના વિકલ્પે આદેશરૂપ છે. **કહઙ, સાહઙ. [અ કોષ]**
      ૨. કેટલાક સંસ્કૃત ધાતુઓના નિત્ય આદેશરૂપ છે. **ગણઙ ગુંથે છે. [અ કોષ]**
      ૩. કેટલાક પ્રેરક ધાતુઓના વિકલ્પે આદેશરૂપ છે. **ઢક્કઙ, છાયેઙ. ઢંકાવે છે. [પાઠ ૪૭]**
      ૪. કેટલાક જુદા જુદા ખાસ અર્થોમાં આદેશ થાય છે. **કમ્મઙ. હજામત કરે છે. [આ કોષ]**
      ૫. કેટલાક જુદા જુદા ઉપસર્ગોને યોગે આદેશો પામે છે. **ગિવ્વલઙ, ગિવ્વજ્જઙ, સારઙ-પહરઙ.**
      ૬. જુદા જુદા કૃદન્તોના પ્રત્યયો પર છતાં કેટલાક આદેશ થાય છે. [ઙ કોષ **ઘેત્તું, ઘેત્તૂળ, ઘેત્તવ્વં.**
      ૭. કેટલાક ધાતુઓ કર્મણિ-ભાવે પ્રયોગમાં વિકલ્પે જુદા પ્રકારના થાય છે. [પાઠ ૪૯] **જિવ્વઙ, જિણિજ્જઙ.**

૮. કર્મણિભૂતકૃદન્તમાં કેટલાક જુદી જાતના વપરાય. છે. **અફુણ્ણો. [કોષ]**
૯. કેટલાક ધાતુઓ પોતાના મૂળ અર્થ ઉપરાંત જુદા ખાસ અર્થમાં પણ વપરાય છે. **[અ કોષ]**
૧૦. કેટલાક ધાતુઓના જુદા જુદા અક્ષરોમાં ફેરફાર થાય છે:—
  ૧. અન્ત્ય વ્યંજનોમાં જુદા જુદા ફેરફાર છે :—
    ૧. એક વ્યંજનને બદલે બીજો વ્યંજન મૂકાય છે. **નમ્-નવઙ. [૧. ડ. કોષ]**
    ૨. અંત્યવ્યંજન બેવડાય છે. **સઘ્ઘઙ. [૨. ડ. કોષ]**
    ૩. વધારાનો વ્યંજન ઉમેરાય છે. **જિણઙ. સુણિઙ [૩. ડ. કોષ]**
  ૨. સ્વરોમાં જુદા જુદા ફેરફાર થાય છે.
    ૧. અન્ત્ય ડ વર્ણનો અવ થાય છે. **સૂ -પસવઙ.**
જન્મ આપે છે. [૧. ડ કોષ]
    ૨. અન્ત્ય ઋ વર્ણનો અર થાય છે. **કૃ=કરઙ.**
તૃ=તરઙ [૨. ડ કોષ]
    ૩. કેટલાકમાં ઉપાન્ત્ય ઋ નો અરિ થાય છે. **વર્ષ=**
વરિસઙ. [૩. ડ. કોષ]
    ૪. કેટલાકમાં ઉપાન્ત્ય સ્વર દીર્ઘ થાય છે. **રૂષ=**
રૂસઙ. ૪. ડ. કોષ
  ૫. કેટલાકમાં અન્ત્ય અને ઉપાન્ત્ય ઙ વર્ણ તથા ડ વર્ણનો ગુણ થાય છે. **જેઙ, નેઙ, સોઙ, મોત્તૂળ [૫. ડ.]**
  ૬. કોઈ વખત સ્વરને સ્થાને કોઈ પણ પ્રાકૃત સ્વર થાય છે. **હવઙ, હિવઙ, [તથા હુવઙ, હોઙ, હુન્તિ, ભવઙ, ડબ્બુઙ] લેઙ, દેઙ, ધાવઙ,**

ધુવઙ્, રોવઙ્, રુવઙ્, નાસઙ્. વગેરે

૨. ઉપર કહેલા દરેક ધાતુઓ સ્વરાન્ત અને વ્યંજનાન્ત એમ બે ભાગમાં વહેંચાયેલા છે :-
  ૧. અ સિવાયના સ્વરાન્ત ધાતુઓને વિકરણ પ્રત્યય વિકલ્પે, અને વ્યંજનાન્તને નિત્ય લાગે છે.
૩. પ્રાકૃત ભાષામાં પણ પ્રયોગો ત્રણ છે. કર્તરિ, કર્મણિ અને ભાવે.
૪. ત્રણેય પ્રયોગોમાં :-
  ૧. કાળના પ્રત્યયો ત્રણ જાતના : વર્તમાન, ભૂત અને ભવિષ્ય.
  ૨. અને અર્થના ત્રણ જાતના પ્રત્યયો લાગે છે. આજ્ઞાર્થ, વિધ્યર્થ, અને ક્રિયાતિપત્યર્થ.
૫. ત્રણેય પ્રયોગોમાં :-પાંચેય કાળ તથા અર્થોમાં : ધાતુઓના બે જાતના પ્રયોગો મળે છે :-
  ૧. મૂળ ધાતુના, તે મૂળ ભેદ કહેવાય છે.
  ૨. અને સાધિત ધાતુઓના, તે મુખ્યપણે :-
    - પ્રેરક, ઈચ્છાદર્શક, નામધાતુ, વારંવાર કે અત્યન્ત અર્થના.
૬. ઉપર લખેલા દરેક ધાતુઓના, ત્રણેય પ્રયોગોમાં, પાંચેય કાળ અને અર્થોમાં, મૂળભેદના તથા સાધિત ધાતુઓના બે રીતે પ્રયોગો મળે છે.
  ૧. ક્રિયાપદ રૂપે ૨. અને કૃદન્ત રૂપે.
  ૩. ક્રિયાપદમાં ક્રિયા અપૂર્ણ હોય છે-થતી હોય છે, એવો ભાવ હોય છે.
  ૪. કૃદન્તમાં ક્રિયા પૂરી થઈ હોય છે. એવો ભાવ હોય છે.
૭. ખાસ ક્રિયાપદો નીચે પ્રમાણે થાય છે :-
  ૧. કર્તરિ પ્રયોગમાં-પાંચેય=કાળના અને ત્રણેય અર્થના. કર્મણિ પ્રયોગમાં-પાંચેય=કાળના અને ત્રણેય અર્થના. ભાવે પ્રયોગમાં-પાંચેય=કાળના અને ત્રણેય અર્થના.
  ૨. પ્રેરક અંગ પરથી કર્તરિ પ્રયોગમાં-પાંચેય=કાળ અને અર્થના.

- પ્રેરક અંગ પરથી કર્મણિ પ્રયોગમાં-પાંચેય-કાળ અને અર્થના. પ્રેરક પરથી પ્રેરક અંગ કરીને ત્રણેય પ્રયોગમાં-પાંચેય=કાળ અને અર્થના.
૩. ઈચ્છા દર્શક અંગ પરથી કર્તરિ પ્રયોગમાં-પાંચેય કાળ અને અર્થના. ઈચ્છાદર્શક અંગપરથી કર્મણિપ્રયોગમાં-પાંચેય=કાળના અને અર્થના. ઈચ્છાદર્શક અંગપરથી ભાવેપ્રયોગમાં-પાંચેય=કાળના અને અર્થના.
- ઈચ્છાદર્શક અંગ પરથી પ્રેરક અંગ, અને પ્રેરક અંગપરથી ઈચ્છાદર્શક ત્રણેય પ્રયોગમાં પાંચેય કાળ અને અર્થનાં રૂપો થઈ શકે છે.
૪. નામનો ધાતુ બનાવીને-ત્રણેય પ્રયોગમાં પાંચેય=કાળ અને અર્થના, નામનો ધાતુ બનાવીને-પ્રેરક પરથી પ્રેરક, ઈચ્છા-દર્શક, ઈચ્છાદર્શક પરથી પ્રેરક, પ્રેરક પરથી ઈચ્છાદર્શક-એમ જુદા જુદા અંગો બનાવીને દરેક અંગના ત્રણેય પ્રયોગોમાં પાંચેય=કાળ અને અર્થનાં રૂપો થઈ શકે છે.
૫. વારંવાર અર્થના પણ ત્રણેય પ્રયોગોમાં ત્રણેય કાળ અને ત્રણેય અર્થોમાં રૂપો થઈ શકે છે.
૮. કૃદન્તોના રૂપો નીચે પ્રકારે થાય છે :-
  ૧. વર્તમાન કૃદન્તો, : ત્રણેય પ્રયોગ, ત્રણેય જાતિમાં, સાતેય વિભક્તિમાં.
  ૨. ભૂત કૃદન્તો : ત્રણેય પ્રયોગો, ત્રણેય જાતિ અને સાતેય વિભક્તિમાં.
  ૩. ભવિષ્ય કૃદન્તો : ત્રણેય પ્રયોગો, ત્રણેય જાતિ, અને સાતેય વિભક્તિમાં.

- (સૂચના :-દરેકના ભાવે પ્રયોગના કૃદન્તો ફક્ત નાન્યતર જાતિમાં જ વાપરવા.)
૪. ક્રિયાતિપત્તિ અર્થના કૃદન્તો. ત્રણેય પ્રયોગો, ત્રણેય જાતિ અને સાતેય વિભક્તિમાં.
  ૫. વિધ્યર્થ કૃદન્તો :-કોઈ વખત કર્તરિમાં અને ઘણે ભાગે કર્મણિ તથા ભાવે પ્રયોગોમાં. ત્રણેય જાતિમાં અને સાતેય વિભક્તિઓમાં.
  ૬. હેત્વર્થ કૃદન્તો— બન્ને, ઘણે ભાગે ભાવે પ્રયોગમાં જ સંબંધ ભૂત કૃદન્તો :- અને અવ્યય તરીકે વપરાય છે.
  ૭. આ ઉપરાંત ત્રણેય પ્રયોગોમાં, ત્રણેય જાતિમાં શબ્દોરૂપ અનેક જાતના કૃદન્તો બને છે. ને તેના સાતેય વિભક્તિમાં રૂપો થાય છે. (અહીં માત્ર કેટલાક ઉપયોગી જ ગણાવીશું.)
  ૮. ઉપર જણાવેલી સાતેય રીતે સાધિત ધાતુઓના પણ દરેક પ્રયોગ, દરેક જાતિ, અને દરેક વિભક્તિમાં કૃદન્તોનાં રૂપો થાય છે.
  ૯. પ્રયોગોની સામાન્ય સમજ.
    ૧. ક્રિયાપદનો મુખ્ય સંબંધ કર્તાપદ સાથે હોય તો તે કર્તરિ પ્રયોગ.
    ૨. ક્રિયાપદનો મુખ્ય સંબંધ કર્મપદ સાથે હોય તો તે કર્મણિ પ્રયોગ.
    ૩. ક્રિયાપદ કોઈ પણ બીજા પદ સાથે સંબંધ ન ધરાવતું હોય, ફક્ત ક્રિયાનો જ અર્થ સૂચવતું હોય, ત્યારે ભાવે પ્રયોગ.
    ૪. કર્તરિ પ્રયોગોમાં કર્તાપદ પહેલીમાં અને એક કે બે કર્મ પદો, બીજી વિભક્તિમાં આવે છે.
    ૫. કર્મણિ પ્રયોગોમાં :—
      ૧. સામાન્ય રીતે કર્મ પદ પહેલી વિભક્તિમાં અને કર્તાપદ ત્રીજી વિભક્તિમાં આવે છે.

૨. કેટલીક વાર બે કર્મપદવાળા ધાતુઓના—
  ૧. કેટલાક ધાતુના ગૌણ કર્મપદ પહેલીમાં અને મુખ્ય કર્મપદ બીજી વિભક્તિમાં હોય છે.
  ૨. અને કેટલાક ધાતુઓના મુખ્ય કર્મપદ પહેલીમાં અને ગૌણ કર્મપદ બીજી વિભક્તિમાં હોય છે.
૬. ભાવે પ્રયોગોમાં તો કર્તાપદ ત્રીજી વિભક્તિમાં જ આવે છે.
૭. પ્રેરક ભેદોમાં :—
  ૧. કેટલીક વાર કર્તરિ પ્રયોગોમાં મૂળ કર્તા પહેલીમાં આવે છે, અને કેટલીક વાર બીજી વિભક્તિમાં પણ આવે છે.
  ૨. ને કેટલીક વાર કર્મણિ પ્રયોગમાં ઉપરના નિયમો ધ્યાનમાં રાખી વિભક્તિઓ લગાડવી, તેના કેટલાક બારીક નિયમો છે.
૧૦. વચન અને પુરુષો :—
  ૧. મૂળ ભેદ તથા સાધિત ધાતુઓના ત્રણેય પ્રયોગોમાં બે વચન તથા ત્રણેય પુરુષોમાં પાંચેય કાળ અને અર્થોના પ્રયોગો થાય છે.
  ૨. પરંતુ ભાવે પ્રયોગોમાં માત્ર ત્રીજાપુરુષનાં એક વચનનું રૂપ વપરાય છે.
૧૧. સાધિત ધાતુઓની સમજ :—
  ૧. ક્રિયાપદમાં પ્રેરણાનો અર્થ હોય તો તે પ્રેરક ભેદ કહેવાય છે.
  ૨. ઈચ્છાનો અર્થ હોય, તો તે ઈચ્છાદર્શક કહેવાય છે.
  ૩. સંસ્કૃત પ્રમાણે જુદા જુદા પ્રત્યયો લગાડી, નામનો ધાતુ બનાવ્યો હોય તો તે નામ ધાતુ કહેવાય છે.
  ૪. ક્રિયાપદમાં ધાતુ બેવડો કરી, વારંવાર કે અત્યન્ત અર્થ જણાતો હોય, તો તે યડન્ત કે યડલુબન્ત કહે છે.)

નિયમો :—

સાધિત ધાતુઓ વિષે :—

૧. નામને વિકલ્પે અ પ્રત્યય લગાડીને પ્રાકૃત નામ ધાતુ બનાવાય છે.
૨. ઈચ્છાદર્શકમાં સ પ્રત્યય લાગ્યો હશે. અને ધાતુનો આદિ વ્યંજન કે સ્વર બેવડાયેલા હોય છે.
૩. તેથી જ રીતે ચડન્ત અને ચડ્લુબન્તમાં પણ ધાતુનો આદિ ભાગ બેવડાયો હોય છે.
૪. ઉપરના ત્રણેય જાતના પ્રયોગો ઘણે ભાગે સંસ્કૃત પ્રયોગો ઉપરથી અક્ષર પરિવર્તનના નિયમો પ્રમાણે ફેરફાર થઈને પ્રાકૃતમાં વપરાયેલા હોય છે.
૫. દરેકનાં તૈયાર અંગોનાં ક્રિયાપદના અને કૃદન્તોનાં રૂપો મૂળભેદ, પ્રેરક, સહ્યભેદ તથા કૃદન્તો માટે પહેલાં આપેલા નિયમો ધ્યાનમાં રાખીને કરવા.

કૃદન્તો વિષે :—

૧. ભવિષ્ય કૃદન્ત :—
નર. નાન્ય.માં સ્સન્ત, સ્સમાણ અને (નારી જાતિમાં સન્તા, સ્સમાણા, સ્સઈ પ્રત્યયો ધાતુના મૂળ અંગને, પ્રેરક અંગને, ગમે તે સાધિત અંગને લગાડવાથી કર્તરિ અને સહ્યભેદી એમ બન્ને જાતના ભવિષ્ય કૃદન્ત બને છે.
૨. વર્તમાન કૃદન્ત :—
ઉપર પ્રમાણે જ દરેક જાતનાં અંગને વર્તમાન કૃદન્તના પ્રત્યયો લગાડવાથી ત્રણેય જાતિના કર્તરિ તેમજ સહ્યભેદી વર્તમાન કૃદન્તો બને છે.
૩. કેટલાક ઈચ્છાદર્શક, અને ચડન્ત તથા ચડ્લુબન્તના કૃદન્તો કોષમાં આપવામાં આવ્યા છે.

૪. કેટલાક ખાસ ભૂતકૃદન્તો કોષમાં બતાવ્યા છે. પ્રેરક ભૂત કૃદન્તો વિષે આગળ જણાવ્યું છે. [ઈ કોષ]
૫. ૧ હેત્વર્થક, સંબંધક, અને વિધ્યર્થના તલ્લ, અલ્લ, અણિજ્જ, અણીય, વગેરે પ્રત્યયો મૂળ તથા સાધિત અંગોને લાગી, તે તે કૃદન્તો બને છે, પરંતુ.
૨ મૂળ અંગને પ્રત્યયો લાગતાં ધાતુઓમાં જે ફેરફારો થાય છે, તે બતાવ્યા છે.
૩ ઉપરાંત કેટલાક ધાતુઓ જુદું જ રૂપ ધારણ કરે છે. તે કોષમાં કેટલાક બતાવ્યા છે. [ઙ કોષ]

દ. કેટલાક પરચૂરણ કૃદન્તો :—

૧. કર્તરિ કૃદન્તો :—
અગ, [તા-ત્] આર, પ્રત્યય લગાડવાથી ત્રણેય જાતિમાં કૃદન્ત બને છે. મારગ, મોત્તાર, કત્તી [ના.]
૨. ભાવે કૃદન્ત :—
ધાતુને ઙ, [તિ], અન, આ પ્રત્યયો લાગી ભાવે કૃદન્તો બને છે. ગઙ, મોચણ, કિરિયા.
૩. શીલાર્થક કૃદન્તો :—
ધાતુને ઙ પ્રત્યય લગાડવાથી શીલ અર્થનું ત્રણેય જાતિમાં કૃદન્ત બને છે. હસિરો, હસિરા, હસિરં.
૪. કેટલાક ભાવે, કર્મણિ અને કર્તરિ કૃદન્તો પ્રત્યય લાગીને થયેલા હોય છે. રાગ, મોહ, ભાવ.
૫. અગ, પ્રત્યય પર છતાં ધાતુનો ઉપાન્ત્ય અ નો આ થાય છે.
૬. ઙ [તિ], અને આ પ્રત્યયો નારી જાતિમાં જ લાગે છે.
૭. અન પ્રત્યય ઘણે ભાગે નાન્યતર જાતિમાં જ હોય છે.
૮. આર [તા-ત્] પ્રત્યય પર છતાં ધાતુને ઙ પણ લાગે છે, તથા ગુણ વગેરે કેટલાક ફેરફાર થયા હોય છે.

કેટલાક રૂપોના નમૂનાઓ

૧ ઇચ્છા. કર્ત.	સુસ્સૂસઙ્	સેવા કરવા ઇચ્છે છે.	
૨ ઇચ્છા. કર્મ.	સુસ્સૂસિજ્જહ.	સેવા કરવા ઇચ્છાય છે.	
૩ ઇચ્છા. કર્ત. પ્રે.	સુસ્સૂસાવઙ્.	સેવા કરવા ઇચ્છાવે છે.	
૪ ઇચ્છા કર્મ. પ્રે.	સુસ્સૂસાવિજ્જહ.	સેવા કરવા ઇચ્છાવાય છે.	
૫ ઇચ્છા કર્ત. વ. કૃ.	સુસ્સૂસંતો, સુસ્સૂસમાણો.	સેવા કરવા ઇચ્છતો.	
૬ ઇચ્છા કર્મ. વ. કૃ.	સુસ્સૂસિજ્જન્તો, સુસ્સૂસીઅન્તો, સુસ્સૂસિજ્જમાણો, સુસ્સૂસીઅમાણો.	સેવા કરવા ઇચ્છાતો.	૫૦
૭ ઇચ્છા કર્ત. પ્રે. વ. કૃ.	સુસ્સૂસાવેન્તો. વગેરે	સેવા કરવા ઇચ્છાવતો.	
૮ ઇચ્છા કર્મ. પ્રે. વ. કૃ.	સુસ્સૂસાવિજ્જેન્તો.	સેવા કરવા ઇચ્છાવાતો.	
૯ ઇચ્છા હે. કૃ.	સુસ્સૂસિઙ્-સેઙ્.	સેવા કરવા ઇચ્છવાને.	
૧૦ ઇચ્છા પ્રે. હે. કૃ.	સુસ્સૂસાવિઙ્.	સેવા કરવા ઇચ્છાવાના.	
૧૧ ઇચ્છા સં. ભૂ. કૃ.	સુસ્સૂસિક્ષણ.	સેવા કરવા ઇચ્છીને.	
૧૨ ઇચ્છા સં. ભૂ. પ્રે. કૃ.	સુસ્સૂસાવિક્ષણ.	સેવા કરવા ઇચ્છાવીને.	
૧૩ ઇચ્છા કર્મ. ભૂ. કૃ.	સુસ્સૂસિઓ.	સેવા કરવા ઇચ્છેલો.	
૧૪ ઇચ્છા પ્રે. કર્મ. ભૂ. કૃ.	સુસ્સૂસાવિઓ.	સેવા કરવા ઇચ્છાવાયેલો.	
૧૫ ઇચ્છા ભાવે. કૃ.	સુસ્સૂસા.	સેવા કરવાની ઇચ્છા.	
૧૬ ઇચ્છા કર્ત. કૃ.	સુસ્સૂસુ. વિ.	સેવા કરવા ઇચ્છનાર	
૧૭ ઇચ્છા વિ. કૃ.	સુસ્સૂસિઅલ્લ. સુસ્સૂ-સણિજ્જો, -સણિયો.	સેવા કરવા ઇચ્છવા યોગ્ય.	
૧૮ ઇચ્છા કર્ત. ભૂ. કાળ	સુસ્સૂસીઅ.	સેવા કરવા ઇચ્છ્યું.	૫૦
૧૯ ઇચ્છા કર્મ. ભૂ. કા.	સુસ્સૂસિજ્જીઅ.	સેવા કરવા ઇચ્છાયું	
૨૦ ઇચ્છા કર્ત. પ્રે. ભૂ. કા.	સુસ્સૂસાવીઅ.	સેવા કરવા ઇચ્છાલ્યું.	
૨૧ ઇચ્છા કર્મ. પ્રે. ભૂ. કા.	સુસ્સૂસાવિહી	સેવા કરવા ઇચ્છાવાયું.	
૨૨ ઇચ્છા કર્ત. ભાવિ. કા.	સુસ્સૂસિસ્સામિ.	હું સેવા કરવા ઇચ્છીશ.	
૨૩ ઇચ્છા કર્મ. ભાવિ. કા.	સુસ્સૂસિસ્સામિ.	હું સેવા કરવા ઇચ્છાઈશ.	
૨૪ ઇચ્છા કર્ત. પ્રે. ભાવિ. કા.	સુસ્સૂસાવેહિઙ્	તે સેવા કરવા ઇચ્છાવશે.	
૨૫ ઇચ્છા કર્મ. પ્રે. ભાવિ. કા.	સુસ્સૂસાવિહિઙ્.	તે સેવા કરવા ઇચ્છાવાશે.	

૨૬ ઇચ્છા. કર્ત. ભવિ. કૃ.	સુસ્સુ-સ્સન્તો-સ્સમાણો.	સેવા કરવા ભવિષ્યકાળમાં
૨૭ ઇચ્છા. કર્મ. ભવિ. કૃ.	સુસ્સુસડ.	ઇચ્છતો. ઇચ્છાતો.
૨૮ ઇચ્છા કર્ત. આ. વિ.અર્થ.	સુસ્સુસિજ્જઠ.	૧ સેવા કરવા ઇચ્છે.
૨૯ ઇચ્છા કર્મ. આ.વિ.અર્થ.	સુસ્સુસાવેઠ	૨ સેવા કરવા ઇચ્છવું જોઈએ.
૩૦ ઇચ્છા કર્ત. પ્રે. આ. વિ.	સુસ્સુસાવિજ્જઠ.	૧ સેવા કરવા ઇચ્છાવે.
૩૧ ઇચ્છા કર્મ પ્રે. આ. વિ.	સુસ્સુસેજ્જ-જ્જા.	૨ સેવા કરવા ઇચ્છાવવું જોઈએ.
૩૨ ઇચ્છા કર્ત. કર્મ. ક્રિયાતિ.	સેન્તા-સેમાણા. [ના.]	૧ સેવા કરવા ઇચ્છયો હોત.
૩૩ ઇચ્છા કર્ત. કર્મ. પ્રે. ક્રિયાતિ.	સુસ્સુસાવેજ્જ-જ્જા.	૨ સેવા કરવા ઇચ્છાવતો હોત.

વગેરે દરેક રૂપો વિધાર્થીએ સ્વયં નોટમાં સંપૂર્ણ તૈયાર કરીને સમજવા.

૫૦૬

નામધાતુ.	ગરઆઇ	ગરઆઅઇ	(ગુરુ જેવો થાય છે)
યડ્દુભન્ત	ઉપર પ્રમાણે દરેક જાતનાં રૂપો થાય.	ચંકમઇ	ચઙ્ક્રમીતિ વારંવાર કે ખૂબ ચાલે છે.
યડ્દન્ત.	ઉપર પ્રમાણે દરેક રૂપો થશે.	લાલપ્પઇ	(વારંવાર કે ખૂબ બોલે છે)
કર્ત. કૃ. વિ.	નરે	જાજલ્લઇ	વારંવાર કે ખૂબ બળે છે.
કર્ત. કૃ. વિ.	સાવઓ	ઉપર પ્રમાણે દરેક જાતના યથાયોગ્ય રૂપો થાય છે.	
ભા. કૃ. નામ	ઘાયગો	નારી	નાન્યતર
ભા. કૃ. નામ	ણાયગો	[શ્રાવક:] સાવિઆ	[શ્રાવિકા] ૦
	દાયારો	[ઘાતક:]	૦
	રાગો, ભંગો.	[નાયક:]	ણાઈગા [નાયિકા]
	વિજયો	[દાયાર:]	દાઈ [દાત્રી] દાયારં [દાતૃ]
		રાગો, ભંગો.	ગઈ [ગતિ:] ગમણં [ગમનમ્]
		વિજયો	મઈ [મતિ:] મણં [મનનમ્]

૫૦૮

ભા. કૃ. નામ	કિરિયા	[ક્રિયા]	સેવિરં
ભા. કૃ. નામ	ભાસા	[ભાષા]	નમિરં
ભા. કૃ. નામ	સુસ્સૂસા	[શુશ્રુષા]	ગમિરં
શી. કૃ. વિ.	સેવિરી-ચ		
	નમિરી-ચ		
	ગમિરી-ચ		
કર્ત. કૃ. નામ	ભયણા		
કર્મ. કૃ. નામ	ભમિ		
			સેવિરો
			નમિરો
			ગમિરો
			ભાવો, ણયો,
			આયારો

૩. અવ્યયો :

[પ્રાકૃતમાં ઘણા ખરા સંસ્કૃત અવ્યયો અક્ષર પરિવર્તન કરીને વપરાય છે. તે ઉપરાંત પ્રાકૃતના સ્વતંત્ર પણ કેટલાક અવ્યયો છે. દરેક જાતના અવ્યયોનો કેટલોક જ ભાગ કોષમાં આપેલ છે. અવ્યયોમાં વિભક્તિ વચન તથા જાતિના ફેરફારો થતા નથી. કેમકે તે અવ્યયો છે [ઋ કોષ]]

૪. પ્રાકૃત તદ્ધિત પ્રત્યયો :

(તદ્ધિત—એટલે તેને માટે-હિતકારી હોય તે તદ્ધિત. તદ્ એટલે=તેને માટે =એટલે શબ્દશાસ્ત્ર જે વ્યાકરણ, તેનો મુખ્ય વિષય શબ્દોનું શાસ્ત્ર સમજાવવાનો છે. તે શબ્દો મુખ્યપણે છ પ્રકારના છે. નામ, સર્વનામ, વિશેષણ, અવ્યય, ક્રિયાપદ, અને કૃદન્તો, તેને માટે—

હિત એટલે હિતકારી, કેટલાક એવા પ્રત્યયો લાગે છે, કે જે એ છએ જાતના શબ્દોનાં હિતમાં વધારો કરે છે. માટે તે પ્રત્યયોનું નામ તદ્ધિત કહેવાય છે.

હિત એટલે=જુદા શબ્દો અને વાક્યોના અર્થ એ પ્રત્યયો પૂરાં પાડે છે, છતાં મૂળ શબ્દના કદમાં ખાસ વધારો થતો નથી. માટે તેવા પ્રત્યયો કોઈપણ શબ્દના હિતમાં વધારો કરનારા હોવાથી તદ્ધિત કહેવાય છે.

જેમકે :—**પરસ્ય ઇમં** =પરનું આ=પારકું. તેને બદલે **પરઘ્નં** કરવાથી ચાલે.

સંસ્કૃત ભાષામાં સેંકડો જુદા જુદા અર્થના તદ્ધિત પ્રત્યયો થાય છે. અને ઘણે ભાગે તે દરેક શબ્દોમાં અક્ષર પરિવર્તનના નિયમોથી ફેરફાર થઈને પ્રાકૃતમાં વપરાય છે. તે બધા આપવા ઘણા મુશ્કેલ છે. એટલે તે સંસ્કૃત ઉપરથી જ સમજી શકાશે. છતાં કેટલાક ખાસ પ્રાકૃત પ્રત્યયો છે, તે અહીં નીચે આપ્યા છે, તથા કેટલાક સંસ્કૃત ઉપરથી થયેલા તથા અનિયમિત તદ્ધિત શબ્દો પણ કોષમાં આપ્યા છે. [ઋ કોષ]]

અર્થ	પ્રત્યય.	પ્રયોગ
૧. “તેનું આ” અર્થમાં	કેર	અમ્હેકેર, રાયકેર, પારકેર.
૨. “તેમાં થયેલ” અર્થમાં	ઇલ્લ ઝલ્લ	અમારું રાજાનું પારડું.
૩. “તેના જેવું” અર્થમાં	વ્વ	ગામિલ-ગામિલ્લી, નયરુલ્લ.
૪. “પણું જેવું” અર્થમાં	ઇમા, ત્ત, તળ	ગામમાં થયેલી-લી, શહેરમાં થયેલ. નયરવ્વ શહેરની જેવું નામ
૫. “વાર જેવું” અર્થમાં	હુત્ત-હુત્ત	લર્ધિા હિામા, પુહુત્તં, લહુત્તળં.
૬. “વાળું અર્થના મત્તને સ્થાને	આલ	લઘુપણું જુદાપણું, લઘુપણું
	આલુ	ત્રણ વાર સયહુત્તંસોવાર.
	ઇત્ત	રસવાળું.
	ઇર	ઇર્ધ્યાવાળું.
	ઇલ્લ	માનવાળું.
	ઝલ્લ	ગર્વવાળું.
	મળ	શોભાવાળું.
	મંત	વિચારવાળું.
	વંત	ધનવાળું.
		બુદ્ધિવાળું.
		ધનવાળું.

૪૫
૪૬

૭. “પાંચમી વિભક્તિના” અર્થમાં	ત્તો	ક્યાંથી
	લો	ક્યાંથી
	ઓ	ક્યાંથી
	હિ	જ્યાં
	હ	જ્યાં
	ત્થ	જ્યાં
	ણ્લ	તીખું તેલ.
૮. “તેલ અર્થમાં”	અ (વિકલ્પ)	ચંદ્ર.
૧૦. “સ્વાર્થ અર્થમાં”	ઇલ્લ (વિકલ્પ)	આગળ.
	ઝલ્લ (વિકલ્પ)	હાથ.
૧૧. સ્વાર્થ પ્રત્યય પછી પણ સ્વાર્થના પ્રત્યયો આવી શકે છે.	બહુઅયં [બહુકકં] ધણું.	

૪૭
૪૮

અ કેટલાક ખાસ ઉપયોગી પ્રાકૃત ધાતુઓ :—

અચ્છ હોવું	ગુમ્ મુંઝાવું, ગુમ
અભ્યુત્ નહાવું	ગુમ્મઙ્ થઈ જવું
આયર્ આદર આપવો	ઘુન્ટ્ પીવું
ઉચ્ચુપ્ ચડવું	ઘોદ્ટ્
ઉચ્છલ્ ઉછળવું	ચંપ્ ચાંપવું
ઉથલ્	ચુક્ ચૂકવું
ઉપ્પજ્ ઉત્પન્ન થવું	છિવ્ સ્પર્શ કરવો
ઝલ્ઙ્ નીકળવું	છિહ્
ઝલ્ઙ્ ઉખેડવું, તોડવું	છોલ્ છોલવું
ઝલ્ઙ્ ઉલાળવું	જગ્ જાગવું
ઝલ્ઙ્ ઉવેળવું	જાગર્
ઝલ્ઙ્ ઉતરવું	જમ્ બોલવું
કઢ્ કઢવું, કાઢવું.	જુંજ જોડવું
કઢ્ ઉકાળવું, કઢવું, ખેંચવું.	જૂર્ ખેદ કરવો
કલ્ ૧ ગણવું, ૨ કળવું, જાણવું	ઙર્ ટપકવું, ઝરવું
કિળ્ ખરીદવું	ઙલક્ ઝળકવું
કુક્ બોલવું, કુકવો કરવો	ઙલ્ઙ્ બોલવું
ખુડુક્ ખટકવું, ઉતરવું, ચૂકવું	ઙા ધ્યાન કરવું
ખુપ્ બૂઢવું, ખૂડવું.	ઙિલ્ નહાવું
ખેડુ રમવું	ઙુર્ સ્મરણ કરવું, ઙુરવું
ખેલ્	ટિરિટિલ્ ભમવું, ફરવું, ટહેલવું.
ગળ્ ગૂંથવું	ટિવિટિલ્ ટાપટીપ કરવી
	ઢલ્ ઢળી જવું, ઢોળાવું.
	ઢલ્ ઢાંકવું

ગિજ્ઙર ઝરવું	બુદ્ધુ ડૂબવું
તચ્છ છોલવું, તાચ્છવું.	બુદ્ધુલ્ (ભૂખ લાગવી
થક્ક રહેવું, વિલંબ કરવો,	મુક્ ભસવું
નીચે જવું	મુલ્ (મૂલવું
દુગુચ્ નાક મચકોડવું, દુગંચ્છા	મુજ્ઙ મુંઝવું
કરવી	મુળ્ જાણવું
ધુડુક્ ધડકવું.	મુર્ મોઢું મરકાવવું
ધુળ્ કંપવું, ધૂણવું.	મુસુમુર્ ભાંગવું
નીસર્ નીકળવું	રહ રહેવું
પડિવાલ્ રાહ જોવી, રક્ષા	રમ્પ્ છોલવું
કરવી	રમ્પ્
પલોદ્ટ્ પાછું વળવું. પાછું	રિગ્ જવું, પેસવું
ફેકવું	રુચ્ રુંધવું, રોકવું
પવસ્ પ્રવાસ કરવો	રુમ્પ્
પાર શકવું, પાર જવું, પૂરું કરવું.	રેલ્ રેલાવું, પલાળવું
પિજ્ પીવું.	લઢ યાદ કરવું, રઢ લેવી
પુક્ પોકાર કરવો	લિપ્ લીંપવું
પોકરાણ પાડવી	લ્હસ્ ખસવું
પેચ્ જોવું	લુલ્ખ ઇપાવું
ફરિસ્ સ્પર્શ કરવો.	વડવડ વલવલવું, વિલાપ
ફાડ ફાડવું	કરવો
ફિટ્ટ્ ફીટવું	વમ્પ્ ઈચ્છવું, ખાવું
ફંસ્ ફસાવવું, જુદું બોલવું.	વલગ્ વળગવું
બલ્ ખાવું, જીવવું	વાવર્ વાપરવું
બુક્ ગાજવું	વિક્ વેચવું
	વિકિળ્

વિમ્હર ભૂલવું, વિસાર વિસરવું વિરા ઓગળવું વિરોલ્ વગોવવું વિસામ્ વિસામો લેવો વિસૂર્ ખેદ કરવો વેહ્ વીટવું સહ સહવું, નાશ પામવો સંધુક્ષ્ અગ્નિ સળગાવવો, બળવું, બાળવું. સંપજ્જ તૈયાર થવું, પાકવું સિજ્જ સિજવું. સિજ્જ સિદ્ધ થવું	સુહ કાપવું, સૂડવું, ભાંગવું સૂર્ (ખેતરમાં સાંઠી સૂડવી.) હર્ લઈ જવું પ + હર્ મારવું, લડવું અણુ + હર્ સરખા થવું વિ + હર્ રમવું પહિ + હર્ ફરીથી પૂરવું ઝવ + હર્ પૂજા કરવી સં + હર્ ઢાંકવું, અટકાવવું નાશ કરવો. નિ + હર્ ઝાડો કરવો આ + હર્ ખાવું પરિ + હર્ ત્યાગ કરવો વા + હર્ [વિ+આ] બોલવું
--	---

આ ખાસ અર્થમાં ખાસ ધાતુઓ.

અવ્ઝોહ તરવાર ખેંચવી કૃષ્ કમ્મ હજામત કરવી કૃ ગુલુલ્ ખુશામત કરવી કૃ લિઠ્ઠ્ બળદનો અવાજ ગર્જ ણિઆર્ કાણી આંખે જોવું કૃ ણિદુહ સ્તબ્ધ કરવું કૃ ણિવ્વલ્ દુઃખનો ત્યાગ કરવો મુચ્ ણિવ્વોલ્ કોધથી મોં મરડવું કૃ ણીલુચ્છ ૧ પાડવું, ૨ છાંટવું કૃ ણિવ્વહ્ જુદું થવું, સ્પષ્ટ થવું મૂ	ણિસુહ ભારથી નમવું નમ્ પયલ્લ ઢીલું કરવું, લટકવું કૃ પહુપ્ સ્વામી થવું, સમર્થ થવું પ્ર+મૂ પોક્ષ્ ઊંચેથી રડવું, પોક મૂકવી વિ+આ+હ બુહ્ ડૂબવું મજ્જ મહમહ્ સુગંધ ફેલાવી પ્ર+સ્ મૂર્ હસતાં મ્હોં ઉઘાડવું સ્ફુટ વહવહ્ વિલાપ કરવો વિ+લપ્ વાવમ્પ્ મહેનત કરવી કૃ
---	---

લોટ્ટ્ સૂવું સ્વપ્ સંદાણ ટેકો કરવો કૃ સંધુક્ષ્ દેવતા સળગાવવો પ્ર+દીપ્ ઇ. હેત્વર્થ, સંબન્ધક ભૂત, અને તવ્વ પ્રત્યય પર છતાં કેટલાક અનિયમિત રૂપો :—	સન્નામ્ આદર દેવો, માન આપવું આ+દ્ હક્ષ્ ના પાડવી, હાંકી કાઢવું નિ+સિધ્
--	--

			તું,	ત્વા	અવ્વ તવ્વ
કા	કર્	કૃ	કાઠં	કાઝળ	કાઅવ્વ
ઘેત્	ગિણ્	ગ્રહ્	ઘેતું	ઘેતૂળ	ઘેત્તવ્વ
તુર્	તુવર્	ત્વર્	તુરિઠં	તુરિઝળ	તુરિઅવ્વ
દ્	દરિસ્	દૃશ્	દદું	દદૂળ	દદુવ્વ
મોત્	મુઝ્	મુજ્	મોતું	મોતૂળ	મોત્તવ્વ
મોત્	મુઅ	મુચ્	મોતું	મોતૂળ	મોત્તવ્વ
રોત્	રોવ્	રુદ્	રોતું	રોતૂળ	રોત્તવ્વ
વોત્	વચ્	વચ્	વોતું	વોતૂળ	વોત્તવ્વ

ઈ. કેટલાક અનિયમિત ભૂતકૃદન્તો.

અફૂળળ ઘેરાએલું આક્રાન્ત અક્કોસ ઉત્કૃષ્ટ, ઊંચા પ્રકારનું ઉત્કૃષ્ટ ચક્ષ્વઅ ચાખેલું આસ્વાદિત છિન્ત અડકેલું સ્પૃષ્ટ જહ તજેલું ત્યક્ત જ્ઙોસિઅ ફેંકેલું ક્ષિપ્ત	નિચ્છૂહ ચોપડેલું ઉદ્વૃત્ત નિસુદ્ધ પાડી નાખેલું નિપાતિત નિમિઅ રાખેલું સ્થાપિત પમુદ્ધ તપાસેલું, ચોરેલું પ્રમુદ્ધ, પ્રમુષિત
---	---

पल्लन्थ | ईंकेलु, पाण्डुं
पल्लोद्वृ | वाणेलुं
फुड स्पष्ट थयेलुं स्पष्ट
लुअ कापेलुं लुन
लुगग रोग थयेलुं रुग्ण
ल्लिहक नाशी गयेलुं नष्ट

वोसट्ट भीलेलुं विकसित
विढत्त पेढा करेलुं अर्जित
वोलीण ओणंगी गयेलुं अति-
क्रान्त
हीसमण भोभारेलुं द्वेषित

१-उ

गम् गच्छ् जवुं गम्
इस् इच्छ् ँथ्जवुं इष्
जम् जच्छ् ङाभमां राभवुं यम्
आस् अच्छ् भेसवुं आस्
सड् सडवुं सद्
पड् पडवुं पत्
वच्च् जवुं व्रज्
नच्च् नाथवुं नृत्
खिज्ज् भीजवुं खिद्
कह् उकाणवुं कृष्
वड्ढ् वधवुं वृध्

वेद् वीटवुं वेष्ट्
रुन्ध् | रुंधवुं
रुम्भ् | रुध्
रुव् | रोवुं
रोव् | रुद्
नव् नभवुं नम्
खा | बहुवयनमां ज भावुं
खाअ | खाद्
धा | बहुवयनमां ज ङोडवुं
धाव् | धाव्
सिर् भनावुं सृज्

२-उ

फुड् फुट्ट् कुटवुं स्फुट्
चल् चल्थ्थालवुं चल्
निमील् निमिल् वीयावुं
निमील्
जेम् जिम् जभवुं जेम्

सक्ख् शकवुं शक्
लग्ग ल्गागवुं लस्ज्
मग्ग् शोधवुं मृग्
नस्स् नाश पामवो नश्
कुप्प् कोप करवो कुप्

पल्लोद्वृ पाछा वणवुं, पलोटवुं प्र-
लुट्
तुट्ट् तोडवुं त्रुट्
सिक्क् सिववुं सीक्
वर् वरवुं वृ

३ उ

चिण् वीशावुं चि
जिण् जितवुं जि
सुण् सांभणवुं श्रु
थुण् स्तुति करवी स्तु
लुण् कापवुं लू
पुण् पवित्र करवुं पू
धुण् उलाववुं धू
१ ऊ. उ नो अव्:—
हव् डोवुं भू
ख् भूम पाडवी रु
सक् जन्म आपवो सू
२ ऊ. ऋ, वृणो अर् :—
कर् करवुं कृ
धर् धरवुं धृ

सर् भसवुं सृ
हर् लर्थ जवुं ह
तर् तरवुं तृ
जर् जूनुं थवुं जृ
मर् भरवुं मृ

३. ऊ. ऋ नो अरि:—
करिस् भेडवुं, भेंथवुं कृष्
वरिस् वरसवुं वृष्
हरिस् राञ् थवुं ह्रष्
४. ऊ. उपात्त्य दीर्घस्वर

रूस् भीजवुं रुष्
तूस् संतोष पामवो तुष्
पूस् पोषण पामवुं पुष्
सूस् सूकावुं शुष्
दूस् भराभ थवुं दुष्

५ ऊ. इ वृणो ए:—
ने-णे लर्थ जवुं नी
उड्+डे उडवुं उड्डी
उ नो ओ :—
हो डोवुं भू

ऋ. अव्ययो

अन्तो अंटर अन्तर
अप्येवं शुं ओम ? अप्येवं
अम्मो आश्चर्यं जशाववा
अयि अरे

अरे ओ (भोलाववुं) अरे
अलं | भस
अलहि | अलम्
अवरज्जु भीजे दिवसे अपरेद्युस्

અવરિ ઉપર ઉપરિ
 અવ્વો સૂચના, પશ્ચાતાપ, ભય,
 આનંદ, દુઃખ વગેરે
 સૂચવનાર
 અહ હવે અથ
 અહતા નીચે અધસ્તાત્
 અહવા | અથવા
 અહવ | અથવા
 અહે નીચે અધઃ
 અહો આશ્ચર્ય, અહો
 આમ હા ઓમ્
 ઇઓ અહીંથી ઇતઃ
 ઇ પ્રશ્ન પૂછવામાં
 ડ તો, પરંતુ
 ઉત્તરસુવે આવતી કાલે ઉત્તરશ્ચઃ
 ઊ નિંદા, વિસ્મય
 એવં એ પ્રકારે એવં
 એવમેવ | એમ જ
 એમેવ |
 એ અરે અચિ
 ઓ સૂચના, પશ્ચાતાપ
 કઓ ક્યાંથી કુતઃ
 કલ્થઇ કોઈક ઠેકાણે કુત્રાપિ
 કલ્લં કાલે કલ્ત્યમ્
 કહ | કેમ
 કહં | કથમ્
 કહિ | ક્યાં
 કહિ | કુત્ર

ખુ નક્કી ખલુ
 ચ્ચ નક્કી
 જઇ જો યદિ
 છિછિ ધિક્ ધિક્
 ઙ્ગત્તિ ઙ્ગટ ઙ્ગટિતિ
 ણઇ નિશ્ચય
 ણં વાક્યના અલંકારમાં
 ણવર કેવળ
 ણવરિ પછી
 ણવરં વિશેષ
 ણવિ વિપરીતતા
 ણાઇ ના
 તુ | તો
 તો | તુ
 થૂ થુત્કાર થૂત્
 દર અરધું, ઓધું,
 દે બોલાવવું, સામે જોવરાવવું
 ઘણિયં અત્યન્ત
 ઘિદ્ધિ ધિક્ ધિક્
 પગે સવારમાં પ્રગે
 પરજ્જુ પરમ દિવસે પરેદ્દુઃ
 પાતો સવાર પ્રાતઃ
 પાયો | ઘણું કરીને
 પાઓ પ્રાયઃ
 પુહં | જુદું, પૃથક્
 પિહ | પૃથક્
 મુહુ વારંવાર મુહુઃ [ભૂયઃ
 મુજ્જોમુજ્જો વારંવાર મૂયો-

મયણં જરી મનાક્
 મોરહ્લ નકામું મુધા
 ય્હો ગઈ કાલે હ્ઠાઃ
 વેવ્વ આમંત્રણ
 વેવ્વે ભય, રોકવું, વિષાદ,
 આમંત્રણ
 સઇ એકવાર સકૃત્
 સઇ હંમેશ સદા

સુણિયં ધીમે ધીમે શનૈઃ
 સક્કલં સાક્ષાત્ સાક્ષાત્
 સુવે આવતી કાલે શ્વસ્
 સે હવે, વાક્યનો આરંભ
 હલા | સખીને બોલાવવામાં
 હલે | વપરાય છે
 હિર નિશ્ચય, ખરેખર કિલ
 હુ નિશ્ચય

ત્રઠ કેટલાક અનિયમિત તદ્દિત શબ્દો.

સણિઅં અવ્ય. શનૈઃ ધીમે
 ઉવરિલ્લ વિ. ઉપરિ ઉપરનું
 જત્તિઅ | વિ.
 જેત્તિલ | યાવત્
 જેદ્દહ | જેટલું
 પરક્ક વિ. પરકીય પારકું
 રાઇક્ક વિ. રાજકીય રાજાનું
 અમ્હેચ્ચય વિ. અસ્માકં અમારું
 તુમ્હેચ્ચય વિ. યુષ્માકં તમારું
 સવ્વંગિઅ વિ. સર્વાંગીણ આખે
 અંગે
 પહિઅ વિ. પાન્થ મુસાફર
 અપ્પણય વિ. આત્મીય આપણું,
 પોતાનું
 મણિયં મણા અવ્ય. મનાક્
 થોડું
 મીસાલિઅ-મીસ વિ. મિશ્ર
 મિશ્ર

દીહર-દીહ વિ. દીર્ઘ લાંબું
 વિજ્જુલા-વિજ્જુ ના. વિદ્યુત્
 વીજળી
 પત્તલ-પત્ત નાન્ય. પત્ર પાંદડું
 પીઅલ | વિ. પીત પીળું
 પીવલ, પીઅં |
 અંધલ | વિ. અન્ધ આંધળું
 અંધ
 અંકોલતેલ્લ નાન્ય. અડ્ડોઠતૈલ
 અંકોલનું તેલ
 ઘણિ વિ. ઘનિન્ ઘનવાળું
 અત્થિઅ વિ. આર્થિક ધન
 સંબંધી
 તવસ્સિ વિ. તપસ્વિન્ તપસ્વી
 રાયણ્ણ વિ. રાજન્ય રાજા
 સંબંધી
 કાણીણ વિ. કાનીન કન્યાનું
 મઈય વિ. મદીય મારું

પીળયા ના. પીનતા જાડાઈ
ભિક્ષ વિ. ભૈક્ષ્ય ભિક્ષાનું
કોષ.
અવસાણ ના.ન્ય. નાશ, અંત,
છેડો અવસાન
આગત્તિ ના. આજ્ઞા આજ્ઞાસિ
ઈસાયમાણી ના. નામધા. વ.
કૃ. ઈર્ષ્યા કરતી ઈર્ષ્યા-
યમાણા
ઉબ્ભુય ક. ભૂ. કૃ. ઉત્પન્ન થયું
ઉદ્ભૂત
ઉમ્મત્તિયા ના. ગાંડી ઉન્મત્તિકા
ઊસવિઅ ક. ભૂ. કૃ.
બુલ્લું કર્યું ઉચ્છ્વસિત
કિઙ્ઙ ના. કામ, બનાવટ કૃતિ
કું ભગ્ગસો અવ્ય. દરેક ઘડા
પરથી કુમ્ભાગ્રશસ્
કુ સુમોવયાર ન. ફૂલ પૂજા
કુસુમોપચાર
ખજ્જ વિ. કૃ. ખાવાનું ખાદ્ય
ચંકમણ યજ્ઙ કૃ. ચાલવું ચઙ્-
ક્રમણ
જહાણુણ્ણાયં કિ. વિ. આજ્ઞા
પ્રમાણે યથાનુજ્ઞાતમ્
જહારિહં કિ. વિ. યોગ્યતા
પ્રમાણે યથાહંમ્
જહાવત્તં કિ. વિ. હકીકત
પ્રમાણે યથાવાર્તમ્

ભુમયા ના. ભૂકુટિ
ભમયા બ્રહુટી
જાજ્જહ્લ યજ્ઙ ધા. ખૂબ સળગતું
જાજ્વલ્ય
જિઘરિક્કુ ઈ. કર્ત. કૃ. લેવાની
ઈચ્છાવાળું જિગૃક્ષુ
તિપ્પ ધા. સંતોષ પામવો
દારિયા ના. છોકરી દારિકા
દૂસ-કુટી ના. રાવટી દુષ્યકુટી
ધમ્મિલ્લ ન. એક શેઠનો પુત્ર
નમિર વિ. નમવાની ટેવવાળું
નન્દ+અભિ ધા. વખાણવું
નાયગ | ના. નાયક, નાયક
જોયાર | નેતા નેતૃ
નિવ્વલ્ | ધા. ઉત્પન્ન થવું
નિપ્પજ્જ | નિવડવું. નિ+પદ્
પચ્છાયણ ના.ન્ય. ઢાંકવું પ્રચ્છા-
દન
પહિસરા ના. આજુબાજુ,
મર્યાદા, કનાત, સીમા
પ્રતિસરા
પહિવોવ્કિચ્ચય કર્મ. ભૂ. કૃ.
સાફ કરી પાથર્યું પ્રતિ-
પ્રોક્ષિત
પાયગ ન. રાંધનાર પાચક
પાસાય ન. મહેલ પ્રાસાદ

પિવાસુ ઈ. કૃ. ન. પીવાની
ઈચ્છાવાળો પિપાસુ
પિવાસા ઈ. કૃ. ના. પીવાની
ઈચ્છા પિપાસા
પીઙ્ઙ-વિસેસ ન. ખાસ પ્રીતિ
પ્રીતિ-વિશેષ
ફુમ્ફુલ્લ ધા. પ્રફુલ્લ થવું
પેજ્જ વિ. કૃ. પીવાનું પેય
ભમિ ના. ભમવું ભ્રમિ
ભયણા ના વિકલ્પ ભજના
ભાયણ ના.ન્ય. વાસણ ભાજન
ભાસા ના. બોલી ભાષા
ભોજ્જ વિ. કૃ. ખાવાનું
માયંગ ન. ચંડાલ માતઙ્ગ
મારગ ન. મારનાર મારક
લલિય-ગોટ્ટિઅ ન. ઈષ્ટ મિત્ર,
ગમ્મત માટેનો
ગોઠીયો લલિત-
ગૌષ્ઠિક
લાલપ્પ યજ્ઙ ધા. વધારે પડતું
બોલવું લાલપ્પ
લેહઅ ન. લખનાર લેખ
વત્તાર ન. વક્તા વક્તૃ
વાઙ્ઙ કૃ. ભૂ. કૃ. વગાડેલું
વાદિત
વિઙ્ઙ ક.ભૂ.કૃ. આપેલું વિકીર્ણ

વિહલ વિ. મોટું વિપુલ
વિહ્વર ના.ન્ય. આસન વિષ્ટર
વુબ્બન્ત વ. કૃ. તરતું વહત્
સ-કલત્ત વિ. સ્ત્રી સહિત
સકલત્ર
સમઙ્ઙિઅ ક. ભૂ. કૃ. ગયું
સમતિગત
સમગ્ગ ના.ન્ય. સાથે, બધું
સમગ્ર
સાહ ધા. કહેવું કથ
સાર ધા. પ્રહાર કરવો પ્ર+હ
સુસ્સૂઆ ઈ. કૃ. સાંભળવાની
ઈચ્છા શુશ્રૂષા
સુસ્સૂસુ ઈ. કૃ. સાંભળવા ઈચ્છ-
નાર શુશ્રૂષુ
સહાય પ્રે. ધા. બોલાવવું
શબ્દાય
હથ્થસોઅ ના.ન્ય. હાથ ધોવા તે
હસ્તશૌચ
હસિર કૃ. વિ. હસવાવાળું
હસાવિર શિ. પ્રે. શિ. કૃ. વિ.
હસાવવાવાળું

પ્રાકૃત વાક્યો.

તતો—ધમ્મિલ્લો હદ્ધ-તુદ્ધ-મણસો જાઓ સવ્વં જહાવત્તં સોઠ્ઠણ.

અઙ્કન્તે ય તમ્મિ દિવસે, સમઙ્ચિચ્છયાએ રયણીએ, પખાએ વિમલે, સવ્વલોચ-સક્કિલ્લમ્મિ ઝગ્ગાએ દિવસયરે, જુવરાયા લલિય-ગોટ્ટિએ સમગ્ગો નિગ્ગતો સકલત્તો ઝજ્જાણં ।

સોઠ્ઠણં ધમ્મિલ્લોવિ ણાણાવિહ-મણિ-રયણાઽઽભરણો વિવિહ-રાગ-વત્થ-વેસધારી અપ્પાણં કાઠ્ઠણં કમલ-વિમલ-સેણાએ સમં રહવરં સમારૂઢો ઝજ્જાણં ગતો, પવિટ્ઠો ય ઊવવણં ।

તાવ ય કિંકર-જણેણ ઠસવિયાઓ-દૂસકુડીઓ, વિરઙ્ગયા વિઝલા મંડવા, પરિવેઢિયા ય અપ્પણો પચ્છાયણ-નિમિત્તં પડિસરા, પડિવોક્કિયયા ય કૂલવધૂ-સયણિજ્જા.

જુવ-રણ્ણો ય આણત્તીએ વિરઙ્ગઓ ભોયણમંડવો સુભૂમિખાએ, કુંભગ્ગસો વિઙ્ગો કુસુમોવયારો, રઙ્ગયા ય જહારિહં આસણા, ગહિય-ગંધ-વત્થ-મલ્લાઽઽભરણા ગોટ્ટિઆ અપ્પણો અપ્પણો સવિભવેણં જહાણુણ્ણાયં જુવરણ્ણા ણિવિટ્ઠા મણિ-ભૂમિયા-વિટ્ઠેસુ, કણગ-રયણ-મણિ-નિમ્મિયાણિ દિણ્ણાણિ ય ભાયણાણિ ।

તતો ધમ્મિલ્લો વિ પિયાએ વિમલાએ સમં નિવિટ્ઠો, પાસે ય સે કમલસેણા ।

તતો પકાએ હત્થસોએ ણાણાવિહં રજ્જ-ભોજ્જ-પેજ્જં દિજ્જઝમાઢત્તા ।

એવં ચ તે અણ્ણોણ્ણેણં સમં પીઙ્ગવિસેસં અણુભવંતિ ।

જુવરાયા સમં ગોટ્ટિએહિં ધમ્મિલ્લં વિમલાએ સમં પેચ્છંતો ન તિપ્પઙ્ગ, પરં ચ વિમ્હયમુવગઓ ।

તઓ ય તત્થ મદ-ભિમલસસ જુવર્ઙ્ગ-જણસસ ણચ્ચિય-ગીઅ-વાઙ્ગયાવસાણં પસિસઠ્ઠણ ધમ્મિલ્લં ચ અભિનન્દન્તો ગોટ્ટિએ સહિઓ ઝટ્ઠિઓ જુવરાયા, જાણવાહણારૂઢો ય પત્થિઓ સભવણં.

સો વિ વિમલ-કમલસેણાએ સમં રહવરારૂઢો સભવણં ગતો.

અહો ! રૂવસિસણી માયંગ-દારિયા વિયક્કણા જાતીએ દૂસિઆ, કુઢિલા કમ્મગર્ઙ્ગ ।

મહુરવ્વ પાડલિઝત્તે પાસાયા ।

ગુજરાતી વાક્યો.

અરે ! હું બીઉં છું ! અરે ગાંડી !

બસ, વાંચેલા કાગળ વડે શું ? હું રોષ કરતો નથી.[નાઈ]
હે સખિ ! તેની આ પ્રકારની ગતિ થઈ.

ઓ ! મહારાજ ! કૃપા તો કરો.

તે એ પ્રકારે નક્કી હસે છે. અલ્યા ! નિર્લજ્જ ! બેસ બેસ.

અરે ! મને કેમ જાણી ? થૂ ! લોક નિર્લજ્જ છે.

અરે ! આજ અમારું જીવિત સફળ થયું (આનંદ)

અરે રે ! તેણે જે પ્રકારે કર્યું, તે પ્રકારે કોને કહું ?

અરે ! તું અત્યારે ક્યાં જાય છે ! (આશ્ચર્ય)

તે ખરેખર પ્રિય મિત્ર છે. હા. એમ જ છે.

તમે ગઈ કાલે ન આવ્યા, તો હવે આવતી કાલે આવજો.

તું સવારે ઝટ ઉઠ, અને વારંવાર અથવા એક વાર સ્મરણ કર.

बा व न्नो पा ढो.

બાકીના પરચુરણ નિયમો.

(૧ આ પાઠમાં નીચે પ્રમાણેના વિષયોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે-

૧. વાક્યમાં કે શબ્દને પડતા સામાન્ય નિયમો.
૨. જાતિ વિચાર.
૩. આર્ષ પ્રયોગો.
૪. દેશ્ય પ્રાકૃત.
૫. સંસ્કૃત રૂપો પરથી થતા પ્રયોગો.
૬. બહુલ પ્રકારના ફેરફારો.
૭. પ્રાકૃત ભાષાઓનું મિશ્રણ.
૮. સંસ્કૃત પ્રયોગો જ પ્રાકૃતમાં.
૯. પ્રાકૃતમાં ન વપરાતા કેટલાક સંસ્કૃત શબ્દો.
૧૦. કેટલાક વધારાના પ્રયોગો તથા રૂપો.
૧૧. એક વ્યંજનના ફેરફારના અપવાદો.
૧૨. સંયુક્ત તથા અન્ત્ય વ્યંજનના ફેરફારના અપવાદો.
૧૩. એક શબ્દના જુદા જુદા પ્રયોગો.
૧૪. કેટલાક પ્રાકૃત છંદો.

૧.

૧. સમાસ નામધાતુ-અને તદ્વિત પ્રયોગોમાં હ્રસ્વ સ્વરને બદલે દીર્ઘ સ્વર, અને દીર્ઘ સ્વરને બદલે હ્રસ્વ સ્વર

થાય છે.

૨. પ્રાકૃત ભાષાઓમાં વિશેષણ, વિશેષ્યની પછી પણ મૂકાય છે.
૩. અવ્યયો અને કેટલાક સર્વનામોના સ્વરો પાસે પાસે આવે, ત્યારે પછી આવેલા શબ્દની શરૂઆતનો સ્વર લોપાય છે.
૪. પદથી પર અવિનો અ લોપાય છે. અને ઇતિનો ઙ લોપાય છે, પરંતુ સ્વરથી પર હોય તો તિનો ત્તિ થાય છે.

૨.

પ્રાકૃત ભાષાઓમાં જાતિઓનું લગભગ સંસ્કૃત જેવું ધારણ છે. (કોષ-૨)

૧. પાઝસ, સરઅ તરણિ, એ શબ્દો પ્રાકૃતમાં નર જાતિમાં જ વપરાય છે.
૨. દામ, સિર, નહ સિવાયના કોઈ પણ સંસ્કૃત નૂકારાન્ત સૂકારાન્ત શબ્દો નરજાતિમાં વપરાય છે.
૩. આંખ અર્થવાળા નામો તથા વચ્ચન વગેરે શબ્દો પોતાની ખાસ જાતિ ઉપરાંત નરજાતિમાં છે.
૪. ગુણ વગેરે નરજાતિના શબ્દો નાન્યતર જાતિમાં, અને નાન્યતર જાતિના નરજાતિમાં વિકલ્પે વપરાય છે.
૫. ઇમન્ તથા ત્વના થયેલા ઇમા છેડાવાળા નામો પોતાની ખાસ જાતિ ઉપરાંત નારી જાતિમાં પણ છે.
૬. અઙ્ગલિ વગેરે પોતાની જાતિ ઉપરાંત નારીજાતિમાં પણ છે.

૩.

૧. મહાપુરુષોએ પોતાનાં પ્રવચનો કે ગ્રંથોમાં વાપરેલા અહિં બતાવેલા નિયમ વિરુદ્ધના પ્રયોગોને આર્ષ પ્રાકૃત કહેવામાં આવે છે તે † આ નિશાનીથી બતાવ્યા છે.

(કોષ. ૩)

૪.

૧. દેશ્ય પ્રાકૃત માટે વિસ્તારથી જાણવું હોય, તેમણે શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યકૃત દેશીનામમાલા નામનો ગ્રંથ જોવો. તેમાં સંસ્કૃતના જેવા તથા સંસ્કૃત ઉપરથી બનેલા સિવાયના પ્રાકૃત શબ્દોનો સંગ્રહ છે. જે શબ્દો જુદા જુદા દેશોમાં વપરાતા અને નિયમથી સિદ્ધ ન થતા હોય તેવા છે. (કોષ. ૪.)

૫.

સીધા સંસ્કૃત રૂપો પરથી થતા પ્રયોગો (કોષ. ૫)

૬.

બહુલ પ્રકારના ફેરફારો નીચે પ્રમાણે હોય છે.

૧. નિયમ ન લાગે ૨. નિયમ વિકલ્પે લાગે
૩. ન લાગતો હોય ને લાગે ૪. જુદું જ સ્વરૂપ થઈ જાય
૧. સુમળં | નરજાતિ ન થાય. ૩. દિઓ દ્વિજ દ્વિ ના ઙ નો
ચમ્મં | ૩ ન જ થયો.
રસી-રશ્મિ-શ્મ નો મ્હ ન થયો દિરઓ-દ્વિરદઃ
૨. દુ-ઉળો દ્વિનો ૩ વિકલ્પે થયો. ૪. નિપ્પિહો-નિઃસ્પૃહો
વિ-ઉળો-દ્વિગુણો. ઈચ્છા વગરનો.

૭.

૧. પ્રાકૃત ભાષાઓમાં પરસ્પર જુદી જુદી ભાષાઓના પણ નિયમો લાગુ થાય છે. સામાન્ય નિયમ એવો છે કે- સામાન્ય પ્રાકૃત ભાષાના નિયમો અમુક ફેરફાર સાથે શૌરસેની ભાષામાં લાગુ થાય છે. શૌરસેનીના નિયમો અમુક ફેરફાર સાથે માગધીમાં લાગુ થાય છે. એ પ્રમાણે પિશાચી, ચૂલિકા, પિશાચી અને અપભ્રંશ ભાષા માટે સમજવું. તે ઉપરથી પ્રાકૃત ભાષાના નિયમો શૌરસેની

વગેરે ને લાગે, પરંતુ શૌરસેની વગેરેના નિયમો પ્રાકૃત વગેરેને ન લાગે. એવું સામાન્ય ધોરણ છે. ત્યારે તેમાં પણ અપવાદ જોવામાં આવે છે, એટલે કે-શૌરસેની વગેરેના કોઈ નિયમો પ્રાકૃત વગેરેને પણ લાગુ થતા જણાય છે, એવી જ રીતે કાળના પ્રત્યયો પણ ફેરફારથી વપરાય છે.

જેમકે :- ચિષ્ઠ આદેશ માગધી ભાષામાં થાય છે, છતાં પ્રાકૃતમાં પણ ચિષ્ઠિ વગેરે રૂપો થાય છે. ચિષ્ઠ કાળના પ્રત્યયો—
પેચ્છઙ્ઙ (વર્તમાન છતાં ભૂતમાં) જોતો હતો.
આભાસઙ્ઙ (વર્તમાન છતાં ભૂતમાં) બોલ્યો
સોહીઅ (ભૂત છતાં વર્તમાનમાં) સાંભળે છે, વગેરે.

૮.

કેટલાક સંસ્કૃત અખંડ પ્રયોગો જ પ્રાકૃત ભાષામાં વપરાય છે.

જેમકે :- સંસ્કૃત પ્રયોગ પ્રાકૃતરૂપ

નિવારણાય	નિવારણાસ્સ	નિવારણ માટે
અસિ	અસિ	છાતીમાં
શિરસિ	સિરે, સિરમ્મિ	માથામાં
સરસિ	સિરે, સરમ્મિ	તળાવમાં
સમુદ્ધ	સમુદ્ધ	દરિયો
સમુદ્ર		
ભદ્	ભદ્	કલ્યાણ
ભદ્ર		
રુદ્	રુદ્	ભયંકર
રુદ્ર		
ચન્દ	ચન્દ	ચન્દ્ર
ચન્દ્ર		

નીચેના સંસ્કૃત શબ્દો પ્રાકૃતમાં વપરાતા જ નથી. તેને બદલે તેના અર્થના બીજા શબ્દોથી કામ લેવું પડે છે.

બદલે વપરાતો.

બદલે વપરાતો.

કૃષ્ટ	કુશલ	પ્રચેતસ્	વરુણ
વાક્ય	ઉક્તિ	વિદ્વસ્	બુધ
વાચસ્પતિ	ગુરુ દેવગુરુ	પ્રોક્ત	પ્રકથિત
વિષ્ણુશ્રવસ્	હરિ ઈંદ્ર	સોમસુત્	સોમસોત્
			સોમરસ કાઢનાર

વગેરે ઘણા છે. પરંતુ પ્રાકૃતમાં તો વપરાય છે.

નિયમો વિરુદ્ધ કોઈ કોઈ શબ્દોના જુદા જુદા રૂપો થાય છે. જેમકે :—

અમ્મો [ના. સંબો. માં ઓ]	થિઅ, થાણ, [સ્થા નો
સક્કં [મિ ને બદલે મ્]	ઉત્થિઅ ઠા ન થયો]
મરં	ભત્ત [ભૂ નો ક. ભૂ. કૃ.]
સૂસફરે [ફરે એ. વ. માં]	ઊભૂઅઈ [ઉદ્+ભૂ નું રૂપ]
રોઙ્થા [ઙ્થા ત્રિ. પુ. એ.]	ખાદન્તિ [બહુ. વ. માં દ્-
પાણ્ઙ [પ્રે. નો આવે ન	ધાવન્તિ વ્નો લોપ ન થયો]
ભાવેઙ લાગે]	ધાવઙ [એક વ. માં પણ લોપ
જાણાવેઙ [પ્રે. નો એ ન લાગે]	ન થયો]
જયઙ [અ નો એ ન થયો]	હમ્મઙ [કર્ત. પ્રયો.માં હમ્મ્
સુણાઙ [અ ને બદલે આ થયો]	આદેશ]
હસિસ્સામો [હા નથી થયો]	હન્તૂળ [કર્મ. પ્રયો.માં પણ
હસિહિમા	હઓ હમ્મ્ ન થયો]

કેટલાક શબ્દોમાં ૩૧મા પાઠમાં આપેલા અક્ષર પરિવર્તનના

નિયમો ન લાગતાં જુદા જ અક્ષરો થાય છે. તે કોષ (૧૧) માં આપવામાં આવ્યા છે.

તેવી જ રીતે ૧૫૧માં પેજ પર જોડાયેલા અક્ષરોનાં પરિવર્તનના જે નિયમો આપ્યા છે, તે કેટલાક શબ્દોમાં ન લાગતાં જે ખાસ ફેરફારો થાય છે, તે (૧૨) કોષમાં આપવામાં આવ્યા છે.

શબ્દ ઉપરથી બનતા જુદા જુદા અવ્યયો, વિશેષણો નમૂના ખાતર (૧૩) કોષમાં આપવામાં આવ્યા છે.

છેલ્લે કેટલાક પ્રાકૃત છંદોનો વિચાર આપ્યો છે.

કોષ ૨.

(મૂળ જાતિઓ.)

પાઙ્ગ ના. વ પ્રાવૃષ્
સરઅ ના. શરદ્ઙ્ઙતુ શરદ્
તરણિ નાન્ય ન. સૂર્ય
દામ નાન્ય. માળા દામન્
સિર નાન્ય. માથું શિરસ્
નહ નાન્ય. આકાશ નભસ્
વચન નાન્ય. વચન
વિજ્ઙુ ના. વિજળી વિદ્યુત્
કુલ નાન્ય. કુળ કુલ
છન્દ નાન્ય. છંદ, કડી છન્દસ્
માહૃપ્પ નાન્ય. માહાત્મ્ય
ભાયણ નાન્ય. વાસણ ભાજન
વગેરે

ગુણ ન. ગુણ
દેવ ન. દેવ
બિન્દુ નાન્ય. બિન્દુ, ટીપું
ખગ્ગ ન. તલવાર ખગ્ગ
મંડલગ્ગ નાન્ય. મંડળનો આગળ-
નો ભાગ મળ્ડલાગ
કરુહ ન. નખ કરુહ
રુવ્ઙ ન. ઝાડ વૃક્ષ વગેરે
અંજલિ ન. બોબો અંજલિ
પિટ્ટુ નાન્ય. પીઠ પૃષ્ઠ
કુચ્છિ ન. કુખ કુક્ષિ
બલિ ન. બળીરાજા
નિહિ ન. ભંડાર નિધિ

અચ્છિ નાન્ય. ના. આંખ	ગરિમ ન. મોટાઈ ગરિમન્
અક્ષિ	મહિમ ન. મોટાઈ મહિમન્
પળહ ન. પ્રશ્ન પ્રશ્ન	ધુત્તિમા ન. ધૂતારાપણું ધૂર્તત્વ
ચોરિઅ નાન્ય. ચોરી ચૌર્ય	વગેરે
વિહિ ન. વિધિ, બ્રહ્મા વિધિ	પિણિમા જાડાપણું પિનત્વ
રસિસ ન. રાશ, કિરણ રશ્મિ	પુષ્પિમા પુષ્પપણું પુષ્પત્વ
ગંઠિ ન. ગાંઠ ગ્રન્થિ વગેરે	વગેરે

૩. આર્ધપ્રયોગો—

વિભક્તિઓ—	પ્રાકૃત
ન. ૧લી એક એ થાય છે	સમણે ભયવં મહાવીરે શ્રમણો-વીરો
૪ એક. આ એ લાગે છે	મોક્ષાએ મોક્ષ માટે મુક્ષવસ્સ
૭ એક. સિ વધારે લાગે છે, ને પૂર્વના	દેવંસિ-દેવે
સ્વર પર અનુસ્વાર લાગે છે	કુચ્છિસિ કુક્ષિમ્મિ
૩ એક. ન્ નાન્ત નામને	કમ્મણા, કમ્મુણા કમ્મેણ
સ્ સાન્ત નામનો	સિરસા સિરેણ
૪-૬ એક. નાન્ત નામને	કમ્મુણો કમ્મસ્સ
૫ એક. નાન્ત નામને	કમ્મણા કમ્મુણો કમ્મત્તો
૭ એક. નાન્ત નામને	કમ્મણિ કમ્મમ્મિ
એક સાન્ત નામને	મણસિ મણમ્મિ
૧ લી એક. અમુ નું	અસો [અસૌ] અમૂ
૧ લી બહુ ભગવન્તો	[ભગવન્તઃ] ભયવંતા

ત્રી. એક. ભગવયા	[ભગવતા]	ભયવંતેણ
૫-૬ એ. ભગવઓ	[ભગવતઃ]	ભગવંતા-ન્તસ્સ
૧-૨ એક. ભગવં	[ભગવન્-ભગવન્તં]	ભગવન્તો-ભગવન્તં
૧ એક અરહા	[અર્હો]	અરહો
૧ એક મઘવં	[મઘવા]	મઘવો
૩ બ. પંચર્હિ	[પચ્ચર્હિઃ]	પચ્ચર્હિ

ક્રિયાપદો—

ભૂ. ૩ પુ. એ. હોત્યા	વિહરિત્યા પહરિત્યા	પહરીઅ
	હોસી હતો. વિહર્યો વિહરીઅ	ધારણ કરતો હતો
ભૂ. ૩ પુ. બ. ગચ્છિસુ	ગયા [અગચ્છન્]	ગચ્છીઅ
ભૂ. ૩ પુ. બ. આહેસુ	બોલ્યા [આહુઃ]	
વિ. ૩ પુ. એક સિયા	હોય [સ્યાત્]	અત્થિ
ચરે	ચરે [ચરેત્]	ચરેજ્જહ
પઢે	ભણે [પઠેત્]	પઢેજ્જહ
અચ્છે	છેટે [આછિન્દયાત્]	આછિન્દિજ્જહ
અબ્બે	ભેટે [આભિન્દ્યાત્]	આભિન્દિજ્જહ
અંસિ	હું હું [અસ્મિ]	મ્હિ
બેમિ	કહું હું [બ્રવિમિ]	

કૃદન્તો—

હેત્વ કૃ.	કરેત્તએ કરિત્તએ કરવાને [કર્તુમ્]	કાઠં
	આહારિત્તએ ખાવાને [આહર્તુમ્]	આહરેઠં
	દલહિત્તએ દેવાને દાતું વગેરે	દાઠં
સં. ભૂ.	કરિત્તા કરીને	કારુણં
	જહિત્તાણ છોડીને	જહિરુણં

૩૩૩

અભિવંદિઆય	વાંદિને		
ગહાય	લઈને		
સંપેહાઈ	તપાસીને		
આયાઈ	લઈને	આદાય	
અવ્યય—			
તિચ્ચુત્તો	ત્રિકૃત્ત્વઃ	તિહુત્તં	
અક્ષર પરિવર્તન—			
મળોસિલા	મનઃસિલા	મણશીલ	મળાસિલા
સુમિળો	સ્વપ્નઃ	સ્વપ્નું	સિવિળો
પચ્છેકમ્મ	પશ્ચાત્કર્મ	પાછલું કર્મ	પચ્છાકમ્મં
સુહુમં, સુહમં	સૂક્ષ્મ	બારીક	સળહ
દુગુલ્લ	દુકૂલ	વચ્ચ	દુઅલ્લ
ચી-વન્દળ	ચૈત્યવન્દન	ચૈત્યવંદન	ચેઇયવન્દળ
આઝળળ	આકુચ્ચન	સંકોચ	આઝચ્ચળ
ચાસિઅં	કાસિત	ઉધરસ ખાવી	કાસિઅ
દુક્કડ	દુષ્કૃત	ખરાબ કામ	દુક્કઅ
સુકડ	સુકૃત	સારું કામ	સુકઅ
આહડ	આહૃત	ખાધેલું	આહરિઅ
અવહડ	અવહૃત	લીધેલું	અવહરિઅ
અહવચ્ચાયં	ચથાચ્ચ્યાત	પ્રસિદ્ધ	જહવચ્ચાય
અહાજાયં	ચથાજાત	જન્મ પ્રમાણે	જહાજાય
દુવાલસંગે	દ્વાદશાઙ્ગ	બાર અંગ	બારસંગ
ઇક્ષુ	ઇક્ષુ	શેરડી	ઇચ્છુ
ચ્ચીર	ક્ષીર	દૂધ	છીર

૩૩૪

સારિચ્ચ	સદૃક્ષ	જેવું	સારિચ્ચ
તચ્ચ	તથ્ય	સાચું	તચ્ચ
કિયા	ક્રિયા	ક્રિયા	કિરિયા
હરઅ	હૃદ	કુંડ	દ્રહ
અમ્મઓકાલં	અમ્મચકાલ	બન્ને વખત	અમ્મચકાલ
તિરિઆ	તિર્યચ્	વાંકું	તિરચ્ચ
કટ્ટું	કૃત્વા	કરીને	કિચ્ચા
સાહુટ્ટુ	સંહૃત્ય	સંહરીને	સંહરિચ્ચ

૪ કોષ.

ઇલ્લરિ	બકરી	સત્તાવીસંજોયળ	ચંદ્ર
ઇલ્લપુલિદ	વાધ	વોદ્રહ	જુવાન
ચિચ્ચિ	અગ્નિ	કરસી	મસાણ
તુંગી	રાત્રિ	ઇસુર	તાંબુલ
ચુડુક્ક	ખટકવું	ઇલક્	ઝબકવું
ધુડુક્ક	ધડકવું	ચં	ચાંપવું
		વગેરે	

૫.

સંસ્કૃત રૂપો પરથી ફેરફાર થઈને પ્રયોગો.

ભૂતકાળમાં

અબ્બવી	અબ્બવીત્	તે બોલ્યો	અવોચ અવોચત્તે બોલ્યો
અકાસી	અકાર્ષીત્	તેણે કર્યું	અદક્ષૂ અદ્રાક્ષુ તેઓએ જોયું
અહૂ	અભૂત્	તે હતો	અકરિસ્સં અકાર્ષમ્ મેં કર્યું
			વગેરે

भविष्यकाणमां.

भोक्त्रामो	भक्ष्यामः	अमे आर्धशुं
भविस्सइ	भविष्यति	ते थशे
करिस्सइ	करिष्यति	ते करशे
चरिस्सइ	चरिष्यति	ते इरशे
भविस्सामि	भविष्यामि	हुं थर्धश. वगेरे

उत्त्वर्थ कृदन्त.

लब्धुं	लब्धुं	लेवा	रोब्धुं	रोब्धुं	रोकवा
जोब्धुं	योब्धुं	लडवा	कडुं	कर्तुम्	करवा वगेरे

(भूत कृदन्त.)

गयं गतम् गयुं
मयं मतम् मान्युं
कडं कृतम् कर्तुं
हडं हृतम् डरार्ध गयुं
मडं मृतम् मर्तुं
जिअं जितम् जित्युं
तत्तं तप्तम् तप्यु. वगेरे
संभंधक (भू. कृदन्तो.)
आयाय आदाय लर्धने
गत्ता गच्चा गत्वा जर्धने
नच्चा ज्ञात्वा ज्ञाणीने
नच्चा नत्वा नभीने
बुज्झा बुद्ध्वा ज्ञाणीने

भोच्चा भुक्त्वा आर्धने
मत्ता मच्चा मत्त्वा मानीने
वन्दित्ता वन्दित्वा वांटीने
विप्पजहाय विप्रजहाय
छोडी दर्धने
सोच्चा श्रुत्वा सांभणीने
सुत्ता सुप्त्वा सुर्धने
हंता हत्वा लक्ष्मीने वगेरे
विध्यर्थक कृदन्त
कज्ज नान्य. कार्यम् काम
किच्च नान्य. कृत्यम् काम
गेज्झ नान्य. ग्राह्यम् ग्रहण
योग्य

गुज्झ नान्य. गुह्य छुपुं	जन्न नान्य. जन्य उत्पन्न थवानुं
वज्ज नान्य. वर्ज्य त्याग योग्य	भिच्च न. भृत्य नोकर
वज्ज नान्य. वद्य योषुं	भज्जा ना. भार्या स्त्री
भव्व नान्य. भव्य सारुं	अज्ज न. आर्य पूज्य
अवज्ज नान्य. अवद्य भेलुं	पच्च नान्य. पाच्य रांधवा योग्य
वच्च नान्य. वाच्य भोलुं	

केटलाक कृदन्तो.

लेहअ न. लेखक लभनार	धणंजय न. धनञ्जय धन श्रुतनार
परंतव न. परंतप भीजने	
डेरान करनार	

अव्यय.

तत्तो त्वत्तः ताराथी वगेरे

कोष ११.

क नो भ.	क नो भ.
खप्पर न. अप्पर कर्पर	सीभर न. कषीया शीकर
खील न. भीलो कील	सीअर
खुज्ज वि. कुभडो कुब्ज	क नो म
क नो ग.	चंदिमा ना. चंद्रिका चन्द्रिका
उवासग न. सेवा करनार	क नो व.
उपासक	पवट्ट न. पोथे प्रकोष्ठ
एग सं. वि. अेक एक	पडट्ट
मरगय नान्य. नीलम मरकत	क नो ड.
क नो य.	फलह न. स्फटिक पत्थर
चिलाय न. भील्ल किरात	स्फटिक
	सीहर न. कषीया शीकर

ખ નો ક.	૬ નો ઇ.
સંકલા ના. સાંકળ શૃંગ્વલા	પિહડ ન. પાટડો
ગ નો મ.	પિઢર પિઠર
ભાગિની ના. ભાગવાળી	ણ નો લ.
ભામિની ભાગિની	વેલુ ન. વાંસ
ગ નો લ	વેણુ વેણુ
છાલ ન. બકરો છાગ	ત નો ય ને છ.
ગ નો લ	ચુચ્છ વિ. હલકું
સૂહવ ન. ભાગ્યશાળી સુભગ	છુચ્છ તુચ્છ
ચ નો ટ.	ત નો ટ.
આડંટણ નાન્ય. સંકોચવું	ટસર ન. તે જાતનું કપડું ત્રસર
આકુચ્ચન	ત નો ડ.
ચ નો લ્લ.	પડાયા ના. પડાઈ પતાકા
પિસલ્લ ન. પિશાય	પડિમા ના. મૂર્તિ પ્રતિમા
પિસાઅ પિશાચ	વેડિસ ન. નેતર
ચ નો સ.	વેઅસ વેતસ
ખસિઅ વિ. જડતર કરેલું	ત નો ણ.
ખઙ્ઙઅ ખચિત	ગભિમ્મણ વિ. ગર્ભમાં રહેલું ગર્ભિત
જ નો ઝ.	ત નો ર.
ઙ્ઙડિલ ન. જટાવાળું	સત્તરિ ના. સિતેર સમતિ
જડિલ જટિલ	ત નો લ.
ટ નો ઢ.	અલસી ના. અળશી અતસી
સયઢ ન. ગાડું શકટ	પલિલ વિ. ધોળાવાળ-
ટ નો લ.	પલિઅ વાળું પલિત
ફલિહ ન. સ્ફટિક પત્થર ફલહિ	
ઠ નો લ.	
અઙ્ઙોલ્લ ન. અંકોઠનું ઝાડ	

ત નો વ.	ધ નો ઢ.
પીવલ નાન્ય. પીતળ	ઓસઢ નાન્ય. દવા
પીઅલ પીતલ	ઓસહ ઔષધ
ત નો હ.	ન નો ણ.
વિહસ્થિ ના. વેતં વિતસ્થિ	ળહાવિઅ ન. હજામ
કાહલ વિ. નબળું	નાવિઅ નાપિત
કાયર કાતર	ન નો લ.
થ નો ઢ.	નિંબ ન. લીંબડો
પઢમ વિ. પહેલું પ્રથમ	લિંબ નિમ્બ
પુઢવી ના. પૃથ્વી	પ નો ફ.
પુહવી પૃથિવી	ફણસ ન. ફણસનું ફળ પનસ
થ નો ધ.	પ નો મ.
પિધં અવ્ય. જુદું	આમેલ ન. ગુચ્છો
પિહં પૃથક્	આવેડ આપીડ
ઢ નો ડ.	પ નો બ.
ડંસ ન. ડંબ ઢંશ	બહુત્ત વિ. ધણું પ્રભૂત
ડર ન. ડર, ભય	બ નો ભ.
દર દર	ભિસિણી ના. કમલિની બિસિની
ધીપ્ ધા. સળગવું	બ નો મ ને ય.
દીપ્ દીપ્	કમન્ધ ન. ધડ
ઢ નો ર.	કચન્ધ કબન્ધ
બાર સં. બાર દ્વાદશ	મ નો ઢ.
તેરહ સં. તેર ત્રયોદશ	વિસઢ વિ. ભયંકર
કરલી ના. કેળ કદલી	વિસમ વિષમ
ઢ નો લ.	મ નો વ.
દોહલ ન. ગર્ભિણીની	અહિવન્નુ ન. અર્જુનનો
ડોહલ ઈચ્છા દોહદ	અહિમન્નુ પુત્ર અભિમન્નુ

મ નો સ.	૨ નો લ.
ભસલ ન. ભમરો	ઇંગાલ ન. અંગારો અઙ્ગાર
ભમર ભ્રમર	ચિલાઅ ન. ભીલ્લ કિરાત
મ નો અનુનાસિક.	થૂલ વિ. જાડું સ્થૂર
જડેણા ના. જમુના નદી ચમુના	નિટુલ વિ. નફફટ,
ય નો આહ.	નિટુર નિર્દય નિષ્ટુર
કઙવાહ વિ. કેટલાક કતિપય	લ નો ણ.
ય નો જજ.	ળલાહ નાન્ય. કપાળ
બિડ્જ્જ વિ. બીજું દ્વિતીય	ળિલાહ લલાટ
ઉત્તરિજ્જ નાન્ય. ખેસ	ળડૂલ નાન્ય. પૂછડું
ઉત્તરીઅ ઉત્તરીઅ	લંગૂલ લાહુલ
ય નો ત.	લ નો ર.
તુમ્હ સર્વ. તમે ચુષ્મ્	થોર વિ. જાડું સ્થૂલ
ય નો લ.	વ નો ભ.
લટ્ટિ ના. લાકડી ચષ્ટિ	ભિભ્મલ વિ.
ય નો વ.	વિભ્મલ ગભરાયેલું
કઙઅવ સં. કેટલાક કતિપય	વિહલ વિહલ
ય નો હ.	થ નો મ.
છાહી ના. છાંયડો છાયા	સિમિળ નાન્ય. સ્વપ્નું
૨ નો ડ.	સિવિળ સ્વપ્ન
પિહહ ન. પાટડો પિઝ	શ નો ઇ.
પઢાયાળ નાન્ય. પલાણ	છાવ ન. બચ્ચું શાવ
પલ્લાળ પર્યાળ	શ નો હ.
૨ નો ણ.	દહ સં. દશ
કળવીર ન. કણેરનું ઝાડ	દસ દશન્
કરવીર	ધ નો ઇ.
	છ સં. છ ષ્

ધ નો હ.	સ નો હ.
પાહાળ ન. પત્થર	દિવહ ન. દિવસ
પાસાળ પાષાળ	દિવસ દિવસ
સ નો ઇ.	હ નો ર.
છુહા ના. ચૂનો સુધા	ઉત્થાર ન. ઉત્સાહ
	ઉચ્છાહ ઉત્સાહ
	૧૨ કોષ.
કત, ગણ, ત્વ, ઇ, નો કં.	ત, થ્ય નો સ્ય.
મુક્ત કર્મ. ભૂ.	કિચ્ચિ ન. ના. ચામડું કૃત્તિ
મુક્ક મૂકાયેલું મુક્ત	તચ્ચ વિ. બરાબર
લુક્ક વિ. રોગી	તચ્છ તથ્ય
લુગ્ગ રુગ્ગ	સ્થ, સ્ય નો સ્થ-ઇ.
માઝક નાન્ય. સુંવાળપ	છડય વિ. ઠાંકેલું
માઝતળ મૃદુત્વ	થડય સ્થગિત
ડક કર્મ. ભૂ.	છિહા ના. ઇચ્છા સ્પૃહા
દટ્ટ કરડાયેલું દટ્ટ	નિજ્જિહ વિ. ઇચ્છા
ક્ષ, સ્ત, સ્થ, સ્ફ નો ક્ષ, ખ.	નિપ્પિહ વગરનું નિસ્પૃહ
તિવ્વ વિ. તીખું.	ન્ય નો જજ-જજ.
તિળહ તિક્ષ્ણ	અહિમજ્જુ
ખંભ ન. થાંભલો	અહિમજ્જુ ન. અભિમન્યુ
થંભ સ્તમ્ભ	અહિમજ્જુ
ખાળુ ન. મહાદેવ,	ન્ય નો જઝા.
ખળુ હું સ્થાળુ	ઇજ્જા ધા. બળવું ઇન્ધ
ખોહઅ ન. ફોડનાર સ્ફોટક	શ્ચિ નો ઝ્યુ.
કત, લ્ક, નો ગ્ગ-ઙ્ગ	વિચ્ચુઅ ન. વીંછી
રગ વિ. રાતું,	વિંછિઅ વૃશ્ચિક
રત્ત આસકત રત્ત	ત, થ, સ્ત નો ટ્ટ.
સુઙ્ગ નાન્ય. દાણ	પટ્ટળ નાન્ય. પાટણ પત્તન
સુક્ક શુક્ત	

कवट्टिअ वि. पीडायेलुं	
कर्धित	
पल्लट्ट कर्म. (मू. पलोटायेलुं)	
पर्यस्त	
र्थ, स्त, स्थ नो ट्ट-ठ.	
अट्ट	न. धन
अत्थ	अर्थ
ठीण	वि. शीषुं
थीण	स्त्यान
थिण्ण	
विसंतुल वि. गभरायेलुं,	
वेरायेलुं विसंस्थुल	
अट्टि नान्य. डाडकुं अस्थि	
र्त. ट्ट नो ड.	
गड्डु न. पाडो गर्त्त	
गड्डुह	न. गधेडो
गदह	गर्दभ
ध, छ, ग्ध, षध नो ट्ट-ठ.	
अट्ट	वि. अरधुं
अद्ध	अर्थ
वुट्ट	क. (मू. धरुं)
विद्ध	वृद्ध
दड्डु क. (मू. भणेणुं दग्ध)	
ठड्डु क. (मू. स्थिर स्तब्ध)	
मुंढ	न. माधुं
मुद्ध	मूर्धन्

त्त, न्द, ग्थ, त्त. लू नो	
एट, एड, एण.	
वेण्ट	नान्य. डीटीयुं
विण्ट	वृन्त
वोण्ट	
कणडलिआ ना. गुफा कन्दरिका	
पण्णरह सं. वि. पंटर पञ्चदशन्	
दिण्ण क. (मू. आपेणुं दत्त)	
मज्झण्ण	न. अपोर
मज्झण्ह	मध्याह्न
त्स, त्म, नो त्य.	
उत्थार न. उत्साह	
अज्झत्थ	अव्य. आत्माभां
अज्झप्प	अध्यात्मन्
छ नो छ.	
आलिद्ध क. (मू. भेटेणुं)	
आश्लिष्ट	
न्य, लू नो त्त, न्ध.	
मन्तु	न. कोध
मन्नु	मन्यु
चिन्ध	नान्य. निशानी
चिण्ह	चिह्न
इन्ध	
त्म, ध्म, स्म नो प्प, फ, इ.	
अप्प	
अत्त	आत्मा

भिष्फ न. भिष्म	
भप्प	नान्य. राभ
भस्स	भस्मन्
ध्व, भ्र, श्म, ह्य नो ष्म, भ्म,	
भ्म.	
उब्भं	कि. वि. उयुं, उभुं
उब्भं	उर्ध्वम्
अंब नान्य. केरी आम्र	
तंब नान्य. तांभु ताम्र	
कम्भार	न. काश्मिर
कम्हार	नामनो देश
बम्भण	न. ब्राह्मण
बम्हण	
स्प नो स्स,	
वणस्सइ न. वनस्पति	
बहस्सइ	
बहप्फइ	न. भृत्स्पति
बुहप्फइ	
क्ष, भ, र्थ, ध, र्ध, ष्म, ध्म, नो ड.	
दाहिण	वि. ज्मणुं
दक्खिण	दक्षिण
दुह	नान्य. दुःभ
दुक्ख	
तूह	नान्य. तीर्थ
तित्थ	
दीह	वि. दांभुं
दिग्ध	दीर्घ

काहावण न. पैसो कार्षापण	
बाह नान्य. आंसुं	बाष्म
बाष्फ न. गरमी, धाम	
कोहण्डी ना. कोणुं कुष्माण्ड	
अन्त्य व्यंजननो लोप	
जम्म न. जन्म जन्मन्	
नारी जतिमां आ, रा, डा, सा	
सरिआ ना. नदी सरित्	
संपआ ना. संपत्ति संपद्	
गिरा ना. वाणी गिर्	
धुरा ना. धोंसरी धुर	
पुरा ना. शडेर पुर	
छुहा ना. (मू. क्षुध्	
दिसा ना. दिशा दिश्	
पाउसा ना. वर्षाऋतु प्रावृष्	
अच्छसा	ना. अप्सरा
अच्छरा	अप्सरस्
बाहा	ना.
बाहु	न. डाय बाहु
सरअ न. शरदऋतु शरद्	
भिसअ न. वैध भिषक्	
दीहाउस	न. दांभा आयुष्य-
दीहाउ	वाणुं दीर्घायुष
धणुह	नान्य. धनुष्
धणु	

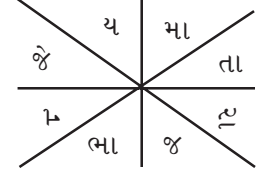

કોષ ૧૩

एगीभाव	न.	એક થવું	एकीभाव
एगीकरण	ना.न्य.	એક કરવું	एकीकरण
एगधुरीण	वि.	અગ્રેસર	एकधुरीण
एगयर	वि.	બેમાંથી એક	एकतर
एगयम	वि.	ઘણાંમાંથી એક	एकतम
एगदा	अ.व्य.	એકવાર	एकदा
एगहा	अ.व्य.	એક પ્રકારે	एकधा
एगविह	वि.	એક પ્રકારનું	एकविध
सइ	अ.व्य.	એક વાર	सकृत्
एगउण	वि.	એક ગણું	एकगुण
एगत्थ	अ.व्य.	એક ઠેકાણે	एकत्र
एगागि	वि.	એકલું	एकाकिन्
एगेग	वि.	એક એક	एकैक
एगांतर	वि.	એક પછી એક	एकान्तर
एगआ	ना.	એકપણું	एकता
एगत्तण	ना.न्य.	એકપણું	एकत्व
एगिमा	ना.	એકપણું	एकत्व
एगसो	अ.व्य.	એકવાર	एकशः
एगग	ना.न्य.	એકપણું	एक्य
एगगज्जं	अ.व्य.	એક પ્રકાર	एकध्यम्
एगे	न. બહુ વ.	કેટલાક	एके
अणेग	वि.	અનેક, ઘણાં	अनेक
एगअ	वि.	એક જ	एकक
एगंत	ना.न्य.	એકાંત	एकान्त
एगूण	वि.	એક ઓછું	एकोन
एगओ	अ.व्य.	એક તરફથી	एकतः

(૧૪) છંદ વિચાર

(અહીં કેટલાક પ્રાકૃત છંદોની રીતો આપવામાં આવે છે. તથા અનેક પ્રકારના વિશેષ પ્રાકૃત છંદો જાણવા માટે પ્રાકૃત પિંગલ સૂત્રો જોવાં)

છંદમાં—ગુરુ અને લઘુ અક્ષરોની ખાસ જરૂર પડે છે.

ગુરુ—દીર્ઘસ્વર કે તે સાથેનો કોઈપણ વ્યંજન, તથા અનુસ્વાર, વિસર્ગ કે જોડાયેલો અક્ષર જેની પછી આવેલો હોય, તેવા દ્વસ્વ સ્વર કે તે સાથેનો વ્યંજન=ગુરુ અક્ષર કહેવાય છે. [૬] ગુરુની નિશાની. ગુરુની માત્રા બે.

લઘુ—દ્વસ્વ સ્વર કે તે સાથેનો વ્યંજન લઘુ અક્ષર કહેવાય છે. [૧] લઘુની નિશાની. લઘુની માત્રા એક.

પૂર્વાર્ધ-ઉત્તરાર્ધ—કવિતાનો આગલો અરધો ભાગ પૂર્વાર્ધ. પાછલો અરધો ભાગ ઉત્તરાર્ધ.

પાદ—કવિતાના એક ભાગને પાદ કહે છે.

યતિ—કવિતામાં જે ઠેકાણે વિસામો લેવાનો હોય, તેને યતિ કહે છે.

ગણ—કવિતામાં ત્રણ ત્રણ અક્ષરોના ગણ હોય છે. ગુરુ અને લઘુ અક્ષરોની મેળવણીથી આઠ ગણો થાય છે.

મા તા રા જ ભા ન સ ય

મા તા રા	...	૬ ૬ ૬	...	મ ગણ
તા રા જ	...	૬ ૬ ૧	...	ત ગણ
રા જ ભા	...	૬ ૧ ૬	...	ર ગણ
જ ભા ન	...	૧ ૬ ૧	...	જ ગણ
ભા ન સ	...	૬ ૧ ૧	...	ભ ગણ
ન સ ય	...	૧ ૧ ૧	...	ન ગણ
સ ય મા	...	૧ ૧ ૬	...	સ ગણ
ય મા તા	...	૧ ૬ ૬	...	ય ગણ

ખુલાસો—આ ગણો અક્ષરમેળના છંદોમાં વપરાય છે.

ક-ચ-ટ-ત-પ-ગણ-બે-ત્રણ ચાર-પાંચ અને છ માત્રાના બીજા પાંચ ગણ પણ વપરાય છે. તે દરેકના અનુક્રમે લઘુ તથા ગુરુની મેળવણીથી ૨-૩-૫-૮-૧૩ ભેદો થાય છે.

ક ગણ= ૬, ૧૧.

ચ ગણ= ૬, ૬, ૧, ૧૧, ૧૧૧.

ટ ગણ= ૬૬, ૧૧ ૬, ૧ ૬ ૧, ૬ ૧૧, ૧૧૧૧.

ત ગણ= ૧૬૬, ૬૬, ૧૧૬, ૬૬૧, ૧૬૧, ૬૧૧, ૧૧૧૧, ૧૧૧૧૧.

પ ગણ= ૬૬૬, ૧૧૬૬, ૬૧૧૬, ૬૬૧૧, ૬૬૧, ૧૬૧૬, ૧૬૬૧, ૬૬૧૧, ૧૧૬૧૧, ૧૧૧૬૧, ૧૧૧૧૬, ૬૧૧૧૧, ૧૧૧૧૧.

ખુલાસો—આ ગણો માત્રા મેળના છંદોમાં ખાસ વપરાય છે.

કેટલાક છંદોની વ્યાખ્યાઓ :—

ગાથા—પૂર્વાર્ધ અને ઉત્તરાર્ધ-૭ ટ ગણ. અને ૧ ગુરુ. ૩૦ માત્રા

પૂર્વાર્ધ—૧-૩-૫-૭મા ટ ગણમાં જ ગણ ન હોવો જોઈએ.

છઠ્ઠો ટ ગણ મધ્યમાં ક ગણ વાળો જોઈએ.

ઉત્તરાર્ધ—પાંચ ટ ગણ, છઠ્ઠો લઘુ ટ ગણ, સાતમો ટ ગણ-ગુરુ.

પૂર્વાર્ધ—૬ ઠા ટ ગણમાં બીજા લઘુની પહેલાં યતિ.

સાતમા ટ ગણમાં પહેલા લઘુની પહેલાં યતિ.

ઉત્તરાર્ધ—પાંચમા ટ ગણમાં પહેલા લઘુની પહેલાં યતિ.

શ્લોક—૪ પાદ. ૮ અક્ષર.

દરેકમાં ૫ મો અક્ષર લઘુ

૨-૪માં સાતમો લઘુ, અને ૬ ઠો ગુરુ.

માગધિકા—૪ પાદ. ૧૪-૧૬ માત્રા.

૧-૩માં-૨ ટ ગણ. લઘુ. ક્રાણ, લઘુ ક્રાણ=૧૪.

૨-૪માં-૧ ય ગણ, ૧ ટ ગણ. લઘુ. ક્રાણ, લઘુ ક્રાણ=૧૬.

આલિંગનક—૪ પાદ. ૨૪, ૨૪, ૨૪, ૨૪.

૨ લઘુ અને ૧ ગુરુવાળા ૬ ટ ગણ.

૧ લા અને ૩ જા નો, તથા ૨ જા અને ૪ થા નો યમક (અંત્યવ્યંજનોનો મેળ) હોવો જોઈએ.

સંગતક—૪ પાદ, ૨૨, ૨૨, ૨૨, ૨૫, અનુપ્રાસ સહિત.

૧-૨-૩. ૪ લઘુ ટ ગણ, ૧ ગુરુ, = ૨૨-૨૨-૨૨.

૪- ૨ લઘુ ટ ગણ, ૨ ટ ગણ, ૧ લઘુ ટ ગણ, ૧ ગુરુ, = ૨૫.

૧લો વેષ્ટક—૧૭૭ માત્રા—

૧ ટ ગણ, ૧ ચ ગણ, ૧ ય ગણ, ૧ ટ ગણ ૨ ટ ગણ,
૨ ટ ગણ, ૧ ય ગણ, ૪ ટ ગણ. ૧ ટ ગણ, ૧ ચ ગણ,
૩ ટ ગણ, ૧ ગુરુ ૧ લઘુ. ૨ ચ ગણ, ૧ ટ ગણ, ૪ ચ ગણ,
૧ ટ ગણ, ૨ ચ ગણ, ૧ ટ ગણ. ૩ ચ ગણ, ૧૧ ટ ગણ.
૧ ગુરુ.

રાસાલુબ્ધક—૪ પાદ. ૧૧, ૧૫, ૧૨, ૧૫. માત્રા.

૧-૨ ટ ગણ, ૧ લઘુ, ૧ લઘુ, ૧ ગુરુ, ૧૧

૨-૩ ટ ગણ, ૧ લઘુ, ૧ ગુરુ, - ૧૫

૩-૩ ટ ગણ - ૧૨

૪-૩ ટ ગણ. લઘુ ગુરુ. - ૧૫

૨ જો વેષ્ટક—માત્ર ૧૮૮ કુલ

૧ ય ગણ, ૨ ટ ગણ, ૧ લઘુ, ૧ ગુરુ, ૬ ટ ગણ, ૨ ગુરુ, ૭ ટ ગણ, ૧ લઘુ, ૧ ગુરુ, ૧ ય ગણ, ૨ ટ ગણ, ૧ ટ ગણ, ૧ ચ ગણ, ૧ ગુરુ, ૮ ટ ગણ ૨ લઘુ, ૧ ગુરુ, ૪ ટ ગણ, ૨ ગુરુ, ૨ ટ ગણ, ૧ ચ ગણ, ૩ ગુરુવાળા ટ ગણ, ૨ લઘુ, ૧ ગુરુ.

રાસાનંદિતક—૪ પાદ. ૧૨, ૧૨, ૧૧, ૧૦ માત્રા.

૧-૨-૨ ટ ગણ, ૨ લઘુ, ૧ ગુરુ

૩-૨ ટ ગણ, ૧ લઘુ ૧ ગુરુ.

૪-૨ ટ ગણ, ૧ ગુરુ

૧ લો નારાયક—૩૦, ૨૭, ૨૭, ૪૦ માત્રા-કુલ ૧૨૪.

૧-૮ ગુરુ લઘુ રૂપ ચ ગણ, ૧ ન ગણ,

૨-૮ ચ ગણ, ૧ ન ગણ.

૩-૮ ચ ગણ, ૧ ન ગણ.

૪-૧૦ ચ ગણ, ૧ ન ગણ, ૧ ચ ગણ, ૨ ગુરુ.

સોપાનક—૪ પાદ. ૧૬ અક્ષર. ૨૨-૨૨-૨૨-૨૨ માત્રા.

બે લઘુવાળા. ૫ ટાણ અને ૧ ગુરુ.

ચિત્રલેખા—૪ પાદ, ૨૬-૨૬-૩૦-૨૭ માત્રા.

૧-૨—૧ ટાણ, ૧ ટાણ, ૧ ટાણ, ૨ ટાણ, ૨ લઘુ,
૧ ગુરુ. ૨૬-૨૬

૩—૧ ટાણ, ૧ ટાણ, ૧ ટાણ, ૩ ટાણ, ૨ લઘુ,
૧ ગુરુ-૩૦

૪—૧ ટાણ, ૧ ટાણ, ૧ ટાણ, ૨ ટાણ, ૧ ઝાણ.
૧ ગુરુ-૨૭

કુસુમલતા—૪ પાદ, ૧૬-૧૮-૧૬-૧૮

૧-૩—૬ લઘુ માત્રા	૧૨ ગણને	૮ લઘુમાં એકાદ ગુરુ
૨-૪—૮ લઘુ માત્રા	૧ ચ ગણ	હોય તો પણ ચાલશે
(૪ લઘુ, ૧ ગુરુ ૨ લઘુ)		(ઔપચંદસિકંછંદઃ)

ભુજંગપરિરિગિત—૪ પાદ. ૧૨-૧૪, ૧૨-૧૪

૧-૩—૧ ટાણ, ૧ ટાણ, ૧ લઘુ, ૧ ગુરુ-૧૨-૧૨,

૨-૪—૧ ઝાણ. ૧ ટાણ, ૨ લઘુ, ૧ ગુરુ ૧૪-૧૪

ખિઘતક—(વંશપત્રપતિત) ૪-પાદ ૧૭ અક્ષર, ૧૦મે યતિ.

અંત્યઅક્ષરમાં યમક.

૧ ટાણ, ૧ ટાણ, ૧ ટાણ, ૧ ટાણ, ૧ ટાણ ૧ લઘુ ૧ ગુરુ.

૧-૨-૩ ૪ ટાણ, ૧ લઘુ, ૧ ગુરુ=૧૮.

૪—૧ ટાણ, ૨ ટાણ, ૧ લઘુ, ૧ ગુરુ. ૧૭

કિસલયમાલા—૪ પાદ. ૨૭, ૨૭, ૨૭, ૨૭, માત્રા.

૫ ટાણ, ૧ જાણ, ૧ લઘુ, ૧ ગુરુ. ૨૭.

સુમુખ—૪ પાદ, ૧૩, ૧૩, ૧૩, ૧૩. માત્રા.

૧—૨ લઘુવાળા ઝાણ, ૧ ટાણ, ૧ લઘુ, ૧ ગુરુ. ૧૩

૨—૨ ટાણ, ૧ લઘુ, ૧ ગુરુ, ૧૩

૩—૧ ઝાણ, ૧ ટાણ, ૧ લઘુ ૧ ગુરુ. ૧૩

૪—૨ ઝાણ, ૧ ટાણ, ૧ લઘુ, ૧ ગુરુ. ૧૩.

વિદ્યુદ્ધિલસિત—૪ પાદ, ૮, ૮, ૮, ૮.

૨ લઘુ, ૧ ગુરુ, ૨ લઘુ, ૧ ગુરુ=૮.

૩ જો વેષ્ટક—૭૬ માત્રા. ૩૫, ૪૧,

૨ ટાણ, ૪ ટાણ, ૧ ટાણ, ૧ ટાણ,

૪ ટાણ ૧ લઘુ, ૧ ગુરુ.

૧ ઝાણ, ૨ ટાણ, ૨ ગુરુ.

રત્નમાલા—૪ પાદ, ૩૨, ૩૨, ૩૨, ૩૨. માત્રા.

૧—૧ ટાણ, ૨ ગુરુ, ચાર વખત-૩૨

૧-૨-૩—૭ ટાણ, ૨ ગુરુ=૩૨.

૧ ક્ષિતક— ૪ પાદ. ૧૬, ૧૬, ૧૬, ૧૬.

૧ ઝાણ, ૨ ટાણ, ૧ ગુરુ.

૨જો ક્ષિતક— ૪ પાદ. ૧૬, ૧૬, ૧૬, ૧૬, (૨થોદ્ધતા)

૧ ટાણ, ૧ ટાણ, ૧ ટાણ, ૧ લઘુ, ૧ ગુરુ.

દીપક—૪ પાદ, ૧૬, ૧૬, ૧૬, ૧૬, માત્રા

યમકમય પહેલો ક્ષિતક તેજ દીપક. મંડિલ પણ નામ છે.

ચિત્રાક્ષરા—૪ પાદ, યમકવાળા, ૨૪, ૨૬, ૨૬, ૨૪.

૧-૪—૫ ટાણ, ૨ ગુરુ.

૨-૩—૬ ટાણ, ૧ ગુરુ.

૨ જો નારાયક—

૧૧ ઝળાણ, ૧ ગુરુ, ૧૪ ઝળાણ, ૧ નળાણ ૧૬ ઝળાણ.

૧ ટળાણ, ૩ ઝળાણ.

નન્દિતક— ૪ પાદ. ૧૦, ૧૦, ૧૦, ૧૦,

૨ લઘુ, ૧ ગુરુ, ૨ લઘુ, ૧ ગુરુ, ૧ ગુરુ.

ભાસુરક—સારાયતિ, અને અનુપ્રાસવાળી છંદ—૧૦૪ માત્રા.

૧ તળાણ, ૧ ઘળાણ. ૧ તળાણ, ૧ ટળાણ, ૧ તળાણ. ૧ ટળાણ,

૧ તળાણ, ૧ ટળાણ, ૧ ગુરુ, ૧ ઘળાણ, ૧ ટળાણ, ૧ ગુરુ,

૧૨ ટળાણ.

૩ જો નારાયક— ૨૧૮ માત્રા.

૧૩ ઝળાણ, ૧ નળાણ, ૮ ઝળાણ, ૧ નળાણ, ૩૦ ઝળાણ, ૧ ગુરુ.

૧૮ ઝળાણ.

૨ જો લલિતક—૪ પાદ. ૨૧, ૨૧, ૨૧, ૨૧,

૧ ઝળાણ, ૪ ટળાણ, ૧ ગુરુ,

વાનવાસિકા—૪ પાદ. ૧૬, ૧૬, ૧૬, ૧૬.

૪ ટળાણ, ૮ મી ૧૨ મી લઘુ દરેકમાં.

અપરાન્તિકા—૪ પાદ. ૧૬, ૧૬, ૧૬, ૧૬,

૮ માત્રા, ૧. ટળાણ, ૧ લઘુ, ૧ ગુરુ.

કોષ.

આમાં કેટલાક દેશ્ય શબ્દો વધારે છે.

અક્ષરાણય નાન્ય. વાર્તા આ-

ખ્યાનક

અડવડણ નાન્ય. અડવું,

અટકવું.

અડુ વિ. આડું.

અણય ન. અનીતિ અનય

અણુમગ્ગ ન. પાછળ પાછળ

જવું અનુમાર્ગ.

અવિગિચ્છ વિ. દવા ન થાય

તેવું અચિકિત્સ્ય.

અત્તિવિડિ ના. ઉત્તરવડ.

અલ્લુહ વિ. ઉલી ગયેલું.

અગચ્છત્તઆ ના. સામ્રાજ્ય

અકચ્છત્રતા.

ઓપ્પિઅ વિ. ઓપેલ, ઉજાળેલ

ઓલગ્ગા ના. સેવા (ઓલગડી)

કમલ નાન્ય. પાણીનો મેલ.

કંસાર ન. લાપસી, કંસાર.

કુક્ક ન. કુતરો.

કુક્કી ના. કુતરી.

કોટ્ટુ | ન. કિલ્લો.

કુટ્ટુ |

ખંચ ધા. રોકાવું, ખંચાવું.

ખદ્ધ વિ. ઘણું.

ખેઆલુઅ વિ. નબળું.

ખોટ્ટી ના. દાસી.

ખોસલ વિ. બહાર નીકળેલા

દાંતવાળું.

ગુલિયા ના. ગોળી, ગોલિકા

ગોસ ન. સવાર.

ચિક્કલ ન. કાદવ.

ટક્કરી ના. ધક્કા ધક્કો, ટકોરો.

ટાર ન. ટારડો ઘોડો.

ટારત્ત નાન્ય. ટારડાપણું.

તરી [સ] ના. હોડી.

તાલપુટ [સ] નાન્ય. ઝેર.

તિસિય વિ. તૃષાતુર તૃષિત

[બ્રાહ્મણ પછી ૧૨ મા કોષમાં નીચે પ્રમાણે વાંચો.]

ર્ય, ઈ, ત્ર નો ૨

બમ્બચેર નાન્ય. બ્રહ્મચર્ય

દસાર ન. વસુદેવ વગેરે દશ

યાદવો. દશાઈ

ધારી ના. ધાઈમાતા ધાત્રી.

થાણય નાન્ય. ચોકીનું થાણું.

દિઅ ન. બ્રાહ્મણ દ્વિજ.

દિઅ ન. હાથી દ્વિરદ

નિરામ્ભં [સ] કિ. વિ. મહેનત
વિના.

પર વિ. ઘણું પ્રચુર.

પત્થિવ ન. રાજા પાર્થિવ.

પવડહ ધા. પોઠવું

પમત્ત વિ. પ્રમાદી પ્રમત્ત

પાઝક્ષાલય નાન્ય. પાયખાનું

પાયુક્ષાલન

મઘવ ન. ઈન્દ્ર મઘવન્

મામિ અવ્ય સખિનું આમંત્રણ

માહણ ન. બ્રાહ્મણ

રુસ્ ધા. રોષ કરવો રુષ્

રોઅ ધા. રુચવું રુચ્

વિતહ વિ. જૂઠું વિતથ

સમ્ભાવ ન. ખરી વાત સદ્ભાવ

સમોસર્ ધા. ખસવું

સમ્+અપ+સ્

સહિય વિ. સમજુ સહદય

હરિય વિ. લીલું હરિત

ઇડ, ર્ય નો લ-લ્લ

કોહલી ના. કોહળી

કોહળડી કોહળડી

સોઝમલ્લ નાન્ય. સુંવાળપ

સૌકુમાર્ય.

प्राकृत वाक्यो.

पमत्तस्स सव्वओ भयं, अप्पमत्तस्स न कुत्तो वि भयं.
 किं वा सच्चमसच्चं पच्चक्खमसच्चवाइणो ?
 दुह-जलहि-निवडियाणं धुवं पवहणं सुवयणं पि.
 नन्नहा संतभासिअं. अविगिच्छो मुसा-दोसो.
 पच्चक्खे वि य दिट्ठे जुत्ताजुत्तं वियारिज्जा.
 महाकज्जे वि अज्जो वि वितहं न वाहरे.
 तुरया वि परिस्संता अडवडणं काउमारब्धा.
 सो कोहाडओ अड्ढो आवडिओ.
 एवं चिन्तयन्ती अणुमग्गेणेव चलिआ हं.
 फोडेइ बिरालो लोलयाए सारं वि उत्तिरिविडिं.
 उल्लुहं च नलवणं हरियं जायं.
 निव-मउडोप्पिय-पय-णहो चक्कवट्ठी तित्थ-यरं पणमइ.
 करेउ देवो पसायं मम ओलगगाए.
 ता करेऊण कंसारं तालपुटसंजुयं चेगं विस-मोयगं गोसे
 उवणेमि एयाणं.
 कुक्केहि कुक्कीहि य वुक्कअंते.
 दिज्जंति कवाडाइं, कोट्टावरि भडा ठविज्जन्ति.
 ता गच्छ तुरियं तुरियं, तुरयं मा खंच, मुंच मुक्कलयं.
 अइ सिक्खिओ वि न मुअइ अणयं टारव्व टारत्तं.
 खब्दे भवदुक्खजले तरइ विणा नेव सुगुरुतरिं.
 “भयाणया अडवि” त्ति निवट्टाइं थाणयाइं

जाव राया पवड्ढइ, ताव कहेहि किंचि अक्खाणयं.
 ठाइ चेव एसो पाउक्खालयम्मि रयणीए.
 रयणीए पाउक्खालय-निमित्तमुट्ठिओ.
 निय-पियरं भणसु, तुमं मोक्कलइ जेण सिग्घं पि.
 पुरत्थिमाओ वा दिसाओ आगओ अहं ऽअंसि.
 वोद्रह-द्रहम्मि पडिआ. हयं नाणं किया-हीणं.
 हुं निल्लज्ज ! समोसर. हु साहसु सब्भावं.
 ऊ किं मए भणियं ? ऊ कह मुणिआ अहयं ?
 अज्ज म्मि हासिआ मामि ! तेण. रुसिउं सक्कं.
 सूसइरे गाम-चिक्खिलो. न मरं.
 जं जं ते रोइत्था, तं तं करेमि. सा उन्दिरं हम्मइ.
 हासाविओ जणो सामलीए. देविंदो इणमब्बवी.
 सव्वाण वि पत्थिवाण एस मही. तेण लहेज्ज.
 अह णे हियएण हसइ मारुअ-तणओ.
 अप्पहियं कायव्वं. अहो धम्मगेच्छत्तया !
 उवज्जन्ते कइ-हियय-सायरे कव्व-रयणाइं.
 लोगस्सुज्जोयगरा जिणा वन्दिआ.
 जं किं चि मज्झ विणय-परिहीणं-
 सुहुमं वा बायरं वा, तुब्भे जाणह, अहं न याणामि.
 सिरसा मणसा मत्थएण वन्दामि.
 हं हियो होज्ज, तुमं सुवे होज्ज, सा अहुणा होज्ज,
 तव कल्लाणं होज्ज, पुव्वम्मि काले कंस-निवो होज्ज.

मणसि काउं गुलियं खाइ.
 पुच्छिसु समण-माहणा. बारमई नयरी होत्था.
 कम्मणा बंभणो होइ, कम्मणा होइ खत्तिओ.
 चउवीसं वि जिणवरा तित्थयरा मे पसीयन्तु ।
 ताला जाअंति गुणा जाला ते स-हिर्हिं घेप्पन्ति ।
 रवि-किरणगुगहिआइं हुंति क-मलाइं कमलाइं ॥
 रे ! खेआलुअ ! खोसल ! इमाण खोद्वीण मज्झमावडिओ।
 छुट्टिस्ससि कह व तुमं अकुट्टिओ टक्कराहि फुडं ॥
 झल्लरि-पउरे गामे इल्ल-पुलिंदाण सुव्वए सद्दो ।
 तह सज्जज्जइ चिच्ची सुहेण जह वोलाए तुंगी ॥
 गुरु-लहुअ-पयत्थाणं तग्गुणमुल्लं हवइ सव्वेसिं ।
 छुहिअ-तिसिआण भोज्जं जल-पाणं तं अमुल्लं खु ॥
 अत्थालोअण-तरला इयर-कईणं भमन्ति बुद्धीओ ।
 अत्थच्चेअ निरारम्भमेन्ति हिअअं कईन्दाणं ॥
 भोच्चा सयलं पिच्छि, विज्जं बुज्झा, अणणाय-ग्गामि-
 चइऊण, तवं काउं सन्ती पत्तो सिवं परमं ॥

प रि सि टुं-१

मङ्गलं

नमो विणय-पणय-सुरिंद-विंद-वन्दिय-^१कमार-विदाणं अरहंताणं.
 नमो परिसुद्ध-नाण-दंसण-^२समिद्धाणं सिद्धाणं.
 नमो जिण-^३पणीय-ऽऽयार-विहि-वियक्खणाणं आयरियाणं.
 नमो सीस-गण-परम-सुय-संपय-ऽज्झावयाणं उवज्झायाणं.
 नमो सिद्धि-वसहि-गमण-कारण-जोग-साहगाणं साहूणं.
 जय ! जंतु-कप्प-पावय ! चन्दा-ऽऽयव ! राग-पंकय-वणस्स ।
 सयल-मुणि-गाम-गामणी ! तिलोअ-चूडा-मणि ! नमो ते ॥१॥
 कल्लण-कन्दं पढमं जिणिदं, संति तओ नेमिजिणं मुणिदं, ।
 पासं पयासं सु-गुणिक-ठाणं भत्तीइ वन्दे सिरि-वद्धमाणं ॥१॥
 अपार-संसार-समुद्द-पारं पत्ता सिवं दिन्तु सु-इक्क-ठाणं ।
 सव्वे जिणिंदा सुरविंदा-वंदा कल्लण-वल्लीण विसाल-कंदा ॥२॥
 निव्वाण-मग्गे वर-जाण^४-कप्पं पणासिया-ऽसेस-कुवाइ-^५दप्पं ।
 मयं जिणाणं सरणं बुहाणं नमामि णिच्चं ति-जगप्पहाणं ॥३॥
^६कुन्दिन्दु-गो-क्खीर-तुसार^७-वन्ना सरोज-हत्था कमले णिसत्ता^८ ।
 वाएसिरी पुत्थय-वग्ग-हत्था सुहाय सा अम्ह सया पसत्था ॥४॥
 जेण विणा लोगस्स वि ववहारो सव्वहा ण णिव्वडइ ।
 तस्स भुवणेक्कगुरुणो णमो अणेगन्तवायस्स^९ ॥१॥

प रि सि ङुं-२

पाइय-भासा-गुणाइं

अह पाइआहिं भासाहिं संसयं बहुलं आरसिं तं तं ।
 अवहरमाणं सिरि-वद्धमाण-सार्मिं नमंसामो ॥१॥

सयलाओ इमं वाया विसंति, एत्तो य णेंति वायाओ ।
 एंति समुद्धं चिय, णेंति सायराओ च्चिय जलाइं ॥२॥

अमियं पाउअ-कव्वं पढिउं सोउं च जे ण जाणंति ।
 कामस्स तत्त-तत्तिं कुणंति, ते कह ण लज्जंति ? ॥३॥

उम्मिल्लइं लायणं पयय^३-च्छयाए सक्कय-पयाणं ।
 सक्कय-सक्कारुक्करिसणेण^४ पययस्स वि पहावो ॥४॥

णवमत्थ^५-दंसणं संनिवेस^६-सिसिराओ बंध-रिद्धिओ ।
 अविरलमिणमो^७ आ-भुवण^८-बंधमिह णवर पययम्मि ॥५॥

हरिस-विसेसो वियसावयो^९ य ^{१०}मउलावयो य अच्छीण ।
 इह ^{११}बहि-हुत्तो अंतो-^{१२}मुहो य हिययस्स विप्फुरइ^{१३} ॥६॥

^{१४}परुसो सक्कय-बन्धो, पाउअ-बंधो वि होइ सुउमारो, ।
 पुरिस-महिलाणं जेत्तिअमिहंतरं तेत्तिअमिमाणं ॥७॥

सक्कय-कव्वस्स^{१५}त्थं जेण न याणंति मंद-बुद्धीया ।
 सव्वाण वि सुह-बोहं तेणेमं पाययं रइयं ॥८॥

गुढ-^{१६}त्थ-देसि-रहिअं सुललिय-वन्नेहिं विरइयं रम्मं ।
 पायय-कव्वं लोए कस्स न हिययं सुहावेइ ? ॥९॥

^{१५}उज्झउ सक्कय-कव्वं सक्कय-कव्वं च निम्मियं जेण ।
 वंस-हरं व ^{१६}पलितं तडयतट्टणं कुणइ ॥१०॥

पाइय-कव्वम्मि रसो जो जायइ तह व छेय^{१७}-भणिएहिं ।
 उययस्स उ वासिय-सीयलस्स^{१८} तिर्त्तिं न वच्चामो ॥११॥

ललिए महु-क्खरए जुवई-जण-वल्लहे स-सिंगारे ।
 संते पाइय-कव्वे को सक्कइ ^{१९}सक्कयं पढिउं ॥१२॥

प रि सि ङुं-३

गाहा-सत्तसईए गाहाओ.

मरगय-सूई-^१विद्धं मोत्तियं पिअइ ^२आयय-ग्गीवो ।
 मोरो पाउस-याले तणग्ग-लग्गं उअअ-बिन्दुं ॥१॥

अलिअ-कुविअंपि कय-मंतुअं^३ व मं जेसु सुहय ! ^४अणुणेन्तो ।
 ताण दिअहाण ^५हरणे रुआमि, ण उणो अहं कुविआ ॥२॥

झंझा-वाउत्तिण^६-घर-विवर-^७पलोदुंत-सलिल-धाराहिं ।
 कुडु-लिहिओहिं^८-दिअहं रक्खइ अज्जा कर-यलेहिं ॥३॥

“अज्जं गओ”त्ति, “अज्जं गओ”त्ति, “अज्जं गओ”त्ति गणिरीए ।
 पढमव्विअ दिअहद्धे कुडु लेहाहिं चित्तलिओ ॥४॥

तह मेहागम-संसिअ^९-आगमणाणं पईण मुद्धाओ ।
 मग्गमवलोयमाणीओ ^{१०}णिअइ ^{११}पाउसिय-^{१२}दइआओ ॥५॥

सो णत्थि एत्थ गामे, जो एयं ^{१३}महमहंत-लायणं ।
 तरुणाण हियय-^{१४}लूडिं ^{१५}परिसक्कंति निवारोइ ॥६॥

प रि सि ङुं-४

सुभासिआइं

अणागयमपस्संता १पच्चुपन्न-गवेसगा ।
 ते पच्छ परितप्पंति२ खीणे आउम्मि जोव्वणे ॥१॥
 धन्ना बहिरंधरआ तच्चिअ जीअंति माणुसे लोए ।
 ण सुणंति खल-वयणं खलाण ३अद्धि न पेक्खन्ति ॥२॥
 नाराय४ ! निरक्खर५ ! लोहवन्त६ ! दोमुह७ ! य तुज्झ किं भणिमो ? ।
 गुञ्जाए समं कणगं तोलन्तो कह न लज्जेसि ? ॥३॥
 उण्हो ति समत्थिज्जइ८ दाहेण सरोरूहाण हेमंतो ।
 चरिएहि णज्जइ जणो संगोवंतो वि अप्पाणं ॥४॥
 १अलमेव विच्छुआणं, मुहमेव अहीणं, तह य मंदस्स१० ।
 दिट्ठि-११बिअं, पिसाणाणं१२ सव्वं, सव्वस्स भय-जणयं ॥५॥
 गब्भ-प्पभिइमावीचि१३-सलिल-च्छेए सरं व सूसंतं ।
 अणुसमयं मरमाणे, जीयंति जणो कहं भणइ ? ॥६॥
 सव्वो परोवयारं करेइ निय-कज्ज-सिज्झणाऽभिरओ१४ ।
 निरविक्खो१५ निय-कज्जे परोवयारी हवइ धन्नो ॥७॥
 हंसाण सरेहिं सिरी १६सारिज्जइ अह सराण हंसेहिं ।
 अण्णोण्णं चिअ एए अप्पाण १७णवर गरुअंति ॥८॥
 पत्थरेणाहओ १८किवो पत्थरं डक्कुमिच्छइ ।
 मिगारिओ सरं पप्प सरुप्पत्तिं विमग्गइ ॥९॥

धन्नाण वि ते धन्ना पुरिसा निस्सीम-सत्ति-संजुत्ता ।
 जे विसम-संकडेसु वि पडिआ वि चयंति णो धम्मं ॥१०॥
 सयणो, दुज्जणो, विदूसिओ, १९लहडिओ तहा, ।
 २०गहिलो, विम्हिरो, भीरू सक्खी णूणं ण किज्जए ॥११॥
 वट्टंति वसे णो जस्स इंदिआइ कसाय-वग्गो य ।
 निच्छयओ अन्नाणी नाणा-सत्थे सुणंतो वि ॥१२॥
 वणिआणं वणिज्जम्मि, माहणाणं मुहम्मि य, ।
 खत्तियाणं सिरी खग्गे, २१कारूणं सिप्प-कम्मसु ॥१३॥
 २२विहलं जो अवलंबइ, आवइ-पडिअं च जो समुद्धरइ ।
 सरणागयं च रक्खइ तिसु तेसु अलंकिया पुहवी ॥१४॥
 जं आरुग्गमुदग्गमप्पडिहयं२३ २४आणेसरत्तं फुडं,
 रूवं अप्पडिरूवमुज्जलतरा कित्ती, धणं, जुव्वणं ।
 दीहं आउ, अवंचणो परिअणो, पुत्ता सु-पुण्णाऽऽसया,
 तं सव्वं २५सचराचरम्मि विजए नूणं दयाए फलं ॥१६॥

प रि सि ङुं-५

उवएसो

बहं सुणेइ क्क्रेहिं, बहुं अच्छिहिं पिच्छइ ।
 न य दिट्ठं सुयं सव्वं भिक्खू १अक्खाउमरिहइ ॥१॥

पयासियव्वं न परस्स छिद्धं कम्मं करिज्जा न कया विरुद्धं ।
 मित्तेण तुल्लं च गणिज्ज १खुद्धं, जेणं भविज्जा तुह जीव ! भदं ॥२॥
 रोगेहि सोगेहि न जाव देहं पीडिज्जए वाहि-सहस्स-गेहं ।
 तावुज्जया^३ धम्मपहे रमेह बुहा ! मुहा मा दियहे गमेह ॥३॥
 जया उदिण्णो^४ नणु कोऽवि वाही तया पणट्ठा मणसो समाही ।
 तीए विणा धम्म-मईवसिज्जा चित्ते कहं दुक्ख-भरं तरिज्जा ॥४॥
 विरत्त-चित्तस्स सया वि सुक्खं, रागाणुरत्तस्स अईव-दुक्खं ।
 एवं मुणित्ता परमं हि तत्तं नीराग-मग्गम्मि धरेह चित्तं ॥५॥
 भासिज्जए नेव असच्च-भासा न किज्जए भोग-सुहे पिवासा ।
 खंडिज्जए नेव परस्स आसा धम्मो य कित्ती इय सप्पयासा ॥
 आणं गुरूणं सिरसा वहिस्सं, सुत्तत्थ-सिक्खं विउलं लहिस्सं ।
 कोहं विरोहं सयलं चइस्सं, कया अहं मद्दवमायरिस्सं^५ ? ॥७॥
 परोपहासं न कर्हिंपि कुज्जा लहुत्तणं जेण जणो लहिज्जा ।
 परस्स दोसेसु मणं न दिज्जा, ^६धीमं नरो धम्म-धुरं धरेज्जा ॥८॥
 दव्वाणुरूवं विरइज्ज वेसं, कुज्जा न अन्नस्स घरे पवेसं ।
 साहूणऽसाहूण तहा विसेसं जाणिज्ज, जंपिज्ज न दोस-लेसं ॥९॥
 धीरेणवि मरियव्वं, काउरिसेणवि^७ अवस्स मरियव्वं ।
 दुण्हं पि हु मरियव्वे, वरं खु धीरत्तणे मरिउं ॥१०॥
 सीलेणवि मरियव्वं, निस्सीलेण वि अवस्स मरियव्वं ।
 दुण्हं पि हु मरियव्वे, वरं खु सीलत्तणे मरिउं ॥११॥

प रि सि ट्ठं-६

विविह-छन्दाणि.

सिरि-अजिअ-संति-जिण-थुई

अजिअं जिअ-सव्व-भयं संतिं च पसंत-सव्व-^१गय-पावं ।
 जय-गुरू संति-गुणकरे दोवि जिणवरे पणिवयामि ॥१॥ गाहा
^२ववगय-मंगुल^३-भावे ते हं विउल-तव-निम्मल-सहावे ।
 निरुवम-महप्पभावे थोसामि सुदिट्ठ-सब्भावे ॥२॥ गाहा
 सव्व-दुक्ख-प्पसंतीणं सव्व-पाव-प्पसंतीणं ।
 सया अजिअ-संतीणं नमो अजिअ-संतिणं ॥३॥ सिलोगो
 अजिअ ! जिण ! सुह-प्पवत्तणं तव पुरिसुत्तम ! नाम-कित्तणं ।
 तह य धिइ-मइ-प्पवत्तणं तव य जिणुत्तम ! संति ! कित्तणं ॥४॥
 मागहिआ ॥

पुरिसा ! जइ दुक्ख-वारणं जइ य विमग्गह सुक्ख-कारणं ।
 अजिअं संतिं च भावओ अभयकरे सरणं ^४पवज्जहा ॥६॥ मागहिआ

सिरि-अजिअ-जिण थुई

अरइ-रइ-तिमिर-विरहिअमुवरय^५-जर-मरणं
 सुर-असुर-^६गरुल-भुयग-वइ-पयय-पणिवइअं ।
 अजिअमहमविअ सुनय-नय-निउणमभय-करं
 सरणमुवसरिअ ^७भुवि-दिवि-ज-महिअं सययमुवणमे ॥७॥ संगययं
 सावच्छि-पुव्व-पत्थिवं च वर-हत्थि-मत्थय-पसत्थ-विच्छिन्न^८-
 संत्थियं^९ ।
 थिर-सरिच्छ^{१०}-^{११}वच्छं मय-गल-लीलायमाण^{१२}-वर-गन्ध-
 हत्थि-^{१३}पत्थाण-पत्थियं^{१४} ^{१५}संथवारिहं ।

हत्थि-^{१६}हत्थ-बाहुं धंत^{१७}-कणग-रुअग^{१८}-निरुवहय^{१९}-पिंजरं
 पवर-लक्खणोवचिअ-सोम-चारु-रूवं ।
^{२०}सुइ-सुह-मणाभिराम-परम-रमणिज्ज-वर-देव-^{२१}दुंदुहि-
^{२२}निनाय-महुरयर-सुह-गिरं ॥९॥ वेड्डओ ॥

अजिअं जिआरि-गणं जिअ-सव्व-भयं ^{२३}भवोह-रिउं ।
 पणमामि अहं पयओ पावं पसमेउ मे भयवं ॥१०॥ रासालुब्धओ
^{२४}इक्खाग ! विदेह-नरीसर ! नर-वसहा ! मुणि-वसहा !
 नव-सारय-ससि-सकलाणण ! विगय-तमा ! विहुअ^{२५}-रया !
 अजिउत्तम ! तेअ-गुणेहिं, महा-मुणि ! अमिअ-बला ! विउल-
 कुला !
 पणमामि ते भव-भय-^{२६}मूरण ! जग-सरणा ! मम सरणं ॥१३॥
 चित्तलेहा

सिरि-संति-जिण-थुई

देव-दाणविंद-चंद-सूर-वंद^{२७} ! हट्ट-तुट्ट-जिट्ट-परम—
 लट्ट-रूव ! धंत^{२८}-रूप-पट्ट-सेय-सुद्ध-निद्ध-धवल—
 दंत-पंति ! संति ! सत्ति-कित्ति-मुत्ति-जुत्ति-गुत्ति-पवर !
 दित्त-तेअ-वंद ! ^{२९}धेय ! सव्व-लोअ-भाविअ-प्पभाव ! णेअ^{३०}!
 पइस मे समाहिं ॥१४॥ नारायओ ॥

सिरि-अजिअ-जिण-थुई

विमल-ससि-कला-ऽइरेअ^{३१}-सोमं
 वितिमिर सूर-करा-ऽइरेअ-तेअं
 ति-^{३३}अस-वइ-गणा-ऽइरेअ-रूवं
 धरणि-धर-प्पवरा-ऽइरेअ-सारं ॥१५॥ कुसुम-लया ॥

सत्ते अ सया अजिअं सारीरे य बले अजिअं ।
 तव-संजमे य अजिअं एस थुणामि जिणं अजिअं ॥१६॥
 भुअग-परि-रिंगिअं [जुम्मं]

सिरि-संति-जिण-थुई

^{३४}सोम-गुणेहिं पावइ न तं नव-सरय-ससी
 तेअ-गुणेहिं पावइ न तं नव-सरय-रवी ।
 रूव-गुणेहिं पावइ न तं ति-अस-गण-वई
 सार-गुणेहिं पावइ न तं धरणि-धर-वई ॥१७॥ खिज्जिअयं ॥
 तित्थ-वर-पवत्तयं तम-रय-रहिअं
 धीर-जण-थुअ-ऽच्चिअं चुअ^{३५}-कलि-कलुसं
 संति-सुह-प्पवत्तयं ति-^{३६}गरण-पयओ
 संतिमहं महा-मुणि-सरणमुवणमे ॥१८॥ ललिअयं ॥

सिरि-अजिअ-जिण-थुई

विणओणय^{३८}-सिर-रइय-ऽञ्जलि-रिसि-गण-संथुअं थिमिअं^{३९}
 विबुहा^{३९}-ऽहिव-धण-वइ-नर-वइ-थुअ-महिअ-ऽच्चिअं बहुसो ।
 ‡अइ-रुगय-सरय-दिवा^{४०}-यर-समहिअ-स^{४१}प्पभं तवसा
 गयणंगण-वियरण-समुइअ-चारण-वंदिअं सिरसा ॥१९॥

॥ किसलय-माला ॥

असुर-गरुल-परिवन्दिअं किन्नरोरग^{४२}-नमंसिअं ।
 देव-कोडि-सय-संथुअं समण-संघ-परिवन्दिअं ॥२०॥ सुमुहं ॥
 अभयं ^{४३}अणहं अरयं अरुयं
 अजियं अजिअं पयओ पणमो ॥११॥ विज्जु-विलसिअं

[विसेसअं]

सिरि-संति-जिण-थुई

आगया वर-विमाण-दिव्व-कणग-रह-तुरय-^{४४}पहकर-सएहिं
हुलिअं^{४५} ।
ससंभमोअरण^{४६}-क्खुभिअ-लुलिअ^{४७}-चल-कुण्डलं-गय-तिरीड^{४८}-
सोहंत-मउलि-माला ॥२२॥ वेड्डओ ॥

जं सुरसंघा सा-ऽसुर-संघा वेर-विउत्ता^{४९} भत्ति-सु-जुत्ता
आयर-भूसिअ-संभम-पिंडिअ-सुट्टु-सु-विमिहअ-सव्व-बलोघा ।
उत्तम-कञ्चण-रण-^{५०}परुविअ-भासुर-भूसण-^{५१}भासुरिअंग
^{५२}गाय-समोणय^{५३}-भत्ति-वसाऽऽगय-पंजलि^{५४}-पेसिय-सीस-
पणामा ॥२३॥ रयण-माला ॥

वंदिऊण थोऊण तो जिणं ति-गुणमेव य पुणो ^{५५}पयाहिणं ।
पणमिऊण य जिणं सुराऽसुरा पमुइआ^{५६} स-भवणाइँ तो गया॥२४॥
खित्तयं.

तं महा-मुणिमहं पि पंजली राग-दोस-भय-मोह-वज्जियं ।
देव-दाणव-नरिंद-वंदियं संतिमुत्तमं महातवं-नमे ॥२५॥
॥ खित्तयं ॥

सिरि-अजिअ-जिण-थुई

^{५७}अम्बर-ऽन्तर-विआरणिआहिं ललिअ-हंस-वहू-गामिणिआहिं
पीण^{५८}-सोणि^{५९}-^{६०}थण-^{६१}सालिणिआहिं सकल-कमल-दल-
लोअणिआहिं ॥२६॥ ॥ दीवयं ॥
पीण-निरन्तर-थण-भर-विणमिअ-गाय-लयाहिं
मणि-कंचण-पसिढिल-मेहल^{६२}-सोहिअ-सोणि-^{६३}तडाहिं

वर-^{६४}खिखिणि-नेउर-सतिलय-^{६५}वलय-विभूसणिआहिं
रइ-^{६६}कर-चउर-मणो-हर-सुंदर-दंसणिआहिं ॥२७॥ चित्तक्खरा ॥
देवसुन्दरीहिं पाय-वंदिआहिं, वंदिआ य जस्स ते ^{६७}सुविक्कमा क्रमा ।
अप्पणो ^{६८}निडालएहिं मंडणोडुण^{६९}-प्पगारएहिं केहिं केहिं वि ।
अवंग-तिलय-पत्त-लेह-^{७०}नामएहिं ^{७१}चिल्लएहिं संगयं ^{७२}गयाहिं
भत्ति-^{७३}सन्निविट्ट-वंदणा-गयाहिं हुंति ते वंदिआ पुणो पुणो ॥२८॥
नारायओ ॥

तमहं जिण-चंदं अजिअं जिअ-मोहं ।
^{७४}धुअ-सव्व-किलेसं पयओ पणमामि ॥२९॥ नंदिअयं ॥
[कलावयं]

सिरि-संति-जिण-थुई

थुअ-वंदिअस्सा रिसि-गण-देव-गणेहिं
तो देव-वहूहिं पयओ पणमिअस्सा
जस्स^{७६}-जगुत्तम-सासणयस्सा
भत्ति-वसागय पिंडिअयाहिं^{७७} ।
देव-वरऽच्छरसा बहुयाहिं
सुर-वर-रइ-गुण-पंडिअयाहिं^{७८} ॥३०॥ भासुरयं ॥
वंस-सद्द-तंति^{७९}-ताल-मेलिए ^{८०}तिउक्खराऽभिराम-सद्द-मीसए कएअ
सुइ-समाण-णेय-सुद्ध-सज्ज-गीय-पाय-जाल^{८१}-घंटीआहिं
वलय-मेहला-कलाव-नेउरा-ऽभिराम-सद्द-मीसए कएअ
देव-नट्टिआहिं^{८२} ^{८३}हाव-भाव-विब्भम^{८४}-प्पगारएहिं नच्चिऊण
अंग^{८५}-हारएहिं

वंदिया य जस्स ते सुविक्कमा कमा,
 तयं ति-लोय-सव्व-सत्त-संति-कारयं
 पसंत-सव्व-पाव-दोसमेस हं नमामि संतिमुत्तमं जिणं ॥३१॥
 ॥ नारायओ ॥

दोणहं थुई

छत्त-चामर-पडाग^६-जुव-जव-मंडिआ
 झय-वर-मगर-तुरय^७-सिरि-वच्छ-सुलंच्छणा
 दीव-समुद्द-मंदर-दिसाऽऽगय-सोहिआ
 सत्थिअ^८-वसह-सीह-रह-चक्क-वरंकिआ ॥३२॥ ललिययं
 जो पढइ जो अ निसुणइ ‡उभओकालं पि अजिअ-संति-थयं
 न हु हुंति तस्स रोगा पुव्वुप्पन्ना विणासंति ॥३१॥ गाहा ॥
 जइ इच्छह परम-पयं अहवा किंति सु-वित्थडं भुवणे ।
 ता ते-लुक्कुद्धरणे जिण-वयणे आयरं कुणह ॥४०॥ गाहा ॥

प रि सि टुं-७

चोर-ग्गहण-सत्थ-कुसलो

“ततो हं हट्ट-माणसो रण्णो चलणेसु पणमिऊण निग्गओ राय-
 कुलाओ । चिन्तिअं च मया सत्थ-^१निहिट्टेहिं उवाएहिं—
 “पाएण^२ दुट्ट-पुरिस-^३तक्करा ^४पाणा-ऽऽगार-जूय^५-सालासु
 कुल्ल^६-रियावण-पंडग^७-परिवायग^८-ऽवसह^९-रत्तंबर-^{१०}वट्ट-^{११}कोट्टय-
 दासी-घर-आरामुज्जाण-^{१२}सभा-पवासु^{१३} सुण्ण-देउल-विहारेसु
 संसिआ^{१४} अच्छंति । तत्थ य चोरा उम्मत्त-परिवायग-नाणाविह-

लिंगि^{१५}-वेस-परिच्छण्णा, बंभण-वेस-धारिणो विवह-सिप्प-कुसला
 य विगय^{१६}-विसरूवयाए य भमंति’ ।

ततो अहं एआइं ठाणाइं अप्पणा चार-पुरिसेहिं य मग्गावेमि
 चारावेमि । चारावेऊण य उवाय-कुसलो निग्गओ । ^{१७}निहाइऊण
 इक्कओ चेव अहं एक्कस्स नव-हरिय-पल्लव-बहुसाह-सीअल-
 च्छायस्स सहयार^{१८}-पायवस्स हेट्टा निविट्टो दुब्बल-मइल-वत्थो चोर-
 ग्गहणोवायं चिन्तयन्तो अच्छमि ।

नवरि य धाउ-रत्त-वत्थ-परिहिओ एग-साडिआ^{१९}-उत्तरासंगो
 संख-खंडिअ-बद्ध-परिकरो^{२०} तिदंड-कुंडिओलइअ^{२१}-वाम-हत्थ-
 खंध-पएसो गणेत्तिआ^{२२}-वावड-दाहिण-करो नव-रइय-केस-
 मंसुकम्मो^{२३} किं वि मुण-^{२४}मुणायंतो तं चेव सहयार-पायव-
 च्छायमुवगतो परिव्वायओ ।

विवित्त^{२५}-भूमि-भागे ति-दंडं अवलंबेऊण अंब-पल्लव-साहं
 भंजिऊण य उवविट्टो ।

पेच्छमि य णं पदीह-रूढ-नासं उक्कुडिय^{२६}-सिरा-ऽऽवेढिअ-
 चलणं उब्बद्ध^{२७}-पिंडिआ-दीह-जंघं ।

आसंकिअं च मे हिययं तं दट्टूण—“तक्कर-जण-पाव-कम्म-
 सूयगाइ च से इमाइ जारिसयाइं लिंगाइं दीसंति, नूणमेस चोरो पाव-
 कारि’त्ति.

प रि सि ङ्-८

छबाल-मित्ताणि ।

(हरिसीह-वराह-गोमुह-तमंगत-मरुभूङ्गो, चारुदत्तो य)

कयाइं च कोमुइया^१-चाउमासिणीए कोऊहल्लेण जिण-
पुप्फाऽऽहरण-निमित्तं निग्गओ मि सवयंसो अंग-मन्दिरं उज्जाणं ।
तत्थ चेइयमहिमा वट्टए । आणा-कर-दारय-पुप्फ-चय-कुमार-
सहिओ य पादचारेण पस्सामि उववणाणि^२ रमणीयाणि पस्सवणाणि^३
य । वण-राईओ मेह-निउरंब-भूआओ सउण^४-गण-महुर-
भासिणीओ । दंसण-लोलुयाए^५ दूरम्मि गया रुक्ख-गुच्छ-लया-गहणं^६
^७पसन्न-सलिल-वाहिणी-^८साहिणधवल-^९वालुयं रयत-वालुयं नाम
नदी-तीरं पत्तामो ।

गहियाणि पुप्फाणि इच्छियाणि, विसज्जिया दास-चेडा-

“वच्चह अंग-मन्दिरे उज्जाणे, आयतण-समीवे
^{१०}पडिवालेह”ति ते गया ।

अहमवि सवयंसो नदी-तीरे ठितो ।

मरु-भूर्इ उङ्गणो भणइ-“उयरह, कीस विलंबह ?” ति ।

गो-मुहेण भणिओ-“तुमं न जाणसि कारणं” ।

सो भणइ-“किं ति^{११} णं ?”

गो-मुहेण भणियं-“तिगिच्छगा वण्णन्ति,-“^{१२}अद्धाणं
परिक्कमिय ण सहसा जलमवरियव्वं, दुवे किर पाय-तल-

संसियाओ^{१५} ^{१६}सिराओ उड्डु-गामिणीओ गीवं ^{१७}पाउणिय ^{१८}भिज्जन्ते,
तत्थ दुवे नेत्त-गामिणीओ, तासिं रक्खणट्ठा उसिणाभितत्त-^{१९}-सरीरेण
नावयरिव्वं जलं, अवतरन्तो वा विरुद्धयाए ^{२०}खुज्जत्तं, बधिरत्तं,
अंधत्तं वा पाविज्ज’ति ।

एएण कारणेण वीसमंतेण उयरियव्वं’ति ।

ततो भणइ मरु-भूर्इ-“बहु-^{२१}कुडुम्बिओ गोमुहो, उयरह, धोवह
पाए’ति ।

ततो अम्हे पक्खालिय-चलणा कीलित्तं पवत्ता । एग-देस-
हरित-संसियाणि^{२२} पउमाहि गहेऊण पत्ताणि य, स-च्छन्द-मइ-
वियप्पिय-पत्त^{२३}-छिज्जेहि रमिमो ।

ततो अण्णं नई-सोत्तं^{२४} अइगया मो, गिहीयं गो-मुहेण पउम-
पत्तमब्भन्तरयं^{२५} पाणिपुडाभोग^{२६}-संठियं, निक्खित्तं सोए^{२७}, दिण्णा
एत्थ जुत्त-^{२८}पमाणा ^{२९}सिकया, वच्चइ य नावा विव सिग्घं ।

मरु-भूर्इएण वि पउम-पित्तं गहियं, छूढ^{३०} बहु-सिकया,
भारेण य निब्बुडु तस्स कमल-पत्त-नावा, हसिओ वयंसेहिं ।

“ततो लद्धोवाएण अन्न कमल-पत्तं निक्खित्तं, सोत्त-सिग्घ^{३१}-
याए य जिओ गो-मुहो । न पावइ मरु-भूर्इ पउम-एत्त-नावं.
^{३२}अइवयंतीं दूरं गतो । पहरिसेण वाहरति सो णे—

“एह एह सिग्घं, दच्छह अच्छरियं”ति

ततो मया भणियं-“सुन्दर ! साहसु केरिसयं”ति ।

ततो भणइ-“चारु-सामि ! मे न दिट्ठ-^{३३}पुव्वं, जइत्थ
^{३४}दट्ठुकामा, इहमागया दच्छिहि’ति ।

ततो भणिओ गो-मुहेण-“न एत्थ अच्छरियं, धुवं एणण
^{३५}उवलंतर-विणिग्गयं पायव-मूलं दिट्ठं होहिति, ततो से बुद्धी
 उपण्णा-“^{३६}एवं-कोमलेण कहं भिण्णो पासाणो ?”ति ।

अहवा, मराली ^{३७}पिल्लकाणि चारिंती दिट्ठा होज्ज, ततो बहुत्तयाए
 विम्हिओ ।

अथवा, झिल्लिगा^{३८}-खं निसुय ^{३९}डहरियाए “एवं^{४०}-महंतो
 सद्दो ?” ति अच्छेरं मण्णए ।”

ततो पुच्छिओ मया-“एत्तो अन्नतरं^{४१} होज्ज ? ति” ।

सो भणइ-“जं अच्छेराणं पि अच्छेरं, एवं किं भे विचारेणं ?
 दच्छिहिह” ति ।

तस्स य बहु-माणेण गया मो तं पएसं ।

दाएइ य मरु-भूतिओ सोय-सलिल-^{४२}परिक्खित्तं अच्छन्त-
 सुहुम-सिकया-^{४३}पुल्लिणं ^{४४}पावरणंतर-विणिग्गयमिव जावय-रस-
 पंडुरं^{४५} जुवति-^{४६}पओहरं ।

ततो गो-मुहेण भणिओ-“जमेत्थ अच्छेरं, तं पस्सह”ति-
 पयाणि दंसेइ दुवे ।

ततो भणिओ-“जइ एयाणि अच्छेरयं, ततो अमहं जाओ पय-
 वीहीओ,^{४७} ताओ अच्छेराग-सयाणि”ति ।

ततो भणति-“एयाणि साणुबन्धाणि^{४८} बहूणि पयाणि, इमाणि
 पुण वोच्छिण्ण^{४९}-मग्गाणि” ति ।

ततो ताणि आयरेण पस्सिमो ।

ततो हरि-सीहो भणति-“का एत्थ चिन्ता ? जइ पुण कोइ
 पुरिसो एयं तीर-^{५०}जायं रुक्खमारुहिय साहाओ साहं संकमंतो लया-
 मउयाए^{५१} पुल्लिणं अवइण्णो, पुणो पायवं चेव आरूढो” ति ।

ततो गो-मुहेण भणियं वियारेऊण-“न एयं जुज्जइ, जइ
 पायवाओ अवइण्णो होन्तो, ततो हत्थ-पाय-संघट्टणा^{५२} ^{५३}परिसडिण
 तरुण-जरु^{५४}-परिणएण^{५५} पत्त-पुप्फ-फलेण पुल्लिणं सलिलं च
 अफुण्णं होन्तं” ।

ततो भणिओ हरि-सीहेण-“कस्स उ इमाणि पयाणि ?
 ति ।

ततो भणियं गो-मुहेण-“आगास-गामिस्स पयाणि” ति ।

ततो भणियं हरि-सीहेण-“किं देवस्स ? रक्खसस्स ?
 चारण-समणस्स ? † रिद्धि-मतो रिसिस्स ?”

भणियं गो-मुहेण-“देवा किर चउरंगुल-भूर्मि न छिवन्ति,
 रक्खसा महा^{५६}-बोन्दी तेसिं मह-प्पमाणाणि पदाणि, पिसायाणि जल-
 बहुल-पदेस-भीरूणि, ण वियरंति इममि पदेसे, रिसी तव-सोसिअ-
 सरीरा,तेसिं किसयाए^{५७} मज्झ-देसुण्णयाणि^{५८} होन्ति, चारणा ^{५९}दग-
 तीरे जलचर-सत्त^{६०}-परित्तासं परिहरंता न संचरन्ति” ।

भणियं हरि-सीहेण-“जइ न एएसिं पदाणि, कस्स णं
 इमाणि पयाणि ?” ति ।

गो-मुहेण भणिअं-“विज्जा-हरस्स” ति ।

हरि-सीहेण भणियं—“जइ पुण, विज्जाहरी होज्ज ?”

ततो भणियं गो-मुहेण—“पुरिसा सत्तवंतो † उच्छह-गामिणो, तेसिं हियय-गरुयाए पुरओ पयाणि पीलियाणि भवंति, इत्थीणं पुण ६३कलत्त-गुरुयताए पण्हयासु उविद्धाणि^{६४} भवंति, तेण कारणेण ण इमाणि विज्जाहरीए” ।

पुणो भणति गो-मुहो—“चारु-सामि ! तस्स विज्जाहरस्स भारो अत्थि” ।

पुच्छओ हरि-सीहेण—“किं पव्वओ सो ? जेण भारो होज्ज ? ६५उदाहु-सज्ज-जुव्वणो पायवो ? ६६आउ-पुव्वावराही^{६७} छिद्धे ६८आसाइओ अरी होज्ज ?” ।

भणियं गो-मुहेण—“जइ गिरि-सिहरं होज्ज, तओ गुरुययाए णिमग्गाणि पदाणि होज्ज, जइ पायवो होज्जा, ततो मही-यल-पत्ताहिं साहाहिं बहु-निक्खेवो होज्जा, न य अरीरम्मं अवकासमाणिज्जति” ।

ततो भणियं हरि-सीहेण—“जइ वि हु एत्तो ६९एक्कतरं पि कारणं ण होइ, को हु से भारो अत्थि ?” त्ति ।

भणियं गो-मुहेण—“अम्मयं^{७०}” त्ति ।

हरि-सीहेण भणियं—“न जुज्जइ “एस भारो” त्ति, विज्जाहरीओ वि आगासगामिणीउ” त्ति ।

भणियं गो-मुहेण—“सा धरणी-गोयरी^{७१} पिया तस्स, त्ति ततो तीए सह रमणीयाणि थाणाणि संचरति” ।

भणियं हरि-सीहेण—“जइ से पिआ, कीस णं विज्जाओ न गाहेइ ?” त्ति ।

भणियं च गो-मुहेण—“मच्छरी^{७२} सव्वाहिसंकिंय-कामो—“मा साहीण-विज्जा^{७३} स-च्छंद-गमणा होहिति” त्ति न गाहेइ णं विज्जाओ” ।

भणियं हरि-सीहेण—“एयं पुण कहां जाणसि ? “अम्मगा से अत्थि अ-विज्जाहरी य” त्ति ?”

भणइ गो-मुहो—“इत्थीओ अधो-काय-गुरुईओ, ७४पणय-ग्गहण-^{७५}दच्छो य वाम-हत्थो, ततो एयं-किंचि ७६उबिद्धं-वाम-पादं” ।

हरि-सीहेण-भणियं “जइ इत्थी-सहिओ, कीस णेण इमं ७७ओवइऊण मुक्कमपरिभुत्ता ?”

गो-मुहो भणइ—“इमं पुलिणं आलोक-रमणीयं सलिल-परिक्खेवं पायवंधकारेण य हरिय-मणि-^{७८}वेइयालंबण-परिक्खेवमिव ७९पत्तेणं चिन्तियं—“अजोगं रतीए अविक्किणमप्पयाए”^{८०} अवस्सं तेण ८१आसण्णेण होयव्वं, रमणीओ अयं पएसो दुक्खं परिचइउं, मग्गेज्जइ से बीहो” त्ति ।

दिट्ठाणि य अण्णत्थ अवगासे चत्तारि पदाणि, दंसियाणि से ।

विभत्ताणि गो-मुहेण—“इमाणि इत्थि-पयाणि खिंखिणि-मुह-निवडियाणि ८२पण्हत्थ-णूपुर-किंचि-बिंबाणि^{८३} य दीसंति, इमाणि विभत्ताणि पुरिसस्स” त्ति ।

ततो तं मिहुण-पय-पंति अणुसज्जमाणा गो-मुह-वयण-विम्हिया वच्चामो । दिट्ठो य णेहिं कुसुमिओ सत्ति-^{८४}वण्णो पायवो भमर-भरिओ अंजण^{८५}-धाउ^{८६}-कुम्मासो इव रयय-पव्वओ सरय-काल-सस्सिरीओ ।

भणियं च गो-मुहेण-“चारु-सामि ! इमं पत्ताए सत्ति-वण्णं तीए इत्थीए इमीए साहाए “गुलुको पिच्छओ, अपावंतीए पिओ पणइओ” ।

मया भणिओ-“किह एयं ?” ति ।

भणति-“इमाणि से पयाणि मुक्क-पण्हियाणि गुलुकं कंखंतीए, त्ति । विज्जा-हरो य ५वरारोही, गहिओ णेण अयत्तेण गुलुको, जम्हा से अभिण्ण-लेहाणि पदाणि पुलिणे दीसंति । सो य दाणिं अणेण भत्तुणा ण दिन्ना तीसे । न य चिर-काल-वइक्कंतो लक्खिज्जइ, जेणेत्य पयर-भंजण-पवत्ता अज्ज वि खीरं मुयंति पुप्फ-विट” ति ।

ततो भणिओ हरि-सीहेण-“गो-मुह ! जुज्जइ कारणं अचिर-भग्गस्स ११थवगस्स, ण उ-“तीसे अम्मगाए ण दिण्णो त्ति” ।

कहं पियाए पणइओ न दाहिति ?”

भणियं गो-मुहेण-“कामो पणय-लोलो, तीए य मण्णे ण किंचि पणइय-पुव्वो, ततो णं रमते जायणा-लोलं पस्समाणो । सा वि णं सव्वओ परीइ ३ “देहि मे पिय !” ति जायमाणी । एयाणि-तस्स पयाणि तीसे पय-परिक्खत्ताणि दीसंति ।

चारु-सामि ! सा तस्स विज्जा-हरस्स अविज्जा-हरी कुविआ पडिहय-पणय” ति ।

हरि-सीहेण भणिओ-“एयं किह जाणसि ?” ति ।

भणइ गो-मुहो-“एयाणि तीसे पदाणि कोह-समुत्थाणि ३५विणिक्खत्ताणि, इमाणि य विज्जा-हरस्स अणुधावमाणस्स, तं एसा

विकिट्ठ-पय-संचारा पय-पद्धती तीसे य पंथं रुद्धंतस्स, ३७ओसक्किय-वीसमण-पीलिएण य पंथो रुद्धो, इमं च सा अइगया सहास-निरुद्धं गय-पच्चागया वाणी (?) ।

अण्णं च मया चारु-सामि ! सुट्ठु भणियं-“सा अम्मगा अविज्जा-हरि” ति, एयाणि से पदाणि गय-पच्चागयाणि, जइ विज्जा-हरी होंती, कुविया आगासेण वच्चंती.

दिण्णो य से तेण कोह-समुत्थाणे सत्ति-वण्ण-गुलुको, सो य णाए गहेरुण तस्सेव उरे १०१पुप्फोडिओ, समं च कोहेण १०२अवक्किण्णो, पडिओ य से पाएसु, एस से दीसए-तीसे पद-समीवे मउड-गंठि-निपीलिओ सिकया-संचओ, सा य सकुमाल-कोपआ, जं च लहुं से पसण्ण, त्ति लक्खिज्जइ, जओ से अडंताणं पुलिणे अहिलिहियाणि १०३ वि य पयाणि दीसंति पद-पज्जाअ ।

चारु-सामि ! तीसे १०५सक्कराअ पाओ परिक्खित्तो विज्जा-हरं पस्समाणीअ । सा च “वेयणा-परिगय” ति तेण संभमेण १०६ से उ-१०७क्खित्तो चरणो, तीअ वि य वेयणा-गुरुययाए अंसेऽवलंबिओ, एवं दीसए—

अम्मगाय एगं पदं, दुवे विज्जा-हरस्स त्ति,

ततो णेण अवणीया सा सरुहिरा सक्करा” ।

भणिओ हरि-सीहेण-“जइ पुण केणइ १०८अलत्तग-रस-सम्मोइया १०९ ११०अवच्छूढ ? ति” ।

गो-मुहो भणति-“कडुओ अलत्तग-रसो, न तत्थ मच्छिआओ

नीलिति, ^{१११}विस्सं मधुरं मंस-^{११२}निस्संद-^{११३}सज्ज-^{११४}क्खय-
सोणियं, ततो महर-कवलयमिव एसा सक्करा गहिया मच्छिगाहिं ।

चारु-सामि ! तेण विज्जा-हरेण सा उक्खत्ता अम्मगा बाहूहिं”

हरि-सीहेण-“किह जाणसि ?” त्ति ।

भणियं च **गो-मुहेण-**“वोच्छिण्णाणि एयाणि पयाणि इत्थीए,
पुसिस-पयाणि दीसंति त्ति ।

किं च, **चारु-सामि !** एस मम बुद्धी—

“जो एसो अम्हं पुरओ भमर-गुंजमाण-कुसुम-लया-परिक्खित्तो
सम-भूमि-भाग-त्थिओ आवासो विव सिरीए लया-घरओ, एत्थ तेण
विज्जा-हरेण स-जुवइएण भवियव्वं”

इहेव द्विया भवामु, “न जुज्जेए रहो-^{११५}गतो दडुं”ति ।

“ठिआमो” त्ति ।

तओ य कस्सइ कालस्स लया-घराओ बहुवण्ण-
पिंछाऽऽच्छदितो मयूरो निग्गतो सह सह-चारिणीए वण-परिचय-
णिस्संको ।

ततो भणियं **गो-मुहेण-**“**चारु-सामि !** न एत्थ लया-हरए
विज्जा-हरो’ ।

भणिओ **हरि-सीहेण-**“एत्तियं वेलं “सदुतीउ” त्ति वोत्तूण,
भणसि-“नत्थि” त्ति ?” ।

ततो भणति-“एस मोरो निव्वियारो निक्खंतो । जइ मणुस्सो
एत्थ होन्तो, ततो भयत्थयाए^{११६} स-वियारो णेतो” ।

ततो हं **गो-मुह-**वयणं पमाणं करेन्तो गतो लया-हरं स-
वयंसो । पस्सामि य तत्थ ^{११७}मंदरमणीयं कुसुम-^{११८}सत्थरं अचिर-
काल-भुत्तयाए अब्भुस^{११९}-सत्तमिव (?)

ततो भणियं **गो-मुहेण-**“अचिर-काल-निक्खंतो इओ
विज्जाहरो, एयाणि से दीसंति तस्स पत्थियस्स पदाणि अवस्स खु
तेण इहाऽऽगंतव्वं, इमं से पादव-खंध-लगं दीवि-चम्म-कोस-रयणं
खगं, एएंसि ^{१२०}कज्जे अवस्स निवत्तियव्वं” ।

तं च पद-पद्धतिं निज्जायंतो **गो-मुहो** भणइ-“**चारु-सामि !**
महंते हु ^{१२१}संसए वत्तए सो विज्जाहरो, अविणाम^{१२२} न जीवेज्ज”
त्ति ।

पुच्छओ मया **गो-मुहो-**“कहं ति ?” ।

भणति-“एयाणि किण्ण पस्सह अदीसमाण-“^{१२३}निग्गमाणि
आगास-उप्पयणेण ^{१२४}ऊसियसिकयाणि अवरणि दुवे पयाणि ?

सो नूणं विज्जा-हरो एस पाडिओ, एस से अक्खित्त-पडियस्स
सरीर-बिंब-^{१२५}दंसण-कओ अवगासो, दोण्ह वि मग्ग-सूयगो य
सिकया-विक्खेवो दीसए इओ पकडिओ । इमाणि इत्थि-पदाणि
^{१२६}उवयंताणि दीसंति”

ततो साणुकंपा अणुवयामु ^{१२७}कट्टणि-मग्गं ।

दिट्टाणि य पक्किण्णाणि^{१३०} भूसणाणि, मारुयाऽऽकंपियं
^{१३१}सम्भावोच्छेओ य इव ^{१३२}पीयकं खोमं^{१३३} ।

ततो भणति गो-मुहो-“अहो ! चारु-सामि ! सो विज्जाहरो
पच्छ अवरेण अरिणा समासाइओ ^{१३४}विसत्थो । सा य भारिया से
अविज्जाहरी असमत्था ^{१३५}पइकारे धरणि-गोयरएणं भावेण” ति ।

भणिओ य मया मरु-भूइओ-“गेण्हसु एआणि खोम-
भूसणाणि, एयं च चम्म-रयणं खग्गं, जहिं दच्छीहामो, तहिं से
अप्परिसामो” ति ।

पत्थिया मो ^{१३६}कट्टणि अणुसज्जंता । अण्णत्थ ^{१३७}सल्लइ-कोट्टे
दिट्टा लगा ^{१३८}मुद्धजा ।

भणिओ गो-मुहेण हरि-सीहो-“अग्घायसु^{१३९}” ति ।

ततो तेण अग्घाइआ-“थिर-गंधा य ते, आयव-तत्ता य
^{१४०}णीहारि” ति ।

गो-मुहेण भणियं-“चारु-सामि ! इमे केस-वत्थथाइणो^{१४१}
गंधा दीहाउणो समुप्पण्णस्स, इमे य मुद्धया सुगंधा सिणिद्धा
अणुक्खयमूला^{१४२} य, तेण कारणेण सो विज्जा-हरो दीहाऊ उत्तमो य,
अणेण रायाहिसेओ पावियव्वो, तं अणुमग्गामु णं” ।

ततो अम्हे पत्थिया । दिट्टो य विज्जा-हरो कयंब^{१४३}-पायव-
संसिओ पंचहिं ^{१४४}आयसेहिं खीलेहिं विद्धो पंचहिं इंदियत्थेहिं
अंतराया^{१४५},-एक्को मडड-संधिमि, दो दोसु हत्थेसु, दो दोसु पाएसु ।
तस्स य दुक्खं दट्टण अत्तणो मे दुक्खं जायं ।

प रि सि ट्टं-९

आरिसं पाययं

[दढ-पइण्णो केवली]

“से णं भन्ते ! ‡ अम्मडे देवे ‡ताओ देव-लोगाओ आउ-
क्खएणं भव-क्खएणं टिइ-क्खएणं अणंतरं ^१चयं चइत्ता कहिं
गच्छिहिति ? कहिं उववज्जिहिति ?”

“गोयमा ! महाविदेहे वासे जाइं कुलाइं भवन्ति अड्डां
दिताइं^४ ^५वित्ताइं विच्छिण्ण-विउल-भवण-सयणा-ऽऽसण-जाण-
वाहणाइं बहु-धण-जायरूव-रययाइं आओग^६-पओग-संपउत्ताइं
^७विच्छिड्डिअ-पउर-भत्त-पाणाइं बहु-दासी-दास-गो-महिस-
गवेल^८प्पभूयाइं बहुजणस्स अपरिभूयाइं । तह-प्पगारेसु कुलेसु
पुमत्ताए^९ ^{१०}पच्चायाहिति ।

‡ तए णं तस्स दारगस्स गब्भत्थस्स चैव समाणस्स
अम्मापिईणं धम्मे दढा पइण्णा भविस्सइ ।

से णं तत्थ णवणहं मासाणं ^{११}बहु-पडिपुण्णाणं ^{१२}अद्धट्टमाण-
राइं-दियाणं वीइक्कंताणं सुकुमाल-पाणि-पाए अहीण-पडिपुण्ण-
पंचिदिय-सरीरे लक्खण^{१३}-^{१४}वंजण-गुणोववेए ^{१५}माणुम्माण^{१६}-
प्पमाण^{१७}-पडिपुण्ण-सुजाय-सव्वंगसुंदरंगे ससि-सोमाऽऽकारे कंते
पिय-दंसणे सु-रूवे दारए पयाहिति ।

तएणं तस्स दारगस्स अम्मा-पियरो पढमे दिवसे ^{१८}टिइ-वडियं
काहिंति, बिइय-दिवसे चंद-सूर-दंसणियं काहिंति, छट्टे दिवसे

जागरियं कार्हिति, एक्कारसमे दिवसे वीइकंते णिव्वित्ते असुइ-जाय-
कम्म-करणे, संपते बारसाहे † दिवसे अम्मा-पियरो इं एआरूवं
गोणं^{१९}-गुण-णिप्फणं नाम-धेज्जं कार्हिति:—

“जम्हा णं अम्हं †इमंसि दारगंसि गब्भत्थंसि चेव सभाणंसि
धम्मे दढ-पइण्णा, तं होउ णं अम्हं दारए दढ-पइण्णे णामेणं” ।

तए णं तस्स दारगस्स अम्मा-पियरो णाम-धेज्जं करेहिंति
“दढ-पइण्णे” त्ति ।

पंच-धाई-परिग्गहिए, हत्था हत्थं संहरिज्जमाणे,^{२०} उवणच्चि-
ज्जमाणे,^{२१} उवलालिज्जमाणे, ^{२२}उवगूहिज्जमाणे, ^{२३}अवयासिज्जमाणे,
परिवंदिज्जमाणे, परिचुंबिज्जमाणे, ^{२४}परंगिज्जमाणे निव्वाघायं^{२५}
परिवड्ढिहिइ ।

तं दढ-पइण्णं दारगं अम्मा-पियरो ^{२६}साइरेग-ऽट्ट-वासजातगं
जाणित्ता सोभणंसि तिहि-करण-णक्खत्त-मुहुत्तंसि कला-ऽऽयरियस्स
उवणेहिंति ।

तए णं से कला-ऽऽयरिए तं दढ-पइण्णं दारगं लेहाऽऽइयाओ
गणिय-प्पहाणाओ सउण-रुय-पज्जवसाणाओ^{२९} बावत्तरि-कलाओ
सुत्ततो य अत्थत्तो य करणत्तो य सेहाविहिति सिक्खाविहिति, । तं
जहा-

“लेहं, गणियं, रूवं, णट्टं, गीयं, वाइयं, सर-गयं, पुक्करं^{३०}-गयं
सम-तालं, जूयं, जण-वायं, पासकं, अट्टा-^{३१}वयं, पोरे-^{३२}कच्चं,
दगमट्टियं, अण्ण-विहिं, पाण-विहिं, विलेवण-विहिं, सयण-विहिं,
^{३३}अज्जं, ^{३४}पहेलियं, ^{३५}मागहियं, ^{३६}गाहं, ^{३७}गीइयं, सिलोयं,
हिरण्णजुत्ति, सुवण्णजुत्ति, गंध-जुत्ति, आभरण-विहिं, तरुणी-

पडिकम्मं, इत्थि-लक्खणं, पुरिसलक्खणं, हय-लक्खणं, गय-
लक्खणं, ^{३८}गोण-लक्खणं, कुक्कुड-लक्खणं, चक्क-लक्खणं, छत्त-
लक्खणं, चम्म-लक्खणं, दंड-लक्खणं, असिलक्खणं, मणि-
लक्खणं, काकणि-लक्खणं, ^{३९}वत्थु-विज्जं, ^{४०}खंधार-माणं, ^{४१}वत्थु-
निवेसणं, वूहं, ^{४२}पडिवूहं, चारं, ^{४३}पडिचारं, चक्क-वूहं, गरुल-वूहं,
सगड-वूहं, जुद्धं, ^{४४}निजुद्धं, जुद्धाऽतिजुद्धं, मुट्ठि-जुद्धं, बाहु-जुद्धं,
लयजुद्धं, ^{४५}इसत्थं, ^{४६}छरुप्पवायं, धणु-व्वेयं, ^{४७}हिरण्ण-पागं,
सुवण्ण-पागं, ^{४८}वट्ट-खेडं, ^{४९}खुत्ताऽऽखेडं, ^{५०}णालियाऽऽखेडं, पत्त-
च्छेज्जं, ^{५१}कडव-च्छेज्जं, सज्जीवं, निज्जीवं, सउण-रुत्तं” इति
बावत्तरि-कला सेहाविति । सिक्खावेत्ता अम्मा पिईणं उवणेहिंति ।

तए ण तस्स दढ-पइण्णस्स दारगस्स अम्मा-पियरो तं
कलाऽऽयरियं विपुलेणं असण-पाण-^{५२}खाइम-^{५३}साहमेण वत्थ-गंध-
मल्ला-ऽलंकारेणं य सक्कारेहिंति सम्माणेहिंति । सक्कारेत्ता सम्माणेत्ता
विपुलं जीवियाऽरिहं पीइ-दाणं दलइस्सइ । विपुलं जीविया-ऽरिहं
पीइ-दाणं दलइत्ता पडिविसज्जेहिंति ।

तए णं से दढ-पइण्णे दारए बावत्तरि-कला-पंडिए ^{५४}नवंग-
सुत्तपडिबोहिए अट्टारस-देसी-भासा-विसारए गीय-रइ-गंधव्व-नट्ट-
कुसले हय-जोही गय-जोही रह-जोही बाहु-जोही बाहु-प्पमदी
वियाल^{५५}-चारी साहसिए अलंभोग-समत्थे यावि भविस्सइ ।

तए णं दढ-पइण्णं दारगं अम्मा-पियरो बावत्तरि-कला-पंडियं
नवंग-सुत्त-पडिबोहिअं अट्टारस-देसी-भासा-विसारयं गीय-रइ-
गंधव्व-णट्ट-कुसलं हय-जोहिं गय-जोहिं रह-जोहिं बाहु-जोहिं बाहु-
प्पमदिं विआल-चारिं साहसिअं अलंभोग-समत्थं वियाणित्ता
विउलेहिं अण्ण-भोगेहिं पाण-भोगेहिं लेण^{५६}-भोगेहिं वत्थ-भोगेहिं

सण-भोगेहिं कामभोगेहिं ५६उवणिमंतेहिंति ।

तए णं से दढ-पइण्णे दारए तेहिं विउलेहिं अण्ण भोगेहिं पाणभोगेहिं, लेण-भोगेहिं वत्थ-भोगेहिं सयण-भोगेहिं काम-भोगेहिं णो ५७सज्जहाति णो ५८रज्जिहिति णो गिज्झिहिति ५९ णो ६०अज्जोव-वज्जिहिति ।

से जहा-णामए-उप्प ६१ल्ले इ वा, पउमे इ वा, कुसुमे इ वा, नलिणे इ वा, ६२सुभगे इ वा, सुगंधे इ वा, पोंडरिए इ वा, महा-पोंडरिए इ वा, सयपत्ते इ वा, सहस्स-पत्ते इ वा, सय-सहस्स-पत्ते इ वा, पंके जाए जले संवुद्धे णोवल्लिप्पइ पंक-रयेण णोवल्लिप्पइ जल-रयेण, एवमेव दढ-पइण्णे विदारए कामेहिं जाए, भोगेहिं संवुद्धे णोवल्लिप्पिहिति काम-रयेणं, णोवल्लिप्पिहिति भोग-रणं, णोव-ल्लिप्पिहिति मित्त-णाइ-णियग-सयण-संबंधि-परिजणेणं ।

से णं तहारूवाणं थेरणं अंतिए केवलं बोहिं बुज्झिहिति ।

केवल-बोहिं बुज्झित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइहिति ।

से णं भविस्सइ अणगारे भगवंते ईरिया ६३-समिए भासा-समिए एसणा-समिए आदाण-भंड-६४मत्त-निक्खेवणा-समिए ६५उच्चार-६६पासवण-६७खेल-६८सिंघाण-६९जल्ल-७०परिट्ठावणिया-समिए मण-गुत्ते वय-गुत्ते काय-गुत्ते ७१गुत्ते ७२गुत्त-बंधयारी ।

तस्स णं भगवंतस्स एतेणं विहारेणं विहरमाणस्स अणंते ७३अणुत्ते ७४णिव्वाघाए ७५निरावरणे ७६कसिणे पडिपुण्णे केवल-वर-णाण-दंसणे समुप्पजिहिति ।

तए णं से दढ-पइण्णे केवली बहूइं वासाइं केवलि-परियागं ७७ पाउणिहिति ।

केवलि-परियागं पाउणित्ता मासियाए संलेहणाए ७९ अप्पाणं ८०ञ्जुसित्ता सट्ठि भत्ताइं अणसणाए च्छेएत्ता ८१ ८२जस्स-ट्ठाए कीरइ ।

८३णग-भावे मुंड-मावे अ-ण्हाणए अ-दंतवणए केसलोए बंध-चेरवासे अ-च्छत्तगं अणोवाहणकं ८४ भूमि-सेज्जा फलह-सेज्जा कट्ट-सेज्जा पर-घर-पवेसा लद्धा-८५उवलद्धं परेहिं हिलणाओ परिखिसणाओ ८६ णिंदणाओ गरहणाओ तालणाओ तज्जमाणो परिभवणाओ ८७पव्वहणाओ उच्चावया ८८ ८९गाम-कंटका बावीसं परिसहोवसग्गा अहियासिंज्जंति ९० ।

तमट्टमाराहित्ता चरिमेहिं उस्सास-णिस्सासेहिं सिज्झिहिति बुज्झिहिति मुच्चिहिति परिणिव्वाहिति सव्व-दुक्खाणमंतं करेहिति'' ति

प रि सि ट्ठं-१०

साहुणो महाप्पाणाओ*

संसार-भउव्विग्गा, भीआ, जम्मण-जर-मरण-करण-गंधीर-दुक्ख-पक्खुब्धिअ-उपर-सलिलं संजोग-विओग-१वीची-चिन्ता-पसंग-पसरिअ-वह-बन्ध-महल्ल-विउल-कल्लो ल-क लु ण-विलविअ-लोभ-कलकलन्तबोल-बहुलं अवमाणण-फेण-तिव्व-खिसण-२पुलंपुल-३प्पभूअ-रोग-वेअण-परिभव-विणिवाय-फरुस-घरिसणा-४समावडिअ-कट्ठिण-कम्म-पत्थर-५तरंग-रंगंत-निच्च-

મચ્ચુ-ભય-તોય-પટ્ટું કસાય-પાયાલ-સંકુલં ભવસય-સહસ્સ-
 કલુસ-જલ-સંચયં પતિ-ભયં અપરિમિઅ-મહિચ્છ^{૧૧}-કલુસ-મતિ-
 વાઝ-વેગ-ઝદ્ધુમમાણદગ^{૧૨}-રય-રયંધયાર^{૧૩}-વર-ફેણ-પઝર-આસા-
 પિવાસધવલં મોહ-મહાવત્ત^{૧૪}-ભોગ-ભમમાણ-^{૧૫}ગુપ્પમાણુચ્છલન્ત-
 પચ્ચોણિઅત્ત^{૧૬}-પાણિઅ-પમાય-ચંડ-બહુ-દુટ્ટ-સાવય-સમાહ^{૧૭}-
 ઝદ્ધાયમાણ^{૧૮}-પબ્ભાર^{૧૯}-ઘોર-કં દિય-મહા-રવરવંત-ભેરવ^{૨૦}-રવં
 અણ્ણાણ-ભમંત-મચ્છ-પરિહત્થ^{૨૧}-^{૨૨}અણિહુન્તિન્દિય-મહા-મગર-તુરિય-
 ચરિય^{૨૩}-ઘોઘુબ્ભમાણ-નચ્ચવંત-ચવલય-ચંચલ-ચલંત-ઘુમ્મંત-જલ-
 સમૂહં અરતિ-ભય-વિસાય-સોગ-મિચ્છત્ત-^{૨૪}સેલ-સંકહં અણાઈ-
 સંતાણ^{૨૫}-કમ્મ-બંધણ-કિલેસ-ચિક્ખિલ્લસુ-દુત્તારં અમર-નર-તિરિય-
 નિરય-ગઈ-ગમણ-કુહિલ-પરિવત્ત^{૨૬}-વિઝલ-વેલં ચઝરંતં^{૨૭}-મહંત-
^{૨૮}અણવદગ્ગં રુહં સંસાર-સાગરં ભીમ-દરિસણિજ્જં તરંતિ ધીઈ-
^{૨૯}ધણિઅ-^{૩૦}નિપ્પકંપેણ તુરિય-ચવલં સંવર-વેરગ્ગ-તુંગ-કૂવય-
 સુસંપઝત્તેણ^{૩૧} ગાણ-સિઅ-વિમલમ્-ઠ્ઠસિણ્ણ^{૩૨} સમ્મત્ત-વિસુદ્ધ-
 લદ્ધ-મિજ્જામણ^{૩૩} ણં ધીરા, સંજમ-^{૩૪}પોણ સીલ-કલિઆ પસથ-
 જ્ઞાણ-તવ-વાય-^{૩૫}પણોલ્લિય-પહાવિણ્ણ^{૩૬}-ઝજ્જમ-વવસાય-ગ્ગહિય-
 ણિજ્જરણ^{૩૭}-જયણ-ઝવઓગ-ગાણ-દંસણ-વિસુદ્ધ-વય-ભંડ-ભરિય-
 સારા, જિણ-વર-વયણોવદિટ્ટ-મગ્ગેણં અકુહિલેણ સિદ્ધિ-મહા-પટ્ટણા-
 ડભિમુહા, સમણ-વર-સથવાહા, સુ-સુઈ-સુ-સંભાસ-સુ-^{૩૮}પહ-સાસા,
 ગામે ગામે ણં રાયં ણગરે ણગરે પંચ રાયં દૂઝ્જન્તા,^{૩૯} જિઈંદિયા,
 ણિબ્ભયા, ગય-ભયા, સચિત્તા-ડચિત્ત-મિસિણ્ણ સુ દવ્વેસુ વિરાગયં ગયા,
 સંજયા, વિરયા, મુત્તા, ^{૪૦}લહુઆ, ણિરવકંઠા, સાહુ, ણિહુઆ^{૪૧} ચરંતિ
 ધમ્મં ।

પરિશિષ્ટ ૧૧મું. નળ-દમયંતી.

૧. ભીમક નરદેવની દમયંતી નામે દીકરી હંસ પાસેથી પ્રશંસા સુણીને મનથી નળરાયને વરી.
૨. સ્વયંવરની મોટી સભામાં સુર-નરાદિકને તજી નળ નૃપ તણે કંઠે તેણે વ્હાલથી વરમાળા સજી.
૩. દિવ્યાંગના-સમ-દીપતી-દમયંતીથી નળ-ભૂપને ગુણ-રૂપને શોભાવતા શુભ-તનય-તનયા સાંપડ્યા.
૪. સુર-પુર-સમાન-મન-ભાવતાં બહુ-સરસ-સુખ ભોગવ્યાં, વળી યશ પ્રસરાવતાં પુણ્ય^૧-શ્લોક બની પ્રજાને પાળી.
૫. અરે ! નળ સુજ થઈ નિજ-બંધુ-પુષ્કરથી જુગટું રમ્યો.
૬. જેને શિર-પર દુર્દશા ફરે, અવળું જ સૂઝે.
૭. પુષ્કર-કર નિજ-રાજ્ય ગયું, સંતાન^૨ મોસાળે પળ્યા.
૮. દમયંતી-નળ એકેક-વસ્ત્રે નગર છોડી નીકળ્યા.
૯. સુકુમાર-પગમાં શૂળ-કાંટા-કાંકરા બહુ જ વાગ્યા. ઁટકરા ચઢતાં ઉતરતાં અતિ આકરો થાક લાગ્યો. ત્રણ દિનના ઉપવાસ થયા, આંખો ઘણી ઉંડી ગઈ, મુખ-કાંતિ ફીકી^૪ પડી, તનમાં^૫ તાકાત ના રહી.
૧૦. ત્યાં ભૂ-પરે બેઠેલ ઘણા પક્ષી દૂરથી દીઠા, ક્ષુધાની શાંતિ કરવા નૃપ તે પર વસ્ત્ર^૬ પાથરે, વસ્ત્ર લઈ ખગ ઉડી જતાં દંપતી એક જ પટ ધરતાં.
૧૧. આવું દુર્ભાગ્ય દેખીને નળની મતિ સ્થિર રહી નહીં.

૧૨. દુઃખોથી બચવા, પિયર પળવા, દમયંતીને બહુ કહ્યું, પણ પ્રાણથી અળગી થવાનું ગુણવંતીને નવ ગમ્યું.
૧૩. રાનમાં બહુ હેરાન^૦ થઈ, રજની થતાં ઉંઘી ગયા.
૧૪. અર્ધ-રાતે અર્ધ-પટ ફાડી, દયા છોડી, નળ ગયો.
૧૫. સતી જાગી, પતિ નવ દીઠો, બેભાન^૮ થઈ નીચે પડી.
૧૬. “ઓ નાથ ! ઓ જીવન ! ક્યાં ગયા ?”.
૧૭. એમ નળને શોધતી વિકળ થઈ અજગર-મુખે આવી પડી.
૧૮. દુઃખે વલવલતી વૈદર્ભીને વ્યાધે યુક્તિથી ઉગારી.
૧૯. જ્યમ ત્યમ કરી નિજ-માશીને ત્યાં ગઈ, સુખ દુઃખે કંઈ દીન રહી.
૨૦. કુળ-ગુરુ સુદેવની શોધથી સલુણી^૯ પિયર પહોંચી ^{૧૦}સહી.

પરિશિષ્ટ ૧૨મું.
ગુજરાતી ભાષામાં ઉતરી આવેલા કેટલાક
દેશ્ય પ્રાકૃત શબ્દો.

અ	આહેણ નાન્ય. આણું
અંગોહલિ ના. અંધોળ કરવું, નહાવું	ઉ
અટ્ટમટ્ટ ન. ક્યારો	ઉક્કાલિઅ વિ. ઉકળેલું
અણિઆ ના. અણી, ધાર	ઉઅક્કિઅ વિ. ઓકેલું, વમેલું.
અણી	ઉંડ વિ. ઉંડું
અત્તા ના. માતા, સખી, સાસૂ	ઉંડલ ન. મધ્યે-વટ્ટે (ખોળો).
અત્થમ્મ વિ. બહુ ઉંડું	ઉંબી ના. ડુંડી.
અત્થાહ	ઉક્કુરુડ ન. ઉકરડો.
અદ્ધર વિ. ઉંચે, ઘૂપું	ઉક્કેલ્ ધા. ઉકેલવું, ઉખેળવું.
અપ્પ ન. આપા, બાપ	ઉક્કોલ ન. ઉકળાટ, ધામ.
આવલ્લય નાન્ય. આવલાં,	ઉજ્જગિર ન. ઉજાગરો
આઝલ્લય કારીગરના હથીયારો.	ઉજ્જડ વિ. ઉજડ, વેરાન
અવાલુઆ ના. આવળું	ઉડિદ ન. અડદ
આ	ઉઢુ ન. ઓડજાતિ
આઝટ્ટિ વિ. સાડાત્રણ	વિ. ખોદનાર.
આઢઅત્તિઅ ન. ભો ઈ	ઉઢ્ઢિઆ ન. ઓઢવાની યાદર.
(આડતીઓ ?)	ઉત્તાર ન. ઉતારો
આરોગ્મ્ ધા. આરોગવું.	ઉત્તાવલ નાન્ય. ઉતાવળ.
આવુત્ત ન. બનેવી	ઉત્તરિવિહી ના. ઉતરેવડ.
આસીવય ન. દરજી	ઉત્તિવહા

ઉત્થલા ના. ઉત્થલો
 ઉત્થલા-પત્થલા ના. ઉત્થલપાથલ
 ઉદ્દેહી ના. ઉદ્દેઈ
 ઉદ્ધિ ના. ઉધ (ગાડીની)
 ઉપ્પાહણ નાન્ય. ઉત્કંઠા
 (ઉપાસણ)
 ઉબ્બાલિઅ વિ. ઉપણેલું,
 ઉપ્પુણિઅ | ઝાટકેલું.
 ઉમ્માહિઅ નાન્ય. ઉંબાડીયું
 ઉલ્લટ્ટ વિ. ઉલટાવેલું
 ઉલ્લહિય વિ. લાદેલું, (ભાર)
 ઉલ્લી ના. ચૂલો (ઓલો)
 ઉલ્લાવિઅ વિ. ઓલવેલું
 ઉલ્લા ધા. ઓલાવું.
 ઊર્સિસઘિય વિ. સૂંઘેલું
 એ
 એત્તોય અવ્ય. અહિંથી
 ઓ
 ઓક્કિઅ વિ. ઓકેલું
 ઓઢુણ | નાન્ય. ઓઢણું
 ઓઢળ |
 ઓત્થાર ન. ઉત્સાહ
 ઓપ્પ | ન. ઓપ, ચળકાટ,
 વિ. ઓપ ચડાવેલું

ઓરંપ ધા. પાતળું કરવું.
 (રંધાથી)
 ઓલગ્ગા ના. સેવા (ઓલગડી)
 ઓલ્હવ્ ધા. ઓલવવું
 ઓલ્લી ના. ઊલ (જીભ ઉપરની)
 ઓસ ન. બરફ, હિમ.
 ઓસન્નં અવ્ય. પ્રાયઃ, ઘણું કરીને
 ઓસરિઆ ના. ઓશરી.
 ઓહાણ નાન્ય. અવધાન, ધ્યાન
 સ્મરણ
 ક
 કઓહુત્ત અવ્ય. ક્યાંથી ?
 કંટુલ |
 કંટોલ | ન. કંકોડો, કંટોલો.
 કંકુડ |
 કંસાર ન. કંસાર, લાપશી
 કંસારી ના. તે નામનું જીવડું.
 કચ્છટ્ટા | ના. લંગોટી,
 કચ્છોટી | કચ્છોટી.
 કચ્છર ન. કચરો
 કટ્ટારી ના. કટાર, ધુરી
 કડમડ ન. નાન્ય. કંટાળો,
 કણમણ
 કડચ્છુ ના. કડચ્છી
 કઢ્ઢિઆ | ના.
 કઢ્ઢિઅ | નાન્ય. | કઢી.

કણિસ નાન્ય. ૧ કણસલું,
 ૨ કણસલાનો છેડો
 કસર ન. નાન્ય. કોઈ પણ
 એક જાતનો રોગ
 કાય |
 કાવ | ન. કાવડ
 કાવડ |
 કાહલ્લી ના. કડાઈ, કહલી
 કુંચિગા | ના. કુંચી.
 કોચિગા |
 કુક્ક | ન. કૂતરો.
 કુત્ત |
 કુત્ત નાન્ય. ઇજારો.
 કુલ્લડ ન. કુલડો, લોટકો.
 કુલ્લુરી ના. કુલેર.
 કુહણી ના. કોણી.
 કોઈલ્લી ના.
 કોઅલ્લ નાન્ય. | કોયલો
 કોઢ્ઢિઅ વિ. રમતીયાળ (કોડા-
 મણું)
 કોત્થલ | ન. કોઠી,
 કોત્થ | કોથળો
 કોલિઅ ન. કોળી
 કોલ્હઅ ન. ૧ શિયાળ, કોહલો
 કોલ્હુગ ૨ ચિંચોડો, ચરખો

ख

खंखर न. ખાખરાનું ઝાડ.
 खंजर न. સૂકું ઝાડ.
 खंडिआ न. ખાંડી (૨.મણ)
 खंपणय नान्य. ખાંપણ, વજ્ર
 खक्कर न. ખાખરો (ખાવાનો)
 खट्ट | नान्य. કઢી (ખાટીયું)
 वि. ખાટું
 खट्टिक न. ખાટકી
 खडक्की न. બારી, ખડકી
 खडिअ न. ખડિઓ
 खडी | न. ખડી, ધોળી
 खडिआ | માટી
 खत्त नान्य. ખાતર (ચોરે
 પાડેલું)
 खद्ध वि. ૧ ખાધું, ૨ ઘણું.
 खारिक नान्य. ખારેક
 खिल्ल न. ખીલની ફોડકી.
 खलइआ वि. ખાલી
 खलभल् धा. ખળભળવું,
 खल्ला न. ખાલ, ચામડી
 खस् | धा. ખસવું
 खिस् |
 खाल न. नान्य. ખાળ, મોરી

ખિચ્ચ	ન.	ખીચડો
ખિચ્ચડ	નાન્ય.	ખીચડું
ખિચ્ચડી	ના.	ખીચડી
ખુંટ	ન.	ખૂંટી,
ખોટઅ	નાન્ય.	ખૂંટો
ખુંટી	ન.	
ખુટ્ટ	ના.	ખૂટી ગયેલું.
ખુલ્લાસય	વિ.	ખલાસી
ખુબ્બય	નાન્ય.	ખોબો, ૨ પાંદડાનો પડો
ખેહ	ન.	નાન્ય. ૨૪, ધૂળ
ખોડ	ન.	સૂકું લાકડું
ખોલ	ન.	૧ નાનું ગધેડું, ખોલકું ૨ ખોળો, ૩ ખોળ
ગ		
ગંજ	ન.	ધાસની ગંજ, અનાજનો ગંજ
ગંડલી	ના.	ગંડેરી, શેરડીના
ગંડરી	ના.	માદળીયા
ગંધિઅ	ન.	ગાંધી
ગજ્જર	ન.	ગાજર
ગઢિઆ	ના.	ગાંઠડી
ગઢવડ	ના.	ગડબડ
ગઢુરિઆ	ના.	ગાડર, ઘેટી.

ગઢુરી	ના.	બકરી
ગઢુ	નાન્ય.	ગાડું
ગઢુ	ન.	ગાડી
ગઢ	ન.	કિલ્લો
ગણેત્તિઆ	ના.	જપમાળા
ગલ્લમૂસૂરિઆ	ના.	ઓશીકું (ગાલ- મસોરિયું)
ગવત્ત	નાન્ય.	ધાસ (મરાઠીમાં)
ગવર	ન.	ગવાર (શાક)
ગવાર	વિ.	ગામડિઓ,
ગમાર	ગમાર	
ગહિલ્લ	વિ.	ઘેલું, ગાંડું
ગાગર	ન.	ધાધરો
ગાગરી	ના.	ગાગર
ગાયરી	ના.	(પાણી ભરવાની)
ગિઢુઆ	ના.	ગેડી
ગેઢુ	ના.	(દડે રમવાની)
ગુંદવડઅ	નાન્ય.	ગુંદવડું (ખાવાનું)
ગુંફળ	નાન્ય.	ગોફળ
ગોફળી	ના.	
ઘ		
ઘંઘલિઅ	વિ.	ઘઘલાવેલું, ઠપકો અપાયેલું
ઘંચિઅ	ન.	ઘાંચી

ઘઘર	નાન્ય.	ધાધરો
	ન.	ઘોઘરો (અવાજ)
ઘરિલ્લી	ના.	ઘરવાલી
ઘરોલ્લી	ના.	ગિરોળી
ઘરોલી	ના.	ગિરોળી
ઘાણ	ન.	ધાણી
ઘારણ	નાન્ય.	મૂચ્છા
ઘારિયા	ના.	ધારી (માવા- મેંદાની)
ઘાસ	નાન્ય.	ધાસ
ઘુંટ	ન.	ઘુંટડો
ઘેડર	ન.	નાન્ય.
ઘેવર	ના.	ઘેબર (મીઠાઈ)
ઘોલ	નાન્ય.	ઘોળવું. દહીં.
ઘોલવડ	નાન્ય.	ઘોલવડું, દહીંવડું
ચ		
ચડરય	ન.	ચોરો (બેસવાનો)
ચડરી	ના.	ચોરી (પરણવાની)
ચંગ	વિ.	સુંદર, સાડું.
ચડપડ	ધા.	ચડબડવું (તકરાર)
ચટ્ટ	ધા.	ચાટવું
ચહુટ્ટ	ના.	
ચટ્ટુઅ	ન.	ચાટવો
ચઢુ	નાન્ય.	ચાડુ (દીવો મૂકવાનું)
ચઢુત્તરિઆ	ના.	ચડઉતર બોલાચાલી

ચપ્પડગ	નાન્ય.	ચાપડો, (ચોપડી
		મૂકવા) ૨ બે લાકડા જોડવાનો
ચલવલણ	નાન્ય.	ચળવળ
ચવલય	ના.	ચોખા
ચવલ	ના.	ચોખા
ચાવલ	ના.	ચોખા
ચાસ	ન.	ચાસ (ખેતરમાં લીંટો)
ચિણોટ્ટી	ના.	ચણોટી
ચિપ્પ	ધા.	ચાંપવું, દાબવું.
ચિલ્હય	ન.	ચીલો (ગાડાનો)
ચુરિમ	ન.	
ચૂરિમ	નાન્ય.	ચૂરમું
ચુલ્લિ	ના.	ચૂલો
ચુલ્લી	ના.	ચૂલો
ચોક્ક	વિ.	ચોક્કું
ચોટ્ટી	ના.	ચોટલી
છ		
છહલ્લ	વિ.	ચતુર, છેલછબીલો
છંટ	ધા.	છાંટવું
છંટ	ન.	છાંટો
છમણ	નાન્ય.	છાણ
છાણ	ના.	છાણું
છાણી	ના.	છાણું
છપ્પત્તિઆ	ના.	ચપટી. રોટલી (ચપાટિકા)

છવડી ના. ચામડી
 છલ્લી ના. છાલ
 છાળણ નાન્ય. છાણવું, ગળવું
 છાયણી | ના. છાવણી
 છાયણિઆ |
 છાલી | ના. છાળી, બકરી
 છાલિઆ |
 છાસી ના. છાશ
 છિંડો ના. છીંડી
 છિક્ક નાન્ય. | છીંક
 છિક્કા ના. |
 છિળ્ણાલી ના. છિનાળ (ખરાબ
 સ્ત્રી)
 છિલ્લર નાન્ય. ખાબોચિયું, છીછરું
 છિહંડા નાન્ય. શિખંડ (દહીંનો)
 છુટ્ટ વિ. છોટું, નાનું
 છુત્તિ ના. છૂત, (અપવિત્ર)
 છેંડી ના. છીંડી
 છેકરી ના. છોકરી
 છેડા વિ. નાનું, છોટું
 છેડિ ના. નાની છોકરી
 છેડ્ ધા. છોડવું
 જ
 જગડળા ના. જગડો

જડ્ ધા. જડવું.
 જદર ના. નાન્ય. વસ્ર (જાદર
 કાંચળી પરણતી કન્યાને
 પહેરાવે છે)
 જન્ના ના. | જાન
 જાળણ નાન્ય. | (લગનની)
 જાલવણી ના. જાળવણ,
 સાચવણ
 જીળ નાન્ય. જીન (ઘોડા પર
 નાંખવાનું)
 જુઆરિ | ના. જાર
 જોવારિ |
 જોક્કાર ના. જયજયકાર,
 જેજેકાર
 જેમળય વિ. જમણું (બાજુ)
 જોઅળ નાન્ય. આંખ, જોવાનું
 જોહાર ના. પ્રણામ
 જોડ્ ધા. જોડવું, સાંધવું
 ઙ
 ઙંખર નાન્ય. ઙાંખરું
 ઙંટી ના. ઙંટીઆ
 ઙાડપ્પ અવ્ય. ઉતાવળ
 ઙાડપ નાન્ય. ઉતાવળું
 ઙાડી ના. વરસાદની ઝડી
 ઙામલ ના. ઝામરો (રોગ)
 ઙાંપડા ના. ઙાંપડી

ઙાંબળળ નાન્ય. ઙાંમણું (દાગીનો)
 ઙાંલળળ નાન્ય. ના. ઙાંલલણા છંદ
 ઙાંલપ્પ ના. યણા વગેરેનું શાક
 (તેનો-વધાર-ઝોર)
 ટ
 ટડા ના. ટૌકો (બોલાવવું)
 ટંક ના. ૧ ટાંકું (પાણીનું)
 ૨ ટાંકણું, (ઘંટી
 ટાંકવા વગેરેનું)
 ટકર ના. |
 ટકરા નાન્ય. | ઠોકર
 ટટ્ટા ના. ટટ્ટી, પડદો
 ટલવલ્ ધા. ટળવળવું
 ટલિય વિ. ટળેલો (ગયેલો)
 ટહરિય વિ. કાનની ટહરો
 યડાવેલું
 ટિંબરુ ના. ટીંબરું
 ટિક્ક નાન્ય. | ટીકો, તિલક,
 ટિપ્પી ના. | ટીપકી
 ટુંટ વિ. ટુંટું
 ટુંબિય ના. ટુંબો (મેણું)
 ટોપિઆ ના. ટોપી
 ટોલ નાન્ય. ટોળું
 ઠ
 ઠણર ના. ઠક્ ઠક્ કરનાર, કંસાર

ઠિક્કરિઆ ના. ઠીંકરી
 ઠુંટ ના. નાન્ય. ઝાડનું ઠુંટું
 ઢ
 ઢંક ના. ડંખ
 ઢંગા ના. ડાંગ, લાકડી.
 ઢગમ્મ ધા. ડગમગવું
 ઢગલ ના. ડગળો, ઉપલો માળ,
 દાદરો
 ઢલ્લ નાન્ય. ડાલુ ટોપલી
 ઢવ્વ | ના. ડાબો (હાથ)
 ઢાવ | વિ. ડાબું
 ઢુંગર ના. પર્વત
 ઢંડ નાન્ય. | શીવેલું કપડું
 ઢિંડિ ના. | (ડાંડીયું)
 ઢુજ્જય નાન્ય. ઢૂયો
 ઢોઅ | ના. ઢોયો
 ઢોવ | (પાણી ભરવાને)
 ઢોર ના. ઢોરો
 ઢોલ ના. ઢોળો (આંખનો)
 ઢ
 ઢંકળ નાન્ય. ઢાંકણું
 ઢંકળી ના. ઢાંકણી
 ઢલ્ ધા. ઢળવું, નમવું.
 ઢાલ્ ધા. ઢાળવું. (સોનું વગેરે)

લિક્ ધા. ગાજવું (ઢીંક મારતાં)
 લિક્ વિ. ઢીલું
 લિક્ ધા. ઢૂંકવું, હાજર થવું
 ઢેંકા ના. ઢીંકવો (કૂવાનો)
 ઢોલ્લ ન. ૧ ઢોલ, ૨ પ્રિય પતિ

ળ [ન]

ળક્ક ન. નાક
 ળત્થા ના. નાથ
 ળસા ના. નસ, નાડી
 ળહરણી ના. નેરણી
 ળાળક નાન્ય. નાણું
 ળીક્કલ વિ. નક્કર
 ળિપટ્ટ નાન્ય. લપટાવું (ગાઢ)
 ળિપ્ફરિસ વિ. નક્કટ, નિર્દય
 ળિરંગી ના. ધુંધુટ
 ળીરણ નાન્ય. ઘાસ, નિરણ
 ળીસરણી ના. નિસરણી
 ળિસા | ના. વાટવાનો પત્થર
 ળિસ્સા | નિસાહ
 ળેસલ્થિ ન. નેસ્તિ વાણિયો
 ળોક્ક વિ. નોખું
 ળોલ્ચ્છા ના. નાળયું

ત

તંબક્ક નાન્ય. ત્રંબાળું, ત્રાંસું
 નામે વાણંત્ર
 તક્કુ ન. ત્રાક
 તરિયા ના. દૂધની તર
 તરટ્ટ વિ. તરડો, કરડો
 તલહટ્ટિઆ ના. તળેટી
 તલ્લાવિલ્લી ના. તાલાવેલી
 તવળી ના. તવી
 તિંતિળી ના. તિતાલીપણું,
 બડબડાટ
 તિઢુ ન. તીડ
 તુક્કાર ન. ઉત્તમ જાતનો ઘોડો
 તુપ્પ નાન્ય. ધી (મરાઠીમાં)
 તેડ્ ધા. બોલાવવા જવું
 તેડવા જવું
 તોડર નાન્ય. ફૂલનો તોરો

થ

થઈઆ ના. થેલી, કોથળી
 થક્ક ન. થાક
 થઘ ન. |
 થઘા ના. | પાણીનો તાગ
 થડ | ન. ૧ ઝાડનું થડ.
 થુડ | ૨ સમૂહ.

ધ

થર ન. ૧ તર, ૨ મલાઈ
 થસ્થર |
 થસ્થર્ ધા. થરથરવું
 થરહર્ |
 થલ્લિયા ના. થાળી (છાલીયું)
 થાળય નાન્ય. થાણું (ચોકીનું)
 થિગ્ગલ નાન્ય. થિગડું
 થોહર ન. નાન્ય. થોર

દ

દંતવળ | નાન્ય. દાતણ
 દંતવળ્ણ |
 દંતાલ ન. નાન્ય. દંતાળ,
 દંતાળી,
 દડવડ અવ્ય. જલ્દી, દડદડ
 દત્થર ન. દસ્તર, રૂમાલ, હાથનું
 કપડું
 દવર | ન. દોરો
 દોર |
 દવરિઆ | ના. દોરી
 દોરી |
 દહિત્થર ન. દહીંથરું
 દાઢિઆ ના. દાઢી
 દાળિ ના. દાણ, જકાત
 દામળ | નાન્ય. ડમણ
 દાવળ | (પગે બાંધવાનું)
 દુઢિઅ નાન્ય. દૂધિનું શાક

ધમ્ગીકઅ વિ. ધગાવ્યું, ધગાવેલું
 ધડ નાન્ય. ગળાની નીચેનું
 શરીર
 ધડહડિય નાન્ય. ધડધડાટ
 ધણિઆ | ના. ધણીઆણી,
 ધણી | પત્ની
 ધાવ ન. વેગ, ધો
 ધસક્ક ન. ધ્રાસકો
 ધાડઅ ન. ધાડપાડુ
 ધાહા ના. ધાહ, પોકાર
 ધાહિઅ વિ. ઢોડેલું

પ

પડ્કુ વિ. પઈઠેલું, મોકલેલું
 પંતિ ના. પાંથી (માથાની)
 પંસુલિઆ ના. પાંસળી
 પક્ક વિ. પાકો, હોંશિયાર
 પક્કલ વિ. સમર્થ, પાકેલ,
 પાકટ
 પક્કર નાન્ય. | પાખર, ઘોડાનું
 પક્કરા ના. | બક્ષર
 પગય નાન્ય. પગ
 પટ્ટિલ | ન. પટેલ
 પટ્ટિલ્લ |
 પટ્ટુઆ ના. પાટુ
 પડાલી ના. પડાળી (છાપરાની)

पड्डुय न. पाडो
 पड्डीया | ना. पाडी
 पाडी |
 पत्ताण् धा. पतावट करवी
 पत्थारी ना. पथारी
 पद्धर वि. पाधरुं
 पप्पीअ न. अपैयो
 पलसु ना. पणशी, सेवा
 (भुशामत)
 पाडोस न. पाडोशी
 पाम् धा. पामवुं
 पारिहट्टी ना. धणा वजतथी
 विद्यायेली भेंस
 (पारोठ)
 पारी ना. दूध दोटवानुं वासण
 पाली ना. धान्य मापवानी पाली
 पास नान्य. मिश्रण, पास
 भेसवो
 पिच्चिअ वि. पेयेलुं
 पिट्ट नान्य. पेट
 पीढी ना. पिढीयुं (मकाननुं)
 पुंखण नान्य. पोंखणुं
 पुंजय न. नान्य. पूंजे-क्यरो
 पुट्टल न. नान्य. पोटलुं
 पुट्टलिआ ना. पोटली
 पुडपुडी ना. पपूडी

पुप्फुस नान्य. डेइसुं
 पुप्फा |
 पुप्फिआ | ना. डोई
 पुप्फी |
 पूयली ना. पूरी. पोणी
 पूणी ना. रूनी पूशी
 पेट | नान्य. पेट
 पेट्ट |
 पेडाल न. पटारो
 पेलु ना. रूनो पोड
 पोच्च वि. पोयुं
 पोट्टल नान्य. पोटलुं
 पोट्टलिगा | ना. पोटली
 पोट्टलिआ |
 पोत्त नान्य. कपुं
 पोत्तिआ | ना. धोतीयुं,
 पोत्ती | पोतडी
 पोलिआ ना. पूरी
 पोली ना. पोण
 पोह्ल वि. पोवुं

फ

फड्डु | न. नान्य. फाडीयुं
 फड्डु |
 फालिय नान्य. फाणीयुं
 फिणिआ ना. डेणी-साटो

भ

फुंका ना. डूक
 फुग-फुग नान्य. डगडगतुं
 फुफुस नान्य. डेइसुं
 फोंफा ना. डुंफाडो

ब

बइल्ल न. | बेल
 बलद्द न. | बणद
 बन्दिर नान्य. अंदर (वडाणनुं)
 बप्पीह न. अपैयो
 बप्पुड वि. आपुं
 बरुअ नान्य. अर (कलम माटेनुं)
 बाइआ ना. १ बाई, २ मा
 बिगाइ ना. बगाई
 बीडी ना. पाननी बीडी
 बीडग नान्य. पाननुं बीडुं
 बोंदी ना. शरीर
 बुंबा ना. | भूम
 बुंबु न. |
 बुक्का ना. बूकडो
 बोकड | न. ओकडो, अकरो
 बोक्कड |
 बोट्ट धा. ओटवुं
 बोड वि. ओडकुं, ओडुं
 बोलग नान्य. ओलवुं ते,
 डुआववुं.

भइल वि. थयेलुं
 भंडण नान्य. भांडवुं (गाणो
 टेली)
 भडक्क न. आंडअर, अपको
 भत्थ न. ना. भाथुं (आणनुं)
 भल्लोड न. नान्य. भालुं, भाण,
 भालोडुं
 भाड न. नान्य. मोटो यूलो
 भिट्ट धा. भेटवुं
 भिट्टण नान्य. भेटणुं
 भिड् | धा. भीडवुं
 भीड् |
 भित्तर | नान्य. अंदर, भीतर.
 भीत्तर |
 भिसण नान्य. भीसवुं ते
 भुंगल नान्य. भुंगण
 भुंड न. सुअर, भुंड
 भुक्खअ वि. भूय्युं
 भोल् धा. भोणववुं
 भोलव् धा. भोणवावुं
 भोल वि. भोणुं

म

मंकण न. मांकड
 मंगस न. नोणीओ (मराठीमां)

મંદ્ ધા. માંડવું, રચવું
 મક્કોડ ન. મંકોડો
 મદ્ વિ. માદું, ઓચ્છું
 મઢિઅ વિ. મઢેલું
 મત્તવાલ વિ. મત્તવાલું, મદ-
 વાળું,
 મમ્મી |
 મામી | ના. મામી
 મામા |
 મલ્લય ન. માલપૂઓ
 મલ્હ ધા. મહાલવું
 મહર વિ. મહરો, અસમર્થ
 મહલ્લ ન. મહેલો (ઘરોનો સમૂહ)
 માણ્ ધા. માણવું, લહેર કરવી
 મામ ન. મામો
 માલ ન. માળો (મેડીનો)
 માસિઆ ના. માશી
 મિટ્ટ્ ધા. મટવું
 મિટ્ટ વિ. મીટું
 મુક્કલ વિ. મોકળું
 મુટ્ટિમ | ના. મોટાઈ
 મોટ્ટિમ | ન.
 મુબ્બ | ન. મોભ (ઘરનો)
 મોબ્બ |
 મુરિઅ વિ. મોરેલું, ભાંગેલું

મુરુક્કિ ના. મરકી (મીઠાઈ)
 મૂડ | ન. મૂડો
 મૂઢ | (નાળીએરનું માપ)
 મેડઅ ન. મેડો, મજલો
 મોકલ્ | ધા. મોકલવું
 મોક્કલ્ |

ર

રંદુઅ નાન્ય. રાંઢવું, દોરડું
 રઢુ ધા. રડવું, આળોટવું.
 રપ્ફ ન. રાફડો
 રબ્બા ના. રાબ
 રવય ન. રવૈયો
 રસિઆ ના. રસી, પરું
 રહ ધા. રહેવું
 રિંગણી ના. રીંગણીનો છોડ
 રોટ્ટિઆ | ના. રોટલી
 રુટ્ટિઆ |
 રેલ્લિ ના. રેલ, પ્રવાહ
 રોજ્જ ન. રોઝ, (પશુ)
 રોટ્ટ ન. લોટ, આટો
 રોટ્ટિગ ન. રોટલો
 રોલ ન. ઝગડો, કાગારોલ
 રોવ ન. રોપો

લ

લલ્લક ન. લલકાર
 લહઅ વિ. લગાડેલું, પહેરેલું
 લજ્વા ના. લાંચ
 લક્કુડ નાન્ય. લાકડી
 લઢ્ઢિઅ નાન્ય. લાડ
 લત્તા ના. લાત
 લદ્ ધા. લાદવું, ભાર ભરવો
 લદ્દી ના. લાદવું
 લીંડ નાન્ય. લીંડું, લાદ
 લપ્પસિઆ ના. લાપશી
 લલ્લિ ના. ખુશામત, લલોપતો
 લાગ ન. લાગો, કર
 લિંડિઆ ના. લીંડી
 લિંબોહલી ના. લીંબોળી
 લિલ્લર વિ. ભીનું, લીલું
 લિસય વિ. લીસું
 લુંઠગ વિ. લોંઠું, દુર્જન
 લુંબી ના. ઉંબી, ડુંડી
 લોદ્ ધા. લોઢવું, (કપાસ
 લોઢવો)

વ

વહ ના. વદી (પખવાડીયું)
 વહંગણ નાન્ય. વેંગણ, રીંગણું,

વંક ન. વાંક, કલંક
 વંઠ ન. વાંઠો
 વક્કાર ન. વખાર
 વગડા ના. વાડ
 વઢ ન. નાન્ય. વાટકો
 વઢ ન. બટ્ટો, કલંક, ઘાટી કઢી
 વઢા ના. વાટ, રસ્તો
 વઢિ | ના. વાટ, દીવેટ
 વઢી |
 વઢિઅ વિ. વાટેલું
 વઢી ના. વડી (ખાવાની)
 વઢુ વિ. મોટું, વડેરું
 વઢિલ વિ. વડિલ, મોટેરું
 વઢલ નાન્ય. વાદળ
 વરંડિઆ ના. વંડી
 વલ્લ ન. વાલ
 વવળ ન. નાન્ય. રૂ, વણ
 વહિઆ ના. વહી (ખાતાવહી)
 વહિલ્લ વિ. વહેલું
 વહોલ ન. વહેળો (પાણીનો)
 વાઝલ્લય ન. નાન્ય. બાવલું
 વાલુંજુય ન. વાણિયો
 વાયળ નાન્ય. વાયણા (જમણ)
 વાયાર ન. વાયરો

वाहलार वि. वाहेसरी
 विअर न. विअडो (पाणीनो)
 विआलिउ ना. वाणुं (सांजनुं)
 विजण न. विंजणो
 विट् धा. वीटवुं
 विटलिआ ना. वीटलो
 (कपडानो)
 विटीआ ना. वीटी
 विक्खोड् धा. वणोडवुं, निंदवुं
 वच्च ना. वच्चे
 विच्छेय | न. वियोग
 विच्छेह |
 विटाल् धा. वटलाववुं
 विट्टाल न. वटाल, आभाडछिट्ट
 विहाण ना. वडाणुं (सवार)
 वणण | ना. वणवुं
 वुणण |
 वेगल वि. वेगणुं, छेट्टं
 वेणण वि. आक्रमणथी घेरायेल
 (सुवावडीनी वेष?)
 वोच्च न. वोच्चे, वार.
 स
 संकेलिअ वि. संकेलेवुं
 संगरिआ ना. सांगरी
 संबी ना. सांढणी
 सच्च धा. सजवुं, तैयार थवुं
 सफर ना. मुसाङ्गरी

सराभरा ना. सरत्तर (जातुं)
 सवार ना. प्रातःकाण
 सावय न. सावो (जंतु)
 सिई | ना. सीडी
 सिङ्गी |
 सिंगा ना. शिंग
 सिंचाण न. सिंयाणो (पक्षी)
 सवणी | ना. सोय
 सिव्विणा |
 सीसम न. ना. सीसमनुं आउ
 सुंघ धा. सुंघवुं
 सुंचल ना. संयण
 सुक्काणयना. सुकान(वडाणनुं)
 ह
 हंसल | न. हांसडी
 हांसल |
 हक् धा. हांकवुं
 हडप्प | न. हाडङ्को (पैसा)
 हडप्फ | नांभवानो
 हडहड न. प्रेम (हाडोहाड)
 हडाहड वि. अत्यन्त धणुं
 हड्डु ना. हाडडुं, हाड
 हत्थियार ना. हाथियार
 हत्थोडी ना. हाथोडी
 हत्थलेव न. हाथेवाणो
 हल्ल धा. हालवुं, कंपवुं
 हसोहिसा ना. स्पर्धा, हिंसोहिंस
 हुड्डु ना. हाडोड
 होल न. होले

परिशिष्ट १ उभुं.

संस्कृत धातुओना विकल्पे देश्य प्राकृत आदेशो

कथ् [कह] वज्जर, पज्जर, उप्पाल,
 पिसुण, सुंघ, वोल्ह, चव, जंप,
 सीस्, साह, कडेवुं. णिव्वर्
 [दुःख कडेवुं]
 जुगुप्प् [जुउच्छ] झुण, दुगुच्छ,
 दुगुच्छ, सूग यडाववी.
 पा[पिअ] पिज्ज, डल्ल, पट्ट, घोट्ट
 पीवुं.
 +स्था ठा, थुक्क, चिट्ट, निरप्प, उत्त+
 उट्ट, उक्कुक्कर.
 क्री किण, वि+ विके, विकिण,
 ली नि +, णिलीअ, णिलुक्क,
 णिरिण्ठ, लुक्क, लिक्क, लिहक्क,
 छुपाववुं.
 स्मर् [सर] झर, झर, भर, भल, लह,
 विम्हर, सुमर्, पयर्, पम्हुह,
 याद करवुं.
 +वि+, पम्हुस्, विम्हर, वीसर्
 भूलवुं.
 ह वि+आ+[वाहर] कोक् कुक्क,
 पोक्क भोलवुं.
 सृ प्र+, [पसर] पयल्ल, उवेल्ह,
 महमह [गंध ईलाववी]
 ईलावुं नि+, [नीसर] णीहर,
 नील, धाड, वरहाड नीकणवुं.

मुच् [मुअ] छड्डु, अवहेड, मेल्ह,
 उस्सिक्क, रेअव, णिल्लुच्छ,
 धंसाड, णिव्वल् [दुःपथी
 छूटवुं] छूटवुं.
 वच्च [वच्च] वेहव, वेलव, जूरव,
 उमच्छ छेतारवुं.
 रच् [रय] उगह, अवह, विडवि,
 रयवुं.
 सम्+आ, उवहत्थ, सारव, समार,
 केलाय, सुधारवुं.
 राज् [राय] अग्व, छज्ज, सह, रीर,
 रेह, शोभवुं.
 मस्ज् [मज्ज] आउड्डु, णिउड्डु, बुड्डु,
 खुप्प डूभवुं.
 मृज् [मज्ज] उग्वुस्, लुज्ज, पुज्ज,
 पुंस, फुस्, पुस्, लुह, हुल,
 रोसाण, [रोडाण वाणुं] साङ्
 करवुं.
 भञ्ज वेमय, मुसुमर्, मूर्, सूर्, सूड,
 विर्, पिवरञ्ज, करञ्ज, नीरञ्ज
 भांगवुं.
 +युज् जुञ्ज, जुज्ज, जुप्प थोडवुं.
 +भुज् भुञ्ज, जिम्, जेम्, कम्म,
 अण्ह, समाण, चम्, चड्ड
 भावुं.

+ आ निशानी वाणा धातुओना आदेश नित्य समजवा.

मण्ड् चिञ्च, चिञ्चअ, चिञ्चिल्ल, रीड्,
टिविडिक्, म्।ऽवुं.
तुड तोड, तुट्ट, खुट्ट, खुड, उक्खुड,
उल्लुक्क, णिलुक्क, लुक्क, उल्लू-
तोऽवुं.
+घूर्ण घुल, घोल, घुम्, पहल्ल.
छिद् [छिद्] दुहाव, णिच्छल्ल,
णिञ्चोड, णिव्वर, णिल्लूर, लूर,
छेदवुं. आ+ओअन्द, उद्दाल
+मृद् मल, मद, परिहट्ट, खड्ड, चड्ड,
मड्ड, पन्नाड मर्दन करवुं.
विद् वि+सं+विअट्ट, विल्लोट्ट, फंस
विउद्ध छेवुं.
तन् तड, तड्ड, तड्डुव, विरल्ल,
विस्तारवुं
क्षिप् [खिव्] गलत्थ, अड्डुक्ख,
सोल्ल, पेल्ल, णोल्ल, छुह, हुल,
परी घत्त, ईक्कुं. उत्+ गुल-
गुञ्ज, उत्थड्ड, अल्लत्थ, उब्भुत्
उस्सिक्क, हक्खुव. उथ्थाणवुं.
आ+णीरव [आक्षेप करवो]
स्वप् [सुअ]कमवस, लिस, लोट्ट,
सुवुं.
दीप् प्र+[पलीव] तेअव, सुन्दुम्,
सन्धुक्क, अब्भुत्त सण्णावुं.
लभ् उप+, झड्ड, पच्चार, वेत्तव,
[उवालम्भ] षपको आपवो.
क्रम् आ+,ओहाव, उत्थार, छुन्द
डुमलो करवो.

भ्रम् टिरिटिल्ल, दुण्डुल्ल, ढण्डल्ल,
चक्कम्, भम्मड, भमड, भमाड,
तलअण्ट, झण्ट, झम्प, भुम्,
गुम्, फुम्, फुस्, दुम्, दुस,
परी, पर, लभवुं.
गम् अई, अइच्छ, अणुवज्ज, अणु-
ज्जस, उक्कुस, अक्कुस्, पच्चड,
पच्छन्द, णिम्मह, णी, णीण,
णीलुक्क, पदअ, रंभ, परिअल्ल,
वोल, परिअल, णिरिणास, णिवह,
अवसेह, अवहर, जवुं.
आ+,अहिपच्चुअ, आववुं.
सम्+, अम्भिड मणवुं. अभि
+आ+, उम्मात्थ साभे
आववुं. प्रति+आ+, पल्लोट्ट
पाण्ण वणवुं [पच्चागच्छ]
रम् संखुड्ड, खेड्ड, उब्भाव,
किलिकिञ्च, कोट्टुम्, मोट्टाय,
णीसर, वेल्ल, रभवुं.
पूर अग्घाड, अग्घव, उद्धूमा,
अङ्गुम्, अहिरेम् पूरवुं.
+क्षर् खिर, झर, पज्जर, पच्चड,
णिच्चल, णिट्टुअ, जरवुं, भरवुं
भ्रंश् [भंस्] फिड, फिट्ट, फुड,
फुट्ट, चुक्क, भुल्ल अष्ट थवुं.
नश् [निस्स] णिरिणास, णिवह,
अवसेह, पडिसा, सेह अवहर
नाश पाभवो,
दृश् निअच्छ, पेच्छ, अवयच्छ,

अवयज्ज, वज्ज, सव्वव,
देक्ख, ओअक्ख, अवक्ख,
अवअक्ख, पुलोअ, पुलअ,
निअ, अवआस, पास ज्ञेवुं.
स्पृश् फास, फंस, फरिस, छिव्,
छिह, आलुड्ड, आलिह, स्पृश
करवो.
पिष् [पीस्] णिवह, णिरिणास,
णिरिणज्ज, रोञ्च, चड्ड, टणवुं.
भष् भुक्क (भसवुं)
कृष् [करिस्] कड्ड, साअड्ड, अञ्च
अणच्छ, अयञ्ज, आइञ्ज
भेऽवुं.
अक्खोड [तलवार काढवी]
गवेष् दुण्डुल्ल, ढण्डोल, गमेस, घत्त,
शोधवुं.
श्लिष् [सिलेस] सामग्ग, अवयास,
परिअन्त, थोट्टवुं.
काङ्क्ष आह, अहिलड्ड, अहिलड्ड,
वच्च, वम्फ, मह, सिंह,
विलुम्प् थ्येवुं.
ईक्ष प्रति+, [पडिक्ख] सामय,
विहीर, विरमाल राड ज्ञेवी.
तक्ष तच्छ, चच्छ, रम्प, रम्फ,
छेवुं.
त्रस् डर, वोज्ज, वज्ज, त्रास
आपवो
+अस परि+, पल्लोट्ट, पल्लट, पल्लत्थ
ईक्कुं. +नि+णिम्, णुम् भूक्कुं

लस उत् +, ऊसल, ऊसुम्भ,
णिल्लस, पुलआअ, गुञ्जोल्ल,
आरोअ उल्लास पाभवो.
+ग्रह वल, गेणह, हर, पङ्ग, निरुवार,
अहिपच्चुअ ग्रहण करवुं.
बुभुक्ष बहुक्ख, (भूप्या थवुं. णीवर
वीज वोज्ज
+ध्या ज्ञा, ध्यान करवुं, णिञ्जा
ज्ञेवुं
+गै गा गावुं
+ध्या उद् +उद्धुमा वणाऽवुं
+धा+श्रद्+सदह श्रद्धा राभवो.
वा उद्+उव्वा, ओरुम्मा, वसुआ
द्रा नि+, [निद्दा] ओहीर, उड्ड,
+घ्न आ+, अग्घा आइग्घ
स्ना [ण्हा] अब्भुत्त
+स्त्या सम् +. संखा.
+म्लै [मिला] वा, पव्वाय.
+मा निर+, निम्माण, णिम्मव.
क्षि [झि] णिञ्जर
+भी बीह, भा, भी,
+ली आ+, अल्लो.
वि+, विरा, विली,
रु [रुव] रंज, रंट.
श्रु [सुण] हण.
धू [धुण] धुव.
भू हो, हुव, हव, णिव्वड [जुटा पऽवुं,
स्पष्ट थवुं] प+हुप्प [समर्थ
थवुं.] हु [पण थाय छे.]

કૃ [કર્] કુળ કરવું. ણિઆર્
[કાશી આંખે જોવું.] ણિદ્રુહ
[સ્થિર કરવું] સંદાણ [ટેકો
લેવો] વાવમ્ફ [મહેનત
કરવી] ણિવ્વોલ [ક્રોધ કરી
હોઠ ફફડાવવો] પયલ્લ [ઢીલું
કરવું, લટકવું] ણીલુચ્છ
[પાડવું, છાંટવું.] કમ્મ
[હજામત કરવી.] ગુલલ
[ખુશામત કરવી.]

જાગૃ [જગાર્] જગા.

પૃ વિ+આ+, [વાવર] આઅડુ.

વૃ સમ્+, [સંવર] સાહર, સાહટ્ટ.

ટ આ+, [આદર્] સન્નામ.

હ પ્ર+, [પહર્] સાર્.

તૃ અવ+, [ઓઅર્] ઓહ, ઓરસ.

શક્ [સક્] ચય, તર, તીર્, પાર.

+ફક્ક થક.

+શ્લાઘ્ સલહ

ખચ્ [ખચ્] વેઅડ

પચ્ સોલ્લ, પડલ.

સિચ્ [સેઅ] સિચ, સિપ.

પ્રચ્છ્ [પચ્છ] પુચ્છ.

ગર્જ્ [ગજ્જ] બુક્ક ગાજવું ઢિક્ક
[બળદનું ગાજવું.]

પુચ્ચ આરોલ, વમાલ.

લમ્જ્ [લજ્જ] જીહ.

તિજ્ [તેઅ] ઓસુક્ક.

વ્રજ્ અનુ+, [અણુવચ્ચ] પડિઅગ્ગ

અર્જ્ [અજ્જ] વિઢવ

ભુજ્ [ભુજ્જ] ઉપ+, કમ્મવ.

ઘટ્ ગઢ, સમ્+, સંગલ

સ્ફુટ્ મુર્ [મોં ઉઘાડીને હસવું.]

વૃત્ વિ+, [વિવટ્ટ] ઢંસ
+ક્વથ્ [કઢ] અટ્ટ.

ગ્રન્થ્ ગળ્ઠ.

મન્થ્ ણુસલ, વિરોલ.

+હ્લાદ્ અવઅચ્છ.

સદ્ નિ+, ણુમજ્જ.

સ્પન્દ્ [ફંદ્] ચુલુચુલ.

પદ્ નિર+[નિપજ્જ] નિવ્વલ

+શદ્ જ્ઞહ, પક્કોહ

ઋન્દ્ આ+, ણિહર, [અક્કન્દ]

ચિદ્ [ચિજ્જ] જૂર્, વિસુર્.

રુધ્ [રંધ] ઉથ્થઢ્ઢ.

ષેધ્ નિ+, હક્ક.

ઋધ્ [કુજ્જ] જૂર્.

+જન્ જા, જમ્મ.

+તૃપ્ થિપ્પ.

સૃપ્ ઉપ+, અલ્લિઅ. [ઉવસપ્પ]

તપ્ સમ્+, જ્ઞંખ. [સંતપ્પ]

આપ્ વિ+, ઓઅગ્ગ, સમ્+, સમાણ

વેપ્ [આયમ્બ] આયજ્જ.

લપ્ વિ+જ્ઞંખ, વહવહ.

+લિપ્ લિમ્પ.

ગુપ્ વિર્, ણહ.

+કૃપ્ અવહાવ. [પ્રેરક]

લુભ્ [લુભ્મ] સંભાવ.

ક્ષુભ્ [ચ્ચુભ્મ] ચ્ચહ, પ્પહ.

રમ્ આ+આરમ્મ, આઢવ.

+જૃમ્મ્ જમ્મ્મા, વિ+વિઅમ્મ
નમ્ નિસુઢ (ભારથી નમવું)

શ્રમ્ વિ [વીસામ્] ણિવ્વા.

શમ્ પડિસા, પરિસામ્.

+ત્વર્ તુવર, જઅહ. [તૂર્, તુર્]

+છલ્ ઉત્+, ઉથ્થલ્લ,

ગલ્ વિ+થિપ્પ, ણિટ્ટુહ.

દલ્ વિસટ્ટ.

વલ્ વમ્ફ.

+કાસ્ અવ+, ઓવાસ.

વિશ્ સમ્+, અપ્પાહ.

વિશ્ પ્ર+, રિઅ.

+કાશ્ અવ+, ઓવાસ.

વિશ્ સમ્+, અપ્પાહ.

વિશ્ પ્ર+, રિઅ.

+યિજ્ ઉદ્+ઉવિવ્

+મૃશ પ્ર., મ્હુસ.

+મુષ

પ્રક્ષ [મક્ષ] ચોપ્પહ.

કસ વિ+કોઆસ, વોસટ્ટ.

હસ ગુજ્ઞ.

સંસ લ્હસ, ડિમ્મ.

શ્વસ નિ:+, જ્ઞંખ. [નીસસ]

ભાસ ભિસ

ગ્રસ ઘિસ

ગાહ અવ+, ઓવાહ
રુહ આ+, ચહ વલગ્ગ.

મુહ ગુમ્મ, ગુમ્મહ.

દહ અહિઠ્ઠલ, આલુઢ્ઢ.

+છિદ્ છિન્દ.

+ભિદ્ ભિન્દ

+યુધ્ યુજ્જ

+બુધ્ બુજ્જ.

+ગૃધ્ ગિજ્જ.

+ઋધ્ કુજ્જ

+સિધ્ સિજ્જ,

+મુહ મુજ્જ.

+રુધ્ રુન્ધ, રુમ્મ્, રુજ્જ,

+સદ્ સદ્

+પત્ પદ્

+ક્વથ્ કદ્

+વર્ધ્ વઢુ

+વેષ્ટ વેઢ સમ્+, સંવેલ્લ

સૂજ સિર

[ખાસ સ્વરાન્ત સિવાયના દરેક શબ્દો વ્યંજનાન્ત સમજવાના છે. આ
[ ] ચિહ્ન સમજી લેવાનું છે.]

પરિશિષ્ટ ૧૪મું.

ટિપ્પણ

૧.

૧. ચરણ કમળ. ૨. સમૃદ્ધ. ૩. રચેલા. ૪. વાહન જેવું. ૫. ગર્વ. ૬. મયકુન્દનું ફૂલ. ૭. બરફ. ૮. બેઠેલી. ૯. અનેકાન્તવાદનું.

૨.

૧. ખીલે છે. ૨. લાવણ્ય. ૩. પ્રાકૃત. ૪. સંસ્કૃતની સંસ્કારની ખૂબી. ૫. નવીન અર્થ દર્શન. ૬. રચનાસૌન્દર્ય. ૭. આ (અવ્ય.) ૮. સૃષ્ટિની રચનાથી માંડીને. ૯. વિકસાવનાર-પ્રકૃલ્લ કરનાર. ૧૦. મીંચાવનાર. ૧૧. બહિર્મુખ-બહાર જણાતો. ૧૨. અંદર રહેલો. ૧૩. વિસ્તરે છે. ૧૪. કઠોર. ૧૫. છોડો. ૧૬. સળગાવેલું. ૧૭. ખૂબીદાર ઉક્તિઓ-કહેવતો. ૧૮. ઠંડકથી વાસિત. ૧૯. સંસ્કૃત.

૩.

૧. વીંધાયેલું. ૨. લાંબી ડોકવાળો. ૩. કોપ કરનારી. ૪. મનાવતો. ૫. સ્મરણમાં. ૬. વંટોળીયાવડે છાપરાના ઘાસ વગરનું થયેલું ૭. પડતી. ૮. ઝૂંપડીની ભીંત. ૯. પરદેશથી આવવાની મુદતનો દિવસ. ૧૦. સૂચવેલ. ૧૧. જોઈ રહે છે. ૧૨. પ્રવાસી. ૧૩. સ્ત્રીઓ. ૧૪. મઘમઘતું-ફેલાતું. ૧૫. લૂંટારી. ૧૬. આમતેમ ધુમતી.

૪.

૧. થઈ ગયેલું. ૨. પશ્ચાત્તાપ કરે છે. ૩. ઋદ્ધિ. ૪. ત્રાજવું. ૫. અભણ. ૬. લોખંડનું. ૭. બે મોઢાવાળું-ચાડીયું. ૮. સાબિત કરી શકાય છે. ૯. આંકડો. ૧૦. અનાડી. ૧૧. બે આંખો. ૧૨. ચાડીયો. ૧૩. નિરંતર. ૧૪. સાધનામાં મચેલો. ૧૫. નિરપેક્ષ-નિઃસ્વાર્થી.

૧૬. વધારાય છે. ૧૭. કેવળ. ૧૮. હલકી જાતનો-તુચ્છ સ્વભાવનો. ૧૯. રખડાઉ. ૨૦. ઘેલો. ૨૧. કારીગર. ૨૨. દુઃખી. ૨૩. ઊંચા પ્રકારનું. ૨૪. આજ્ઞા માન્યપણું. ૨૫. વિશ્વ-જગત્.

૫.

૧. કહેવાને. ૨. હાથ નીચેના માણસોને. ૩. સાવચેત-જાગૃત્. ૪. ઉત્પન્ન થયો. ૫. કોમળતા. ૬. બુદ્ધિમાન. ૭. બાયલો-કાયર.

૬.

૧. રોગ. ૨. ગયેલો છે. ૩. અમંગળ ભાવ જેથી. ૪. પામો. ૫. નાશ પામ્યા છે. ૬. ગરુડ-સુપર્ણકુમાર ભવનપતિના દેવો. ૭. ભૂમિમાં ઉત્પન્ન થયેલ અને સ્વર્ગમાં ઉત્પન્ન થયેલ. ૮. વિસ્તારવાળું. ૯. સારા આકારવાળું. ૧૦. જેવું. ૧૧. છાતી. ૧૨. છટાથી ચાલતો. ૧૩. પ્રસ્થાન-પ્રયાણ. ૧૪. પ્રયાણ જેવું. ૧૫. સ્તુતિ કરવા યોગ્ય. ૧૬. સૂંઢ. ૧૭. ધમેલું. ૧૮. કાંતિવાળું. ૧૯. આઘાત વગરનું. ૨૦. શ્રુતિ-કાનને સુખ આપનાર. ૨૧. દુંદુભિ-નામનું દેવોનું વાજંત્ર. ૨૨. શબ્દ. ૨૩. ભવના સમૂહના રિપુ-શત્રુ. ૨૪. ઐક્ષ્વાક-ઈક્ષ્વાકુ વંશના. ૨૫. નાશ પામેલ છે-રજ-કર્મમળ જેનો. ૨૬. નાશ કરનાર. ૨૭. વન્ધ-વંદન કરવા યોગ્ય. ૨૮. ધમેલું. ૨૯. ધ્યાન કરવા યોગ્ય-ધ્યેય. ૩૦. જ્ઞેય-જાણવા યોગ્ય. ૩૧. અતિરેક-વધારો. ૩૨. અંધકાર વગરનો-દિવસો. ૩૩. ત્રિદશ-દેવ. ૩૪. સૌમ્ય-શાંત. ૩૫. ચ્યુત-નાશ પામેલ છે. ૩૬. ત્રિકરણ-મન-વચન-કાયા. ૩૭. વિનયવડે નમેલ. ૩૮. સ્થિર. ૩૯. ૧. દેવ. ૨. પંડિતો. ૪૦. તરતનો ઉગેલો શરદનો સૂર્ય. ૪૧. કાંતિ સહિત-સપ્રભ. ૪૨. ઉરગ-નાગકુમાર ભવનપતિના દેવો. ૪૩. અનઘ-પાપરહિત. ૪૪. સમૂહ. ૪૫. જલ્દી-ઉતાવળથી ૪૬. ઉતાવળથી ઉતરવા વડે. ૪૭. લટકતા. ૪૮. મુકુટ. ૪૯. વૈર વગરના. ૫૦. પરોવેલા-(જડતર કરેલા) ૫૧.

દેદીપ્યમાન અંગવાળા. ૫૨. ગાત્ર-અવયવો. ૫૩. નમેલા. ૫૪. હાથ જોડવા વડે. ૫૫. દક્ષિણા આપેલ ૫૬. ખુશી થયેલા. ૫૭. આકાશના મધ્ય ભાગમાં. ૫૮. મોટું. ૫૯. કેડની નીચેનો એક ભાગ. પેડું ૬૦. સ્તન. ૬૧. શોભનારી. ૬૨. કંદોરો. ૬૩. કેડ નીચેનો પેડુ પાસેનો એક ભાગ. ૬૪. ઘુઘરી. ૬૫. ચૂડીઓ. ૬૬. રતિ-ઉત્પન્ન કરનાર. ૬૭. સારા પરાક્રમી ૬૮. લલાટ. ૬૯. કેવા કેવા દાગીના પહેરવાની ખૂબીદાર રચનાના પ્રકારો વડે. ૭૦-૭૧-૭૨-આંખના ખૂણાના પત્ર લેખ નામની રચનાઓ વડે. ૭૩. એકઠી મળેલી અથવા સંગત અંગોવાળી. ૭૪. ભક્તિના ભરાવા વડે. ૭૫. નાશ કર્યા છે. ૭૬. જાસ્ય-મોક્ષ આપનાર. ૭૭. એકઠી મળેલી. ૭૮. પંડિતાઓ. ૭૯. વીણા. ૮૦. ત્રિપુષ્કર નામનું વાજંત્ર. ૮૧. જાલ-પગનું એક જાતનું આભૂષણ. ૮૨. દેવ નર્તકીઓ વડે. ૮૩. હાવ મુખના અભિનયો અને ભાવ = મનના ભાવ પ્રમાણે અભિનય. ૮૪. વિલાસ. ૮૫. અંગોની શૃંગારિક વિક્ષેપ ચેષ્ટાઓ. ૮૬. પતાકા, અને યુપ-થાંભલો. ૮૭. શ્રીવત્સ. ૮૮. સ્વસ્તિક.

૭.

૧. બતાવેલી. ૨. ઘણું કરીને. ૩. ચોરો. ૪. દારૂનું પીકું. ૫. જુગટું રમવાનો અખાડો. ૬. કંદોઈ-હલવાઈની દુકાન. ૭. પાવઈઆઓ. ૮. પરિવ્રાજક-તાપસ. ૯. મઠ. ૧૦. બૌદ્ધોનું સ્થાન ૧૧. કોટડી-કોઠો. ૧૨. સભા-મેળાવડો. ૧૩. પાણીની પરબ. ૧૪. આશ્રિત થઈને રહેલા. ૧૫. સાધુ વેષધારી. ૧૬. વિકૃત અને વિસ્વરૂપપણે. ૧૭. વિચારીને. ૧૮. આંબો. ૧૯. સાંધા વગરનું એક શાટકનું-એક પનાવાળું-ઉત્તરાંગ-ખેસ. (એકપટ્ટો-દુપટ્ટો નહીં) ૨૦. કેડે બાંધવાનું. ૨૧. લટકતું. ૨૨. માળા. ૨૩. કેશકર્મ-મંસુકર્મ-માથાના વાળ અને દાઢી મૂછના વાળ સમારવા. ૨૪. ગણગણતો. ૨૫. એકાંત. ૨૬. ઉપસી આવેલી. ૨૭. બાંધેલી.

૮.

૧. ચતુર્માસની પૂનેમ. ૨. બગીચા. ૩. ઝરણાં. ૪. સમૂહ. ૫. પક્ષિના સમૂહ વડે મધુર બોલનારી. ૬. લાલચ. ૭. છોડવા. ૮. ઘાટું જંગલ. ૯. શુદ્ધ ૧૦. ફીણ સહિત. ૧૧. ધોળી-રેતીવાળું. ૧૨. રાહ જોવી. ૧૩. કિમિતિ તત્-તે શું ? ૧૪. રસ્તો. ૧૫. સાથે સંબંધ ધરાવતી. ૧૬. નાડીઓ. ૧૭. ડોક સુધી પહોંચીને. ૧૮. જુદી પડે છે. ૧૯. તપી ગયેલ. ૨૦. કુબડાપણું. ૨૧. બહુ કુટુંબવાળો-અર્થાત્ વહેમી. ૨૨. લીલા રંગનાં ૨૩. પત્ર-છેદ નામની કળા-કળાયુક્ત રીતે પાંદડા કાપીને કંઈક બનાવટો કરવી. ૨૪. સ્ત્રોત-પ્રવાહ. ૨૫. અંદરનો ભાગ. ૨૬. હાથના પડીયાના-આભોગ-વિસ્તારના આકારનું રહેલું. ૨૭. પ્રવાહમાં. ૨૮. માપસર. ૨૯. રેતી. ૩૦. નાંખી. ૩૧. પ્રવાહની શીઘ્રતા વડે ૩૨. વહે જતીની પાછળ પાછળ. ૩૩. પહેલાં કદી ન જોયેલું. ૩૪. જોવાની ઈચ્છાવાળા. ૩૫. પત્થરની વચમાંથી ૩૬. આવા કોમલવડે ! ૩૭. બચ્યાં. ૩૮. તરંગોનો શબ્દ. ૩૯. બીકથી ૪૦. આવો મોટો ! ૪૧. બીજું કાંઈપણ. ૪૨. વીંટાયેલું. ૪૩. રેતીવાળો કિનારો. ૪૪. કપડાની અંદર. ૪૫. અળતાના રસ વડે. ૪૬. પીળાશ પડતા રંગનું. ૪૭. યુવાન સ્ત્રીનું સ્તન. ૪૮. પાણીથી વીંટાયેલા. ૪૯. પગલાંઓની હારો. ૫૦. આપણા પગલાં હાર તુટ્યા વગરના ૫૧. અટકી ગયેલા માર્ગવાળા. ૫૨. કિનારા પર ઉગેલા. ૫૩. સુંવાળપ. ૫૪. સંઘટ્ટનથી-અથડામણીથી. ૫૫. સડી ગયેલ. ૫૬. જુના ૫૭. પાકી ગયેલા. ૫૮. મોટા શરીરવાળા. ૫૯. દુબળાપણા વડે. ૬૦. વચ્ચેમાં ઊંચાં. ૬૧. જળાશયને કિનારે. ૬૨. પ્રાણીઓ. **પીલિયાણિ** = પીડિત = દબાયેલ. ૬૩. પાછલા ભાગની. ૬૪. દબાયેલા. ૬૫. અથવા. ૬૭. પ્રથમના અપરાધી. ૬૮. પકડેલો. ૬૯. કોઈપણ એક. ૭૦. પાછળ પાછળ ચાલનારી સ્ત્રી. ૭૧. જમીન પર જન્મેલી માનવ સ્ત્રી. ૭૨. અદેખો. ૭૩. ચારે

તરફથી અભિશંકા રાખવાવાળો. ૭૪. સ્વાધીન-વિદ્યા = વિદ્યા જેને સ્વાધીન કરી હોય તેવી. ૭૫. પ્રેમ. ૭૬. આતુર. ૭૭. ઊંડો ગયેલો. ૭૮. ઉતરીને ભોગવ્યા વિના આ તેણે કેમ છોડી દીધું ? ૭૯. મણિવેદિકા=મણિમય ઓટલો. ૮૦. આવી પોંચેલાવડે. ૮૧. નાનું અને સાંકડું હોવાથી. ૮૨. નજીક. ૮૩-૮૪. ઢીલા પડેલા ઝાંઝરના કાંઈક પ્રતિબિંબોવાળા. ૮૫. સપ્તપર્ણનું ઝાડ. ૮૬-૮૭. અંજનધાતુ=કાળો સુરમો અને કુલ્માષ=અડદ જેવો. ૮૮. ગુચ્છો. ૮૯. સારી રીતે ઊંચો હોવાથી લઈ શકે તેવો. ૯૦. બાણ. ૯૧. સ્તબક=ગુચ્છો. ૯૨. પ્રેમમાં લાલચુ. ૯૩. ફરે છે. ૯૪. જેણીનો પ્રેમ ધવાયો છે. ૯૫. ઉતાવળથી જેમ જેમ છુટા છવાયા ફેંકેલા-પાડેલા. ૯૬. વિકૃષ્ટ-આડાઅવળા. ૯૭. પાછા ફરવું. ૯૮. વીસામો. ૯૯. પીડિત. ૧૦૦. હસતાં હસતાં રોકેલો. ૧૦૧. અફળાવીને ફોડ્યો. ૧૦૨. ઘેરાઈ ગયો. ૧૦૩. દબાયેલો. ૧૦૪. ચિત્રેલા.-કોરાઈ ગયેલા ૧૦૫. કાંકરી. ૧૦૬. ઉતાવળ વડે. ૧૦૭. ઊંચે ઉપાડ્યો. ૧૦૮. અળતો-મેંદી. ૧૦૯. ખોળેલી. ૧૧૦. ખરડાયેલી. ૧૧૧. વૃષ્યં (?) બળ આપનારું. ૧૧૨. ઝરણું-ટપકવું. ૧૧૩. તરત જ. ૧૧૪. ધા. ૧૧૫. એકાંતમાં રહેલો. ૧૧૬. ભયાર્થતા-બીકવડે. ૧૧૭. ૧૧૮. ફૂલની પથારી. ૧૧૯. ૧૨૦. દીવ્ય. ૧૨૧. મ્યાન. ૧૨૨. કાજે-માટે. ૧૨૩. કષ્ટમાં. ૧૨૪. અપિ નામ-ખરેખર. ૧૨૫. અદૃશ્ય છે ક્યાંકથી આવવાની શરૂઆત જેની. ૧૨૬. ઉચ્છાળેલી. ૧૨૭. શરીરની આકૃતિઓ કરેલ. ૧૨૮. નીચે પડતાં ૧૨૯. ઘસડવાનો માર્ગ. ૧૩૦. વેરાયેલા. ૧૩૧. ૧૩૨. પીળું. ૧૩૩. રેશમી વસ્ત્ર. ૧૩૪. વિશ્વાસમાં પડેલો. ૧૩૫. ઉપાય કરવામાં. ૧૩૬. ઘસડવાનો લીંટો. ૧૩૭. સલ્લકીનું ઝાડ. ૧૩૮. વાળ. ૧૩૯. સૂંઘી જો. ૧૪૦. ચારે તરફ સુગંધ ફેલાઈ જતાં. ૧૪૧. વસ્ત્ર વગેરે પદાર્થો. ૧૪૨. જેના મૂળ કપાયેલા નથી. ૧૪૩. કદંબનાં ઝાડે બાંધેલો. ૧૪૪.

લોઢાના. ૧૪૫. અંતરાત્મા.

૯.

૧. હવે ૨. શરીર છોડીને અથવા ચ્યવીને. ૩. આઢ્ય=સમૃદ્ધ. ૪. દીપતાં. ૫. ધનવાળાં. ૬. રાયરચીલાથી સમૃદ્ધ. ૭. ઉદારતાપૂર્વક દેવાય છે. ૮. ઉંટ. ૯. પુરુષપણે. ૧૦. જન્મ લેશે. પ્રત્યાજનિષ્વતિ ૧૧. સંપૂર્ણ પૂરા થયે. ૧૨. સાડાઆઠ. ૧૩. લક્ષણ=છત્ર, ચામર વગેરે આકારો. ૧૪. વ્યંજન=તલ, મસ વગેરે. ૧૫. માન=માપ. ૧૬. ઉન્માન=ઊંચાઈ. ૧૭. પ્રમાણ=તોલ. ૧૮. સ્થિતિ-પતિતતા=રીવાજ મુજબ પુત્ર જન્મોત્સવ. ૧૯. ગૌણ=ગુણપ્રમાણે. ૨૦. એક હાથમાંથી બીજા હાથમાં સંચાર કરાતો. ૨૧. નચાવાતો. ૨૨. છાતી સરસો ચંપાતો. ૨૩. નિર્ભય કરાતો. ૨૪. ચલાવાતો.-પા પગલી ચલાવાતો. ૨૫. પક્ષિઓના શબ્દ ઉપરથી નિમિત્ત જાણવાની કળા સુધીની કળીઓ. ૨૬. પ્રયોગથી ૩૦. પુષ્કર નામનું વાહન. (સમતાલ-તાલના સમ સ્થાનપર આવી જવાની કળા) ૩૧. અષ્ટાપદ=શેત્રંજનો ખેલ. ૩૨. એક જાતની કળા ૩૩. આર્યા છંદ. ૩૪. પ્રહેલિકા=ગૂઢ સમસ્યા. ૩૫. માગધિકા છંદ. ૩૬. ગાથા છંદ. ૩૭. ગતિ છંદ. ૩૮. બળદના લક્ષણો. ૩૯. વાસ્તુ શાસ્ત્ર ૪૦. લશ્કરી છાવણી. ૪૧. વસ્તુઓ ગોઠવતા આવડવી ૪૨. છૂપાયરોની સામે છૂપાયરોની ગોઠવણ. ૪૩. કુસ્તી. ૪૪. બાણવિદ્યા. ૪૫. તલવારની મૂઠ પકડી પટ્ટા ખેલવાની કળા. ૪૬. હિરણ્ય-પાક=સોનું રૂપું બનાવવાની કળા. ૪૭-૪૮-૪૯. આ ત્રણેય જુદી જુદી રમતો છે. ૫૦. એક જાતની કળા છે. ૫૧. ખાદિમ=મેવા વગેરે. ૫૨. સાઈમ-સ્વાદિમ-મુખવાસ. ૫૩. નવ અંગ-આંખો, કાન, નાકના બે છિદ્ર, જીભ, ચામડી અને મન એ નવ અંગ-જે બાળપણમાં સૂતેલાં હતાં, તે જુવાનીમાં જાગ્રત થાય છે. ૫૪. અંધારી રાત્રે પણ નિર્ભયપણે ફરનાર. ૫૫. પર્વતપર પથ્થરનાં પાકાં મકાનમાં હવા ખાવા જવું, ને

ત્યાં સહેલ મારવી. ૫૬. આમંત્રણ આપશે. ૫૭. આસક્ત થવું. ૫૮. રંજિત થવું. ૫૯. ગૃહ થવું. ૬૦. તન્મય ચિત્ત પરોવવું. ૬૧. ઉત્પલ=કાળું કમળ. (ફૂલ વાક્યને શોભાવનાર અવ્યય છે.) ૬૨. સુંદર ૬૩. ઈર્ષ્યા સમિતિ યુક્ત. ચાલતાં ચાલતાં ૩૫૫ હાથ નજર રાખી અહિંસક ભાવના ઉપયોગથી ચાલવવું ૬૪. માત્રક-શકોરું-કુંડી. ૬૫. ઝાડો. ૬૬. પેશાબ. ૬૭. શ્લેષ્મ-લળખા. ૬૮. નાકની લીંટ. ૬૯. પરસેવો. ૭૦. એ વગેરે ફેંકી દેવામાં પણ ઉત્તમ પ્રકારની રીત ભાત રાખવી, તે. ૭૧. સંયમી. ૭૨. બ્રહ્મચર્યનું રક્ષણ કરનાર. ૭૩. સર્વોત્તમ. ૭૪. વ્યાઘાત વગરનું ક્યાંય ન અટકે એવું. ૭૫. આવરણ વગરનું. ૭૬. પૂર્ણ=કૃત્સ્ન ૭૭. કેવલી-પર્યાય. ૭૮. પાલન કરશે. ૭૯. એક માસની સંલેખના, શરીરના ત્યાગની અંતિમ આરાધના. ૮૦. યુક્ત=ભાવિત કરીને. ૮૧. છેદીને. ૮૫. ચીજ મળી-ન મળી. ૮૬. હિલના=જન્મ સંબંધી અયોગ્ય વાત, પરિખિસના=જાહેર નિંદા. ૮૭. પીડાઓ. ૮૮. અત્યન્ત ભારે. ૮૯. ઈન્દ્રિયોની મુશ્કેલીઓ. ૯૦. સહન કરશે=તેમાંથી પસાર થશે.

૧૦.

૧. મહાપ્રાણવાળા-મહાત્માઓ ૨. સાધનો. ૩. ખળભળેલ. ૪. તરંગ. ૫. લાંબા. ૬. નિરંતર. ૭. ઉત્પન્ન થયેલ. ૮. તિરસ્કાર. ૯. બાંધેલા. ૧૦. કઠિન કર્મરૂપ પોષણવડે કરીને તરંગો વડે ઉચ્છળતું. ૧૧. મોટી મોટી ઈચ્છાઓવાળા લોકો. ૧૨. ઉત્પન્ન થતું. ૧૩. ઉદકરજના વેગ વડે અંધકાર. ૧૪. મહા આવર્ત-ચક્રાવો. ૧૫. વ્યાકુળ થતું. ૧૬. પ્રત્યવનિપતત્=નીચે પડતું. ૧૭. અથડાયેલું. ૧૭. ઉચ્છળતા. ૧૮. સમૂહ. ૧૯. મોટા મોટા શબ્દોના અવાજોથી ભયંકર શબ્દ છે જેનો. ૨૦. ચતુર-હોંશિયાર. ૨૧. નિરાંત વગરની-ચંચળ. ૨૨. ખૂબ ખળભળતો. ૨૩. શૈલ-પર્વત વડે ગુંચવણવાળા માર્ગોવાળો. ૨૪. પરંપરા. ૨૫. પરિવર્ત-ગમનાગમન. ૨૬. ચાર

પ્રકારનું, અથવા ચાર દિશાઓ જેના છેડા છે, એવો. ૨૭. અનન્ત. ૨૮. અત્યન્ત. ૨૯. સ્થિર. ૩૦. ઊંચા થાંભલા વડે યુક્ત. ૩૧. જ્ઞાનીરૂપી વિમળશઢ જેના ઉપર ચઢાવેલો છે. ૩૨. ખલાસી. ૩૩. પોત-વહાણ. ૩૪. પ્રેરિત. ૩૫. ખૂબ દોડતાં. ૩૬. નિર્જરણ-કર્મનો નાશ. ૩૭. સારા પ્રશ્નો, અને સારી આશા કે શિક્ષાવાળા. ૩૮. રહેતા. ૩૯. હલકા-કોઈપણ જાતના માનસિક બોજા વગરના. ૪૦. નિમ્નતા-નિખાલસ.

(અહીં સાધુઓને માટે એકનાં એક વિશેષણો વારંવાર આવે છે, પરંતુ જુદી જુદી જાતનાં વર્ણનની દૃષ્ટિથી જુદા જુદા આવે છે.)

૧૧.

૧. પુણ્ણ-સિલોઅ. ૨. માડ-સાલં. ૩. ટેક્કર. ૪. પળ્ણડુરા. ૫. સત્તિ. ૬. પ+આ+થરડ=પાથરડ. ૭. ભિબ્મલ. ૮. ણિચ્ચેઅણા. ૯. સલાયણ્ણા=સલાવણ્યા. ૯. પિયર=પિતૃગૃહં=પિય=હરં. ૧૦. સચ્ચં હિ.